ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/309970460

Principiul diacronic în edificarea normei literare

Article · November 2016

CITATIONS
0

READS
1,721

2 authors:

Alexandru Gafton
Universitatea Alexandru Ioan Cuza
45 PUBLICATIONS **9** CITATIONS
SEE PROFILE

Adina Chirila
West University of Timisoara
43 PUBLICATIONS **8** CITATIONS
SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Project Various View project

Project Philology View project

All content following this page was uploaded by Adina Chirila on 12 November 2016.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

ANALELE ŞTIINŢIFICE

ALE UNIVERSITĂŢII
„ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAŞI

(SERIE NOUĂ)

SECŢIUNEA III e
LINGVISTICĂ

STUDIA LINGUISTICA ET PHILOLOGICA
IN HONOREM CONSTANTIN FRÂNCU

TOMUL LXI 2015

COMITETUL DE REDACŢIE

Prof. dr. Mehmet Aygün (Universitatea Elazig – Firat)
Prof. dr. Gheorghe Chivu (Universitatea din Bucureşti, Academia Română)
Prof. dr. Irina Condrea (Universitatea de Stat din Moldova, Chişinău)
Prof. dr. Wolfgang Dahmen (Universitatea „Friedrich Schiller", Jena)
Prof. dr. Constantin Frâncu (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi)
Prof. dr. Sorin Gadeanu (Universitatea din Viena)
Prof. dr. Alexandru Gafton (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi)
Prof. dr. Michael Metzeltin (Universitatea din Viena, membru al Academiei de Ştiinţe a Austriei, membru de onoare al Academiei Române)
Conf. dr. Ioan Milică (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi) (secretar de redacţie)
Conf. dr. Ana-Maria Minuţ (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi) (redactor-şef)
Prof. dr. Olga M. Mladenova (Universitatea din Calgary)
Prof. dr. Dragoş Moldovanu (Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi)
Prof. dr. Eugen Munteanu (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi)
Prof. dr. Gheorghe Popa (Universitatea de Stat „Alecu Russo", Bălţi)
Prof. dr. Wolfgang Schweickardt (Universitatea „Saarland", Saarbrücken)
Dr. Annette-Maria Wußler (Universitatea din Innsbruck)
Prof. dr. Rodica Zafiu (Universitatea din Bucureşti)

Redactori responsabili: conf. dr. Sorin Guia (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi), prof. dr. Mihaela Secrieru (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza, Iaşi)

Adresa redacţiei:
Seminarul de lingvistică şi filologie românească „G. Ivănescu"
Catedra de limbă română şi lingvistică generală
Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
Bulevardul Carol I, nr. 11, Iaşi, 700506
Telefon: 0232 201245
E-mail: a_minut@hotmail.com
ioan_milica@yahoo.com

SUMAR

Profesorul Constantin Frâncu la 75 de ani.....5
Lucrările profesorului Constantin Frâncu.....7
Simona Ailenii, *Tălmăciri medievale occidentale în limba română:* ***A Demanda do Santo Graal***.....11
Vanina Narcisa Botezatu, *Aproximarea unor concepte juridice specifice în traducerea juridică*.....33
Luminiţa Hoarţă Cărăuşu, Arsenie Boca, ***Cuvinte vii****. O analiză din perspectivă gramaticală şi retorico-pragmatică*.....43
Daniela-Maria Ciocîrlan, *Atestarea şi semnificaţia denominativă a toponimelor din comuna Rădăşeni, judeţul Suceava*.....61
Alexandru Gafton, Adina Chirilă, *Principiul diacronic în edificarea normei literare*.....81
Ştefan Găitănaru, *Cazul dativ în limba veche*..... 109
Sorin Guia, *Tratamentul africatelor prepalatale* ***ĉ-ĝ*** *în dacoromâna actuală*…….....131
Jukka Havu, Elenn Ştirbu, *Perfectul simplu şi perfectul compus în texte narative româneşti* …….....139
Silviu Lupaşcu, *Divine Rhetoric. Divine Narratology*…….…….167
Ioan Milică, *Recursul la argou în presa românească (1860-1945)*.....181
Dumitru Nica, *Titu Maiorescu gramatic*.....193
Cristina Radu-Golea, *The Lexical-Semantic Field of* ***Coffee/Cafea***.....201
Mihaela Secrieru, *Osservazioni sul concetto di accordo sintattico*.....209
Mihaela Secrieru, *Tendinţe de cercetare în lingvistica generală. Privire aplicată*.....231
Roxana Vieru, *Statutul lui* ***foarte***.…….241
Recenzii: JUKKA HAVU, *La constitución temporal del sintagma verbal en el español moderno*, Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia, Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Sarja-ser. Humaniora, nide / tom. 292, 1997, 363 p. (Ana-Maria Minuţ, Mihaela Secrieru); MIHAELA SECRIERU, *Le cumul des fonctions syntaxiques dans la langue roumaine («l'élément prédicatif supplémentaire»)*, Editura Antonis Stamoulis, Salonic, 2015, 182 p. (Mirela Aioane); MIHAELA SECRIERU, *Carta albă a lingvisticii româneşti din ex-spaţiul României*, Editura Universităţii Petrol-Gaze din Ploieşti, 2015, ISBN 978-973-719-622-4, 407 p. (Arleen Ionescu); JUAN CARLOS MORENO CABRERA, *Cuestiones clave de la lingüística*, Editura Síntesis, Madrid, 2013, 221 p. (Iulia Nica); IOAN MILICĂ, *Lumi discursive. Studii de lingvistică aplicată*, Iaşi, Editura Junimea, 2013, 294 p. (Diana Lupuleac); Eugenia Dima, Andrei Corbea-Hoişie (coord.), *Impulsul Iluminismului în traduceri româneşti din secolul al XVIII-lea*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2015, 285 p. (Andreea Giorgiana Marcu); GHEORGHE CHIVU, *Vechi texte româneşti Contribuţii filologice şi lingvistice*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2015, 310 p. (Adina Chirilă, Alexandru Gafton); VYVYAN EVANS, *The Structure of Time. Language, meaning and temporal cognition*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2004, 286 p. (Iulia-Cristina Artene); *Letter-Writing Manuals and Instruction from Antiquity to the Present. Historical and Bibliographical Studies*, edited by Carol Poster and Linda C. Mitchell, The University of South Carolina Press, 2007, 346 p. (Gabriela-Iuliana Morcov)……251

Masă rotundă: *Curente şi tendinţe în lingvistica actuală*.....285

Profesorul Constantin Frâncu la 75 de ani

Pe 27 ianuarie 2016, Profesorul Constantin Frâncu a păşit pe a 75-a treaptă ca dascăl, ca lingvist şi ca Om. Toţi cei care îl cunosc şi îi sînt aproape, profesorii, colaboratorii, colegii şi elevii săi îşi exprimă admiraţia pentru roadele activităţii sale ştiinţifice şi didactice, urîndu-i ani buni, frumoşi şi luminoşi.

Cercetător de excepţie, lingvist şi diacronist de frunte în spaţiul românesc şi european, elev al Profesorului Vasile Arvinte, Constantin Francu şi-a construit renumele, parcurgînd drumul anevoios al începuturilor la Universitatea din Iaşi, unde îşi va pune bazele cercetărilor ştiinţifice, continuînd cu activitatea de predare şi de cercetare la Universităţi de top din Occident (bursier al fundaţiei „Alexander von Humboldt", lector de limba română la Universitatea „Humboldt" din Berlin şi profesor invitat la Universitatea din Viena), completîndu-şi astfel profilul ştiinţific, influenţat serios de prolifica lingvistică de spirit germanic.

După revenirea în ţară, îşi va asuma mai bine de trei mandate conducerea Catedrei de limba română şi lingvistică generală, una dintre cele mai prolifice din ţara, invitînd la catedră pe doi dintre cei mai mari toponimişti români de la Institutul de Filologie română „Alexandru Philippide" şi deschizînd calea tinerilor cercetători. Cu preocupări în domeniul lingvisticii generale şi romanisticii (înfiinţînd şi un masterat dedicat lingvisticii româneşti şi generale), dar şi de lingvistică diacronică, continuă tradiţia şcolii ieşene legată prin înaintaşii ei de lingvistica istorică şi evolutivă.

Prin opera sa personală, concretizată în 8 volume de autor şi peste 50 de studii şi articole publicate în reviste de lingvistică şi istorie din ţara şi din străinătate, prin cercetările la care a fost colaborator la diferite proiecte derulate la Universitate şi la Academia Română (printre care *Rumänisch-deutsches Wörterbuch von H. Tiktin. Neue Ausgabe*, trei volume Wiesbaden 1985-1990, pentru care a obţinut premiul Academiei Române în anul 1991), prin susţinerea a numerose conferinţe şi prelegeri în ţară şi străinătate (Freiburg, Berlin, Viena, Jena, Konstanz, Porto, Palermo etc.) şi prin conducerea a numeroase teze de doctorat din domeniile lingvisticii generale şi aplicate, istoriei limbii române, retoricii şi analizei de discurs, Constantin Frâncu îşi conturează profilul Profesorului cu autoritate ştiinţifică, doritor de a păstra neîntrerupt spiritul ştiinţific edificat în vremea neogramaticilor, dar şi dispus la receptarea noutăţilor din lingvistica modernă.

Publicaţiile de lingvistică generală şi cele de istoria limbii române au fost bine primite de specialiştii în domeniu, devenind lucrări de referinţă în literatura de specialitate, încununarea eforturilor depuse pe parcursul unei vieţi academice fiind conferirea, în anul 2011, a premiului „Bogdan Petriceicu Haşdeu" al Academiei Române, pentru volumul ***Gramatica limbii române vechi***, publicat în anul 2009 la Editura Demiurg.

Prezentăm cîteva dintre lucrările de autor ale profesoului Constantin Frâncu :

Curente şi tendinţe în lingvistica secolului nostru, Casa Editorială „Demiurg", Iaşi, ed. I, 1997, ed. a II-a, 1999.

Geneza limbii române şi etnogeneza românilor, Casa Editorială „Demiurg", Iaşi, ed. I, 1997, ed. a II-a, 1999, ediţie definitivă, 2013.

Conjunctivul românesc şi raporturile lui cu alte moduri, Casa Editorială „Demiurg", Iaşi, 2000.

Evoluţia reflecţiilor privind limbajul din Antichitate pînă la Saussure, Casa Editorială „Demiurg", Iaşi, 2005.

Gramatica limbii române vechi, Casa Editorială „Demiurg", Iaşi, 2009.

Curente, şcoli, direcţii şi tendinţe în lingvistica modernă, Casa Editorială „Demiurg", Iaşi, 2016.

Prezentul volum reuneşte scrierile unor colegi, colaboratori şi elevi din mai multe centre universitare şi reprezintă o formă de apreciere la adresa activităţii ştiinţifice a Profesorului Constantin Frâncu.

Catedra de limbă română şi lingvistică generală

Lucrările ştiinţifice ale profesorului Constantin Frâncu

I. Volume de autor

1. *Curs de lingvistică generală*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 1979.
2. *Curente şi tendinţe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială „Demiurg”, Iaşi, ed. I, 1997, ed. a II-a, 1999.
3. *Reflecţii asupra limbajului din Antichitate pînă la Kant*, Casa Editorială „Demiurg”, Iaşi, 1998.
4. *Geneza limbii române şi etnogeneza românilor*, Casa Editorială „Demiurg”, Iaşi, ed. I, 1997, ed. a II-a, 1999, ediţie definitivă, 2013.
5. *Conjunctivul românesc şi raporturile lui cu alte moduri*, Casa Editorială „Demiurg”, Iaşi, 2000.
6. *Evoluţia reflecţiilor privind limbajul din Antichitate pînă la Saussure*, Casa Editorială „Demiurg”, Iaşi, 2005.
7. *Gramatica limbii române vechi*, Casa editorială „Demiurg”, Iaşi, 2009.
8. *Curente, şcoli, direcţii şi tendinţe în lingvistica modernă*, Casa Editorială „Demiurg”, Iaşi, 2016.

II. Volume colective

1. *Prelegeri de limba română*, Iaşi, 1984, cap. *Geneza limbii române şi etnogeneza românilor*, p. 47-89.
2. *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* von H. Tiktin, 2. überarbeitete und ergänzte Auflage, 3. Bde., Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1985-1990.
3. *Studieren und Forschen im Ausland*, Österreichisches Dokumentationszentrum für Auslandstudien, Wien, 1993, cap. *Rumänien*, 30 p.
4. *Lexikon der Romanistischen Linguistik*, vol. II, Max Niemeyer Verlag Tübingen, 1995, cap. *Rumänisch*. *Le roumain*, p. 1-32.
5. *Istoria limbii române literare*. *Epoca veche* (*1532-1780*), coord. Ion Gheţie, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997, cap. *Morfologia limbii române* (*1532-1640*), p. 113-145.
6. *Istoria limbii române literare*. *Epoca veche* (*1532-1780*), coord. Ion Gheţie, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997, cap. *Sintaxa limbii române* (*1532-1640*), p. 147-174.
7. *Istoria limbii române literare*. *Epoca veche* (*1532-1780*), coord. Ion Gheţie, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997, cap. *Morfologia limbii române* (*1640-1780*), p. 319-346.
8. *Istoria limbii române literare*. *Epoca veche* (*1532-1780*), coord. Ion Gheţie, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1997, cap. *Sintaxa limbii române* (*1640-1780*), p. 347-376.

9. *Forme verbale rare în vorbirea maramureşenilor, bucovinenilor, basarabenilor, aromânilor şi meglenoromânilor*, în volumul *Românii de pretutindeni*, Iaşi, 2008.

III. Studii şi articole

1. *Din istoria perfectului simplu românesc: formele de persoana I şi a II-a plural cu sufixul* ***-ră***, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", XVIII, 1967, p. 175-192; în „Actele celui de-al XII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică", II, 1971, p. 1419-1423.
2. *Cu privire la „uniunea lingvistică balcanică". Înlocuirea infinitivului prin construcţii personale în limba română veche*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", XX, 1969, p. 69-116.
3. *Formele de persoana a III-a ale auxiliarului de la perfectul compus. Privire istorică*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XX, 1969, nr. 3, p. 299-318.
4. *Limba lui Al. I. Odobescu*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza»", Iaşi, serie nouă, secţiunea III e, Lingvistică, XV, 1969, p. 35-77.
5. *Conjunctivul perfect românesc. Privire diacronică*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XXI, 1970, nr. 2, p. 205-227.
6. *Cu privire la vechimea a două inovaţii în flexiunea verbală, comune dialectelor limbii române*, în „Fonetică şi dialectologie", VII, 1971, p. 179-188.
7. *Vechimea şi răspîndirea formelor* ***să deie***, ***să steie***, ***să beie***, ***să ieie*** *în graiurile dacoromâne*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XXII, nr. 3, 1971, p. 261-276.
8. *Din istoria demonstrativelor româneşti*: *formele* (***a***)***celei***(***a***), ***aceleiaşi***, (***a***)***celeilalte***, (***a***)***cesteia***, în „Studii de limbă literară şi filologie", II, 1972, p. 25-52.
9. *Complementele circumstanţiale de excepţie şi cumulativ în limba română din secolul al XVI-lea*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", XXIV, 1973, p. 1-20.
10. *Limba* ***Cazaniei*** *lui Varlaam în comparaţie cu limba celorlalte cazanii din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea*, în „Studii de limbă literară şi filologie", III, 1974, p. 47-80.
11. *Din istoria genului personal*: *genitiv-dativul substantivelor în* ***–că***, ***-gă***, în „Limba română", XXIII, 1974, nr. 4, p. 409-418.
12. *Din istoria verbelor neregulate*: *perfectul sigmatic al verbelor* ***a fi***, ***a avea***, ***a vrea***, în „Limba română", XXIV, 1976, nr. 1, p. 55-67.
13. *Din istoria verbelor neregulate*: *imperfectul verbelor* ***a da*** *şi* ***a sta***, în „Limba română", XXVI, 1977, nr. 1, p. 81-102.
14. *Vechimea posesivelor scurtate*, în „Limba română", XXVI, 1977, nr. 3, p. 233-237.
15. *Formarea şi evoluţia complementului concesiv în limba română*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XXVIII, 1977, nr. 1, p. 15-28.
16. *Die rumänischen Briefe aus der Zeit von Michael der Tapfere*, în „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft", 1977, nr. 1, Berlin, p. 12-14.

17. *Din istoria numeralului românesc*: *vechimea formelor* ***paisprezece***, ***şaisprezece***, ***şaizeci***, în „Limba română”, XXVII, 1978, nr. 6, p. 599-606.
18. *Zu der Ursachen des Übergangs von lateinisch* ***KS***, ***KT*** *in rumänisch* ***PS***, ***PT***, în „Beiträge zur romanischen Philologie”, Heft 2, 1979, p. 85-98.
19. *Vechimea şi răspîndirea comparativului de egalitate exprimat prin* ***ca***, în „Limbă şi literatură”, 1979, nr. 1, p. 50-55.
20. *Rezultate şi limite ale gramaticii transformaţionale* (*pe marginea cărţii lui E. Coşeriu*), în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza»”, Iaşi, serie nouă, secţiunea III e, Lingvistică, XXV, 1979, p. 120-128.
21. *Formele de persoana a II-a singular de la imperativul negativ al verbelor* ***a avea***, ***a fi***, ***a (a)duce***, ***a face***, ***a zice***, în „Limba română”, XXIX, 1980, nr. 1, p. 27-31.
22. *Din istoria verbelor neregulate*: *perfectul simplu şi mai mult ca perfectul verbelor* ***a da*** *şi* ***a sta***, în „Limba română”, XXIX, 1980, nr. 4, p. 307-316.
23. *Vechimea şi răspîndirea numeralului articulat în construcţii de tipul* ***partea întîia***, în „Studii şi cercetări lingvistice”, XXXI, 1980, nr. 2, p. 213-216.
24. *The Formation and the Evolution of the Adverbial of Concession in Romanian*, în „Anthropological Abstracts”, San-Diego, 1980, p. 76-111.
25. *Vechimea şi răspîndirea unei inovaţii morfologice*: *verbul* ***a curge***, în „Limbă şi literatură”, III, 1981, p. 331-340.
26. *Formele verbale şi pronominale cu* ***î-*** *protetic în limba română*, în „Dacoromania, Jahrbuch für östliche Latinität”, V, 1979-1980, Freiburg, 1982, p. 81-182.
27. *Vechimea şi difuziunea lexicală a unei inovaţii comune dialectelor limbii române*: *desinenţa* ***–uri*** *la pluralul femininelor*, în „Limba română”, XXXI, 1982, nr. 3, p. 199-212.
28. *Vechimea formelor de mai mult ca perfect, perfect compus, prezent indicativ şi conjunctiv în* ***–ră***, în „Limba română”, XXXI, 1982, nr. 4-5, p. 281-293.
29. *Zur Geschichte der rumänischen Sprache*, în E. Ch. Wolskopf, *Sozialtypenbegriffe im Alten Griechenland und ihr Fortleben in den Sprachen der Welt*, VII, Akademie-Verlag, Berlin, 1982, p. 346-370.
30. *Vechimea unei particularităţi comune dialectelor limbii române: întrebuinţarea lui* ***vreun***, ***vreo*** *şi a altor nehotărîte în propoziţii negative*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza»”, Iaşi, serie nouă, secţiunea III e, Lingvistică, XXVIII-XXIX, 1982-1983, p. 63-66.
31. *Topica lui* ***mai*** *şi a altor adverbe* (***cam***, ***prea***, ***şi***, ***tot***) *în construcţii de tipul* (***nu***) ***mă mai duc***, în „Limbă şi literatură”, III, 1983, p. 321-335.
32. *Răspîndirea sintagmei* ***un prieten de-al meu***, în „Limba română”, XXXII, 1983, nr. 1, p. 5-13.

33. *Formele **crezare**, **născare**, **pierzare***, în „Limba română”, XXXII, 1983, nr. 3, p. 111-120.
34. *Geneza şi evoluţia timpurilor verbale supracompuse în limba română*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară”, XXIX, 1983-1984, A, p. 23-62.
35. *Din istoria perfectului simplu*: *forma de tipul **zisei***, în „Limba română”, XXXIII, 1984, nr. 5, p. 426-436.
36. *Vechimea şi răspîndirea unor pronume, adjective pronominale şi numerale cu articol nehotărît: **un alt(ul)**, **un al doilea**, **un acelaşi***, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza»”, Iaşi, serie nouă, secţiunea III e, Lingvistică, XXX, 1984, p. 33-44.
37. *Folosirea adverbului **doar** în loc de **numai** în româna actuală*, în „Limba română”, XXXIII, 1984, nr. 2, p. 87-96.
38. *Neologisme germano-austriece în Oltenia* (*1718-1739*), în „Studii şi cercetări lingvistice”, 1985, nr. 6, p. 495-506.
39. *Elemente germane* (*austriece*) *în Cronica Banatului de Nicolae Stoica de Haţeg* (I), în *Omagiu profesorului Vasile Arvinte*, „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza»”, Iaşi, serie nouă, secţiunea III e, Lingvistică, XLIII, 1997, p. 113-124.
40. *Elemente germane* (*austriece*) *în Cronica Banatului de Nicolae Stoica de Haţeg* (II), în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza»”, Iaşi, serie nouă, secţiunea III e, Lingvistică, XLIV-XLV, 1998-1999, p. 5-28.
41. *O nouă posibilitate lexicală a limbii române: formarea de verbe şi substantive postverbale din nume proprii de persoană* în volumul *Rezultate şi perspective actuale ale lingvisticii româneşti şi străine* (coord. Luminiţa Hoarţă Cărăuşu), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2007, p. 131-140.
42. *Vechi şi nou în lingvistica contemporană: actualitatea gramaticii lui Pănini*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, serie nouă, secţiunea III e, Lingvistică, LII, 2007, p. 109-120.
43. *Un fenomen puţin cercetat: gamatizarea*, în volumul *Comunicarea: ipoteze şi ipostaze* (coord. Luminiţa Hoarţă Cărăuşu), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2008, p. 106-210.
44. *O inovaţie morfologică în ariile laterale ale latinităţii*, în volumul *Studii de limba română. Omagiu Profesorului Gr. Brâncuş*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2010, p. 75-76.
45. *Coerenţa discursului religios în Didahiile lui Antim Ivireanul*, în „Text şi discurs religios”, nr. 2, 2010. Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, p. 195-198.

(În afara lucrărilor — frecvent citate în literatura de specialitate — menţionate în această listă, profesorul Constantin Frâncu este şi autorul altor articole, note, recenzii apărute în publicaţii româneşti sau străine.)

Tălmăciri medievale occidentale în limba română: *A Demanda do Santo Graal*

Simona Ailenii
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi

Dans ce texte, nous nous proposons, d'une part, de faire le contour général du cycle arthurien en prose, inestimable page de la littérature occidentale médiévale, dont les variantes ont été nommées, techniquement parlant, *Vulgata* et *Post-Vulgata/Pseudo-Robert de Boron*, tout en indiquant ses sources et en présentant sa composition textuelle. Cette dernière a été assidument dévoilée, traduite, remaniée dans l'espace ibérique et italique pendant le Moyen Âge et bien après. D'autre part, nous offrons un point de départ de la découverte du même cycle romanesque dans l'espace oriental, grâce à la traduction partielle en roumain de la *Demanda do Santo Graal.*

Motivele, temele și personajele care alcătuiesc imaginarul producției literare definitorii pentru cultura europeană din Evul Mediu occidental se bazează, pe de o parte, pe o tradiție istoriografică, iar pe de altă parte, pe una biblică. Astfel, despre istoricitatea figurii regelui Artur aflăm, conform literaturii de specialitate, din cele relatate în *Historia Brittonum*[1], care este o compoziție anonimă anterioară secolului al XI-lea, și în *Historia Regum Britanniae*[2], atribuită lui Geoffroy de Monmouth, datată de la secolul al XII-lea[3]. Pe baza unui paralelism între Scriptura creștină și romanul cavaleresc, instanțiat în *Estoire del Saint Graal*, *Lancelot en prose* sau *Queste del Saint Graal*, s-au fundamentat tezele autorilor Pauline Matarasso (1979), José Carlos Ribeiro Miranda (1998), Séguy Mireille (2001), Jean-René Valette (2008), Rafaela Silva (2008, 2011), care arată similaritatea între organizarea globală a textelor amintite și Biblie.

[1] Cf. http://www.ucc.ie/celt/online/T100028/ (1.X.2015).

[2] Cf. Wright, Neil (ed.), *The Historia Regum Britannie of Geoffrey of Monmouth*, D. S. Brewer, Cambridge, 1985-1991.

[3] Pentru documentarea privind caracterul veridic al acestor mărturii *et alii* Cf. Faral, Edmond, *La Légende Arthurienne. Études et Documents*, 3 vol. Champion, Paris, 1929; Bogdanow, Fanni, *The Romance of the Grail*, Manchester University Press, New York, 1966; Stanesco, Michel & Zink, Michel, *Histoire européenne du roman médiéval*, PUF, Paris, 1992; Gutiérrez García, Santiago & Lorenzo Gradín, Pilar, *A literatura artúrica en Galicia e Portugal na Idade Media*, Universidade, Servicio de Publicacións e Intercambio Cientifico, Santiago de Compostela, 2001.

Romanul cavaleresc reprezintă o colecție medievală de sorginte franceză care, de-a lungul veacurilor, a circulat în cea mai mare parte a spațiului european occidental fie în original, fie în traducere. În ceea ce privește tradiția textuală a originalului, o incursiune în zona franceză ne trimite la: (1) versurile desemnate prin titlul *Roman de Brut*[4], atribuite lui Robert Wace, care pun în circulație motivul Mesei Rotunde; (2) *Lai de Lanval*[5], atribuit lui Marie de France, în care protagoniști sînt Artur și Guenièvre; (3) cele cinci romane în versuri ale lui Chrétien de Troyes – *Erec et Enide* (1170); *Cligès* (1176); *Le Chevalier au Lion* și *Le Chevalier de la Charette* (1177-1181); *Perceval ou le Conte du Graal* (1182-1190) –, care introduc tema vasului sacru, Graalul, cu precădere cel din urmă; și, în sfîrșit, (4) trilogia în versuri atribuită lui Robert de Boron[6] – *Joseph d'Arimathie*, *Merlin*, *Perceval*[7] –, care integrează tema Graalului în istoria regatului regelui Artur[8]. În prima jumătate a secolului al XIII-lea, trilogia lui Robert de Boron a cunoscut, conform tezei lui Jean Frappier (1959)[9], o versiune în proză tehnic intitulată *Vulgata*[10] sau *Lancelot-Graal*[11]. Colecția aceasta ar fi fost alcătuită din mai multe părți, și anume: *Estoire del Saint Graal*, *Merlin*, *Lancelot en prose*, *Queste del Saint Graal*, *Mort Artu*. La rîndul său, în intervalul 1230-1240, *Vulgata* a cunoscut o nouă versiune – *Post-Vulgata* sau *Pseudo-Robert de Boron*[12] – a cărei organizare ciclică a constituit obiect de cercetare pentru două semnificative studii de specialitate în domeniu, cele ale autorilor

[4] Cf. Ivor, Arnold (ed.), *Le Roman de Brut*, 2 vol., Société des anciens textes français, Paris, 1938-1940.

[5] Cf. Micha, Alexandre (ed.), *Lais de Marie de France*, Flammarion, Paris, 1994.

[6] Cf. Bogdanow, Fanni, *op.cit.*, pp. 1-22; Stanesco, Michel & Zink, Michel, *op. cit.*, p. 37; Gutiérrez García, Santiago & Lorenzo Gradín, Pilar, *op. cit.*, p. 22; Voicu, Mihaela, *Sommes romanesques et avènement de la prose: Cycle du Lancelot-Graal*, în *La littérature française du Moyen Âge Xe-Xve siècles. Présentation et choix de textes*, 2002, http://ebooks.unibuc.ro/lls/MihaelaVoicu-LaLiterature/INDEX.htm.htm (30.X.2015).

[7] Cf. Nitze, W. A. (ed.) *Le Roman de l'Estoire dou Saint Graal*, Les Classiques français du moyen-âge, Paris, 1927; Micha, Alexandre (ed.), *Merlin. Roman du XIIIe siècle*, Librairie Droz, Genève, 1979.

[8] Nunes, Freire Irene (ed.), *Introdução*, în *A Demanda do Santo Graal*, 2.ª ed. rev., Imprensa Nacional-Casa da Moeda, Lisboa, 2005, pp. 7-8.

[9] Frappier, Jean, *The Vulgate Cycle*, în, *Arthurian Literature in the Middle Ages*, ed. Loomis, Roger, XVII/3, 1959, pp. 535-554; Frappier, Jean, *Étude sur la Mort le roi Artu*, seconde édition revue et augmentée, Droz, Genève, 1968, p. 20.

[10] Cf. ediția completă îngrijită de Sommer, H. O. (ed.), *The Vulgate Version of the Arthurian Romances*, 8 vols., The Carnegie Institution of Washington, Washington, 1908-1916.

[11] Titulatură întrebuințată de Ferdinand Lot în Lot, Ferdinand, *Étude sur le Lancelot en Prose*, Champion, Paris, 1918.

[12] Vezi *infra* mențiunea edițiilor.

Fanni Bogdanow (1966)[13] și José Carlos Ribeiro Miranda (1998)[14]. Astfel, părțile constituente ale noii serii în proză, *Pseudo-Robert de Boron*, în accepțiunea primului autor menționat, sînt: *Estoire del Saint Graal*, *Merlin* și *Queste del Saint Graal*. Arhitectura romanescă a noului ciclu prezentată de cel de-al doilea autor amintit mai sus cuprinde *Estoire del Saint Graal*, *Roman de Merlin* și *Suite*, versiuni ale romanelor biografice *Lancelot en prose* și *Tristan en prose* și o versiune a *Queste del Saint Graal*[15].

Fenomenul traducerilor succesive ale romanului cavaleresc, desfășurat în epoca medievală și în cea posterioară acesteia, în spațiul european occidental, cu precădere cel romanic, care ne interesează în mod deosebit, pune în lumină interesul față de contextul ideologic, socio-cultural, literar, dar și lingvistic, dacă ne gîndim la prestigiul exprimării scriptice în limba națională, al epocii în care au fost făurite. Ne referim, așadar, la tălmăcirile în limbile portugheză, spaniolă și italiană, ale căror mărturii, fie manuscrise, fie tipărituri, elaborate în numeroasele *scriptoria* și tipografii din spațiul european romanic al Evului Mediu, le aflăm adăpostite în biblioteci și arhive europene[16].

În zona vest-europeană, manuscrisele care transmit această materie literară atît în seria *Vulgata*, cît și în seria *Pseudo-Robert de Boron*, cunosc succesive ediții pînă astăzi atît în mediul francez (*L'Estoire del Saint Graal*, ed. 1908-1916, 1997; *Le roman de Merlin en prose*, ed. 1908-1916, 2014; *La Suite du Roman de Merlin*, ed. 1996; *La Queste del Saint Graal*, ed. 1908-1916, 1923, reed. 1984; *La Mort le roi Artu*, ed. 1908-1916, 1964; *Lancelot. Roman en prose du XIIIe siècle*, ed. 1908-1916, 1978-1982; *Le Roman de Tristan en prose*, ed. 1963-1985; 1987-1997, 1997-2003 etc.), cît și în culturile iberică și italică, în care această producție literară a fost tălmăcită, reliefînd astfel faptul că s-au bucurat de o audiență extrem de favorabilă (*Demanda do Santo Graal*, ed. 1955, 1970, 1988, 1995, 2005; *Livro de José de Arimateia (The Portuguese Book of Joseph of Arimathea)*, ed. 1967; *Estória do Santo Graal*, 2013; *Livro de Tristan* și *Livro de Merlin*, ed. 2001; *Spanish Grail Fragments*, 1924-1925; *El baladro del Sabio Merlin según el texto*

[13] Bogdanow, Fanni, *op. cit.*

[14] Miranda, José Carlos Ribeiro, *A Demanda do Santo Graal e o Ciclo Arturiano da Vulgata*, Granito, Porto, 1998.

[15] Pentru o prezentare amănunțită a edițiilor acestor texte vezi http://www.lancelot-project.pitt.edu/LG-web/L-G-Text-Eds.html (30.X.2015).

[16] Descrierea detaliată a manuscriselor și tipăriturilor peninsular iberice poate fi consultată la baza de date Philobiblon, BETA / Bibliografia Española de Textos Antiguos; BITAGAP / Bibliografia de Textos Antigos Galegos e Portugueses; BITECA / Bibliografia de Textos Antics Catalans, Valencians I Balears, http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/index_po.html (30.X.2015);

iar cea a manuscriselor italiene poate fi consultată la http://www.tlion.it/index.php?op=browse&type=opera&filter=volg&lang=it (30.X.2015).

de la edicion de Burgos de 1498, ed. 1957-1962, 2002; *El baladro del Sabio Merlin, primera parte de la Demanda del Sancto Grial*, ed. 1907; *Libro del esforzado cavallero don Tristan de Leonis (Valladolid, 1501)*, ed. 1912; *Don Tristán de Leonís: el texto de la edición sevillana de 1534*, ed. 1989; *La Storia del San Gradale. Volgarizzamento toscano dell'Estoire del Saint Graal*, ed. 1999; *La Inchiesta del San Gradale. Volgarizzamento toscano della Queste del Saint Graal*, ed. 1993; *Il Tristano Riccardiano*, ed. 1896; *Il Tristano Panciatichiano*, ed. 2002; *Il libro di messer Tristano («Tristano Veneto»)*, ed. 1994; *Il Tristano Corsiniano*, ed. 2011 etc.), fapt ce indică o valorizare a trecutului cultural și literar, dar și o audiență vie față de aceste manifestări culturale și literare. Tradiția manuscrisă, tipografică și textuală franceză (Frappier, 1959; Poncelet, 1997), dar și cea peninsulară iberică (Miranda, 1998; Larranjinha, 2010; Lucía Megías, 2005) și italică (Branca, 1968; D'Agostino, 2001; Tagliani, 2008) a romanului medieval trebuie să fi răspuns unei insistente cereri socio-culturale și literare de la acea vreme, așa cum edițiile moderne corespund unei cereri similare în comunitățile științifice, dar nu numai.

În fața mărturiei unei ideologii și organizări socio-culturale a vremii și a națiunilor în sînul căreia a fost elaborată, tradusă și prelucrată, capodopera medievală cunoaște un inventar al traducerilor în limba română destul de modest din mai multe puncte de vedere. În primul rînd, ne referim la faptul că există traduceri sporadice ale operei lui Chrétien de Troyes, cu care ne situăm abia la incipitul surselor în proză ale literaturii arturiene. Astfel, din cele cinci romane în versuri ale lui Chrétien de Troyes, trei sunt traduse în limba română, și anume *Cavalerul Lancelot* (trad. Mihail Stănescu, 1973); *Yvain, cavalerul cu leul* (trad. Mihail Stănescu, 1973) și *Cavalerul Perceval* (trad. Maria Pavel, 2004, reed. 2011). Este, la fel, de semnalat versiunea lui Béroul a *Romanului despre Tristan* (trad. Carmen Dinescu, 2014), versiune ce se așază în capul *stemmei codicum* a tradiției textuale tristaniene pe baza căreia, de-a lungul Evului Mediu, s-au alcătuit multiple variațiuni în proză. În al doilea rînd, alte traduceri ale literaturii arturiene se bazează pe adaptări sau prelucrări moderne franțuzești: (1) *Din marile legende ale lumii* (trad. Alexandru Mitru, după prelucrarea lui Joseph Bédier, 1965); (2) *Romanul lui Tristan și Iseut* (trad. Alexandru Rally, după adaptarea lui Joseph Bédier, 1970); (3) *Romanele Mesei Rotunde* (trad. Aurel Tita, după adaptarea modernă a lui Jacque Boulenger, 1976); (5) *Tristan și Isolda* (trad. Liana Gui, 2002) și (6) *Tristan și Isolda* (trad. Margareta Gyurcsik, 2000).

Avînd în vedere bogatul material de reflecție asupra aspectelor legate de viața, societatea, cultura Evului Mediu european occidental, analiza romanului medieval în general, constituind un obiectiv al unei cercetări viitoare, ar putea urmări impactul direct și/sau indirect al acestuia în literatura și cultura românească. Încercarea de a pune în fața publicului autohton o tălmăcire parțială inedită a unei mărturii literare și culturale occidentale va putea crea, de asemenea, un mediu

științific propice avansării studiilor de interculturalitate și intertextualitate. Ne referim, așadar, la textul intitulat *A Demanda do Santo Graal*, reprezentînd o traducere portugheză din franceză, efectuată în secolul al XIII-lea și transmisă pînă astăzi într-un unic manuscris datat din secolul al XV-lea, păstrat la Biblioteca Națională din Viena (ms. 2594). Traducerea pe care o oferim pleacă de la textul editat în 2005, sub îngrijirea lui Irene Freire Nunes. Textul transmis prin acest manuscris s-a bucurat, pînă în prezent, de numeroase ediții parțiale și integrale[17], dar și de reeditări (Magne, 1955, 1970; Piel & Nunes, 1988; Nunes, 1995, 2005), dovadă, încă o dată, a interesului semnificativ față de materia conținută.

În căutarea Sfîntului Graal[18]
Traducere parţială după **A Demanda do Santo Graal**
(ed. Irene Freire Nunes, 2005)

1. În seara de Rusalii, multă lume se adunase în Camalot, mulţi cavaleri şi multe doamne bogat înveşmîntate. Regele, foarte bucuros, i-a onorat şi slujit pe toţi. Şi toată adunarea a înţeles că acea curte va fi pe cît de viciată, pe atît de frumoasă.

În acea zi, spune istoria, chiar în momentul în care se aşeza masa – erau ceasurile nouă – s-a întîmplat să apară o domniţă foarte frumoasă şi ales înveşmîntată, care a intrat în palat fără escortă, asemeni unui paj. Începu a privi în toate părţile şi îndată fu întrebată în căutare de ce se afla.

– Îl caut, spuse ea, pe don Lancelot do Lago. Se află aici?

– Da, domniţă, răspunse un cavaler. Iată-l, stă la fereastra aceea, vorbind cu don Galvan.

Ea îndată se îndreptă spre acel loc şi îl salută. El, de îndată ce o văzu, o întîmpină cu multă eleganță, îmbrăţişînd-o, căci era una dintre domniţele din Insula Ladiça, pe care Amida, fiica regelui Peles, o îndrăgea mai mult decît pe oricare dintre doamnele sale de companie.

2. *Cum domniţa îi spuse lui Lancelot să o însoţească*

– Oh, domniţă, spuse Lancelot, ce vă aduce aici? Că bine ştiu că fără motiv nu aţi fi venit aici.

– Sire, cu adevărat, şi vă rog să veniţi cu mine în pădurea din Camalot şi fiţi fără grijă, că mîine, la ora mesei, veţi fi înapoi aici.

– Desigur, domniţă, spuse el, cu toată inima, căci sînt gata să vă slujesc precum voi putea.

[17] Nunes, Irene Freire (ed.), *op. cit.*, p.12-13.

[18] Această traducere parțială a făcut parte din disertația noastră de Masterat, susținută la Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, în sesiunea septembrie 2006.

Spunînd aceasta, porunci să-i fie aduse armele. Însă regele, văzînd că i se pregătesc armele, se îndreptă spre el împreună cu regina şi-i spuse:

– Cum? Ne părăsiţi într-o aşa zi de sărbătoare, în care cavaleri din lumea întreagă vin la curte ca să vă vadă şi să vă fie alături?

Înălţimea Voastră, spuse el, merg doar în pădurea aceea cu această domniţă care m-a rugat să o însoţesc, însă mîine, pe la ceasul al treilea, voi fi aici.

3. *Cum Lancelot plecă cu domniţa*

Astfel părăsi Lancelot palatul şi încălecă alături de domniţă. Şi s-au dus cu domniţa doi cavaleri şi două doamne de companie. Iar domniţa, îndreptîndu-se spre ele, le spuse:

– Să ştiţi că ce am fost trimisă să fac am împlinit: don Lancelot do Lago vine cu noi.

Apoi se îndreptară spre pădure şi, nu după multă vreme, ajunseră în mijlocul ei, acolo unde se afla casa pustnicului care tocmai vorbea cu Galaaz. Cînd îi văzu pe Lancelot şi pe domniţă, îşi dădu de îndată seama că Lancelot venise pentru a-l face cavaler pe Galaaz. Aşa că îşi părăsi schitul ca să meargă la mănăstirea doamnelor, căci nu voia ca Galaaz să ajungă înaintea lui, deoarece bine ştia că, dacă el pleca de aici, nu se va mai întoarce, întrucît, cavaler fiind, se cuvenea să intre în aventurile Regatului Londrei. Şi de aceea i se părea că îl pierduse şi nu îl va mai vedea ca înainte. Era de asemenea cuprins de teamă, căci ştia că în el se afla multă înţelepciune, fiind sfînta şi aleasa creatură de către Cel de Sus.

4. *Cum Lancelot ajunse la mănăstire*

Odată ajunşi la mănăstire, l-au condus pe Lancelot într-o încăpere, apoi i-au îngrijit armele. A fost întîmpinat de stareţă, însoţită de alte patru doamne de companie, care i l-au prezentat pe Galaaz. Atît de frumos la chip, cum nu se mai pomenise! Şi avea veşminte atît de alese, cum nu se aflaseră altele! Stareţa lăcrimă de bucuria vederii lui Lancelot, spunîndu-i:

– Sire, în numele lui Dumnezeu, numiţi-l cavaler pe domnişorul nostru, căci nu vrem ca un altul să-o facă, deoarece nu există cavaler mai bun care să-l înarmeze. Întrucît bine ştim că cinstea de a-l face cavaler vă este hărăzită. Şi chiar dacă el nu v-ar cere, ar trebui să-l cinstiţi, căci bine ştiţi că este fiul Înălţimii Voastre.

– Galaaz, zise Lancelot, vreţi să deveniţi cavaler?

El răspunse cu bucurie:

– Sire, mult mi-aş dori, şi nu există dorinţă mai mare în lume decît onoarea de a fi numit cavaler de către Domnia Voastră şi nu de către altcineva. Multe laude vă sînt aduse pentru faptele cavalereşti ale Domniei Voastre, iar, după a mea ştiinţă, cel pe care l-aţi onora în acest chip nu ar putea fi nici viclean, nici om rău. Şi aceasta este una dintre faptele lumii care îmi dă cea mai mare nădejde de a deveni om vrednic şi bun cavaler.

– Galaaz, fiule, zise Lancelot, sînteţi o minunată faptură a Tatălui Ceresc şi, pentru numele lui Dumnezeu, dacă nu vă gîndiţi să fiţi bun cavaler şi om vrednic, aşa mă îndeamnă Cel de Sus să spun, mare păcat ar fi şi mare nenorocire, căci nu aţi fi un bun cavaler în ciuda chipului frumos al Domniei Voastre.

Iar el răspunse:

– Dacă Dumnezeu mi-a dăruit frumusețe, îmi va dărui şi virtute, de mă voi dovedi vrednic de aceasta. El ar dori să fiu bun şi asemenea neamului meu acum şi în viitor, nădăjduind în ajutorul Celui de Sus. Şi pentru toate acestea vă rog să mă numiţi cavaler.

Lancelot răspunse :

– Fiule, din toată inima vă voi numi cavaler. Şi Tatăl Nostru, aşa cum veţi dovedi, vă va face un bun cavaler, pe măsura frumuseţii chipului Domniei Voastre.

Iar călugărul, auzind aceasta, spuse:

– Don Lancelot, să nu vă îndoiţi de Galaaz, căci vă spun că întrece în bunătate pe cei mai buni cavaleri din lume.

Iar Lancelot răspunse:

– Dumnezeu să facă precum îmi e dorința!

Auzind acestea, cei de faţă începură a plînge de bucurie.

5. *Cum Galaaz promise eremitului ceea ce acesta îi ceruse*

Lancelot rămase cu ei peste noapte, veghind în biserică împreună cu Galaaz. Iar eremitul, care tare îl îndrăgea pe Galaaz, a vegheat toată noaptea împreună cu ei, neîncetînd a plînge, căci bine ştia că urma să se despartă de Galaaz. Cînd se lumină de ziuă, îi spuse lui Galaaz:

– Fiule, sfîntă şi cinstită făptură, floarea şi lauda cinului cavaleresc, îngăduie-mi, dacă vrei, să te însoţesc toată viaţa mea, atît cît voi putea. Te voi urma de îndată ce vei pleca de la curtea Regelui Artur, căci bine ştiu că nu vei zăbovi mult acolo, întrucît aventura Sfîntului Graal va începe odată cu sosirea ta. Iar eu îţi cer compania, precum afli, căci îţi cunosc sfinţenia şi bunătatea mai bine decît ți-o cunoști tu însuţi. Şi nu există în lume altceva ce ar putea să mă bucure de acum înainte decît a fi sfinţit la vederea minunilor prin tine făcute. Căci Dumnezeu, care a făcut să te naşti în păcat, precum ştii, pentru a-şi arăta marea Sa putere, cu mare virtute te-a înzestrat prin a Sa milă, precum şi prin viaţa aleasă pe care ai dus-o încă din copilărie pînă acum şi care îţi va da putere şi voinţă de arme şi rîvnă împotriva tuturor cavalerilor care nu și-au pus niciodată armele în slujba Regatului Londrei. Astfel, tu vei întrece toate minunile şi faptele în care ceilalţi cavaleri nu au izbutit. Şi vreau să văd cu ochii mei toate faptele pe care le vei duce la bun sfîrşit, şi cărora doar tu le eşti menit a le împlini. Vreau să te însoţesc, căci ştiu că în zilele noastre Dumnezeu minuni mai mari va face prin tine. Cunosc bine acestea, şi îmi pot da seama de marile minuni pe care Cel de Sus le va face prin

tine. Şi voi scrie toate minunile pe care Dumnezeu, prin iubirea ce ţi-o poartă, le va arăta în această aventură. Fiule, îngăduie-mi ceea ce-ţi cer, căci Dumnezeu te va face om mare.

Iar Galaaz făcu întocmai.

6. *Cum Lancelot îl consacră cavaler pe Galaaz*

În zorii acelei zile, la săvîrşirea liturghiei, Lancelot îl unse cavaler pe fiul său Galaaz, precum era obiceiul. Şi toţi cîţi se aflau acolo s-au bucurat de aceasta; şi era mare minune, căci în vremea aceea, nu era fecior mai chipeş şi mai frumos în tot Regatul Londrei, iar drept cusur era marea gingăşie a trupului său. Să se știe că, atunci cînd Lancelot l-a uns cavaler, cu toţii lăcrimau, căci se ştia că era de mare rang, iar sărbătoarea ungerii cavalerului atît de simplă.

Trupul lui era bine făcut, iar chipul tare gingaş.

7. *Cum Lancelot îi văzu pe Boorz şi pe Lionel care veneau în urma lui*

După ce Lancelot săvîrşi toată slujba ce se cuvenea, zise:

– Galaaz, fiule, sînteţi cavaler. Dumnezeu să facă ca prin Domnia Voastră nobilul nostru cin să fie cinstit la fel de bine cum a fost şi prin seminția noastră. Acum, spuneţi-mi: mergeţi la curtea Regelui Artur, unde mulţi bărbaţi vrednici vin din toate părţile lumii şi unde toţi cavalerii din Regatul Londrei sînt adunaţi la sărbătoarea de astăzi?

El răspunse:

– Sire, voi merge, dar nu cu Domnia Voastră: un altul mă va conduce într-acolo.

– Cînd? spuse Lancelot.

Iar ceilalţi cavaleri care îl însoţeau spuseră:

– Sire, deja este cavaler, iar la curte va ajunge mai devreme decît crede Domnia Voastră.

– Atunci vă încredinţez Celui de Sus, spuse Lancelot; eu merg la curte, căci s-a făcut ora nouă.

Îşi luă armele şi plecă; dar cînd voi să iasă din mănăstire, îi zări pe Boorz şi pe Lionel înarmaţi, care voiau, de asemenea, să meargă într-acolo şi, de îndată ce îi văzu, se duse spre ei şi le spuse:

– Ce întîmplare vă aduce aici? Credeam că vă aflaţi la curte.

– Sire, ziseră ei, nu am plecat de teamă să nu vi se întîmple vreun neajuns, căci Domnia Voastră nu aţi plecat dintr-o grijă oarecare. De aceea am venit în urma Domniei Voastre pînă aici şi ne-am ascuns cît am putut. Cînd am aflat că vreţi să mergeţi la curte, ne-am înarmat ca să ne întoarcem cu Domnia Voastră şi nu cu altcineva.

– Atunci să pornim la drum, spuse el.

Astfel călătoriră ei. Pe drum, Boorz întrebă:

– Sire, cine este cel pe care l-aţi uns cavaler?

– Îndată veţi afla, spuse Lancelot, acum însă nu vă pot răspunde la întrebare.

Iar Lionel zise:

– Oricine ar fi însă, o frumuseţe atît de mare nu am mai văzut, iar, de bunătatea lui ar fi la fel precum i-e frumuseţea, mult bine ar afla de la Dumnezeu.

8. *Cum Lancelot, Boorz şi Lionel ajunseră la curte*

Astfel ajunseseră la Camalot. Şi ştiut este că la curte era mare sărbătoare. Iar Regele fu să asculte liturghia cu marele său alai de cavaleri şi mare minune era să-i vezi. Iar el purta ales veşmînt. Şi mare minune era! Iar Regina era însoţită de doamne şi domniţe. Şi mare minune era la privit! Toate doamnele au ascultat liturghia şi s-au întors la palat. Şi totuşi, căutînd locurile la Masa Rotundă, gîndiră: „Aici trebuie să se aşeze acela, iar aici celălalt.” Iar cînd au ajuns în dreptul Scaunului Primejdios, au găsit un nou înscris care spunea: „În anul 453 de la moartea Mîntuitorului, în ziua de Rusalii, acest scaun trebuie să-şi găsească stăpîn”.

– Pentru Dumnezeu, spuse Lancelot, cînd auzi această minunăție: astăzi este ziua aceasta, căci astăzi este de ziua de Rusalii a anului 453 de la moartea Mîntuitorului. Şi mult aş vrea, dacă s-ar putea, ca aceste cuvinte să nu le fi văzut nici unul înainte de sosirea celui care are să le împlinească.

Ei răspunseră :

– Vom aştepta.

Astfel acoperiră scaunul cu o pînză de mătase roşie, precum celelalte.

La întoarcerea Regelui de la biserică, Regina se duse spre camera ei împreună cu doamnele şi tot alaiul. Iar Regele întrebă dacă era ora masei.

– Înălţimea Voastră, spuse Queia, deja a sosit ora, căci este miezul zilei; însă, după al Domniei Voastre obicei, pe care îl păstraţi la toate sărbătorile, nu mi se pare că puteţi deja sta la masă, căci, la aşa sărbătoare mare, încă nu s-a ivit nici o aventură, iar cît timp nu s-a ivit aceasta nu veţi putea sta la masă în mare sărbătoare.

– Întocmai ați grăit, spuse Regele; acest obicei l-am păstrat dintotdeauna de cînd sînt Rege, şi nu-l voi părăsi cît timp voi trăi. Şi datorită aventurilor de la curtea mea am fost numit Regele Aventuros, căci acestea îşi au vremea lor; dar știu bine că Dumnezeu nu va mai găsi plăcere în domnia mea de acum înainte. Însă dorința-mi este ca aventurile să facă parte din sărbătoare; ştiu bine că azi e ziua în care acestea nu vor lipsi şi vor fi din cele mai mari şi mai minunate, precum nimeni nu a mai văzut: inima-mi spune. Vom aştepta o vreme, căci ştiu bine că a noastră sărbătoare nu va fi astăzi lipsită de aventură. Și mare veselie se făcu la sosirea lui Lancelot şi a verilor săi.

9. *Cum căzu cavalerul de la fereastră strigînd*

În timp ce Regele astfel vorbea, don Lancelot împreună cu ceilalţi cavaleri priviră spre ferestrele cu vederea la o apă şi văzură un cavaler, venit din Irlanda, prea nobil, bun cavaler de arme şi ales înveşmîntat. Şi mult stătea adîncit în gînduri, neparticipînd la sărbătoare, şi nimeni nu reuşea să-l trezească. Iar de unde stătea se auzi dintr-odată un glas:

– Vai, nefericitul de mine, mor!

Şi căzu de la fereastră şi-şi frînse gîtul. Cavalerii care se aflau afară se îndreptară spre el şi văzură cum îi ieşeau pe gură şi pe nări flăcări, iar din mînă îi căzu o scrisoare, pe care o ridicară. Regele împreună cu ai săi cavaleri sosiră şi văzură marea minune. Însă, văzînd aceasta, Regele ceru să fie dus în afara palatului său, căci nu dorea să se adune lume, fiind cavaler al Mesei Rotunde. Cu mare greutate fu dus în afara palatului, deoarece nimeni nu se putea apropia de el fără să fie ars. Apoi, de îndată ce fu dus în afara palatului, sărbătoarea continuă. Cu toţii totuşi îl regretară pe cavaler, căci era un om de mare valoare. Regele mult se gîndea, însă fără să-şi arate amărăciunea, iar cînd se aflau deja toţi în biserică spuse:

– Cavaleri, acum puteţi începe masa, căci din pricina unei stranii aventuri aţi întîrziat.

10. *Cum scutierul spuse Regelui despre piatră*

Şi, după cum spune istoria, veni la Rege un scutier care astfel grăi:

– Aduc Înălţimii Voastre cele mai bune veşti auzite vreodată.

– Şi care sînt acestea? spuse Regele.

– În palatul Luminăţiei Voastre a apărut o piatră de marmură în care se află o sabie, iar peste piatră o teacă. Iar eu vă spun că am văzut-o plutind pe apă ca şi cum ar fi fost din lemn.

Regele însă nu îl crezu şi-i ceru să vadă piatra, iar scutierul răspunse:

– Mulţi dintre cavalerii Înălţimii Voastre se află deja acolo.

Iar Regele, de îndată ce auzi acestea, se îndreptă într-acolo cu suita sa. Iar Lancelot, cunoscînd adevărul celor spuse, îi urmă. Estor şi Persival, care mai văzuseră minunea, doreau să vadă cine dintre cei adunați ar putea să împlinească acea aventură.

Cînd Regele ajunse la rîu, văzu piatra şi sabia care stătea înfiptă prin vraja lui Merlin, după cum spune istoria, și o teacă care se afla aproape de ea în mijlocul mării, şi literele scrise de către Merlin, şi totul părea înfricoşător.

– Prieteni, veşti vă dau. Se ştie că prin această sabie ni se va dezvălui cine e cel mai bun cavaler din lume, căci doar prin aceasta se va cunoaște. Şi nici unul, de nu ar fi cel mai bun cavaler din lume, nu va putea scoate această sabie din piatră.

11. *Cum Regele îi spuse lui Lancelot să scoată sabia din piatră, iar acesta nu a vrut*

Cînd cavalerii auziră aceasta, se retraseră cu toţii cei care doriseră să-şi dovedească vitejia. Regele îi spuse lui Lancelot:

– Cinstite Lancelot, luaţi această sabie, căci vă aparţine, iar toţi cei prezenţi ştiu că sînteţi cel mai brav cavaler din lume.

Cînd auzi aceasta, mult se ruşină şi răspunse:

– Înălţimea Voastră, aceştia mă cunosc drept cel mai dîrz cavaler din lume; însă nu eu sînt cel căruia îi aparţine această sabie, căci ştiu că alt cavaler, mult mai viteaz va veni şi, credeţi-mă, nu sînt atît de brav precum mă credeţi.

Vorbele lui Lancelot auzite au fost de către toţi şi mai ales de către cei din seminţia lui Bam, care îl considerau cel mai viteaz cavaler din lume. Regele, care înţelesese că era mai mult decît atît, spuse:

– Însă se cuvine să încercaţi. Şi nu veţi fi găsit vinovat dacă nu veţi reuşi.

– Înălţimea Voastră, zise el, cu a voastră îngăduinţă, nu mă voi apropia de ea, căci, Dumnezeu îmi e martor, eu nu cred că sînt demn să pun mîna pe acea sabie care nu-mi este rînduită.

12. *Cum Galvan încercă sabia la îndemnul Regelui*

Astfel cuvîntă Regele către Galvan:

– Nepoate, cum Lancelot a respins încercarea sabiei, încercaţi-o şi-om vedea ce se întîmplă.

– Eu, Înălţimea Voastră, spuse el, voi face întocmai precum vă e voia, însă ştiţi prea bine, aşa cum o ştiu şi toţi cîţi aici se află, că dacă Lancelot nu a primit o încercare găsindu-se nedemn, eu nu o voi face în locul lui, căci toți cred că el este un cavaler mai viteaz decît mine.

– Şi totuşi, spuse Regele, faceţi-mi pe plac şi încercaţi.

Astfel încercă Galvan sabia apucînd-o de mîner şi o trase cît putu de tare, dar aceasta nicicum să se urnească din piatră; iar, renunţînd, spuse Regelui:

– Înălţimea Voastră, puteţi căuta pe cine doriţi ca să mai încerce sabia, căci eu nicidecum nu mă mai ating de ea şi bine văd că Dumnezeu nu-mi face această onoare.

– Cinstite Galvan, spuse Lancelot, Înălţimea Sa v-a cerut să faceţi aceasta ştiind că vă este pe plac, căci nu va mai trece multă vreme şi veţi trăi o mare încercare de moarte.

– Prietene, spuse el, nu mă îndoiesc, dar dacă m-aş fi gîndit că mor aici, nu l-aş fi lăsat pe Rege să mă îndemne la asta.

– Atunci asta este, spuse Regele, nu este decît vina mea.

Astfel întrebă pe toţi cei prezenţi:

– Prieteni, se află aici cel care doreşte să ducă la bun sfîrşit aventura sabiei?

Iar ei tăcură cu toţii, şi Regele, văzînd că nu se îndemna nici unul, spuse:

– Atunci să mergem, căci deja e vremea cinei, iar Cel de Sus să ni-l trimită pe cel care să împlinească această aventură neobişnuită, căci mult mi-aş dori să vină cît mai curînd.

13. *Cum preoţii găsiră inscripţionate litere pe două scaune*

După cele întîmplate sosiră la palat şi trimiseră să fie pusă masa. Iar preoţii care aranjară scaunele de la Mesa Rotundă, umblînd dintr-o parte într-alta, aflară două în dreptul cărora găsiră înscrise alte nume decît cele de dinainte. Într-unul se afla numele lui Erec, cavalerul a cărui moarte tocmai s-a istorisit, iar un altul avea înscris numele unui cavaler din Scoţia, pe nume Dragam, pe care-l va ucide Tristan în acea săptămînă, pe Insulei Grande, din pricina iubirii pe care i-o purta reginei Iseu; dar aceasta nu face parte din istoria Sfîntului Graal, ci din cuprinsul marii istorii despre don Tristan.

14. *Cum Erec şi Alaim îşi aflară locurile*

Cînd preoţii văzură nume noi înscrise în dreptul scaunelor, şi-au dat îndată seama că anunţau moartea celor ale căror nume erau înainte înscrise. Pe unul aflară numele lui Alaim o Branco. Şi astfel plăcu Celui de Sus, ca aceştia să intre în locul celorlalţi. Astfel, preoţii dădură de ştire Regelui despre cele ce aflară. Iar Regele făcu întru totul voia Domnului, căci preoţii sfat mare aveau în tot ce privea Sfîntul Graal şi Masa Rotundă. Împreună cu Alaim cu toţii s-au veselit. Se ştie că toţi din seminţia Regelui Bam s-au bucurat de Alaim o Branco, căci acesta era fiul lui Boorz de Gaunes, şi chiar în acea zi va fi fost uns cavaler.

Regele Artur, care mult îl iubea pe Erec pentru sufletul lui nobil, despre care se auzise multe, şi nu îndrăgea mai mult pe nici un alt cavaler de vîrsta lui, cînd văzu onoarea ce i se făcu, spuse cu bucurie şi din toată inima:

– Erec, prietene, fiul Regelui Lac, în acest palat nu există tînăr de aceeaşi vîrsta mai de preţ în virtute cavalerească. Veniţi la mine, şi vă voi aşeza în onoarea ce v-a fost dată de Cel de Sus.

Astfel se îndreptară spre camera Reginei, care se afla în compania doamnelor. Apoi Regele îl luă de mînă şi-l conduse la scaunul unde numele îi apărea scris, la Masa Rotundă, şi-i spuse:

– Erec, Dumnezeu să vă facă de acum înainte la fel de bun cavaler cum aţi fost şi pînă acum.

Apoi se îndreptă spre Alaim şi-i spuse:

–Fiule, sînteti dăruit cu frumusețe trupească, dar Dumnezeu, prin a Sa bunătate, vă face să vă asemuiți în virtute cu seminţia Regelui Bam.

Cînd văzură că primi loc la Masa Rotundă, prin voia Celui de Sus, cu toţii se veseliră de mare minune. Iar Lancelot spuse:

– Alaim, încă multe veţi mai trăi, dar le veţi învinge pe toate cu ajutorul Tatălui Ceresc.

Şi cu toţii ştiau din istoria spusă că acel Alaim o Branco era fiul lui Boorz de Gaunes şi al unei fiice a Regelui Marii Britanii. Dar, înainte de aceasta, promisese Boorz Celui de Sus să se păstreze în cinstea de fecior. Însă, cum o văzuse pe fiica regelui, o iubise. Apoi l-a amăgit cu farmece să petreacă cu ea acea noapte, mai apoi, devenind împărat al Constantinopolului. În ciuda dorinţei sale, Boorz îşi încălcase promisiunea din cauza farmecelor pe care i le făcuse domniţa. Apoi se căise de ceea ce făcuse şi, în tot restul zilelor pe care Bunul Dumnezeu i le-a mai hărăzit, duse o viaţă de castitate.

15. *Cum cei care îşi căutară locurile le-au găsit*

Se spune că în ziua aceea, în care Erec şi Alaim îşi aflară locurile la Masa Rotundă, se puse masa, căci era vremea prînzului. Regele se aşează pe înaltul său scaun, apoi îl urmară cavalerii Mesei Rotunde, fiecare la locul său, iar ceilalţi, care nu erau de rang înalt, se aşezară la mesele lor.

La acea oră, înainte de a începe masa, Regele ceru să fie număraţi toţi cavalerii Mesei Rotunde care participau la sărbătoare, ținînd cont și de cei ce lipseau. Şi, din toţi cîţi numărară, aflară CL prezenţi, iar doi absenţi. I se spuse aceasta Regelui, iar el întinse mîinile către cer, strigînd:

– Isuse Hristoase, Tată şi Domn al tuturor lucrurilor, binecuvîntat fii Tu, care m-ai lăsat să trăiesc şi să văd Masa Rotundă plină şi doar doi să lipsească!

Astfel spuse celor din jurul lui:

– Cine sînt cei care lipsesc?

– Înălţimea Voastră, spuseră ei, Tristan şi stăpînul scaunului celui mai de cinste pe care nu-l cunoaştem.

– Nu vă îngrijoraţi, spuse Regele, curînd îl vom cunoaște, căci nu am chemat astăzi în zadar adunare la curtea mea, ci pentru a vedea cele mai minunate minuni la această Masă. Astăzi curtea mea va fi numită pentru totdeauna cea mai aventuroasă curte.

16. *Cum Galaaz intră în palat şi ocupă cel mai de cinste loc*

Toți cîți se aflau înăuntru știau că porţile şi ferestrele palatului erau închise şi totuși dintr-o dată se întîmplă o minune: nu era nimeni în sală care să nu fie uimit. Se uitau unii către alţii fără să-şi poată spune o vorbă. În încăpere apăru Galaaz cu toată armura sa, cămaşă de zale, scut şi două embleme acoperite de catifea roşie. În urma lui apăru călugărul care-l rugase să-l însoțească, purtînd pe braţ manta şi veşmînt de preot de catifea roșie.

Dar atît vă spun, că nimeni nu putea pricepe pe unde a intrat Galaaz în palat, căci la sosirea lui nimeni nu deschise uşă ori fereastră. Cît despre călugăr, se spune că a fost văzut intrînd pe uşa mare. Iar Galaaz, ajuns în mijlocul palatului, glas strigă:

– Pacea fie cu voi!

Iar călugărul întinse prosoapele pe care le aduse sub pînză, apoi se duse la Regele Artur şi spuse:

– Înălţimea Voastră, vi-l aduc pe cavalerul mult dorit, cel ce se trage din înalta seminţie a Regelui David şi a lui Iosif din Arimateea, pentru ca aventurile de pe acest pămînt să fie duse la bun sfîrşit.

Mult se bucură regele de cele auzite şi spuse:

– Dacă e adevărat, atunci sînteţi bine venit. Şi bine fie venit şi cavalerul, căci el e cel care va împlini profeţiile despre Sfîntul Graal. Nu i s-a făcut niciodată acestei case atîta cinste, aşa cum noi îi facem, şi, oricine ar fi, aş dori să fie bine primit, căci de neam mare este, precum spuneţi.

– Înălţimea Voastră, curînd veţi vedea începutul.

Astfel fu înveşmîntat cu hainele ce i le aduse şi se aşeză pe locul mult cinstit, numit Locul Primejdios, apoi spuse:

– Fiule, văd ceea ce mult îmi doream să văd: stăpînul scaunului mult cinstit.

Cînd toţi cavalerii îl văzură pe Galaaz la locul său, căpătară putere să vorbească şi strigară cu toţii într-un glas:

– Cinstite Galaaz, sînteţi bine venit – căci ei deja cunoşteau numele său de la călugăr.

17. *Despre ce au spus Merlin şi ceilalţi profeţi*

Regele, îndată ce văzu stăpînul Scaunului Primejdios despre care vorbiseră Merlin şi toţi ceilalţi profeţi în Anglia, îşi dădu seama că acela era cavalerul prin care vor fi împlinite profeţiile legate de Regatul Londrei, şi mult se veseli şi binecuvîntă Numele Domnului şi spuse:

– Doamne Dumnezeule, binecuvîntat fii, că pot vedea cu ochii mei, în casa mea pe cel despre care au vorbit toţi profeţii de cînd e lumea! Acum, spuse el, doar Tristan mai lipseşte de la Masa Rotundă. Dar blestemată fie frumuseţea lui Iseu, căci din pricina ei el este pierdut, dacă n-ar fi fost ea, Tristan nu ar fi lipsit nicicum de la acest ospăţ!

18. *Cum un soldat îi dădu veşti Reginei despre Galaaz*

Astfel vorbea Regele despre Tristan gîndindu-se mult la lipsa lui de la ospăţul de la curte. Însă ceilalţi nu se îngrijorau, bucuroşi fiind că locul de mare cinste îşi găsise stăpînul. Şi mult îl cinsteau şi îl slujeau pe Galaaz, căci ştiau că el e cel care va împlini profeţiile Regatului Londrei; dar, dintre toţi, Lancelot era cel mai bucuros, căci bine vedea că Galaaz întrecea în bunătate şi în curtenie pe toţi cei din Regatul Londrei. Aceste veşti se auzeau de-o parte şi de alta, pînă ajunseră la urechile Reginei, căci un soldat îi spuse:

– Înălţimea Voastră, mare minune s-a întîmplat la palat.

– Şi care sînt minunile? – spuse Regina.

– Înălţimea Voastră, spuse el, locul prea cinstit şi-a găsit stăpînul: este un cavaler.

– Da? spuse ea. Pentru Numele lui Dumnezeu, frumos dar i-a fost dat de Cel de Sus, căci niciodată nimeni nu a scăpat viu din încercarea acelui loc. Şi cîți ani ar putea să aibă cavalerul? întrebă Regina.

– Optsprezece ani, Înălţimea Voastră, spuse el.

Iar ea mult se minună de cele auzite si spuse:

– Minune s-a întîmplat, fără ca eu să ştiu. Şi ştiţi din ce seminţie se trage?

Soldatul răspunse că nu, însă se auzea că ar fi din seminţia Regelui Bam. Îndată Regina se gîndi în inima ei că era fiul lui Lancelot, căci Estor îi spusese că era deja un tînăr brav Galaaz şi curînd urma să fie cavaler. Iar Regina spuse cavalerului:

– Cavalere, cunoaşteţi care-i numele?

– Înălţimea Voastră, numele lui este Galaaz.

Iar ea, cînd auzi numele, imediat îşi dădu seama că era fiul lui Lancelot, căci se întîmpla să-i ştie numele. Apoi spuse doamnelor care o însoţeau:

– Cu siguranţă, el este un bun cavaler, şi nu mă mir, căci din toate părţile vin cavaleri vestiţi, unul mai viteaz şi mai brav decît celălalt.

– Înălţimea Voastră, spuseră ele, cine este mai viteaz decît toţi ceilalţi?

– Veţi afla, spuse ea, însă nu de la mine.

19. *Cum Galaaz sfîrşi această aventură*

În acea zi fu mare sărbătoare. Regele ceru să fie servită masa. Îndată ce se aşezară la masă, Regele spuse celor aflaţi în al său palat:

– Ce credeţi de cele ce ni s-au întîmplat? De ce-mi pierise graiul înainte de sosirea lui Galaaz?

Şi toţi răspunseră într-un glas că astfel li se întîmplase şi lor.

– Pentru Numele lui Dumnezeu, spuse Regele, mare minune! Dar cine o poate înţelege?

– Nimeni, răspunseră cei de faţă.

– Pentru Numele lui Dumnezeu! – spuse Regele – mult aş vrea să cunoscc tîlcuirea minunii.

Mare bucurie avură cei prezenţi cînd îl văzură pe Rege îndreptîndu-se spre locul lui Galaaz, unde îi văzu numele scris, apoi îi spuse lui Galvan:

– Nepoate, iată, îl aveţi în faţă pe Galaaz, cel mai bun cavaler din lume, mult aşteptat de toţi şi de multă vreme.

Iar cei de la masă mult începură a vorbi şi astfel spuneau:

– Cel de Sus ni l-a adus, să-l slujim şi să-l onorăm atîta vreme cît se află între noi, căci în curînd va începe aventura Sfîntului Graal.

– Aşa să-mi ajute Bunul Dumnezeu, spuse Galvan, căci trimis este între noi ca să ne izbăvească de marile tulburări şi primejdii care apar de multă vreme.

Atunci se apropie Regele de Galaaz şi-i spuse:

– Domnia Voastră, fiţi bine venit, căci multă vreme este de cînd doresc să vă văd, şi dau slavă Bunului Dumnezeu că v-a trimis şi Domniei Voastre că aţi sosit.

– Înălţimea Voastră, spuse el, am venit după cum era plănuit, căci în curînd va începe aventura Sfîntului Graal, şi cu toţii cei care vor dori o vom începe.

– Domnia Voastră, spuse Regele, aţi venit pentru a ne izbăvi de multe primejdii de care nu ne putem apăra. Chiar azi am fost martorii uneia şi, de-mi îngăduiţi, v-o voi arăta. Galaaz încuviinţă. Astfel, Regele, urmat de întreaga curte dornică să vadă ce se putea întîmpla, îl conduse pe Galaaz la marginea rîului, unde se afla piatra. Regina, văzîndu-l pe Rege împreună cu Galaaz de mînă, ieşi din palat însoţită de toate doamnele şi domniţele de onoare. Iar Regele îi spuse lui Galaaz:

– Doriţi să scoateţi această sabie din piatră? Căci dintre toţi cei aici prezenţi nimeni nu îndrăzneşte, spunînd că nu sînt vrednici. Îndrăzniţi şi, de nu veţi izbîndi, vom şti că nu există cavaler vrednic de această aventură.

Atunci apucă Galaaz sabia şi o scoase din piatră ca şi cum nu ar fi fost prinsă în nimic, apoi luă teaca şi puse sabia în ea, spunînd:

– Înălţimea Voastră, iată sabia, însă fără scut.

– Prietene, spuse Regele, soarta bună şi Bunul Dumnezeu v-au dăruit sabia, iar scutul nu va întîrzia mult.

20. *Cum o domniţă aduse veşti Regelui*

Şi astfel vorbind ei, văzură pe marginea rîului venind călare o domniţă. De îndată ce ajunse în dreptul lor, domniţa întrebă dacă Lancelot se afla printre cei de faţă. Lancelot, aflîndu-se chiar în faţa ei, îi spuse:

– Domniţă, ce vă aduce aici?

Iar ea răspunse:

– Mare veste îţi aduc ţie, însă nu spre bucuria ta, ci spre întristare. Şi bine ştii că de azi înainte numele tău este altul, căci pînă ieri erai numit cel mai bun cavaler din lume, şi drept era. Iar aceasta s-a dovedit prin sabia pe care ai văzut-o azi, căci un cavaler mai vrednic decît tine a cîştigat-o.

– Domniţă, spuse el, nu-mi aduceţi nici o veste nouă, căci nimic din ce-mi spuneţi nu-mi este străin. Eu deja am văzut această sabie şi nu m-am găsit vrednic să o ating.

Atunci domniţa făcu cale întoarsă spre Rege şi-i spuse astfel:

– Rege Artur, trimite veste prin călugăr că astăzi va fi mare minune și cinste ţi se va face. Nu va fi însă prin tine, ci printr-un altul.

După ce spuse acestea, domniţa se îndreptă spre calul ei şi-şi văzu de drum. Şi mult ar fi dorit cu toţii să afle mai multe despre domniţă, însă aceasta nu voi nici să mai rămînă, nici să mai vorbească despre ea.

21. *Cum Regele Artur puse la cale bătălia de pe cîmpul din Camalot*

Astfel grăi Regele către cei de faţă:

– Prieteni, adevărat este că a sosit vremea căutării Sfîntului Graal, iar voi în curînd veţi începe această aventură. Şi pentru că ştiu că multă vreme nu vă voi mai vedea adunaţi la curtea mea, aşa cum sînteţi acum, doresc ca pe cîmpul din Camalot să vă întreceţi în luptă ca după moartea mea să se istorisească, şi astfel să afle ai noştri urmaşi.

Iar ei făcură întocmai. Se întoarseră cu toţii în oraş ca să-şi ceară armele, apoi se îndreptară spre cîmpul din Camalot. Regele ceru aceasta doar ca să vadă vitejia lui Galaaz, căci bine ştia că nu mai zăbovea mult în Camalot.

22. Va urma...

Bibliografie

Ediții și traduceri de texte

Allaire, Gloria (ed.), *Italian Literature, vol. I, Il Tristano Panciatichiano*, D. S. Brewer, Cambridge, 2002.

Béroul, *Romanul despre Tristan*, trad. Carmen Dinescu, Polirom, Iași, 2014.

Bohigas Balaguer, Père (ed.), *El baladro del Sabio Merlín según el texto de la edición de Burgos de 1498*, 3 vol., Selecciones Bibliófilas, Segunda Serie, Barcelona, 1957-1962.

Bonilla y San Martín, Adolfo (ed.), *El baladro del Sabio Merlín, primera parte de la Demanda del Sancto Grial, Libros de caballerías. Primera parte: Ciclo artúrico (Sevilha, 1535)*, Nueva Biblioteca de Autores Españoles 6, Madrid, 1907.

Bonilla y San Martín, Adolfo (ed.), *La Demanda del Sancto Grial con los maravillosos fechos de Lanzarote y de Galaaz su hijo. Segunda parte de la Demanda del Sancto Graal*, Bailly y Beilliére, Madrid, 1907.

Bonilla y San Martín, Adolfo (ed.), *Libro del esforzado cavallero don Tristan de Leonis (Valladolid, 1501)*, Sociedad de Bibliófilos Madrileños, Madrid, 1912.

Bishop, Tracy Van (ed.), *A Parallel Edition of the* ***Baladro del sabio Merlin****: Burgos 1498 and Seville 1535*. A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (Spanish) at the University of Wisconsin-Madison, 2002.

Carter, Henry Hare (ed.), *The Portuguese Book of Joseph of Arimathea*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1967.

Chrétien de Troyes, *Cavalerul Lancelot*, trad. Mihail Stănescu, Albatros, București, 1973.

Chrétien de Troyes *Yvain, cavalerul cu leul*, trad. Mihail Stănescu, Albatros, București, 1973.

Chrétien de Troyes, *Cavalerul Perceval*, trad. Maria Pavel, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2004.

Chrétien de Troyes, *Cavalerul Perceval*, trad. Maria Pavel, Casa Editorială Demiurg, Iași, reed. 2011.

Cuesta Torre, Luzdivina (ed.)**,** *Don Tristán de Leonís: el texto de la edición sevillana de 1534*, Universidad de León, 1989.

Curtis, Renée L. (ed.), *Le Roman de Tristan en prose*, 3 vol., D.S. Brewer, Cambridge, 1963-1985.

Din marile legende ale lumii, prelucrare de Alexandru Mitru, Editura Vox, București, 2012.

Donadelo, A. (ed.), *Il libro di messer Tristano («Tristano Veneto»)*, Marsilio, Venezia, 1994.

Estória do Santo Graal (Livro Português de José de Arimateia), edição do texto contido no manuscrito 643 do Arquivo Nacional da Torre do Tombo, ed. Ana Sofia Laranjinhna, Eduarda Rabaçal, Isabel Correia, José Carlos Miranda, Simona Ailenii, 2 vol., Estratégias Criativas, Porto, 2013.

Frappier, Jean (ed.), *La Mort le Roi Artu. Roman du XIIIème siècle*, 3ª ed., Droz/Minard, Genève/Paris, 1964.

Füg-Pierreville, Corinne (éd.), *Le Roman de Merlin en prose*, Champion Classiques, Paris, 2014.

Infurna, M. (ed.), *La storia del San Gradale. Volgarizzamento toscano dell'Estoire del Saint Graal, Editrice Antenore, Padova, 1999.*

Infurna, M. & Zambon, F. (ed.), La Inchiesta del San Gradale. Volgarizzamento toscano della Queste del Saint Graal, Olschki, Firenze, 1993.

Ivor, Arnold (ed.), *Le Roman de Brut*, 2 vol., Société des anciens textes français, Paris, 1938-1940.

Lorenzo Gradín, Pilar & Souto Cabo, J. A. (ed.), ***Livro de Tristan*** *e* ***Livro de Merlin****. Estudio, edición, notas e glosario*, Santiago de Compostela, Centro de Ramón Piñero para a Investigacións en Humanidades, Xunta de Galicia, 2001.

Magne, Augusto (ed.), *A Demanda do Santo Graal*, Imprensa Nacional, INL, Rio de Janeiro, 1955.

Magne, Augusto (ed.), *A Demanda do Santo Graal*, Imprensa Nacional, INL, Rio de Janeiro, reed. 1970.

Ménard, Philippe (coord. 1987-1997), *Le Roman de Tristan en prose*, Droz, Genève: vol. I, ed. Philippe Ménard (1987); vol. II, ed. Marie-Luce Chênerie & Thierry Delcourt, (1990); vol. III, ed. Gilles Roussineau (1996); vol. IV, ed. Jean-Claude Faucon (1991); vol. V, ed. Denis Lalande & Thierry Delcourt (1992); vol. VI, ed. Emmanuèle Baumgartner & Michèle Szkilnik (1993); vol. VII, ed. Danielle Queruel & Monique Santucci (1994); vol. VIII, ed. Bernard Guidot & Jean Subrenat, (1995); vol. IX, ed. Laurence Harf-Lancner (1997).

Ménard, Philippe (coord. 1997-2003), *Le Roman de Tristan en Prose* (ms. 757 de la BNF), Champion, Paris: vol. I, ed. Joël Blanchard & Michel Quéreuil (1997); vol. II, ed. Noëlle Laborderie & Thierry Delcourt (1999), vol. III, ed. Jean Paul Ponceau (2000), vol. IV, ed. Monique Léonard & Francine Mora (2003).

Micha, Alexandre (ed.), *Lancelot. Roman en prose du XIIIème siècle*, 9 vol., Droz, Genève, 1978-1982.

Micha, Alexandre (ed.), *Merlin. Roman du XIIIème siècle*, Droz, Genève, 1979.

Micha, Alexandre (ed.), *Lais de Marie de France*, Flammarion, Paris, 1994.

Nitze, W. A. (ed.) *Le Roman de l'Estoire dou Saint Graal*, Les Classiques français du moyen-âge, Paris, 1927.

Nunes, Irene Freire (ed.), *A Demanda do Santo Graal*, Imprensa Nacional, Casa da Moeda, Lisboa, 1995.

Nunes, Irene Freire (ed.), *Demanda do Santo Graal*, 2.ª ed. Rev,, Imprensa Nacional-Casa da Moeda, Lisboa, reed. 2005.

Paris, Gaston / Ulrich, Jacob (ed.), *Merlin, roman en prose du XIIIe s. publié avec la mise en prose du poème de Robert de Boron d'après le manuscrit appartenant à M. Alfred Huth*, Paris, 1886.

Parodi, Ernesto Giacomo (ed.), *Il Tristano Riccardiano*, Romagnoli-Dall'Acqua, Bologna, 1896.

Pauphilet, Albert (ed.), *La Queste del Saint Graal*, CFMA, Paris, 1923.

Pauphilet, Albert (ed.), *La Queste del Saint Graal*, Champion, Paris, reed. 1984.

Piel, Joseph-Maria & Nunes, Irene Freire (ed.), *A Demanda do Santo Graal*, Imprensa Nacional, Casa da Moeda, Lisboa, 1988.

Pietsch, K. (ed.), *Spanish Grail Fragments: El Libro de Joseph Abarimathia, la Estoria de Merlin, Lançarote*, University Press, The Modern Philology Monographs of the University of Chicago, Chicago, 1924-1925.

Ponceau, Jean-Paul (ed.), *L'Estoire del Saint Graal*, 2 vol., Ed. Honoré Champion, Paris, 1997.

Romanele Mesei Rotunde, în prelucrarea modernă a lui Jacques Boulenger, trad. Aurel Tita, Editura Univers, Bucureşti, 1976.

Romanul lui Tristan şi Iseut, după adaptarea lui Joseph Bédier, trad. Alexandru Rally, Editura Eminescu, București, 1970

Romanul lui Tristan și Iseut, trad. Alexandru Rally, după adaptarea lui Joseph Bédier, 1970.

Roussineau, Gilles (ed.), *La Suite du Roman de Merlin*, 2 vol., Droz, Genève, 1996.

Sommer, H. O. (ed.), *The Vulgate Version of the Arthurian Romances*, 8 vols., The Carnegie Institution of Washington, Washington, 1908-1916.

Tagliani, R. (ed.), *Il Tristano Corsiniano. Edizione critica*, Scienze e Lettere Editore, Roma, 2011.

Tristan şi Isolda, trad. Margareta Gyurcsik, Hestia, Timișoara, 2000.

Tristan și Isolda, trad. Liana Gui, Dacia, Cluj-Napoca, 2002.

Wright, Neil (ed.), *The Historia Regum Britannie of Geoffrey of Monmouth*, D. S. Brewer, Cambridge, 1985-1991.

Studii

Bogdanow, Fanni, *The Romance of the Grail*, Manchester University Press, New York, 1966.

Branca, Daniela, *I romanzi italiani di Tristano e la Tavola Ritonda*, Olschki, Firenze, 1968.

D'Agostino, Alfonso, *La prosa delle Origini e del Duecento*, în „ Ciociola", 2001, pp. 91-135.

Gutiérrez García, Santiago & Lorenzo Gradín, Pilar, *A literatura artúrica en Galicia e Portugal na Idade Media*, Universidade, Servicio de Publicacións e Intercambio Cientifico, Santiago de Compostela, 2001.

Faral, Edmond, *La Légende Arthurienne. Études et Documents*, 3 vol., Champion, Paris, 1929.

Frappier, Jean, *The Vulgate Cycle*, în *Arthurian Literature in the Middle Ages*, ed. Loomis, Roger, XVII/3, 1959, pp. 535-554.
Frappier, Jean, *Étude sur la Mort le roi Artu*, seconde édition revue et augmentée, Droz, Genève, 1968.
Frâncu, Constantin, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009.
Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Polirom, Iași, 1999.
Laranjinha, Ana Sofia, *Artur, Tristão e o Graal. A Escrita Romancesca no Ciclo do Pseudo-Boron*, Estratégias Criativas, Porto, 2010.
Lot, Ferdinand, *Étude sur le Lancelot en Prose*, Champion, Paris, 1918.
Lucía Megías, José Manuel, *Literatura Caballeresca Catalana: de los Testimonios a la Interpretación (un Ensayo de Crítica Ecdótica)*, în „Caplletra (Revista Internacional de Filologia)", 39, Tardor, 2005, pp. 231-256". Disponibil la adresa electronică: http://eprints.ucm.es/6514/1/2005Literatura_caballeresca_catalana_(Caplletra).pdf. (12. X.2015)
Matarasso, Pauline, *The Redemption of Chivalry. A study of the Queste del Saint Graal*, Droz, Genève, 1979.
Miranda, José Carlos Ribeiro, *A Demanda do Santo Graal e o Ciclo Arturiano da Vulgata*, Granito, Porto, 1998.
Nunes, Freire Irene (ed.), *Introdução*, în *A Demanda do Santo Graal*, 2.ª ed. rev., Imprensa Nacional-Casa da Moeda, Lisboa, 2005, pp. 7-8.
Ponceau, Jean-Paul (ed.), *Introduction*, în *L'Estoire del Saint Graal*, 2 vol., Ed. Honoré Champion, Paris, 1997.
Rossi, Luciano, *A Literatura Novelística na Idade Média*, trad. Carlos Moura, Instituto de Cultura Portuguesa – Biblioteca Breve, Lisboa, 1979.
Séguy, Mireille, *Les romans du Graal ou le signe imaginé*, Honoré Champion, Paris, 2001, pp. 141-433.
Silva, Rafaela, *Da Bíblia à Estória do Santo Graal. Os sonhos dos eleitos*, Faculdade de Letras da Universidade do Porto, 2008.
Silva, Rafaela, *Lancelot na contra-luz do rei David*, în *Seminário Medieval 2009-2011*, Estratégias Criativas, Porto, 2011, pp. 71-94.
Stanesco, Michel&Zink, Michel, *Histoire européenne du roman médiéval*, PUF, Paris, 1992.
Tagliani, R., *Una prospettiva veneziana per il «Tristano Corsiniano»*, în «Medioevo Romanzo», XXXII (2008), pp. 303-332.
Valette, Jean-René, *La Pensée du Graal. Fiction littéraire et théologie (XIIe-XIIIe siècle)*, Champion, Paris, 2008.
Voicu, Mihaela, *Sommes romanesques et avènement de la prose: Cycle du Lancelot-Graal*, în *La littérature française du Moyen Âge Xe-Xve siècles. Présentation et choix de textes*, 2002. Disponibil la adresa electronică http://ebooks.unibuc.ro/lls/MihaelaVoicu-LaLiterature/INDEX.htm.htm (30.X.2015).

Dicționare

Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I. O., Bucureşti, 2002.
Magne, Augusto, *A Demanda do Sancto Graal*, vol. III, *Glossário*, Imprensa Nacional, Rio de Janeiro, 1944.

Moreno, Augusto, *Dicionário Complementar da Língua Portuguesa (ortoépico, ortográfico e etimológico) com um Glossário de Arcaísmos e uma lista das principais locuções estrangeiras aplicáveis em português*, Editora Educação Nacional de Adolfo Machado, Porto, 1948.

Vasconcelos, Carolina Michaëlis de, *Glossario do Cancioneiro da Ajuda*, Livraria Clássica Editora, Lisboa, 1921.

Surse electronice

http://www.ucc.ie/celt/online/T100028/

http://www.lancelot-project.pitt.edu/LG-web/L-G-Text-Eds.html

http://bancroft.berkeley.edu/philobiblon/index_po.html

http://www.tlion.it/index.php?op=browse&type=opera&filter=volg&lang=it

Aproximarea unor concepte juridice specifice în traducerea juridică

Vanina Narcisa Botezatu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi

The process of legal translation implies, on the part of the translator, an interdisciplinary (legal and lingustic) comparative-contrastive approach of the legal and cultural contexts brought into contact. The present paper aims at analysing a series of lexical units and of the related legal concepts in Romanian and Italian by discussing the meanings specific to the legal vocabulary of each of the two languages involved.

Traducerea juridică se produce între sistemele juridice ale celor două limbi şi culturi aflate în contact pe parcursul acestui transfer şi include în mod special aspecte lingvistice, semantice şi pragmatice. Acest transfer ridică traducătorului probleme teoretice şi practice complexe. Actul traducerii presupune, din partea traducătorului juridic, o abordare comparativă interdisciplinară – juridică şi lingvistică – a celor două contexte juridice de traducere. Vom realiza o confruntare între fiecare unitate lexicală (concept juridic) a fiecărei limbi către echivalentul din limba ţintă, şi vom argumenta sensurile specifice ale termenilor ce formează vocabularul juridic din fiecare limbă.

În cadrul acestui transfer lingvistico-juridic, au fost selectate o serie de unităţi lexicale în încercarea de a găsi o echivalenţă care să corespundă normelor sistemului juridic al culturii şi limbii ţintă.

a) associazione a delinquere, "reato previsto dal Codice penale che ricorre quando tre o più persone si associano per commettere un delitto"1 corespunde în limba română *asociere în vederea comiterii de infracţiuni*, „fapta de se a asocia sau de a iniţia constituirea unei asocieri în scopul săvîrşirii uneia sau mai multor infracţiuni (...) ori aderarea sau sprijinirea sub orice formă a unei astfel de asocieri" care nu se mai regăseşte în Noul Cod Penal iar legile speciale nu mai prevăd decît constituirea unui grup infracţional organizat.

> "L'attività investigativa ha consentito di contestare agli indagati, i reati di *associazione a delinquere*, truffa, ricettazione perché, in esecuzione di un medesimo disegno criminoso […]" (Polizia di Stato, Comunicazione del 08/07/2014);

1 Infraţiune conform Codului Penal, care se configurează atunci cînd trei sau mai multe persoane conspiră pentru a comite o infracţiune" (t.n.).

> "Investigațiile au permis să atribuie celor anchetați, *i reati di associazione a delinquere*, tăinuire, în executarea aceleiași activități infracționale [...]" (Poliția de stat, Comunicare din 08/07 / 2014);
>
> "Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie s-a pronunţat asupra problemei de drept vizînd dezincriminarea *infracţiunii de asociere în vederea săvîrşirii de infracţiuni* […]" ;
>
> „La Suprema Corte di Cassazione e Giustizia si è pronunciata sulla questione di legge volta a depenalizzare *il reato di associazione a delinquere* [...]".

Întrucît limbajul juridic cere o exactitate totală nu numai a termenilor juridici dar şi a conceptelor juridice, neexistînd o echivalență lingvistică şi cu atît mai puţin o echivalență conceptuală, traducătorul trebuie să fie conştient că de el depinde gradul de comprehensiune a textului pe care îl traduce. După cum se poate observa, elementele constitutive ale acestei infracţiuni în vechea legislaţie, cît şi în cea italiană, corespund doar parţial din punct de vedere conceptual, şi anume „fapta de se a asocia sau de a iniţia constituirea unei asocieri" vs. „quando tre o più persone si associano per commettere un delitto". Totuşi, *asocierea* nu mai există în legislația românească, iar în vechea lege specială se făcea diferența între grup și asociere. Ţinînd cont de faptul că grupul de receptori sînt specialişti în drept, traducătorul poate recurge la modificări minimale, întrucît nu există necesitatea comentariilor, explicaţiilor sau omiterii informaţiei. Mai mult de atît, comentariile sînt inadmisibile în textul tradus graţie specificului textului - actul juridic este destinat aplicării în ţara limbii traduse -, astfel, se va acorda o mai mare atenţie structurii, formei, şi mai puţin, interpretării acestuia. Avînd în vedere că legea penală italiană la alineatul 3 din art. 416 Cod penal prevede „coloro che promuovono o costituiscono od organizzano l'associazione ovvero per i capi della stessa, sono puniti con […], elementele rămînînd în esență, aceleași, pentru a se obține o traducere clară, exactă, lipsită de orice posibile dezambiguități, magistrații sînt cei în măsură a analiza și, mai ales, a realiza echivalarea juridică a infracțiunii.

Din punct de vedere lingvistic, observăm că sintagma *asociere în vederea comiterii de infracţiuni*, a fost tradusă prin *associazione a delinquere*. Mai întîi de toate, s-a recurs la procedeul de omitere, sau mai bine zis de restrîngere a sensului. Varianta de traducere cuvînt prin cuvînt ar fi rezultat în *asociere comitere de infracţiuni*. Din considerente lingvistice estetice, s-a hotărît un procedeu de a economisi prea multe cuvinte în condiţiile unei alternative potrivite. Observăm, astfel, că o traducere nu poate fi considerată doar un transfer de la o limbă alta, ci şi de la o cultură la altă cultură, de la o perspectivă la alta. Un traducător nu trebuie să ţină cont doar de de regulile lingivstice, ci şi de elemente culturale, dar mai ales juridice, în sensul cel mai amplu al sensului.

b) patteggiamento, „procedura con cui le parti si accordano per chiedere una pena ridotta rispetto a quella normale e un rito processuale abbreviato”2 (DMI 2000 s.v. *patteggiamento*) “è un accordo tra imputato e pubblico ministero per l'applicazione, da parte del giudice, di una pena non superiore a cinque anni di reclusione anche congiunti a pena pecuniaria”, corespunde în limba română, conform Noului Cod de Procedură Penală, *acordului de recunoaştere a vinovăţiei*.

> „Introducerea acordului de recunoaştere a vinovăţiei, chiar limitat la infracţiunile pentru care legea prevede pedeapsa amenzii sau a închisorii de cel mult 5 ani, presupune o schimbare radicală a procesului penal român. Procedura acordului de recunoaştere a vinovăţiei nu numai că reduce durata judecării cauzei, dar simplifică şi activitatea din cadrul urmăririi penale. Acordul de recunoaştere a vinovăţiei este instituţia propusă ca o soluţie legislativă inovatoare ce va asigura soluţionarea cauzelor într-un termen optim şi previzibil, fiind totodată un remediu pentru eliminarea unei deficienţe majore a sistemului judiciar român, respectiv durata mare a desfăşurării procedurilor judiciare” (cf. Codul de procedură penală).

Echivalenţa lingvistică dar mai ales conceptuală, a ridicat mai multe probleme pînă la introducerea acestui concept în sistemul juridic românesc. După cum se observă, o echivalenţă formală, la nivelul cuvîntului, nu există încă. Realizarea echivalenţei conceptuale (totale sau parţiale) se realizează pe baza cererii de asistenţă internaţională. Acest lucru revine instanţei statului înainte de transferul inculpatului prin procedura de recunoaştere a hotărîrii. Instanţa care trebuie să recunoască sentinţa, atunci cînd constată diferenţe între pedeapsa şi modalitatea de executare în ţara de emitere, efectuează o adaptare a pedepsei sau a modalităţii de aplicare şi executare în statul unde urmează să se efectueze transferul. Cum este cazul termenului *patteggiamento*, avem cazul *recidivei*, *amenzii*, *arestului preventiv*, *controlului judiciar pe cauţiune*, concepte juridice nou introduse în Noul Cod de Procedură Penală.

> „L'efficacia probatoria della sentenza penale di *patteggiamento* nel giudizio civile per il risarcimento del danno”;
>
> „Valoarea probatorie a sentinței penale de *recunoaștere a vinovăției* în acțiunea civilă pentru daune”;
>
> „La Corte di Cassazione interviene nuovamente sulla validità della sentenza di *patteggiamento* nel giudizio civile e sulla possibilità che quella sentenza (di applicazione concordata della pena) possa costituire una qualche prova nel giudizio civile”;

2 Procedura prin care părțile cad de acord să solicite o pedeapsă redusă în comparație cu pedeapsa legală normală și un proces abreviat” (t. n.).

> "Curtea Supremă de Casaţie a intervenit din nou asupra validităţii sentinţei de *recunoaştere a vinovăţiei* în acțiunea civilă și asupra posibilităţii ca acea sentinţă (pentru aplicarea pedepsei de comun acord) să poată constitui o anumită dovadă în acțiunea civilă";
>
> „Direcţia Naţională Anticorupţie a aplicat pentru prima dată prevederea din Noul Cod Penal în ceea ce priveşte *acordul de recunoaştere a vinovăţiei* în cazul unui viceprimar din Bacău şi al preşedintelui unei asociaţii de agricultori, acuzaţi de fals intelectual şi tentativă de fraudare a fondurilor europene";
>
> „La Direzione Nazionale Anti-Corruzione ha applicato per prima volta la nuova disposizione del Nuovo Codice Penale sul *patteggiamento* nel caso di un vice Sindaco di Bacău e di un presidente di un'associazione di agricoltori, accusati di falso intellettuale e tentata truffa dei fondi europei".

Este foarte important să studiem rolul pe care o traducere juridică îl are în cultura juridică ţintă. O traducere trebuie să îl conducă pe destinatar la inţelegerea universului lingvistic şi juridic al textului de origine sau trebuie să transforme textul sursă, pentru a-l face acceptabil în faţa destinatarului din limba şi cultura juridică de destinaţie. Din acest punct de vedere, traducere devine o problemă a istoriei acestei culturi juridice, iar toate problemele lingvistice şi juridice ridicate de textul sursă devin irelevante (cf. Eco 2008:172-173).

c) recidiva (postcondamnatorie şi ***postexecutorie)*** „atunci cînd, după condamnarea sau după executarea unei pedepse mai mari de 6 luni ori a cel puţin trei pedepse de pînă la 6 luni, inculpatul săvîrşeşte o nouă infracţiune sancţionată cu detenţiunea pe viaţă sau cu închisoarea mai mare de un an". Conceptul general de recidivă se poate aproxima doar parţial în limba italiană, după cum reiese din următoarea definiţie din Codul penal italian „chi, dopo essere stato condannato per un delitto non colposo, ne commette un altro, può essere sottoposto ad un aumento di un terzo della pena da infliggere per il nuovo delitto non colposo". Totuşi echivalarea celor două cuvinte *postcondamnatorie* şi *postexecutorie* ridică probleme, întrucît, atît în limba română, cît şi în limba italiană, sistemele juridice nu coincid în ceea ce priveşte clasificarea formelor de recidivă, şi implicit, selectarea – în momentul transpunerii într-o altă limbă – a corespondentului conceptual cel mai exact. Pentru a realiza o transpunere cît mai fidelă a conceptului juridic, traducătorul trebuie să ţină cont de anumite criterii pentru a determina gradul de echivalență, şi anume: de structura textului care se referă la apartenenţa conceptelor din acelaşi domeniu de drept, de clasificarea care are în vedere poziţia ocupată de respectivele concepte juridice în sistemul conceptual, de scopul aplicării prin extinderea conceptului și atribuirea acestuia unui număr mai mare sau mai mic de referenți şi, mai ales, de efectele juridice care pot decurge din conceptul juridic.

„În raport cu datele celor două fapte, Judecătoria a constatat că fiecare dintre ele a fost săvîrşită înăuntrul termenului de încercare stabilit prin Sentinţa penală nr.715/2009 a Judecătoriei Sectorului 4 Bucureşti (rămasă definitivă la data de 10 iulie 2009), astfel încît, pe de o parte, a reţinut, cu privire la ambele infracţiuni, incidenţa stării de *recidivă postcondamnatorie* şi *postexecutorie,* prevăzut de art. 37 alin.1 lit. a) din Codul penal" (Sentinţa penală nr.131/F 15.02.2011, Judecătoria Sectorului Bucureşti).

Pentru a evita problemele condiţionate de diferenţele lingvistice, juridice şi situaţionale dintre textul-sursă şi textul-ţintă, în Codul penal italian nefiind prevăzută o astfel de recidivă (exprimată lingvistic), gravitatea unei recidive fiind determinată diferit, neexistînd deci, o echivalenţă funcţională şi doar una parţial dinamică, pentru cele două termene, recidiva *postcondamnatorie* şi *postexecutorie* ar putea fi echivalată doar cu *recidiva aggravata* cu menţiunea în paranteze sau în nota traducătorului *a infracţiunii comise după condamnarea sau executarea pedepsei*, considerînd că o pedeapsă este executată numai în urma unei sentinţe definitive. Aşadar, putem transpune textul de mai sus, în următoarea formă:

„In relazione ai dati dei due fatti, la Corte ha rilevato che ognuno di essi è stato commesso nell'intervallo del periodo di prova stabilito dalla sentenza penale nr.715 / 2009 del Tribunale di Bucarest, Setore 4, (divenuta definitiva il 10 luglio 2009), in modo da da un lato, ha ritenuto, per entrambi i reati, l'incidenza di *recidiva aggravata (con reato commesso dopo la condanna*) previsto dall'art. […]".

Tot în nota traducătorului se pot face trimiteri la cele două sisteme juridice care reglementează *recidiva,* astfel încît, să faciliteze înţelegerea, prin adaptarea termenului versus concept de către specialişti.

Situaţie similară întîlnim şi la cuvintele:

d) ammenda „consiste nel pagamento allo Stato di una somma non inferiore a euro 20 né superiore a euro 10.000" şi ***multa*** "consiste nel pagamento allo Stato di una somma non inferiore a euro 50, né superiore a euro 50.000" care, considerate pedepse pecuniare în dreptul italian, numai *ammenda* are o echivalenţă lingvistică în limba română. În unele sisteme juridice francofone, cum este şi cazul sistemului juridic românesc, termenul desemnează pedeapsa pecuniară în general. În dicţionarul juridic românesc *amenda* este definită ca „sancţiune juridică ce constă în plata unei sume de bani". Atît *ammenda,* cît şi *multa,* se traduc în limba română printr-un singur termen, *amendă,* distincţia făcîndu-se la nivel de ramură de drept; în sistemul juridic românesc *multa* îi corespunde *amenzii penale* iar *ammenda* îi corespunde *amenzii contravenţionale,* adică „sancţiunea ce se aplică

pentru comiterea unei contravenţii" aşa cum în Italia *ammenda* desemnează pedeapsa pecuniară prevăzută pentru contravenţii, iar *multa*, în cazul comiterii de infracţiuni.

(a) „Instanţa va constata intervenită prescripţia executării pedepsei de 800 lei *amendă penală* ce i-a fost aplicată numitului […] prin sentinţa penală nr. […] pronunţată de Judecătoria […] în dosarul penal nr. […], rămasă definitivă la data de […] prin neapelare". (Sentinţa penală nr. 12 / 11.01.2011);

„Il Tribunale ritiene avvenuta la prescrizione dell'esecuzione della pena di 800 lei la *multa* inflittagli [...] con la sentenza penale n. [...] pronunciata dalla Corte [...] nel procedimento penale n. [...] e in via definitiva il [...] per assenza di appello" (Sentenza penale n. 12 / 11.01.2011.);

(b) "În contestaţia formulată împotriva executării silite a unei ordonanţe emisă de procuror, prin care s-a aplicat contestatorului o *amendă administrativă*, se analizează dacă titlul executoriu este legal din punct de vedere formal şi dacă se face dovada plăţii *amenzii administrative*" (Decizia civilă nr. 378/R/2012 Tribunalul Cluj);

„Nella contestazione formulata avverso l'esecuzione di un ordine emesso dal pm, con cui è stata inflitta al contestatore un'*ammenda*, si valuta se il titolo esecutivo è legale dal punto di vista formale e se si dimostra l'avvenuto pagamento dell'*ammenda*" (Decisione civile n. 378 / R / 2012 Tribunale Cluj);

(c) "nella precedente formulazione della sua prima parte disponeva l'inappellabilità delle sentenze di condanna relative a contravvenzioni, per le quali fosse stata applicata la sola pena dell'*ammenda*";

"în formularea anterioară a primei părți dispunea caracterul inapelabil al sentinţelor cu privire la amenzi, pentru care a fost aplicată numai pedeapsa *amenzii adminsitrative*";

(d) „Il Tribunale di Cagliari aveva applicato all'imputato, su richiesta delle parti, la pena di undici mesi di reclusione ed euro 3.000 di *multa* per il delitto continuato di cui all'art. 73 del D.P.R. del 9 ottobre 1990, n. 309" (Ordinanza n. 171/1999 Corte Costituzionale);

"Tribunalul din Cagliari a aplicat învinuitului, la cererea părților, pedeapsa de unsprezece luni de închisoare și o *amendă penală* de 3.000 de euro pentru infracțiunea continuată în temeiul art. 73 din Decretul prezidențial din 09 octombrie 1990, nr. 309" (Ordonanța nr. 171/1999 Curții Constituționale).

Una din problemele de bază în traducerea juridică, care prezintă deosebite dificultăţi este alegerea cuvîntului potrivit. Din categoria acestora fac parte greşelile generate de traducerea aşa numitor „falşi-prieteni" ai traducătorului. În exemplele **(a)** şi **(b)** pentru transpunerea lor în limba italiană, se va utiliza *multa* şi, respectiv, *ammenda* iar pentru exemplele **(c)** şi **(d)** *amendă administrativă* şi, respectiv, *amenda penală*. Observăm, astfel, cît de importantă este competenţa traducătorului la realizarea echivalenţelor. Pentru o corespondenţă cît mai exactă

în traducerea juridică trebuie individualizate obiectele de comparaţie, mai precis sistemele juridice proprii fiecărei limbi. Două cuvinte pot fi echivalente în dicţionarul bilingv, dar totdeauna pot fi folosite ca echivalente la traduceri şi atunci traducătorul trebuie să găsească, pe lîngă echivalentul lingvistic, şi echivalentul contextual sau conceptual în concordanţă cu sistemul juridic în care se traduce.

e) *antistatario,* adj., (avocat care are dreptul la rambursarea cheltuielilor de judecată pe care le-a avansat)3, termen specific juridic în limba italiană, dificil de echivalat în limba română, deoarece în România, avocaţii nu avansează cheltuielile de judecată.

> "Secondo il ricorrente, nell'ipotesi di detrazione delle spese a favore dell'*avvocato antistatario* in primo grado, l'atto di appello che formuli conclusioni anche sulle spese, avrebbe dovuto essere notificato anche agli avvocati" (Cassazione 1371/2012);
>
> "Potrivit reclamantului, presupunînd deducerea costurilor în favoarea *avocatului cu drept de deducere a cheltuielilor de judecată avansate* la instanţa de fond, recursul formulat și cu privire la cheltuieli, trebuia să fie notificat de asemenea, şi avocaților" (Casație 1371/2012).

O echivalenţă lingvistică a termenului *antistatario,* nu există, cum nu există o echivalenţă dinamică sau pragmatică. Singura alternativă traductologică, *in absentia* echivalentului respectiv, se va recurge la traducere descriptivă şi la explicarea contextului de utilizare. Exemplul de mai sus poate fi tradus printr-o descriere a activităţii avocatului, şi mai precis *avocat cu drept de deducere a cheltuielilor de judecată avansate.*

Pentru Eco „idealul unei traduceri ar fi să redai într-o altă limbă nimic mai puţin, dar şi nimic mai mult decît ceea ce sugerează textul sursă" (cf. Eco 2008:227). În argumentarea lui Peirce - în acord cu pragmatica - principiul de interpretare stabileşte că orice „echivalenţă" de semnificaţie, mai mult sau mai puţin sesizabilă, între două expresii poate fi dată numai de identitatea consecinţelor pe care ele le produc, implicit sau explicit. Peirce afirmă că, în acelasi context semnificaţia, în accepţia ei iniţială, este „traducerea unui semn într-un alt sistem de semne" (cf. Eco 2008: 230).

Traducătorul este conştient de faptul că, din cauza diversităţii dintre limbi, nu va putea obţine niciodată maxima echivalență lexicală, semantică și stilistică între cele două versiuni, şi deci, în funcţie de situaţie, va acorda prioritate celor mai

3„Avvocato che dichiara di avere anticipato le spese di giudizio e che, dunque, ne chiede il pagamento diretto da parte dell'avversario".

importante, menţinînd o echivalenţă funcţională, în scopul facilitării înţelesului publicului pentru care traduce.

Concluzii

Cercetarea domeniului juridic din perspectiva aproximării conceptelor juridice, ridică multe probleme practice pentru categoria traducătorilor, deoarece în transpunerea unui text juridic într-o altă limbă, pe lîngă competenţa lingvistică, traducătorul trebuie să aibă o competenţă juridică, întrucît, instrumentele de comparaţie sînt regulile, instituţiile, deciziile, cazurile sau normele juridice de drept. Pentru o corespondenţă cît mai exactă în traducerea juridică trebuie individualizate obiectele de comparaţie, mai precis, sistemele juridice proprii fiecărei limbi.

Izvoare

Ghid pentru traducerea în limba română a jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului, Institutul European din România, ediţia întâi, Bucureşti, 2010.
Codul de Procedură penală (http://legeaz.net/cpp-cod-procedura-penala/)
Codice penale (http://www.altalex.com/?idnot=36653)
Codice civile (http://www.altalex.com/index.php?idnot=34794)
Corpus propriu de speţe judecătoreşti de drept civil şi de drept penal.

Bibliografie

Belvedere, Andrea, "*Linguaggio giuridico*", in: Digesto delle discipline privatistiche. Sezione civile. Aggiornamento I, 2000, p. 555-567.
Eco, Umberto, *A spune cam acelaşi lucru: experienţe de traducere*, traducerea Laszlo Alexandru, Polirom, Iași, 2008.
Jeanrenaud, Magda, *Universaliile traducerii*, Editura Polirom, Iaşi, 2006.
Nida, Eugene, A., *Traducerea sensurilor. Traducerea: posibilă şi imposibilă,* Studiu introductiv, traducere de Rodica Dimitriu, Institutul European, Iași, 2004.
Roger, T., Bell, *Teoria şi practica traducerii*, traducere de Cătălina Gazi, Editura Polirom, Iași, 2000.
Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Semiotica discursului juridic,* Editura Universității, București, 2001.

Dicţionare lingvistice

DMI = *Dizionario Moderno Italiano,* Editore Garzanti Linguistica, Milano, 2000.

Surse internet consultate

http://www.beck.ro/2014/07/10/
http://www.anmil.it/LinkClick.aspx?fileticket=HlPLdXKfK1g%3D&tabid=2106&language=it-IT
http://www.professionegiustizia.it/notizie/notizia.php?id=242

http://www.alinagorghiu.ro/2014/03/20/acordul-de-recunoastere-a-vinovatiei-in-reglementarea-noului-cod-de-procedura-penala/
http://www.scritub.com/stiinta/drept/Recidiva651617198.php
http://www.omnia-lex.eu/index.php/informatii-juridice/item/19-ce-este-recidiva-de-c%C3%A2te-feluri-este-aceasta-%C5%9Fi-care-sunt-efectele-recidivei-%C3%AEn-ceea-ce-prive%C5%9Fte-individualizarea-pedepsei
http://legeaz.net/dictionar-juridic/amenda-penala
http://www.gazzettaufficiale.it/atto/corte_costituzionale/caricaArticoloDefault/originario?atto.dataPubbl*icazioneGazzetta=20010411&atto.codiceRedazionale=01C10348&atto.tipoProvvedimento=ORDINANZA%20(Atto%20di%20promovimento)*
http://it.wiktionary.org/wiki/antistatario

Arsenie Boca, *Cuvinte vii*. O analiză din perspectivă gramaticală și retorico-pragmatică

Luminiţa Hoarţă Cărăuşu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi

In this analysis, we use “Cuvinte vii” (*Living Words)* Edition of father Arsenie Boca edited by Bishop Daniil Stoenescu PhD, printed at Deva, in 2006. The Edition includes, as stated by Bishop Daniil Stoenescu, in the edition's *Foreword*, titled "*The Homilies*" *of Prislop*, 137 Sunday and Holiday sermons, evangelic meditations and spiritual words of various sizes, written by Father Arsenie Boca, at "Sîmbăta de Sus" and Prislop Monasteries, between November 25, 1946 and March 27, 1950.

În analiza întreprinsă, utilizăm ediția *Cuvinte vii* a părintelui Arsenie Boca îngrijită de Episcop Dr. Daniil Stoenescu, care a văzut lumina tiparului la Deva, în anul 2006. Ediția cuprinde, așa cum mărturisește Episcopul Daniil Stoenescu, în *Cuvîntul înainte* al ediției, intitulat „*Cazaniile*” *de la Prislop*, 137 de predici duminicale și la sfintele sărbători, meditații evanghelice și cuvinte duhovnicești de dimensiuni diverse, scrise de către părintele Arsenie Boca, la Mănăstirea de la Sîmbăta de Sus și la Mănăstirea Prislop, între 25 noiembrie 1946 și 27 martie 1950.

A. Particularități gramaticale

A. I. Particularități morfologice

La nivel morfologic, pot fi evidențiate următoarele tipuri de caracteristici ale textului supus analizei:

1. Alternarea *valorii pronominale* a segmentului de întărire cu cea *adjectivală*:

> „Şi *însuşi* se apucă să scrie mandatul de exilare, dar de trei ori i se rupse peniţa şi nu putu scrie” (p. 24) (valoare pronominală);
> „Sensul religios şi pozitiv al iubirii, legătura care-l uneşte *înseşi* ideii de om, ca fiinţă integrală, nu e revelat” (p. 62) (valoarea adjectivală);
> „*Însuşi* Mesia a fost descris cu de-amănuntul, şi Sfintele Scripturi ale Profeţilor supravieţuiau inspiraţilor uciși, mărturie pe cînd va veni plinirea vremii” (p. 276) (valoarea adjectivală).

2. Întrebuințarea *formelor iotacizate* ale verbelor:

> „Durerea nu e obiect sănătos de meditație. De durere trebuie să scapi, să o depășești, să fii deasupra ei. Dar trebuie *să vie* cineva să te scoată din cercul tău chinuitor de îngust” (p. 26).

3. Utilizarea verbului *a însemna* cu *sufixul flexionar –ez/ -eaz* inclus în flectiv:

> „Această naștere a lui Dumnezeu în făptura sa e de fapt o renaștere a omului, - proces care a fost anunţat, pregătit şi care a evoluat logic în istorie. Aceasta *însemnează* cuvintele: „La plinirea vremii" (p. 60);
> „Iată ce *însemnează*: a te strămuta din tine în El" (p. 64);
> „Aceasta *însemnează* că Iisus contează pe un miez originar necontaminat, existent încă în fire, deşi comprimat, dar capabil să-şi recîştige dimensiunile şi valoarea paradisiacă: miezul capabil de har" (p. 151).
> „A renunţa la ea, cînd ai putea-o face, *însemnează* a trăi prefigurarea modului viitor al naturii omeneşti: a trăi cu anticipaţie o metafizică; *însemnează* a trăi una din concluziile religiei aşa cum a trăit Iisus (cf. Ioan 2,6)" (p. 246);
> „Mulţi se tem de cuvîntul destin, ca nu cumva *să însemneze* pre-destin, prin urmare să se trezească într-o doctrină fără libertatea voinţei, deci fără conceptul specific creştin al responsabilităţii ultime" (p. 317).

4. Postpunerea verbului copulativ, în cadrul structurii predicatului complex cu operator copulativ:

> „Într-una din cîntările Bisericii, alcătuită după Psalmii lui David, preamărim pe Dumnezeu în cuvintele: „*Sfînt* ***este*** Domnul Dumnezeul nostru; înălţaţi pe Domnul Dumnezeul nostru, şi vă închinaţi aşternutului picioarelor Lui, că *Sfînt* ***este***" (p. 16);
> „Prin proorocul David ne porunceşte să ne închinăm Crucii, aşternutului picioarelor Lui, că *sfînt* ***este***" (p. 16);
> „*Mare* ***e*** cel ce creşte fară să ştie: ca bobul de grîu în strălucirea soarelui şi bătaia vîntului." (p. 147-148).

5. Postpunerea operatorului pasiv *a fi* din cadrul construcției pasive[1]:

> „La plinirea vremii" *trimis* ***a fost*** de Dumnezeu îngerul Gavriil într-un oraș din Galileia, Nazaret, către Fecioara Maria, aducîndu-i vestea că, din Duhul Sfînt și puterea Celui Preaînalt, va concepe și va naște pe Mesia, Fiul lui Dumnezeu, pe care-L va chema Iisus" (p. 60).

6. Postpunerea auxiliarului din structura perfectului compus[2]:

[1] Referitor la postpunerea auxiliarului, în limba română veche, se consideră că „în latină și în primele faze ale limbilor romanice se obișnuia a pune întîi cuvîntul accentuat și apoi pe cel neaccentuat" (Frâncu, 1982: 83).

[2] C. Frâncu consideră că, în textele vechi religioase, „auxiliarul perfectului compus era postpus participiului la început de frază sau de propoziție, căci regula topicii vechi românești și romanice nu admitea începerea unei structuri sintactice cu un element neaccentuat" (Frâncu 2009: 113).

„*Lăsat-**am*** întrebările să se ciocnească de toate stăvilarele tainei şi să-şi dovedească zădărnicia, izbindu-se de limitele îngăduitului" (p. 273).

7. Adjectivul cu funcție de nume predicativ la gradul de comparație superlativ absolut este urmat de o propoziție circumstanțială consecutivă: „Şi bătaia e ***aşa de mare*** *cît sare pămîntul în bucăţi*" (p. 18-19).

8. Utilizarea *infinitivului* (și nu a conjunctivului) după *expresiile verbale impersonale*:

„*Nu e greu **de-a înţelege*** cum au ajuns lucrurile astfel" (p. 21);
„*Cel mai bine ar fi **de-a avea*** virtuţile fariseului, şi încă întrecute, după cuvîntul că: „de nu va prisosi dreptatea voastră pe cea a cărturarilor şi a fariseilor, nu veţi intra în împărăţia lui Dumnezeu" - virtuţi unite cu smerenia vameşului" (p. 28).

9. Utilizarea următoarelor forme de *viitor*[3]:

a) Forma cu verbul auxiliar *a vrea* la prezent urmat de infinitivul prezent al verbului de conjugat:

„Toţi sîntem condamnaţi la moarte şi mai nimeni nu crede că *va muri*" (p. 124);
„Acum sîntem ca noi, atunci *vom fi* ca El" (p. 124);
„Cînd tensiunea acestei cumpene de conştiinţă *va aduna* destulă energie , Providenţa *va aduce* dezlegările" (p. 127).

b) Forma cu verbul auxiliar *a avea* la imperfect urmat de conjunctivul prezent al verbului de conjugat (*viitorul în trecut*):

„Dacă Iisus ştia cele ale veacului prin cele ale veşniciei - ca un Dumnezeu - sigur că ştia şi cele ale veşniciei prin veac, prin care *avea să treacă* personal, ca om" (p. 149).

c) Forma cu verbul auxiliar *a vrea* urmat de conjunctivul prezent al verbului de conjugat[4]:

[3] Considerăm că primește *valoare de viitor* și structura analitică la nivel sintactic (predicat complex) alcătuită din verbul semiauxiliar de modalitate *a avea* la viitor I urmat de verbul suport la conjunctiv prezent: „Iisus a venit înaintea oamenilor cu propria Sa înviere din morţi. Prin aceasta ne arată nouă, oamenilor, ce *vom avea să fim*" (p. 124). Se pare că această structură analitică la nivel sintactic cu valoare de viitor este o constantă a textelor religioase ce poartă semnătura Părintelui Arsenie Boca. Pentru susținerea afirmației anterioare, oferim exemplul din *Cărarea Împărăției*, o altă scriere religioasă a autorului: „Lăsîndu-i Dumnezeu în voile lor, iată pe bătrînii poporului, ei, cei datori cu cunoștința, înscriindu-se la o datorie grea, pe care *vor avea să* o *ispășească* împreună: și rege și popor" (p. 57) (vezi, în acest sens, Hoarță Cărăușu 2014: 56).

„(…) marea minune a învierii din morţi, e ceea ce mărturisim cînd zicem: „aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce *va să vie*. Amin" (p. 106).

10. Utilizarea verbelor la *modul prezumtiv perfect*, cu forme omonime din punct de vedere morfologic cu cele ale viitorului anterior[5] și conjunctivului perfect:

„Desăvîrşirea vorbea cu ei, iar ei migăleau în minte nimicuri omeneşti, mici invidii de mărime deşartă. Profund *se va fi amărît* Iisus" (p. 147);
„Cînd se va încheia perioada veacurilor, cînd şi cei mai de pe urmă ucenici ai lui Iisus *vor fi trecut*, ca El, prin Ierusalim, - fiindcă alt loc nu-i va primi decît o Golgotă - atunci vom înţelege că mersul libertăţii ce ne-a adus-o Iisus avea, pentru noi, Sensul Noului Ierusalim!" (p. 150);
„Deşi El era temelia întregului ritual ebraic, deşi spre El conduceau toate umbrele, simbolurile şi jertfele Templului, Iisus *va fi „găsit"* şi *„strigat"* vrăjmaşul şi distrugătorul lor, de către victimele „umbrelor" (p. 324).
„- Poate că, impresionat de sufletul samarinenilor, pe care ocolindu-i iudeii nu l-au putut strica, Iisus *să-şi fi însuşit* numele sub care s-a ascuns în parabola Samarineanului milostiv" (p. 316).

A. II. Particularități sintactice

La nivel sintactic, pot fi scoase în evidență următoarele tipuri de trăsături:

A. II. 1. Sintaxa propoziției

1. Ocurența *predicatului verbal complex cu operator modal* urmat, cel mai adesea, de un verb suport la *infinitiv*, dar, uneori, de un verb suport la *conjunctiv*, cele două tipuri de structuri sintactice alternînd, cîteodată, în aceeași frază:

„Pilda aceasta numai Dumnezeu o putea spune; căci limba omenească nicicînd *n-a putut cuprinde* în mai puţine cuvinte, mai simplu şi mai profund toată tragedia omului, peste care El revarsă un ocean de iubire şi înţelepciune" (p. 31);
„Tatăl i-a respectat partea de avere, deşi o avea în dar. I-a respectat darul libertăţii, în baza căruia omul *poate sui* nebănuitele trepte ale desăvîrşirii, dar *poate coborî* şi pînă la cea mai grozavă desfigurare morală" (p. 31);
„Nici Fecioara Maria *n-a putut primi* faptul, aşa, fără o puternică reacţiune critică" (p. 60);

[4] C. Frâncu este de părere că structura analitică la nivel de flexiune formată din *a vrea* + conjunctivul prezent, frecventă în textele dintre 1521 și 1640, „primește și valoare de viitor" (Frâncu 2009: 117). Pentru alte exemple de viitor cu această structură, în scrierile bisericești ale Părintelui Arsenie Boca, vezi Hoarță Cărăușu 2014: 56.

[5] Referitor la valoarea de prezumtiv perfect a viitorului anterior, C. Frâncu afirmă că forma de viitorul anterior, încă din secolul al XVI-lea, „începe să se folosească cu valoare de prezumtiv perfect cînd este la persoana a III-a sg. și pl." (Frâncu 2009: 117).

„Numai sufletul, singurul lucru indivizibil în om, *poate să frîngă* orice graniţe şi să-şi cunoască înrudirea cu Cel Preaînalt" (p. 67);
„Cel invidiat *poate să scape* și să ocolească pe invidios, dar invidiosul *nu poate scăpa* de sine însuși" (p. 69-70).

A. II. 2. Sintaxa frazei

1. Frecvența *propozițiilor circumstanțiale de timp* introduse prin adverbul relativ *cum*:

„Dar... ***cum** au scăpat creştinii de sub grijă*, de îndată ce au trecut din ilegalitate la libertate, la persoană juridică, viaţa morală a creştinilor începu să se destrame" (p. 20);
„***Cum** şi-au primit averile înapoi - urmaşii mucenicilor* -, puțini au mai rămas care să nu se încovoaie cu dragostea mai mult spre lumea aceasta" (p. 20).

2. Frecventa utilizare, în textul analizat, a *propozițiilor circumstanțiale de timp* introduse prin locuțiunea conjuncțională *de îndată ce*:

„Deci ***de îndată ce**-au ieşit de prin găurile pământului la larg*, ***de îndată ce**-au scăpat de prigoanele Cezarilor*, cu un cuvînt ***de îndată ce**-au ieşit din împrejurarea de jertfă a vieţii*, cînd adică nu mai era o primejdie a mărturisi creştinismul pe faţă, s-a întîmplat că și dragostea de Dumnezeu și grija de suflet, pînă la așa măsură răciseră, încît au început creştinii a se lua după un rătăcit" (p. 20);
„***De îndată ce** creştinismul, mai bine zis creştinii fură lăsaţi la larg*, se înmulți și înclinarea de-a cădea din creștinism" (p. 20).

3. Ocurența, în text, a *propozițiilor circumstanțiale de timp* introduse prin adverbul relativ *cînd*:

„***Cînd** viaţa aceasta e încurajată de statornicia bogăţiei, de negrija întîmplărilor*, omul se strică" (p. 21);
„***Cînd** această lumină lăuntrică s-a aprins*, atunci într-o clipă cunoști că, pentru om, descoperirea lui Dumnezeu într-însul, este propria lui descoperire" (p. 66);
„***Cînd** viaţa omului iese teafără din rătăcirile eului* și-și găsește în suflet unitatea sa cu Dumnezeu, atunci conştiinţa veşniciei e un dat imediat al existenţei, tot așa ca lumina într-o flacără (p. 67).

4. Adverbul relativ *cînd* poate ocura, în textul analizat, și în alte tipuri de *structuri sintactice*:

a) *cînd invers*:

„Aproape se împlineau cei 12 ani de cînd începuse tabloul, *cînd* iată că găsește la Milano un om, care corespundea întocmai vederilor lui Leonardo" (p. 31).

b) *cînd* – element introductiv al unei propoziții inerente subiective, în cadrul modelului sintactic propoziție subiectivă + verbul impersonal și copulativ a fi + propoziție predicativă:

> „*Cînd un suflet omenesc trage cortina grea a eului* şi stă faţă în faţă cu iubirea veşnică, e ca şi cum ai privi pe Maestru creînd o lume nouă" (p. 67).

5. Utilizarea „subiectivelor apozitive"[6]:

> „*Cine răstigneşte în sine cunoaşterea lumii* (care nici pentru lumea aceasta nu e toată bună), *preferînd cunoaşterea* care era în Iisus, „în care sînt ascunse toate comorile cunoştinţei şi ale înţelepciunii" (Coloseni 2,3), ***acela*** pune viu fiinţa sa în faţa lui Dumnezeu" (p. 145-146);
> „Vreţi să ştiţi cine-i mai mare? Răspunsul e paradoxal: - *cine-i mai mic în ochii săi*, ***acela***-i mai mare în ochii lui Dumnezeu" (p. 147);
> „*Cine-şi iubeşte viaţa sa, sufletul său în lumea aceasta - fără a considera şi cealaltă, sau chiar împotriva ei-*, ***acela*** îşi va pierde sufletul (…)" (p. 269).

6. *Propoziția circumstanțială opoziționlă* este post-pusă propoziției ce conține verbul regent:

> „E şi explicabil: prima ispită a întîlnit în faţă creştini adevăraţi, care se hotărîseră într-un fel cu viaţa aceasta: s-o jertfească pentru Dumnezeu; ***pe cînd*** *ispita a doua, a triumfului*, pentru care trebuie să fii înţelept s-o ocoleşti, *a găsit în faţă o mare turmă de creştini figuranţi*" (p. 21).

7. Frecventa utilizare a *propoziției circumstanțiale de măsură progresivă*:

> „Iar ***cu cît*** *viaţa se face mai necurată*, cu atîta te-ntuneci dinspre Dumnezeu pînă la a-L tăgădui cu totul şi a I te face vrăjmaş declarat" (p. 22);
> „***Cu cît*** *orizontul tău e mai îngust, sau mai îngustat de durerea ta*, cu atît neliniştea ta e mai mare, - şi poate să fie mai mare ca a toată lumea" (p. 26);
> „Observăm că, ***cu cît*** *timpul adaugă veacuri după veacuri, creînd perspectivă*, cu atît Iisus e mai mare şi mai apropiat de noi" (p. 298).

8. Ocurența, în textul analizat, a *propozițiilor* și *frazelor apozitive*:

> „Să nu descurajeze mieii, văzînd colţii lupilor rînjind, fiindcă stă mărturie istoria: *lupii n-au putut mînca mieii!*" (p. 152);
> „Iubirea de sine nu trece peste hotarele sale personale: *ceea ce e mai preţios într-însul se întunecă şi adevărata lui fiinţă nu iese la iveală*" (p. 66);

[6] Referitor la termenul „subiective apozitive", vezi Frâncu 2009: 206. Caracteristica acestor propoziții subiective introduse prin pronume relativ este că „ele sînt reluate în regentă prin pronume personale sau demonstrative" (Frâncu 2009: 206).

„Mai întîi e toată învăţătura Evangheliei: *tot ceea ce trebuie să ştim despre noi şi Dumnezeu spre asigurarea mîntuirii noastre*" (p. 142).

B. Particularități retorice

La nivel retoric, evidențiem utilizarea următoarelor tipuri de *strategii argumentative*:

1. *Întrebarea* din cadrul *antiforei – strategie argumentativă*

Răspunsul este oferit de către autor imediat după întrebare, discursul fiind, uneori, organizat sub forma dialogului, după model conversațional. În opinia noastră, întrebarea are, în textul de față, două roluri discursive: în primul rînd, ea reflectă gîndurile, concepțiile, reprezentările Părintelui Arsenie Boca: autorul își adresează sieși întrebarea și răspunde, imediat, tot el la ea (acest tip de întrebare urmată de răspuns se constituie în figura retorică specifică discursului religios numită *antifora*)[7] și, în al doilea rînd, întrebarea poate reprezenta o modalitate prin care autorul textului religios în discuție creează o punte de legătură între transmițătorul discursului religios și destinatarul acestuia, întrebarea constituindu-se, în acest caz, într-o *marcă a adresării către destinatar*:

„- *De ce L-a dat Dumnezeu pe Fiul Său, Iisus, spre jertfă, „și încă jertfă de cruce"?*
- Pentru că singurul grai care mai poate răzbi pînă la inima oamenilor, s-a dovedit că nu mai rămîne altul, decît Jertfa Cuiva pentru ei" (p. 14);
„*Oare de ce zice despre Cruce că e aşternut numai al picioarelor Lui?* - Fiindcă Iisus S-a răstignit pe Cruce nu cu fiinţa Sa dumnezeiască, ci cu firea omenească, Adam cel nou, ceea ce în graiul profetului e tot una cu picioarele lui Dumnezeu" (p. 16);
„Cea mai grea încercare a vieţii este necazul morţii. *Cum stăm faţă de o asemenea încercare?* Ar trebui să stăm şi mai liniştiţi ca faţă de cruce; fiindcă Mîntuitorul, prin moartea Sa, a schimbat nu numai rostul crucii din ocară în slavă, ci a schimbat şi rostul morţii şi1-a făcut bun" (p. 17);
„- *De ce să fim smeriţi?*
- Fiindcă sîntem mărginiţi şi neputincioşi şi trăim într-o lume plină de primejdii, călătorim pe-o mare, foarte adesea înfuriată, care-şi strecoară viforul pînă în sufletele noastre" (p. 29);
„*Ce au oamenii aceştia împotriva lui Iisus, că nici demonii nu I-au făcut atîta împotrivire cîtă I-a făcut cenzura invidiei omului?* – Cred că nu altceva decît complicitatea în păcat, coalizată împotriva virtuţii şi împotriva oricui care îndrăzneşte să iasă un pas măcar din această complicitate" (p. 68-69);
„Acei contemporani ai lui Iisus, otrăviţi de răutate, reprezintă culmea invidiei omeneşti contra sublimului. *Căci de ce a fost invidiat Iisus?* - Din cauza

[7] Referitor la rolul *antiforei*, în predicile românești contemporane, vezi Dincă 2008: 390-391.

minunilor Sale printre cei sărmani şi oropsiţi, cei dintîi chemaţi la mîntuire." (p. 70);

„Să nu descurajeze nimeni; fiecare are măsura sa, pe care trebuie să o ajungă. *Pe ce cunoaştem aceasta?* - Pe cele ce ni se întîmplă; pe cele ce ne vin fiecăruia să le trecem, ţinînd seamă de aceste două porunci" (p. 126).

2. *Întrebarea retorică – strategie argumentativă*

Părintele Arsenie Boca utilizează, în textul analizat, *întrebări retorice* numite și întrebări cu „valoare argumentativă intrinsecă" (Rovența-Frumușani 2000: 114):

„Cu cît invidiosul are parte de mai multe binefaceri, cu atît mai tare fierbe de ciudă, mai mult se supără şi se mînie. Mulţumind pentru darurile primite şi mai mult se cătrăneşte de purtarea binefăcătorului. *Ce fiară nu întrec ei prin răutatea năravului lor? Ce sălbătăciune nu depăşesc ei prin cruzimea lor?* (p. 69);

„Foloseşte a te smeri pe tine însuţi, dar cînd te smereşte altul mai mult foloseşte. *Cînd vom binecuvînta pe cei ce ne blastămă şi ne vom ruga pentru cei ce ne fac nouă rău?*" (p. 281);

„Împărăţia lui Dumnezeu e făgăduită copiilor, oamenilor ce o primesc fără discuţie, ca şi copiii, oamenilor ce au venit la Iisus de copii. *Deci cum să nu se supere împăratul, cînd copiii sînt opriţi de a veni la Iisus, cînd Iisus li-e interzis?*" (p. 290).

3. *Metafora argumentativă – „prototip de figură retorică"* (Sălăvăstru 2010: 393)[8]:

„Trebuie, prin urmare, să lungim vederea pînă dincolo de *zarea vieţii* acesteia, pînă în cealaltă împărăţie, că altfel nu putem pricepe necazurile vieţii acesteia, şi, nepricepînd-o pe aceasta prin cealaltă, n-o putem răbda" (p. 15);

„Este prin urmare *o sete, o foame, o trebuinţă a sufletului*, care nu se stîmpără cu nimic altceva decît numai cu Dumnezeu" (p. 18);

„În ei arde luminos, înainte, misiunea care le-a dat-o Dumnezeu, de-a fi *sare făpturii* şi *martorii lui Dumnezeu între oameni*" (p. 22);

„Iată *ucenic umblînd liniştit pe marea înfuriată*. Iată *stîlp al Adevărului, nemişcat de talazuri*" (p. 24);

„Dar ce să înţelegem, căci toată odihna lui Iisus (care n-avea unde să-şi plece capul şi pe care - cum spune tradiţia - nimenea nu L-a văzut vreodată rîzînd, dar plîngînd adesea), nu-i decît *o cruce a iubirii, o sfîşiere de milă, o zguduire a sufletului* de mila surorilor lui Lazăr, *o sudoare de sînge* ce picura ca apa şi încă *o zguduire de suflet*, cînd Iuda avea să-L vîndă" (p. 29).

„Pînă nu te-ai lepădat de tine eşti o fîntînă seacă; iar dacă te-ai lepădat de tine şi te-ai dedicat lui Iisus, El te-a schimbat în *izvor de apă vie*" (p. 64);

[8] Constantin Sălăvăstru înscrie metafora între *figurile semantice* și, în cadrul acestora, consideră metafora ca fiind un „trop-model", care ar putea fi asociat cu „concepțiile nodale ale omului privind universul, sinele și altul, așa cum s-au derulat aceste concepții de-a lungul Istoriei" (Sălăvăstru 2010: 393).

„Omul trebuie să fie statornic *în adînc de cer* ca să nu-1 sperie neliniştile de la suprafaţa vieţii" (p. 132);
„Aceasta e credinţa cît un grăunte de muştar. Aceasta ne-ar da să bănuim că, la temperaturile la care se alege *aurul fiinţei noastre* de *zgura acestei fiinţe*, în firea noastră apare modul divin de a fi, de-a voi şi de-a gîndi" (p. 308).

4. *Anafora – strategie argumentativă*

Prin intermediul *anaforei*, figura sintactică, forma de repetiție care constă în repetarea unui cuvînt „în mod regulat la începutul unei unități discursive cu scopul de a întări o anumită idee" (Sălăvăstru 2010: 392), Părintele Arsenie Boca scoate în evidență, aduce în atenția destinatarului-credincios o anumită convingere:

„*Iată* focul în care se lămuresc credincioşii, *iată* firul de legătură cu înaintaşii lor - mucenicii" (p. 21);
„*Însemnează* a-L face pe El inima ta; *însemnează* să ai un moment, o clipă în viaţa ta, în care te-ai întîlnit real cu Iisus, - clipă, pe care să nu-ţi ajungă viaţa întreagă de-a-o desfăşura între oameni (p. 64);
„*În el* îşi recunoaşte omul fiinţa lui adevărată; *în el* află descoperirea deplină a lui Dumnezeu, contopirea Voinţei supreme cu voinţa lui, contopirea iubirii veşnice cu iubirea lui. (…) *În el* ne apare întreaga lume omenească transfigurată de-o lumină dumnezeiască" (p. 66-67);
„*Cel fără* formă ne apare în forma florii şi a rodului; *Cel fără* de margini ne îmbrăţişează cu braţe de tată şi merge cu noi alături ca un prieten" (p. 67);
„Dar sînt tineri, surzi şi muţi, dinspre cuvîntul lui Dumnezeu, crezîndu-se, în părerea lor, perfect sănătoşi: *Surzi* la sfatul părinţilor. *Surzi* la chemarea Bisericii. *Surzi* la glasul conştiinţei" (p. 73);
„*E ştiută* lupta pe care o duceau fariseii împotriva lui Iisus, fiindcă Iisus scotea poporul de sub exploatarea fariseilor şi cărturarilor. *E ştiută* şi osînda pe care le-o vestea Iisus, „cărturarilor şi fariseilor făţarnici" şi „vaiurile" care-i aşteptau (p. 107);
„*Nu în zadar* a zis Iisus, că mai mare bucurie se face în Cer pentru un păcătos care se întoarce, decît pentru 99 de „drepţi". *Nu în zadar* se zice că cea mai primejduită este mîntuirea sfîntului" (p. 129).

5. *Chiasmul*

O altă figură retorică utilizată de către Părintele Arsenie Boca, înscrisă în clasa *figurilor de construcție* sau *metataxelor*, bazată, ca și *anafora*, pe repetiție este *chiasmul*:

„Iisus e *Dumnezeul-Om* şi *Omul-Dumnezeu*. Exact atîta cît mai avem pînă la destinul nostru" (p. 144).

6. *Acumularea – strategie argumentativă*

Autorul își susține opiniile, în nenumărate rînduri, utilizînd procedeul *acumulării*, acesta avînd, în textul propus spre analiză, funcție argumentativă:

> „CRUCEA: *podoaba Bisericii, lauda lui Pavel, semnul Fiului Omului, semnul sfintei cruci, suferința noastră cea de toate zilele, crucea suferinței, harul crucii*, - iată atîtea nume în legătură cu crucea" (p. 64);
> „A încercat omul toate: *bogăția, puterea, știința, păcatul*, dar fericit nu1-a făcut nici una!" (p. 127);
> „*Tot binele, toată blîndețea, toată bunătatea* e un grăunte de energie divină în om, capabil să crească pînă la sensul și valoarea unei misiuni" (p. 152);
> „Bogăția l-a făcut pe bogat *egoist, materialist, nemilostiv, încolăcit de plăceri*; nu s-a dezvoltat sufletește, nu și-a format chip nemuritor de a fi (p. 154);
> „Trădătorul... Omul care a vîndut pe Dumnezeu. Omul *meschin, îngust, orbit, obsedat*" (p. 256);
> „Copiii odihnesc și refac omul. Chiar ei sînt o refacere a omului. Ei rezumă: *gingășia și frumusețea puritatea, nevinovăția și credința*" (p. 274).

C. Particularități pragmatice

La nivel pragmatic, identificăm următoarele particularități ale textului analizat:

1. *Utilizarea indicațiilor, interpretărilor autorului, cu rol persuasiv*:

> „Ca și cînd ar fi vrut să-l corecteze de mai înainte în părerea ce-o avea tînărul despre bunătate sau chiar despre bunătatea sa. (*Sînt oameni care se bat în piept că-s cinstiți. Așa o fi; dar să nu creadă că cinstea e numai atîta cîtă o au ei. Cinstea și bunătatea cîtă o avem noi e o măsură prea mică față de mărimea ei adevărată, cum sînt acestea numai la Dumnezeu*)" (p. 9);
> „De îndată ce creștinismul, mai bine zis creștinii fură lăsați la larg, se înmulți și înclinarea de-a cădea din creștinism. (*Nu știu cum, dar parcă nu e nimic pe lume fără o rînduială: a venit și pentru aceștia o căpetenie, după care să se ia*)" (p. 20);
> „Nașterea lui Dumnezeu între oameni, deși era făgăduită prin prooroci cu mii de ani în urmă, - *ba în zilele lui Isaia (7,14) s-a spus lămurit că o fecioară-L va naște, rămînînd totuși fecioară* -, cu toate acestea, de n-am fi siguri de faptul petrecut: că Dumnezeu s-a unit cu firea omenească în persoana lui Iisus, mai că nici noi n-am putea primi" (p. 60);
> „Încetînd prigoanele, așa se stricaseră purtările creștinilor și așa se întindea tăgăduirea dumnezeirii Mîntuitorului, încît - zice un istoric al vremii -, dacă Dumnezeu n-ar fi trimis pe sfinții Vasile, Grigorie și Ioan, ar fi trebuit să vie Hristos a doua oară" (*Căci fărădelegile grăbesc Judecata*).
> „A făcut Iisus minuni - *și oamenii cred că cele mai mari sînt cele care privesc sănătatea trupului* - dar marea minune a învierii din morți, e ceea ce mărturisim cînd zicem: „aștept învierea morților și viața veacului ce va să vie. Amin" (p. 106);

> „Nu-i vorbă - *trebuie să înţelegeţi şi aceasta* - că din toate suferinţele care turbură furios viaţa omenească, cea mai mare este ura, dușmănia și răzbunarea: unul și același diavol: boarea iadului între oameni" (p. 126-127);
> „Necredincioșii, - spre rușinea noastră - își cred necredinţa lor mai tare decît credem noi credinţa noastră. (*Să n-aveţi nici o teamă: mintea, prin puterile sale numai, nu poate dovedi constrîngător, nici că este, nici că nu este Dumnezeu*)" (p. 143).

2. *Utilizarea interjecţiilor prezentative*

În textul celor 137 de predici duminicale și la sfintele sărbători incluse în volumul *Cuvinte vii*, este firească prevalența *interjecţiilor prezentative*, cuvinte deictice utilizate exclusiv ostensiv: predicile reprezintă un tip de discurs religios menit a fi *rostit* de către preotul-transmițător, într-un cadru adecvat, în fața destinatarilor-credincioși:

> „*Iată* cum îl ridică dintr-o dată la o înţelegere mai adevărată despre bunătate. Mîntuitorul ştia sigur că tînărul nu-L cunoaşte, ci-L socoteşte numai ca pre un Prooroc în Israel" (p. 9);
> „*Iată* de ce prăznuind Crucea vorbim de înviere şi a morţii omorîre" (p. 17);
> „Și așa *iată* că lumea întreagă se trudește toată noaptea și nu prinde minte deloc" (p. 18);
> „*Iată* focul în care se lămuresc credincioșii, *iată* firul de legătură cu înaintașii lor - mucenicii" (p. 21);
> „*Iată* prin urmare, că omul care se îndreaptă, fie el oricît de vameș și de păcătos, simte bucuria pe care n-o rănesc osîndele, și nici el n-are om de osîndit" (p. 25).

3. *Inserarea, în text, a **citatului**, ca strategie persuasivă*

Citatele sînt excerptate de către autor fie din Sfînta Scriptură, fie din variate cîntări și meditații bisericești:

> „*Căci aşa a iubit Dumnezeu lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică*" (Ioan 3,16) (p. 14);
> „Într-una din cîntările Bisericii, alcătuită după Psalmii lui David, preamărim pe Dumnezeu în cuvintele: „*Sfînt este Domnul Dumnezeul nostru; înălţaţi pe Domnul Dumnezeul nostru, şi vă închinaţi aşternutului picioarelor Lui, că Sfînt este*" (p. 16);
> „Tot acest sfînt ne spune despre crucea încercărilor, că pentru trei pricini vin asupra noastră: 1. ca pedeapsă pentru păcatele făcute („pedeapsă" în graiul bătrînilor înseamnă învăţare de minte); 2. pentru ferirea de cele ce altfel le-am face; și 3. pentru întărirea virtuții. „*Să nu spui că se poate cîştiga virtutea fără necazuri: căci virtutea necercată în necazuri nu e întărită!*" (Filocalia I, p. 236. 66)" (p. 16-17);
> „Cu Iisus apare în lume o nouă generaţie de oameni, neamul lui Iisus, care nu se naște după legile firii numai, ci, peste ele se suprapune o naștere spirituală, generația spirituală a lui Iisus. „*Noul neam duhovnicesc, cel al lui Iisus, nu-i un*

neam care se naşte pe pământ, după legile lumii animale, un neam neîncetat ispitit de poftele inferioare. Desfacerea de odinioară a omului de Dumnezeu, însemnă pentru om pierderea integrităţii, a neprihănirii, pierderea chipului androgin, care constituie chipul său ceresc, pacificat de ispitele lăuntrice. Hristos se naşte din Fecioara, ca să sfinţească din nou alcătuirea feminină şi s-o unească principiului masculin, ca bărbatul şi femeia să devină androgini, cum a fost Iisus." (I. Böehme, „Misterium magnum" C.v. cit. de Berdiaeff)" (p. 61);
„Sfîntul Ioan Gurădeaur a avut odată, apărînd văduva, cuvintele acestea: „*Iarăşi se tulbură Irodiada, iarăşi cere pe tipsie capul lui Ioan...!*" (p. 22);
„*Toţi murmurau şi ziceau: a intrat să poposească la un om păcătos*" (Luca 19,7) (p. 25);
„*Oricine voieşte să vină după Mine să se lapede de sine, să-şi ia crucea sa în fiecare zi şi să-Mi urmeze Mie!*" (Marcu 8,34 și Luca 9,23) (p. 64);
„Învățătura desăvîrșită a lepădării de sine o avem deci de la: „*Cel ce, în chipul lui Dumnezeu fiind, n-a ţinut ca la o pradă la egalitatea Sa cu Dumnezeu, ci S-a golit pe Sine, a luat chip de rob, făcîndu-Se asemenea oamenilor şi la înfăţişare dovedindu-Se ca un om. S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-Se pînă la moarte - şi încă moarte de cruce*" (Filipeni 2,6-8) (p. 67);
„Obișnuit atunci te lupți cu Dumnezeu cînd nu-L cunoști. Atunci I te împotrivești cînd te crezi cineva. „*Dacă eşti om, în viaţa ta trebuie să te lupţi cu Dumnezeu, precum s-a luptat şi Iacov. Ferice de tine dacă Dumnezeu va cîştiga lupta. Şi vai, dacă vei învinge tu pe Dumnezeu, - căci vei rămînea singur pe cîmpul de luptă - şi atunci nu tu ai învins, ci moartea*" (Nicolae Velimirovici , „Cugetări despre bine și rău", p. 135) (p. 107).

4. Utilizarea *structurilor cu rol emfatic*: „frazele scindate sau clivate"[9]:

„*Ceea ce e greu de priceput e aceasta*: cum e cu putinţă ca Tatăl omului să se facă Fiul omului, Fiul fiului Său" (p. 60).

5. Utilizarea *discursului structurat sub forma dialogului, a comunicării vii*:

„ - „*Învăţătorule bune, ce să fac să moştenesc viaţa cea veşnică?*" Mîntuitorul îi întrerupe întrebarea: „*Ce mă numeşti «bun» - singur Dumnezeu e bun*" (p. 9);
„Prefectul începu cu ademeniri, zicînd:
- Uite, n-ai vrea tu să fii în mărire, asemenea împăratului? O vei putea avea dacă vei mărturisi şi tu credinţa împăratului.
Sf. Vasile îi răspunse:

[9] M. Metzeltin este de părere că așa-numitele de către el „fraze scindate sau clivate" reprezintă „strategii ale emfatizării la nivelul sintactic" (Metzeltin 2011: 156). Elementul emfatizat de către Părintele Arsenie Boca este substantivul sau pronumele cu funcția sintactică de subiect care este poziționat după verbul copulativ *a fi*, în cadrul frazei scindate. Vezi, în acest sens, pentru detalii și alte exemple, Hoarță Cărăușu 2014: 79.

> - *Amîndoi sîntem creaţi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu deci sînt asemenea împăratului. În ce priveşte mărirea, aceasta se va vedea numai în viaţa viitoare*." (p. 23);
> „Mergînd Iisus spre Ierusalim, cineva L-a întrebat:
> „*Doamne, oare puţini sînt cei ce se mîntuiesc*?"
> Şi a răspuns Iisus tuturora:
> „*Nevoiţi-vă să intraţi pe poarta cea strîmtă* (- şi cu chinuri, cum zice o pogribanie -), *că mulţi vor căuta să intre şi nu vor putea*" (p. 259).

6. Sînt utilizate, în text, diverse tipuri de *mărci discursive*:

a) Mărci ale *sporirii atenției destinatarului*

Este o evidență faptul că țesătura textului presupune prezența unui potențial destinatar. Arsenie Boca îl implică pe destinatarul-credincios, în discurs, prin intermediul *mărcilor* care-l vizează direct pe acesta și care sînt utilizate, în text, tocmai pentru a-l atrage și angrena, în discurs, pe destinatar și pentru a iniția cu acesta un dialog virtual:

> „*O mică pildă*: altfel sînt judecăţile unui tată care-şi ia la rost copiii, decît e socoteala copiilor" (p. 15);
> „*E şi explicabil*: prima ispită a întîlnit în faţă creştini adevăraţi, care se hotărîseră într-un fel cu viaţa aceasta: s-o jertfească pentru Dumnezeu: pe cînd ispita a doua, a triumfului, pentru care trebuie să fii înţelept s-o ocoleşti, a găsit în faţă o mare turmă de creştini figuranţi" (p. 21);
> „*Dar parcă era un făcut*: toţi cei ce s-au lepădat de Hristos nu se mulţumeau numai cu lepădarea lor ci urmăreau şi lepădarea altora; iar dacă aceia se împotriveau, vrajba era gata şi începea prigoana" (p. 21);
> „*Se vede limpede* că Domnul îi are în vedere şi pe cîrtitori, căci şi lor le bate răspunsul, pentru că de-ar fi vorbit Iisus numai cu Zacheu, i-ar fi zis acestuia aşa: că şi tu, fiu al lui Avraam eşti; dar nezicînd aşa, se vede că le împrăştia acestora ţepele osîndelor" (p. 25);
> „Avem două conştiinţe paralele: e fapt important acesta şi aproape necunoscut. *Subliniem*: „conştiinţa religioasă" şi „conştiinţa eului" (p. 167).

b) Marca discursivă *deci*

Marca discursivă *deci* are, în textul predicilor, al meditațiilor evanghelice și al cuvintelor duhovnicești conținute în volumul *Cuvinte vii*, rol de *tematizator*, avînd rolul pragmatic de *a sintetiza* ceea ce s-a afirmat anterior, în discurs. Marca discursivă *deci* are funcția pragmatică de a relaționa discursul în curs (marcat prin *deci)* de discursul anterior[10]:

[10] Referitor la funcția pragmatică de *tematizator* a mărcii discursive *deci*, într-o altă scriere cu specific religios a Părintelui Arsenie Boca, *Cărarea Împărăției*, vezi Hoarță Cărăușu 2014: 74.

„La nimeni pînă aci n-a cerut Iisus să-şi vîndă averile! Tînărul voia mai mult decît intrarea în viaţă, de pe urma împlinirii poruncilor. „Vrei să fii desăvîrşit?" - împlinește sfaturile! Pe cuvîntul acesta se întemeiază călugăria! *Deci* iată ce făgăduinţă dau călugării: că împlinesc mai mult decît poruncile; se făgăduiesc să împlinească sfaturile: al sărăciei, al vieţuirii curate şi al urmării Mîntuitorului, ascultători făcîndu-se lui Dumnezeu şi povăţuitorilor lor" (p. 9-10);

„De-acum creştinul stă liniştit pe conducerea lui Dumnezeu şi vede că orice cruce a vieţii sale este o mărturie a iubirii părinteşti a lui Dumnezeu; orice cruce e o treaptă a desăvîrşirii. *Deci* dacă ne împărtăşim cu Sfînta Jertfă a Domnului, ne împărtăşim cu Taina Iubirii supreme a lui Dumnezeu, împărtăşire, care, printre alte daruri, are şi pe acesta: că ne ridică de la înţelegerea pruncească a vieţii la înţelegerea pe care o avea Iisus, în temeiul căreia Îi sîntem următori convinşi şi liniştiţi, oricît de neliniştită ar fi marea vieţii de aici" (p. 15);

„Prin sfintele Sale patimi, Iisus a schimbat ocara în slavă, încît Apostolul Pavel nu găsea alt cuvînt în care să se laude decît în Crucea Domnului, mustrînd pe cei ce sînt vrăjmaşii crucii. *Deci* lemnul crucii a fost prevestit prin prooroci, prin Moise şi prin David. Prin proorocul David ne porunceşte să ne închinăm Crucii, aşternutului picioarelor Lui, că sfînt este" (p. 16);

„Dar iată că s-a făcut. S-a făcut istoric şi de-atunci se face mistic în toţi cei ce-L primesc pe Dumnezeu şi se nasc de sus a doua oară. *Deci* cînd sufletul, cînd făptura noastră întreagă se face curată, cînd ajungem pe căile ascezei şi ale iubirii, la starea de fecioară, se întîmplă şi pentru noi plinirea vremii, a naşterii lui Iisus în făptura noastră (p. 60).

c) Mărcile discursive *de aceea, iar, și, drept aceea* - mărci ale *conexiunii diverselor părți de discurs*

Mărcile discursive *de aceea, iar, și, drept aceea* au, în textul predicilor duminicale și al celor de la sfintele sărbători, în cel al meditațiilor evanghelice și al cuvintelor duhovnicești încadrate în ediția *Cuvinte vii*, rolul obișnuit al oricărei mărci discursive: acela de a *relaționa* diverse părți de discurs:

„Durerea este, că deşi noi Îl cunoaştem şi ştim cui credem, noi nu lăsăm nimic din ale noastre şi totuşi ne ţinem că-I urmăm Lui. *De aceea* întunerecul necunoştinţei de Dumnezeu şi de noi înşine s-a întărit, şi tot mai grea se face noaptea fără de Dumnezeu" (p. 18);

„Dacă Iisus ne-a răscumpărat din moarte veşnică cu preţul vieţii, noi de asemenea cîştigăm viaţa Lui lepădînd pe-a noastră, dacă vremea o va cere. *De aceea* sînt îngăduite încercările fiindcă numai ele „coc" sămînţa pe pămînt a „dumnezeilor după dar" (p. 143);

„Un creştinism fără recunoaşterea lui Iisus ca Dumnezeu şi Stăpîn al lumii, nu-ţi obligă viaţa la a o face mai curată. *Iar* cu cît viaţa se face mai necurată, cu atîta te-ntuneci dinspre Dumnezeu pînă la a-L tăgădui cu totul şi a I te face vrăjmaş declarat" (p. 22);

„Fără Iisus, Cel ce susţine lumea cu mîna (cum arată unele icoane), fără Iisus, zic, sau împotriva Lui chiar, te afli în tulburare crescîndă pînă la sinucidere. - *Şi* e cel mai mare păcat de pe lume" (p. 29);
„În cele din urmă au osîndit la moarte pe Dătătorul vieţii; au bătut cu biciul pe izbăvitorul oamenilor, şi au judecat la moarte pe Judecătorul lumii." (Sfîntul Vasile cel Mare, „Despre invidie", P.G.31.377-C. trad. I. Coman). *Iar* Iisus şi pentru aceştia s-a rugat Tatălui de iertare" (p. 70);
„E tocmai vremea, descoperită şi lui Pavel, a lepădării de credinţă, a lepădării libertăţii spiritului, vremea pierderii libertăţii, noaptea întunecării spiritului. E cufundarea veacului în noaptea lucrurilor din afară. - *Iar* El va veni a doua oară la miezul acestei nopţi" (p. 149);
„Dacă e o creştere naturală, după fire, naturală e şi creşterea mai presus de fire, căci adevărata dimensiune a desăvîrşirii smerenia este. *Drept aceea*, dacă nu puteţi înţelege împărăţia lui Dumnezeu, cel puţin primiţi-o ca un copil, în care nu se întîmplă nici o răvăşire dialectică (p. 148);
„Ieremia proorocul se întreba în durere: „Cui i-ai mai făcut, Doamne, ce ne-ai făcut nouă?" Cu toate acestea istoria nu i-a învăţat nimic pe contemporanii lui Iisus. *Drept aceea* Ierusalimul se va pustii din nou" (p. 191);
„Cărturarii moderni au simplificat tot aparatul religiei, depăşind cu totul pe cărturarul antic, care a vorbit cu Iisus. Aceştia au rămas cu un Dumnezeu abstract, care nu le mai cere nimic, nici măcar recunoaşterea existenţei. *Drept aceea* se mulţumesc foarte bine cu un Dumnezeu pe care îl deduc ei, creat de ei chiar, un Dumnezeu al lor, fie absolut inaccesibil, fie chiar gelos pe propria Sa creaţie care, în ordinea existenţei are, fie valoarea de postulat (presupunere ce se impune cu necesitate logică), fie valoarea de pură fantezie" (p. 322).

d) Mărcile *căci* și *că* – mărci discursive care introduc secvențe de text ce au *caracter explicativ*

Mărcile discursive *căci* și *că* îndeplinesc, în textul analizat, două funcții pragmatice: cea de a introduce informații cu evident caracter explicativ și cea de a relaționa secvența explicativă de discursul anterior:

„Dar virtuţile fariseice tulbură împotriva lor pe Dumnezeu. *Căci* virtuţile din ambiţie şi din „slavă", e limpede că nu sînt din har" (p. 28);
„Da, Dumnezeu stă în afară de eul nostru şi aşteaptă cu nerăbdare să-I deschidem uşa ferecată. *Căci* acest eu al nostru nu poate să-şi găsească sensul suprem, sufletul, şi să se unească liber cu Dumnezeu - decît prin iubire singura care-l saltă peste piedica din sine şi-1 strămută în Dumnezeu" (p. 66);
„Tot aşa, pe lîngă orice răstignit al vieţii acesteia, puţini mai rămîn pentru el către Dumnezeu, şi printre cei puţini, e Maica Domnului. - *Căci*, spre a ajunge la refacerea noastră, trebuie să trecem prin multe răstigniri, şi avem trebuinţă de o inimă de mamă pentru noi către Dumnezeu" (p. 121);
„Dacă ar răsplăti tot binele imediat, ar însemna că sufletul există numai în lumea aceasta, cu alte cuvinte sufletul n-ar fi nemuritor; deci Dumnezeu trebuie să se achite urgent de îndatorirea ce i-a făcut-o omul. *Că* Dumnezeu uneori pedepseşte

răul și uneori răsplătește binele, e ca să știe omul că răul se pedepsește și binele se răsplătește" (p. 190).

e) Mărci ale *organizării*, ale *ordonării* evenimentelor în discurs

Părintele Arsenie Boca utilizează variate mărci cu rol de structurare a discursului:

„Păcatele au urmările cele mai felurite asupra omului: *1*. *Pe unii* păcatele-i smeresc, îi rușinează înaintea lui Dumnezeu și-i hotărăsc la îndreptare. *2*. *Pe alții*, mai înrăiți în ele, îi sălbătăcesc cu totul. *3*. *Dar pe alții* îi împing pînă la nebunia fără întoarcere" (p. 28);

„Iisus ne impune un alt mod de-a-L cunoaște; și ne povățuiește simplu, divin de simplu: să ne pierdem sufletul pentru El, căci numai așa-L vom cîștiga. Numai așa va învia sufletul nostru. *Cu alte cuvinte*, în fața lui Iisus, să nu ne mai ținem de zidul chinezesc al mărginirii noastre, decît ca de un puternic motiv de smerenie" (p. 145);

„Primul mucenic al Creștinismului! Faptul că Biserica îi prăznuiește pomenirea la Crăciun și nu la Paști, - cum ni s-ar părea mai firesc, după ordinea în care s-au întîmplat lucrurile ne face să ne gîndim și la alte semnificații: *1*. La concepția Bisericii despre mucenicie, *2*. la nașterea mărturisitorilor în împărăția evidenței divine, *3*. la noul curaj al urmării și asemănării cu Iisus" (p. 303).

f) Marca discursivă *sau*, cu valoare discursivă de emfatizare (*sau* emfatic):

„Deci trufia cu virtuți, fiind o virtute în pielea goală, *sau* își dă seama de goliciunea sa și cere acoperemînt smerenia (sau dulama lui Dumnezeu cum o numește sfîntul Isaac Șirul), cum ne asigură toți sfinții Părinți" (p. 28-29).

g) Marca discursivă *or*[11]:

„Ce au oamenii aceștia împotriva lui Iisus, că nici demonii nu I-au făcut atîta împotrivire cîtă I-a făcut cenzura invidiei omului? - Cred că nu altceva decît complicitatea în păcat, coalizată împotriva virtuții și împotriva oricui care îndrăznește să iasă un pas măcar din această complicitate. *Or*, Iisus ieșise – nici n-a fost vreodată în complicitate cu păcatul" (p. 68-69).

Concluzii

Particularitățile gramaticale și retorico-pragmatice ale textului propus spre analiză scot în evidență influența pe care a avut-o lectura textelor vechi religioase asupra discursului scrierilor bisericești contemporane ale Părintelui Arsenie Boca.

[11] Între *conectorii pragmatici*, autorii *Gramaticii limbii române*, Editura Academiei, ediția nouă, amintesc și conectorul *or* care „introduce din punct de vedere pragmatic a doua premisă a unui argument, decisivă pentru concluzie" (GALR 2005: 730).

Bibliografie

Izvoare

Boca, Arsenie, *Cuvinte vii*, Ediția a 2-a, rev., Ediție îngrijită de Episcop Dr. Daniil Stoenescu, Editura Charisma, Deva, 2006.

Bibliografie

Dincă, Garofița, *Strategii de construcție a predicii*, în *Lucrările primului simpozion internațional de lingvistică*, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" București, București, 13-14 noiembrie 2007, editori Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Carmen Ioana Radu, Editura Universității din București, 2008, p. 375-402.

Frâncu, Constantin, *Formele verbale și pronominale cu î-protetic în limba română*, în *Dacoromania, Jahrbuch für östliche Latinität*, V, 1979-1980, Freiburg, 1982.

Frâncu, Constantin, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009.

Gramatica limbii române, Editura Academiei, București, 2005, vol. al II-lea, *Enunțul* (= GALR).

Hoarță Cărăușu, Luminița, *Arsenie Boca. **Cărarea Împărăției**. Particularități morfosintactice și retorico-pragmatice*, în Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Secțiunea IIIe, Lingvistică, Tomul LX/2014, p. 51-80.

Metzeltin, Michael, *Gramatica explicativă a limbilor romanice. Sintaxă și semantică*, Traducere Dinu Moscal, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2011.

Rovența-Frumușani, Daniela, *Argumentarea. Modele și strategii*, Editura Bic All, 2000.

Sălăvăstru, Constantin, *Mic tratat de oratorie*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2010.

Atestarea şi semnificaţia denominativă a toponimelor din comuna Rădăşeni, judeţul Suceava

Daniela-Maria Ciocîrlan
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava

My article is based on the attestation of the localities and the toponymy from Rădășeni county, which was a part of the old Malini District. This research may be a path for the further linguistic and historical documents of this region. The aim of this investigation is to analyse denominative structures, the meaning and the way of creating toponymical structures.

Comuna *Rădăşeni* este situată în partea de nord-vest a municipiului *Fălticeni*, în dreapta rîului *Şomuzul Mare*. Aşezat într-o depresiune de mari proporţii numită *Groapa Rădăşenilor* (cca 5 km N-S, 2 km E-V şi 100 m pe verticală), satul *Rădăşeni* „se întinde ca o uriaşă grădină între dealuri rîpoase, nalte, drepte ca nişte cetăţui, ca nişte morminte din trecut"[1]. Vechimea aşezării „se pierde în trecutul îndepărtat"[2].

Săpăturile arheologice făcute pe dealul *Cetăţuia*, ce domină satul de azi în partea sudică, au scos la iveală urme de viaţă omenească: vase de lut cu toarte, vase colorate în alb, brun şi cărămiziu, culoarea păstrîndu-se şi în interiorul lor, apoi topoare de silex, pumnale de os, idoli de argilă - materiale caracteristice perioadei neolitice[3].

Prima menţiune documentară cunoscută despre sat datează de la 16 februarie 1424 - „Uricul lui popa Iuga asupra satului *Buciumeni*". Alexandru cel Bun (1400-1432) dăruise preotului Iuga şi alte sate, printre care figura şi *Rădăşeni*[4]. În secolele următoare acest toponim apare destul de frecvent în documente. Astfel, la 1558, Alexandru Lăpuşneanu îl dă Mănăstirii Slatina, la 1591 au loc răscoale țărănești[5], iar la 19 iulie 1648, Vasile Vodă întărește lui Gavril din „*Rădăşeni* a lui dreaptă ocină și moșie, livezi și pomete, un iaz la Dealul lui Dobre, poiana lui

[1] Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. IV, Bucureşti, 1955, p. 261.

[2] Ana Niculăiasa, Mihai Niculăiasa, *Din istoricul comunelor Rădăşeni şi Horodniceni*, Editura Litera, Bucureşti, 1979, p. 25.

[3] Vasile Ciurea, *Preistoria în vechiul ţinut al Sucevei*, Bucureşti, 1931, p.7-8.

[4] Mihail Costăchescu, *Documente Moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, Iaşi, vol. II, 1932, p. 163.

[5] *Istoria României*, Editura Academiei Române, București, vol. II, 1962, p. 990.

Giurgiuman, la Dumbravă şi un pomăt la Rădăşeni" pe care le avea de la soţia lui[6]. În tot secolul al XVIII-lea, începînd din anul 1712, locuitorii satului *Rădăşeni* poartă numeroase procese cu Mănăstirea Slatina, împotriva căreia se plîng de asuprire. Astfel, dacă la 1774 satul *Rădăşeni* al Mănăstirii Slatina avea un număr de 98 de case cu 80 de birnici şi 18 scutiţi (11 popi, 5 nevolnici şi 2 femei sărace[7], la 1803 avea 200 de liuzi[8] iar la 1816 erau 260 de locuitori birnici[9].

Oiconimul *Rădăşeni* este format de la antroponimul *Radeş, Radoş* sau *Raduş*, derivat de la *Radu* şi format cu sufixele *–eni, -ani*. Documentele îl vor menţiona *Radeşani, Rădăşani, Rădăşiani, Rădăşăni, Rădăşeni.*

Lămăşeni – situat în partea de nord-vest a comunei Rădăşeni, satul Lămăşeni se află la 14 km de municipiul Fălticeni. Unele izvoare spun că întemeietorii acestui sat sînt veniţi din Transilvania, români de dincolo de Carpaţi ce fugeau din cauza asupririi maghiare accentuată la sfîrşitul secolului al XI-lea[10]. În consecinţă, apreciem că începuturile acestei aşezări datează din secolul al XIII-lea. Primele documente însă, ce atestă existenţa acestui sat, datează de la 17 august 1586, cînd „Corce vataman de Lămăşani şi Groza ot tam sînt martori la hotornica satului Borghineşti partea mănăstirii Slatina"[11].

Nu există un document care să ateste proveniența oiconimului Lămăşeni, însă cercetările au dus la concluzia că provine de la întemeietorii satului, ce au adus cu ei şi numele de Lămăşeni. Acest lucru este susţinut de faptul că în Transilvania, în comuna Albac din judeţul Alba există dealul Lămăşoi şi „un sat ce se numea Lămăşoaia înainte de anul 1968. În primele documente, satul a fost numit pe rînd *Lămăşani, Lomăşani, Lămăşiani, Lămăşăni*"[12].

Pocoleni - satul *Pocoleni* e cea mai tînără aşezare din partea de nord a Șomuzului Mare și componentă a comunei *Rădăşeni*. Pentru prima dată, abia în 1784, este consemnată o moşie *Poculeni*[13]. În anul 1812 apare înregistrat ca silişte a moşiei *Rădăşeni*[14]. În urma împroprietăririi din 1899, pe baza legii din 1889,

---

[6] *Catalogul documentelor moldoveneşti din Arhiva istorică centrală a statului*, Bucureşti, vol II, 1959, p. 396; Ana Niculăiasa și Mihai Niculăiasa, *Zona Fălticenilor*, Bucureşti, 1981, p. 208.

[7] P. G. Dmitriev, *Moldova în epoca feudalismului*, vol. II, partea I, *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*, Editura Știința, Chișinău, 1975, p.347.

[8] Teodor Codrescu, *Uricariul*, vol. VII, Iași, 1886.

[9] Corneliu Istrati, *Condica vistieriei Moldovei din anul 1816*, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie *A. D. Xenopol*", Supliment I, Iași, 1979, p. 7.

[10] *Istoria României*, Editura Academiei Române, vol. II, 1962, p. 85

[11] Teodor Balan, *Documente Bucovinene*, Cernăuţi, vol.I, 1933, p. 94 .

[12] Ana Niculăiasa, Mihai Niculăiasa, *op. cit.*, p. 25.

[13] Nicolae Iorga, *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. VII, Bucureşti, 1904.

[14] Constantin N. Tomescu, *Tablou de 40 mănăstiri şi schituri din Moldova şi cu arătarea moşiilor ce aveau ele în 1812*, Chişinău, 1933.

apar şi primele locuinţe ale actualului sat *Pocoleni*[15]. Documentele secolului al XVIII-lea amintesc de *moşia Pocoleni*, proprietatea lui Ienache Canta și care o avea la schimb de la *Mănăstirea Rîșca*[16].

Dacă avem în vedere prezenţa unui antroponim *Pocol*, format pe baza unui derivat regresiv *(pocol*) de la verbul *(a) pocoli* „a sta liniştit, potolit"[17], am putea explica existenţa raportului de motivare între acest antroponim şi derivatul cu sufixul toponimic specializat *–eni*. Dar, prezenţa trăsăturilor lingvistice ardeleneşti în graiul satului *Pocoleni*, precum şi relaţia lui de vecinătate cu satul *Lămăşeni*, ne pot conduce, mai degrabă, spre concluzia că primul proprietar al satului a fost un anume *Pocolan* (*pocolean*), venit din localitatea *Pocola*, situată în Transilvania[18]. Pentru oiconimul *Pocola*, se au în vedere şi formele *Pokolest* (anul 1828), *Pokola* (anul 1851) sau *Biharpoklos* (anul 1913)[19]. Aceste foarte dese coincidenţe între antroponimele formate cu sufixul local *–(e)an(u)* şi numele unor aşezări româneşti din Tansilvania nu pot fi întîmlătoare, cu atît mai mult cu cît exodul de români ardeleni este confirmat de cercetările istorice şi lingvistice[20].

Glosar toponimic

Copăcel (Dealul Copăcel) – livadă de meri la est de satul *Lămăşeni*. Hileonim simplu, format din subst. *copac*, articulat cu art. dim. *-cel.*

Crîșma la Floarea – cîrciumă situată în satul *Rădăşeni*, cunoscută și sub numele de *Metropol*.

Econonim compus, format din apelativul reg. *crîşma* (*cîrciuma*), prep. simplă în Ac. *la* şi antroponimul *Floarea*.

Drumul Rîtului – drum ce porneşte din satul *Rădăşeni*, traversează partea de nord-est a satului și duce spre *Şomuzul Mare*.

Hodonim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *drumu**l*** şi apelativul toponimic *rîtului*.

[15] Ana Niculăiasa, Mihai Niculăiasa, *op. cit.*, p. 74.

[16] *Ibidem*, p. 73.

[17] Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 371.

[18] Ion-Horia Bîrleanu, *Graiurile din Valea Şomuzului Mare, I. Formarea numelor de sate*, Editura Sedcom Libris, iaşi, 1999, p. 122

[19] Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. II, Bucureşti, 1968, p. 48.

[20] Ion-Horia Bîrleanu, *Emigrări ardeleneşti la est de Carpaţi. Consecinţe lingvistice*, Ed. Sedcom Libris, Iaşi, 1998, 43.

Fundoaia – partea de sud a *Gropii Lămășenilor*, la hotar cu satul *Rădășeni*. Semn de hotar sau parte de hotar; zona cea mai îndepărtată a unei văi, pe orizontală; fundătură.

Toponim simplu, format din subst. *fund*, derivat cu suf. augmentativ *–oaia*.

Fundoaia < lat. *fundus* (CIH, I, 104; TIK, II, 654; CAN, 518; Scriban, 100, Şăineanu, II, 100); „loc unde se înfundă drumul” (MDA, II, 482); lat. *fundus* (DEXI, 774).

Iazul Ruștii – ogor la sud de satul *Rădășeni*, spre hotarul cu *Baia*. Candva, aici a existat un iaz.

Limnonim compus, format din apelativul toponimic articulat hotărît enclitic *iazu**l*** şi entopicul în G., *Ruştii*.

La Cărări – drum situat la intrarea în satul *Rădășeni*, dinspre *Fălticeni*.

Hodonim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi apelativul toponimic la pl., *cărări*.

La Moisii – cîrciumă situată în satul *Rădășeni*.

Econonim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi antroponimul *Moisii*.

La Pod la Faur – loc de întîlnire în centrul satului *Rădășeni*.

Toponim compus, format din hodonimul *pod*, precedat de prep. simplă în Ac. *la* şi antroponimul *Faur*, precedat de prep. simplă în Ac., *la.*

Pe Deal la Cămin – punct important în satul *Lămășeni*, cunoscut sub numele de *Căminul Cultural*. Și astăzi aici se organizează diferite evenimente din sat.

Toponim compus (geomorfonim), format din prep. simplă în Ac. *pe*, entopicul *deal* şi apelativul toponimic *cămin*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

Bahna Mare – teren aflat la nord de satul *Lămășeni*, spre pădurea *Prodana*.

Toponim compus, format din limnonimul articulat hot. enclitic *bahna* şi determ. adj. *mare*.

Mare < lat. *mare, -is* (CIH, I, 158); lat. *mas, marem*, înţelesul în limba română explicîndu-se prin noţiunea de virilitate şi nu de mărime, care a apărut mai întîi la animale, avînd legătură cu viaţa pastorală a românilor (CADE, 158); lat. *mare* (CAN, 749); lat. *mare*, -is (Şăineanu, III, 353); alb. *math* (Rosetti, ILR, 251); lat. *mas, maris* “care depăşeşte dimensiunile obişnuite, medii” (DEXI, 1095-1096).

Bahna Rădășenilor – teren situat la intrarea în satul *Rădășeni*, dinspre *Fălticeni*.

Toponim compus, format din limnonimul articulat hot. enclitic *bahn**a*** şi oiconimul în G., *Rădăşenilor*. Vezi *Rădăşeni*.

Bahna Șomuzului – loc mocirlos situat pe lîngă *Șomuzul Mare* în localitatea *Pocoleni*.

Telmatoponim compus, format din subst. articulat cu articolul hotărît enclitic *bahn**a*** și oiconimul articulat hotărît enclitic în G., *Șomuzului*.

Calea Mare – drum ce traversează satul *Lămășeni*.

Hodonim compus, format din apelativul toponimic articult hotărît enclitic *cale**a*** si determinantul adjectival *mare*.

Coasta Borghineştilor – ogor la ieșirea din satul *Lămășeni*, spre drumul dinspre *Pocoleni*.

Toponim compus (geomorfonim), format din entopicul art. hot. enclitic *coast**a*** şi oiconimul în G., *Borghineştilor*.

Coasta Morii – coastă de deal cu o înclinare foarte mare, situată în satul *Pocoleni*.

Topicul apare în mod frecvent în toponime compuse, însoțit de atributive, în acest caz fiind format entopicul articulat hotărît enclitic *coast**a*** și apelativul toponimic în G., *morii*.

Coasta Pocolenilor – coastă de deal cu o înclinarea foarte mare, situată la hotarul satului *Pocoleni* cu *Rădășeni*.

Toponim compus, format din entopicul articulat hotărît enclitic *coast**a*** și oiconimul în G., *Pocolenilor*.

Coasta < lat. *costa* (CIH, I, 58; CAN, 299; Scriban, 308; Șăineanu, II, 244.) lat. *costa*, *-am* (DLR, t. I, p. II, 600); lat. costa *-ae* „suprafață înclinată a unei înălțimi” (cf. DEXI, 389).

Cotul lui Vameș – nume de tarla pe moșia satului *Pocoleni*, situată lîngă *Șomuzul Mare*.

Toponim compus, format din apelativul toponimic articulat hotărît enclitic *cotu**l*** și antroponimul în G. articulat hot. proclitic *lui Vameș*.

cot < lat. *cubitus* (DEX, 242) „loc, porțiune unde un drum, o vale, etc. își schimbă brusc direcția; cotitură, întorsătură, meandru (al unei ape curgătoare)”.

Crîșma lui Apostol – birt situat în centrul satului Pocoleni.

Econonim compus, format din apelativul reg. *crîșma* (*cîrciuma*) și antroponimul în G., articulat cu articol hot. proclitic, lui Apostol, numele proprietarului.

Crîșma Ultimul Leu – cîrciumă situată în centrul satului *Rădășeni*. Mai este cunoscută și sub numele de *La Fîntînă* sau *La Căţeaua Leșinată*.

Econonim compus, format din apelativul reg. *crîşma* (cîrciuma) şi subst. *leu*, precedat de adj. pron. *ultimul*.

Dealul Buzii (Valea Buzii) – teren la nord-est de satul *Lămășeni*, spre *Pocoleni*.

Toponim compus, (geomorfonim), format din entopicul articulat hot. enclitic *dealu**l*** şi apelativul toponimic în G. *buzii*, articulat enclitic.

Dealul Cetățuii – deal ce traversează satul *Rădăşeni* prin partea de sud-est.

Toponim compus, (geomorfonim), format din entopicul articulat hot. *dealu**l*** şi apelativul toponimic în G., *cetăţuii*.

Dealul Doabrei – deal situat la hotarele satelor *Lămășeni*, *Horodniceni* și *Pocoleni*.

Toponim compus, (geomorfonim), format din entopicul articulat hot. enclitic *dealu**l*** și apelativul toponimic *Doabrei*.

Dealul Păscăriei – situat la intrarea în satul *Pocoleni*, lîngă *Izvorul lui Tulbure*.

Toponim compus, (geomorfonim) format din entopicul articulat hot. enclitic *dealu**l*** și antroponimul articulat hot. enclitic în G. *Păscăriei*.

Dealul Răzor – deal situat în partea de nord a satului *Rădășeni*, înspre *Pocoleni*.

Toponim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *dealu**l*** şi apelativul toponimic *răzor*.

Răzor < bg. *razor* (DEX, 922); „ fîşie îngustă de pămînt nelucrat, servind drept hotar şi potecă între două ogoare; hat".

Dealul Viei – deal situat în partea de sud-est a satului Rădășeni, coboară spre sud la cota 403m (*Movila Rugului*).

Toponim compus, (geomorfonim), format din entopicul articulat hot. enclitic *dealu**l*** şi subst. în G., *viei*. Numele său provine de la existenţa în aceste locuri a unor culturi de viţă de vie.

Drumul lui Ianovici – drum situat în partea de est a satului *Pocoleni*, care duce spre *Șomuzul Mare*.

Hodonim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *drumu**l*** și antroponimul în G. articulat hotărît proclitic, *lui Inanovici*.

Drum – gr. *dromos* „cursă, drum" (CIH, II, 656), v. sl., sb. *drumŭ* < gr. *drómos* (TIK, II, 578), sb. drum < gr. *drómos* (CAN, 437), v. gr. *drúmos*, v. gr. și n. gr. *drómos* „loc de alergare", de unde și alb. *drom*, v. sl. *dromŭ*, bg. și sb. *drum* (Scriban, 449), bg. *drum* (Șăineanu, II, 441), v. gr. și biz. *drómos* „alee, șosea"[21], bg. *drum* < gr. (DM, 263), alb., sl., *drumŭ*, bg. srb. *drum* „cale de comunicație terestră" (cf. DEX, 321), „porțiune îngustă și continuă de teren bătătorit, pietruit, pavat, asfaltat, pe care se merge dintr-un loc în altul, pe jos sau cu un vehicul; cale de comunicație.", sl. v. дрочмъ; bg. òрум, srb. *drum* (DEXI, 610).

Drumul Miresii (Drumul Niresii) – drum situat în partea de sud-est a satului *Rădășeni.*

Hodonim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *drumu**l*** şi apelativul toponimic în G., *miresii.*

Drumul Săștii – drum amenajat în partea de vest a satului *Lămășeni*, ce duce spre *Sasca Nouă*.

Hodonim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *drumul* şi oiconimul în G. articulat hot. enclitic *Săşti**i***. Vezi Sasca.

[21] H. Mihăescu, *Influența greacă asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, Editura Academiei R.S.R., București, 1966, p. 81.

Fînaţ (**Sub Fînaţ**) – terenul din dreapta drumului *Rădăşeni – Lămăşeni*, la ieşirea spre drumul din *Rădăşeni*.

Fitonim simplu, format din apelativul toponimic articulat hotărît enclitic *fînaţ/fîneaţă* (fîn +-eaţă) < „loc într-o regiune de deal sau de munte, unde creşte, în mod natural sau prin cultivare, iarba pentru fîn” (DEXI, 739).

Fîntîna din Groapa Rădăşenilor – loc situat în sudul satului *Rădăşeni*.

Emergotoponim compus, format din apelativul toponimic articulat hot. enclitic *fîntîn**a***, prep. simplă în Ac. *din*, subst. articulat cu art. hot. enclitic *groap**a*** şi oiconimul în G., *Rădăşenilor*.

Fîntîniţa la Ianovici – loc situat la intrarea în satul *Pocoleni*, dinspre *Fălticeni*, lîngă *Izvorul lui Tulbure*.

Emergotoponim compus, format din apelativul toponimic articulat hot. enclitic derivat cu suf. dim. *-iţa*, *fîntîniţa*, prep. simplă în Ac. *la* şi antroponimul în Ac. *Ianovici*, numele proprietarului.

Frăsînel (varianta literară **Frăsinel**)– islaz aflat la est de satul *Lămăşeni* şi la nord de *Movila Rugului*.

Hileonim simplu, format din subst. nearticulat, *frăsînel*.

Frăsinel < lat. *dictamnus fraxinella, frasin+ suf. –el*. (DEX, 413): „ plantă erbacee medicinală şi ornamentală, cu flori mari, albe sau trandafirii, plăcut mirositoare”.

Fundoaia – partea sudică a *Gropii Rădăşenilor*. Semn de hotar sau parte de hotar; zona cea mai îndepărtată a unei văi, pe orizontală; fundătură.

Toponim simplu format din subst. *fund*, derivat cu suf. augmentativ *–oaia*.

Fundoaia < lat. *fundus* (CIH, I, 104; TIK, II, 654; CAN, 518; Scriban, 100, Şăineanu, II, 100); “loc unde se înfundă drumul” (MDA,II, 482); *lat. fundus.*

Fundul Băhnii – semn de hotar între *Dealul Frăsînelului* (ce aparţine satului *Lămăşeni*) şi satul *Pocoleni*.

Toponim compus, format din apelativul toponimic articulat hot. enclitic *fundu**l*** şi telmatoponimul articulat hot. enclitic în G., *Băhnii*.

bahnă < ucr. *bahno* (DEX, 85), „loc mlăştinos acoperit cu iarbă sau cu stuf; smîrc”.

Gîrla lui Ianovici – braţ de rîu situat pe stînga *Şomuzului Mare*, pe teritoriul satului *Pocoleni*.

Toponim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *gîrl**a***, şi antroponimul în G., articulat hotărît proclitic, *lui Ianovici*.

gîrla < sl. veche *ѓърло* „curs de apă(mai mic) în lunca unui rîu, care are debit permanent sau temporar; ramificaţie, braţ al unei ape curgătoare mai mari” (DEXI, 807); bg. *gărlo* (DM, 338) şi subst. articulat hotărît enclitic în G. *mori**i*** < lat. *mŏla, -ae* „instalaţie special amenajată pentru măcinarea cerealelor” (DEXI, 1178).

Glimeia – deal și țarină la nord de satul *Lămășeni*.

Geomorfonim simplu format din apelativul toponimic *Glimeia*.

Groapa Rădășenilor – partea de sud a satului *Rădășeni*, spre satul *Lămășeni*.

Toponim compus, format din subst. articulat cu art. hot. enclitic *groap**a*** şi oiconimul *Rădășenilor*.

Hotarul lui Săvoaia – situat în satul *Pocoleni*, înspre Dealul Doabrei, la hotar cu satele *Pocoleni – Lămășeni*.

Toponim compus, format din apelativul toponimic articulat hot. enclitic *hotarul*, și antroponimul în G., articulat hot. proclitic, *lui Săvoaia*.

Hotar < mag. *határ* „linie de demarcație care desparte o proprietate, o moșie de alta, un sat sau un oraș de altul” (DEXI, 869).

Iazul de pe izlaz – iaz ce aparține satului *Rădășeni*, situat pe izlazul din sat.

Toponim compus, format din limnonimul articulat hot. enclitic *iazul*, prep. compusă *de pe* şi fitonimul *izlaz*.

În Bahnă – teren aflat la hotarul satului *Lămășeni* cu satul *Pocoleni*.

Limnonim simplu, format din prep. simplă în Ac. *în* şi apelativul toponimic *bahnă*.

În Crucile Drumului – intersecție de drumuri la ieșirea din satul *Lămășeni* spre *Pocoleni*, în *Bahnă*.

Toponim compus, format din prep. simplă în Ac. *în*, subst. la pl. articulat hot. enclitic, folosit cu sens figurat, *crucile* şi subst. în G., *drumului*.

În Deal la Cruce – loc de întîlnire la biserica din deal, pe dreapta, în satul *Lămășeni*.

Geomorfonim compus, format din prep. simplă în Ac. *în*, apelativul toponimic la pl. *deal* şi apelativul toponimic *cruce*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

În Huci la Gafița – huci situat în vestul satului *Rădășeni*, aparținînd familiei *Gafița*.

Fitonim compus, format din prepoziția simplă în Ac. *în*, apelativul toponimic *huci*, prepoziția simplă în Ac. *la* și antroponimul *Gafiţa*.

În Huci la Manolache – loc cu arbuști situat la hotarul satelor *Rădășeni* și *Pocoleni*. Locul mai este cunoscut și ca *Păduricea lui Manolache*.

Fitonim compus, format din prepoziția simplă în Ac. *în*, apelativul toponimic *huci*, prepoziția simplă în Ac. *la* și antroponimul *Manolache*.

În Iaz (La Iaz, Peste Iaz) – țarină la sud de satul *Lămășeni*, unde fusese pînă în preajma primului război mondial, *Iazul Boierului*[22] (peste 15ha).

Limnonim simplu, format din apelativul toponimic *iaz*, precedat de prepoziţiile simple în Ac. *în, la, peste*.

[22] Ana Niculăiasa, Mihai Niculăiasa, *Din istoria comunelor Rădășeni și Horodniceni*, Editura Litera, București, 1979, p. 13.

Iaz < sl. jazŭ (DEX, 485): „lac artificial format prin stăvilirea cu baraj de pământ sau prin abaterea unui curs de apă şi destinat creşterii peştilor ori folosit pentru irigaţii, morărit etc”.

La Bodegă – crîșma satului *Lămășeni*, situată în partea centrală a localităţii.

Econonim simplu, format din apelativul toponimic *bodegă*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

Bodegă < germ. *bodega* (DEX, 110): „local mic în care se consumă aperitive şi băuturi (alcoolice)”.

La Bolohan – loc unde recent s-a instalat o sondă de gaze naturale, situat pe vîrful *Dealului Doabra*. Denumirea locului este dată de numele unei familii care a avut ogor acolo.

Toponim simplu, format din antroponimul *Bolohan*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

La Bulgărie – ogor în partea de nord a satului *Rădășeni*, pe lîngă pîrîul satului.

Toponim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi entopicul *bulgărie*.

Bulgărie < sl. *blŭgarinŭ*; *bulgar+ suf. -ie* (DEX, 124); „grădină sau teren cultivat cu zarzavat”.

La Cabană – loc de agrement situat în partea de sud-vest a satului *Rădășeni*. Aici a existat o cabană unde se desfășurau diferite evenimente în perioada comunistă. Actualmente, se încearcă construirea unui nou spațiu de agrement pentru locuitorii satului *Rădășeni*.

Oiconim simplu, format din apelativul toponimic *cabană*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

La Canton – situat pe partea stîngă a drumului care duce spre *Cornu Luncii*.

Oiconim simplu, format din apelativul toponimic *canton*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

Canton < fr. *canton* „ unitate în administraţia, întreţinerea şi paza pădurilor, în care activează pădurarul; locuinţa acestuia” (DEXI, 287).

La Cireș – tarla aflată între satele *Lămășeni* și *Sasca*.

Hileonim simplu, format din apelativul toponimic *cireş*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

La Cruce pe Izlaz – ogor situat în nord-vestul satului *Rădășeni*.

Toponim compus, format din prep. simplă în Ac. *la*, apelativul toponimic *cruce* şi econonimul *izlaz*, precedat de prep. simplă în Ac. *pe*.

La Dugheană (Haşbubu) – cîrciumă situată în satul *Rădășeni*.

Econonim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi apelativul toponimic *dugheană*.

Dugheană < tc. *dükkîn* (DEX, 335); „prăvălie mică şi sărăcăcioasă”.

La Fîntîna Eroilor (La Fîntînă) – punct de întîlnire situat în mijlocul satului *Rădășeni*, azi stație de microbuze.

Emergotoponim compus, format din prep. simplă în Ac. *la*, entopicul articulat hot. enclitic *fîntîna* şi apelativul toponimic în G., *eroilor*.

La Fîntînă pe Izlaz – fîntînă construită pe izlazul satului *Rădășeni*.

Emergotoponim compus, format din prep. simplă în Ac. *la*, apelativul toponimic *fîntînă* şi econonimul *izlaz*, precedat de prep. simplă în Ac., *pe*.

La Grajduri – ogor la sud-vest de satul *Lămășeni*, spre *Sasca*, unde au fost grajdurile C.A.P.

Toponim compus, format din apelativul toponimic la pl. *grajduri* şi prep. simplă în Ac. *la*.

La Grecu (La Mincinosul) – cîrciumă situată în partea de nord a satului *Rădășeni*.

Econonim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi antroponimul *Grecu.*

La Hotarul Băii – ogor și drum de acces situat la hotarul dintre *Rădășeni* și *Baia*.

Limeonim compus, format din prep. simplă în Ac. *la*, entopicul articulat cu art. hot. enclitic *hotaru**l*** şi oiconimul în G. *Băii*.

La Huci – țarină la sud de satul *Lămășeni*, pe unde trecea *Calea Mare*.

Hileonim simplu, format din apelativul toponimic *huci*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

Huci < ucr. *husca* (DEX, 481): "(reg.) huceag".

La Izvoare – țarină la sud-vest de satul *Lămășeni*, unde au fost grajdurile C.A.P.

Emergotoponim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi entopicul nearticulat *izvoare*.

La Izvor la Popovici – izvor amenajat de familia Popovici, în nord-estul satului *Rădășeni*, spre *Lămășeni*, sub *Fînaț*.

Emergotoponim compus, format din prepoziția simplă în Ac. *la*, apelativul toponimic *izvor*, și antroponimul *Popovici*, precedat de prep. simplă în Ac., *la*.

La Izvorul lui Tulbure – situat la intrarea în satul *Pocoleni*, pe șoseaua principală, ce leagă satul de municipiul *Fălticeni*. Izvorul a fost amenajat de către familia *Tulbure* din *Pocoleni*.

Emergotoponim compus, format din prepoziția simplă în Ac. *la*, entopicul articulat hotărît enclitic *izvoru**l***, și antroponimul în G. articulat hotărît proclitic, *lui Tulbure*.

izvor < sl. *izvorŭ* (DEX, 512), sl. v. изворь „loc de unde izvorăște la suprafața pămîntului un izvor, o apă curgătoare; începutul, obîrșia unui curs de apă" (DEXI, 945).

La Lămășanca – țarină situată în satul *Rădășeni*, la hotar cu satul *Pocoleni*.

Toponim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi oiconimul articulat hot enclitic, în G., *Lămăşanca*.

La Lutărie – loc situat în partea de sud a satului *Pocoleni*, pe *Dealul Păscăriei*. Un asemenea loc a existat și în satul *Lămășeni*, lîngă pădurea *Prodana* dar şi în satul Răeăşeni, pe izlaz. A fost interzisă însă prelucrarea lutului, întrucît exista pericolul surpării dealurilor.

Telmatoponim simplu, format din apelativul toponimic nearticulat *lutărie*, precedat de prep. simplă în Ac., *la*.

lutărie < *lut* + suf. *-ărie*.

lutărie < *lutus* (DM, 470); lat. *lŭtum*, *-i* „loc, groapă de unde se scoate sau din care s-a scos lutul” (DEXI, 1073).

La Mesteceni – pădurice de mesteceni, situată pe *Dealul Cetăţuii*, în satul *Rădășeni*.

Hileonim simplu, format din apelativul toponimic la pl. *mesteceni*, precedat de prep. simplă în Ac., *la*.

La Moară la Fîntînă – moară veche din satul *Rădășeni*, situată în centrul satului, lîngă *Fîntîna Eroilor*.

Toponim compus, format din prep. simplă în Ac. *la*, apelativul toponimic *moară* şi emergotoponimul *fîntînă*, precedat de prep. simplă în Ac., *la*.

La Moară la Rusu – moară situată în satul *Pocoleni*.

Toponim compus, format din prep. simplă în Ac. *la*, apelativul toponimic *moară* și antroponimul *Rusu*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

La Moară la Săvel – moară în satul *Lămășeni*, situată lîngă școala din sat.

Toponim compus, format din prep. simplă în Ac. *la*, apelativul toponimic *moară* şi antroponimul Săvel, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

La Moară la Șandru – moară nouă în satul *Rădășeni*, ce aparține familiei Șandru.

Toponim compus, format din prep. simplă în Ac. *la*, apelativul toponimic *moară* şi antroponimul *Şandru*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

La Moară la Tanasă – situată în partea de vest a satului *Lămășeni*, moara aparține familiei *Tanasă*.

Toponim compus, format din prep. simplă în Ac. *la*, apelativul toponimic *moară* şi antroponimul *Tanasă*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

La Movilă (La Movila Prodănii) – loc situat în satul *Lămășeni*, fost punct de orientare și observator în al doilea război mondial.

Geomorfonim simplu, alcătuit din apelativul toponimic *movilă*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*; geomorfonim compus, alcătuit din apelativul toponimic articulat hot. enclitic *movil**a***, precedat de prep. simplă în Ac. *la* şi apelativul toponimic în G., *Prodănii*.

La Observator – cel mai înalt punct al satului *Rădășeni*, situat pe *Dealul Glimeii*.

Oronim compus, format din prep. simplă în Ac. *la* şi apelativul toponimic *observator* < fr. *observatoire*, germ. *observatorium* (DEXI, 1293).

La Panțîru – drum ce traversează partea de nord a satului *Rădășeni*, cunoscut după numele familiei *Panțîru* din sat.

Toponim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi antroponimul *Panţîru*.

La Părău la Chiriac – afluent al pîrîului Lămășanca, situat pe *Drumul Lămășenilor*.

Hidronim compus, format din prepoziția simplă în Ac. *la*, entopicul *Părău* și antroponimul *Chiriac*, precedat de prepoziția simplă în Ac., *la*.

La Plopi – loc situat pe *Dealul Glimeii*, în satul *Rădășeni*.

Hileonim simplu, format din apelativul toponimic la pl. *plopi*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

La Podul din Bahnă – podeț amenajat peste *Pîrîul Puntișoară*, situat la ieşirea din satul *Lămăşeni* spre *Pocoleni*.

Hodonim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *podu**l***, precedat de pre. Simplă în Ac. *la* şi telmatoponimul *bahnă*, precedat de prep. simplă în Ac., *din*.

La Porți – porți construite din lemn, situate la intrarea în satul *Rădășeni*, dinspre *Fălticeni*. Primele porți au fost așezate aici în anul 1977. Pentru că vechile porți s-au stricat, în anul 2016 au fost construite noile porți.

Limeonim simplu format din apelativul toponimic la pl. *porţi* şi prep. simplă în Ac. *la*.

La Răzîmi – o fostă pădure de salcîmi, actualmente un ogor, în satul *Lămășeni*.

Limeonim simplu, format din apelativul toponimic *răzîmi*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

La Ruptură – ieșirea din satul *Rădășeni* spre *Lămășeni*.

Toponim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi apelativul toponimic *ruptură*.

La Saivan – loc situat în partea de nord-vest a satului *Rădășeni*, pe izlaz. Saivanele au fost construite de C.A.P., dar după 1990 au fost distruse de locuitori, și a rămas doar apelativul locului.

Toponim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi apelativul toponimic la sg., *saivan.*

La Stîncă – drum ce traversează partea de sud-est a satului *Rădășeni*.

Hodonim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi geomorfonimul *stîncă*.

Stîncă < sl. Veche стена- “zid, perete, piatră”, “ bloc mare de piatră (în munţi), de obicei cu pereţii drepţi şi colţuroşi, lipsit de vegetaţie; stană” (cf. DEXI, 1890).

La Stejari (La Stejări) – teren de păscut oile, la ieșire din satul *Lămășeni*, spre *Groapa Rădășenilor*.

Hileonim simplu, format din apelativul toponimic la pl. *stejari* (sau regionalismul *stejări*), precedat de prep. simplă în Ac., *la.*

La Stufărie (La Stuhărie) – loc situat în satul *Pocoleni*, lîngă *Șomuzul Mare*.

Telmatoponim simplu format din apelativul toponimic nearticulat *stufărie* (*stuf* + *-ărie*) și prepoziția simplă în Ac. *la*.

stuf < lat. *styphus* (= *stypa* + *typyhe*) „plantă erbacee perenă din familia gramineelor, cu tulpina înaltă și dreaptă, cu frunzele lanceolate și cu florile violete sau gălbui, dispuse în panicule terminale, folosită la acoperitul caselor, ca materie primă pentru obținerea celulozei, a hîrtiei, etc.; trestie (phragmites communis)” (DEX, 1062).

La Stuh – țarină la nord de *Lămășeni*.

Telmatoponim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi apelativul toponimic *stuh*.

La Șîpot la Chiriac – izvor amenajat pe *Drumul Lămășenilor*, spre *Pocoleni*.

Toponim compus format din entopicul *șîpot*, prep. simplă în Ac. *la* și antroponimul în Ac. *Chiriac*, precedat de prep. simplă în Ac., *la*.

La Șușa – (Regionalismul cuvîntului *șosea*) drumul dinspre *Lămășeni* spre *Pocoleni*.

Hodonim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi forma arhaică a entopicului *şosea (şuşa)*.

Şosea < fr. *chaussée* (DEX, 1092); „cale de comunicaţie interurbană, pietruită sau asfaltată; p. restr. stradă largă, de acces într-un oraş, care continuă căile de comunicaţie interurbane”.

La Troacă la Ciobîcă – izvor amenajat pentru vite, pe drumul principal al satului *Lămășeni*.

Emergotoponim compus, format din prep. simplă în Ac. *la*, apelativul toponimic *troacă* şi antroponimul *Ciobîcă*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

La Troiță – situată în satul *Pocoleni*, lînă *Șîpăt*, la intrarea în sat dinspre Fălticeni.

Toponim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la*, și apelativul toponimic *troiță*.

troiță < sl. *troica*, „cruce mare de lemn sau de piatră (împodobită cu picturi, inscripții și uneori încadrată de o mică construcție), așezată la răspîntii, pe lîngă fîntîni, sau în locuri legate de un eveniment” (DEX, 1149).

La Velniță – loc unde și astăzi există un cazan de făcut țuică, în satul *Rădășeni*, lîngă biserica *Sf. Mercorie şi Ecaterina.*

Toponim simplu, format din prep. simplă în Ac. *la* şi apelativul toponimic *velniţă.*

Velniţă < ucr. *vynnyc`a* (DEX, 1191); „instalaţie rudimentară (la ţară) pentru fabricarea rachiului, ţuicii, spirtului; povarnă”.

Livada lui Mercore – livadă de meri, situată în sudul satului *Rădășeni*. Livada poartă numele proprietarului, Mercore.

Toponim compus, format din fitonimul articulat hot. enclitic *livad**a*** şi antroponimul în G., articulat hot. proclitic, *lui Mercore*.

Livada < v. sl. *livada*, bg. *livadu* (CIH, II, 144), v. sl. *livada* (CAN, 720); v. sl., bg. *liváda*, după n. gr. *livadion*, *livadĭ* (Scriban, 753); bg. *livada*, ucr. *levada* (Şăineanu, III, 328); sl., bg., sb. *livada* (DLR, t. II, p. II, fsc. 3, 1948, 165); bg. *livada*, ucr. *levada* (DM, 462); „suprafaţă de teren cultivată cu pomi fructiferi; suprafaţă de teren pe care se lasă să crească iarbă pentru cosit sau pentru păşunat” (DEXI, 1057).

Livada lui Vlad – livadă de meri, peri și cireși, situată în nordul satului *Rădășeni*. Livada poartă numele proprietarului, Vlad.

Toponim compus, format din fitonimul articulat hot. enclitic *livad**a*** şi antroponimul în G., articulat hot. proclitic, *lui Vlad.*

Mălăiște – ogor cu sol nisipos, la marginea estică a satului *Lămășeni*.

Toponim simplu, format din oiconimul *Mălăişte*.

Monumentul la Cruce – cruce construită în anul 2008 pe *Dealul Cetăţuii*, în satul *Rădăşeni*.

Toponim compus, format din limeonimul articulat hot. enclitic *monumentul* şi apelativul toponimic *cruce*, precedat de prep. simplă în Ac. *la*.

Movila Rugului – deal (403m) aflat la hotarele satelor *Lămășeni* cu *Rădășeni*.

Geomorfonim compus, alcătuit din subst. articulat hot. enclitic *movil**a*** si apelativul toponimic în G., *rugului.*

Movilă < sl. *mogyla* (DEX, 678): „ridicătură de pământ naturală, mai mică şi mai rotunjită decît dealul, care se află de obicei în regiunile de cîmpie sau de podișuri joase”.

Pădurea Prodana – pădure de brad și foioase, aflată în nord-vestul satului *Lămășeni*, spre *Mihăieşti*.

Hileonim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *pădurea* şi apelativul toponimic *Prodana*.

Pădure < lat. *palus, -ūdis* (TIK, D., III, 1106), lat. *paludem*, clas. *palus, -udem* „mlaştină” (CADE, D., 196); lat. *palus* (PHI., OR, II, 649); lat. *padulem*, clas. *palus, -udem* (T. Papahagi, DDA, 1974, 952); lat. *padule* < *palus, -udis* „baltă” (DM, 593); lat. *padūle* < *palus, -udis* „mlaştină, baltă” (DEXI, 1399).

Păduricea la Cabană – pădure de foioase situată în jurul cabanei, în satul *Rădășeni*.

Hileonim compus, format din subst. articult hot. enclitic *păduricea* (*pădure*+ suf. dim. *–icea*) şi apelativul toponimic *cabană*, precedat de prep. simplă în Ac., *la*.

Păduricea la Miron – mică pădure de foioase, în vestul satului *Rădășeni*.

Hileonim compus, format din entopicul articulat hotărît enclitic *păduricea* (*pădure* + suf. dim. *–icea*), prep. simplă în Ac. *la* şi antroponimul *Miron*.

Pîrîul Bulatău – izvorăște din zona unde se află *Cabana* și se varsă în *Iazul Bulătău*, pe hotarul comunei *Cornu Luncii*.

Hidronim compus, simplu, spontan, format din entopicul articulat hot. enclitic *pîrîul* și apelativul toponimic *bulatău*.

Pîrîul Lămășanca – traversează satul *Pocoleni* prin partea de nord-vest. Izvorăște din *Dealul Cornii*, și se varsă în *Șomuzul Mare*.

Hidronim compus format din entropicul articulat hotărît *pîrîu**l*** și oiconimul *Lămășanca*.

Pîrîul lui Ciobanu – afluent al *Pîrîului Lămășanca*, izvorăște din *Dealurile Doabrei*, situat pe *Drumul Lămășenilor*.

Hidronim compus, format din entopicul articulat hotărît enclitic *pîrîu**l*** și antroponimul în G., articulat hotărît proclitic, *lui Ciobanu*.

Pîrîul Lupului – pîrîu situat în nordul satului *Rădășeni*, afluent al *Pîrîului Satului*. Denumirea vine de la faptul ca iarna, apăreu lupi în această zonă.

Hidronim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *pîrîul* şi apelativul toponimic în G., *lupului*.

Pîrîul Puntișoara – afluent al Pîrîului *Lămășeanca*, ce trece prin țarina *Puntișoară*.

Hidronim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *pîrîu**l*** şi apelativul toponimic *puntişoara*.

Pîrîul Satului – izvorăște din dealul situat lîngă fosta cabană, traversează satul *Rădășeni* și se varsă în *Șomuzul Mare*.

Hidronim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *pîrîu**l*** şi apelativul toponimic în G., *satului*.

Pe Horbază – pășune și teren arabil situat la hotarul cu *Fălticeni*. Aici a fost baza horticolă a *Stațiunii de Cercetare Pomicolă Fălticeni*.

Pe Punte la Maxim – loc situat în satul Pocoleni, înspre podeni, construit în dreptul ogorului familiei *Maxim*.

Toponim compus, format din apelativul toponimic nearticulat *punte*, precedat de prep. simplă în Ac. *pe* și antroponimul în Ac. *Maxim*, precedat de prep. simplă în Ac., *la*.

punte < lat. *pons, -ntis*, „pod îngust (format adesea dintr-o scîndură sau dintr-o bîrnă) așezat peste un șanț, peste o rîpă sau peste o apă, care poate fi trecut numai cu piciorul.” (DEX, 898).

Podul Vacilor – situat pe izlazul satului *Rădășeni*, în marginea de vest a satului, lîngă cimitir.

Hodonim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *podu**l*** şi apelativul toponimic în G., articulat hot. enclitic, la pl., *vacilor*.

Prodana – deal și țarină rîpoasă între *Lămășeni* și *Pădurea Prodana*.

Geomorfonim simplu format din apelativul toponimic *Prodana*.

Puntișoară (În Puntișoară) – țarină la nord de satul *Lămășeni*.

Hodonim simplu format din diminutivul subst. *punte* (*punte*+ suf.*-işoară*).

Punte < lat. *pons, pontis* (DEX, 898); „pod îngust (format adesea dintr-o scîndură sau dintr-o bîrnă) aşezat peste un şant, peste o rîpă sau peste o apă, care poate fi trecut numai cu piciorul”.

Stîna lui Arsenie – situată în satul *Pocoleni*, pe *Coasta Borghinești*, după *Dealul Doabrei*.

Toponim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *stîn**a***, și antroponimul articulat hot. proclitic *lui Arsenie*.

Stîna lui Irimescu – situată în satul *Pocoleni*, înspre drumul spre *Fălticeni*, la *Șîpăt*.

Toponim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *stîn**a***, și antroponimul articulat hot. proclitic *lui Irimescu*.

Stîna lui Onofrii (Stîna lui Onofrei) – stînă ce aparține familiei Onofrei şi se află pe teritoriul satului *Lămășeni*.

Toponim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *stîn**a***, și antroponimul articulat hot. proclitic *lui Arsenie.*

Sub Fînaț – terenul din dreapta drumului *Rădășeni – Lămășeni*, la ieșirea drumului din *Rădășeni*.

Fitonim compus, format din prep. simplă în Ac. *sub* şi apelativul toponimic *fînaţ*.

Șîpătul lui Grecu – situat în *Pocoleni* lîngă *Hotarul lui Săvoaia*. Este amenajat un izvor cu apă potabilă pentru trecători.

Toponim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *șîpotu**l*** și antroponimul în G. articulat hot. proclitic, *lui Grecu.*

Șipot (reg. *șîpăt, șîpît, șîpot*) < bg. *šepot* „murmur” (DEX, 1089) „izvor a cărui apă țîșnește cu putere și care este captată printr-un jgheab sau printr-o țeavă; loc unde o apă curge repede; vîrtej”.

Troița la Ruptură – troiță situată în nord-vestul satului *Rădășeni*, spre *Lămășeni*.

Toponim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *troiţ**a*** şi apelativul toponimic *ruptură*, precedat de prep. simplă în Ac., *la.*

Troița pe Drumul Rîtului – troiță făcută de familia Mercore, situată în satul *Rădășeni*.

Toponim compus, format din entopicul articulat hot. enclitic *troiţ**a***, hodonimul articulat hot. enclitic drumu**l**, precedat de prep. simlpă în Ac. *la* şi apelativul toponimic articulat hot. enclitic în G., *rîtului.*

Valea Buzii – tarla pe partea sudică a *Dealului Buzei*, la nord de satul *Lămășeni*.

Toponim compus (geomorfonim) format din entopicul articulat hot. enclitic *vale**a*** şi apelativul toponimic articulat hot. enclitic, în G., *buzi**i***.

Vișina – livadă de meri, peri și vișini, în partea de est a satului *Rădășeni*, peste iazul de pe islaz.

Fitonim simplu format din apelativul toponimic *vişina*.

Bibliografie

I. Lucrări de referință (atlase, dicționare, hărți)

*** *Ancheta Toponimică*, Iași, Institutul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor din Iași, 1978.

*** *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Iași, Academia Română, Filiala Iași, 1950 și urm.

Ancheta dialectală ca formă de comunicare, de Stelian Dumistrăcel, în colaborare cu Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, Editura Academiei Române, Iași, 1997.

Arhiva Istorică Centrală a Statului, Catalogul documentelor moldovenești, Vol. I-III, București, 1957/1968.

Arhivele Statului Iași, Catagrafia ținuturilor (Moldovei) din 1845-1846, ms. Fond Visteria Moldovei. Tr. 1423, op. 1619.

Atlasul lingvistic român pe regiuni. *Transilvania*, de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loșonți, vol. I, București, 1992.

Borza, I., *Dicționar etnobotanic cuprinzînd denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România*, București, 1968.

****Chestionar toponimic și entopic general cu un glosar de entopice onomasiologic*, Iași, Institutul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor Iași, 1978.

Constantinescu, N.A., *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963.

Condica Visteriei Moldovei din anul 1816, Editura Corneliu Istrate, Supliment I, 1979.

Costăchescu, M., Manuscrise, nr. A-2000-XIV, Academia Română.

Dicționarul limbii române (sub redacția lui Sextil Pușcariu), București, Academia Română, 1913-1941.

Documenta Romaniae Historica. A. Moldova, București, Editura Academiei R. S. R.; vol. I (1384-1448), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, 1975; vol. II (1449-1484), întocmit de Leon Șimanschi în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache, 1976; vol. III (1487-1504), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, 1980.

Frunzescu, Dimitrie, *Dicționar geografic, administrativ și statistic al României*, București, 1871.

Gonța, Alexandru, *Documente privind istoria României*, A. Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625), Indicele numelor de locuri, București, Editura Academiei, 1990.

Grigorovitza, Em., *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908.

Hașdeu, Bogdan, Petriceicu, *Etymologicum Magnum Romaniae*. Dicționarul limbii istorice și poporane a românilor. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș, vol. I-III, București, 1972-1976.

Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina. Date despre localități și informatori, de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, București, Editura Academiei, vol. I, 1987; vol. II, 1997.

Șăineanu, Lazar, *Dicționar universal al limbii române*, ediția a VI-a, Craiova, 1925.

Tezaurul toponimic al României. Moldova și Bucovina, vol. I, Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale. 1772-1988, partea I, A. Unități simple (Localități și moșii), A-O; Partea a II-a, A. Unități simple (Localități și moșii), P-30 Decembrie; B. Unități Complexe, Iași, Editura Academiei Române, 1991-1992.

Tezaurul toponimic al României. Moldova, vol. I, partea a IV-a, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2005.

Tezaurul toponimic al României. Transilvania, Dumitru Loșonți și Sabin Vlad, București, Editura Academiei Române, 2006.

Volume

Balan, Teodor, *Documente Bucovinene*, Cernăuți, vol.I (1507-1653), 1933; vol. II (1519-1662), 1934; vol. III (1573-1720), 1937; vol. IV (1720-1745), 1938; vol.V (1745-1760), 1939; vol. VI (1760-1833), București, 1941.

Bîrleanu, Ion-Horia, Vasile Pavel, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia. Nordul Bucovinei. Transnistria, volumul I, Chișinău*, "Știința", 1993.

Bîrleanu, Ion-Horia, *Particularități fonetice și lexicale reflectate în antroponimia din Valea Șomuzului Mare (jud. Suceava)*, în "Studii de onomastică", vol. IV, Cluj-Napoca, 1987.

Bîrleanu, Ion-Horia, *Emigrări ardelenești la est de Carpați. Consecințe lingvistice*, Iași, Editura Sedcom Libris, 1998.

Bîrleanu, Ion-Horia, *Graiurile din Valea Șomuzului Mare, vol. I, Formarea numelor de sate*, Iași, Editura Sedcom Libris, 1999; *vol. II, Fonetica*, Iași, Editura Sedcom Libris, 2000.

Bogdan, Ioan, *Documentele lui Ștefan cel Mare, București*, vol. I, 1913, vol. II, 1914.

Burci, Iustina, *Toponimia și antroponimia Moldovenească* (sec XVIII), Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2003.

Bureţea, Emilian, *Contribuţii la studiul toponimiei româneşti*, Craiova, Editura Universitaria, 1994.

Candrea, I. A., *Probleme de toponimie* (curs), București, 1930-1931.

Cantemir, Dimitrie, *Descriptio Moldavie*, București, 1872.

Ciurea, Vasile, *Preistoria în vechiul ţinut al Sucevei*, București, 1931, p.7-8.

Chiriac, D., *Așezările rurale din Moldova*, Iași, 1978.

Conea, Ioan, *Geografie istorică, toponimie și terminologie geografică*, Editura Academiei Române, București, 1993.

Costăchescu, V. şi preot paroh Pleşoianu, V., *Istoria Bisericii Parohiale Sfînta Cuvioasa Paraschiva din satul Pleşeşti, precedată de istoricul comune*i, lucrată de Vasile Costăchescu, 1913.

Costăchescu, M., *Documente Moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, Iași, vol. I și II, 1932.

Coteanu, Ion, *Elemente de dialectologie*, București, 1961.

Crețean Remus, *Toponimie geografică*, Timișoara, Editura Mirton, 2000.

Dan, Ilie, *Toponimie și continuitate în Moldova de nord*, Iași, Editura Junimea, 1980.

Densușianu, Ovid, *Probleme de toponimie și onomastică*, curs litografiat, 1929.

Dragu, Gh., *Toponimie geografică*, partea I (curs), București, 1973.
Draganu, Nicolae, *Toponimie și istorie*, Cluj, Institutul de arte grafice ”Ardealul”, 1928.
Draganu, Nicolae, *Românii din veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomasticii*, București, 1933.
Draganu, Nicolae, *Vechimea și răspîndirea românilor pe baza toponimiei și a onomasticei*, Vălenii de Munte, 1934.
Eremie, A. I., *Nume de localități. Studiu de toponimie moldovenească*, Chișinău, 1970.
Frățilă, Vasile, *Contribuții lingvistice*, Timișoara, Editura de Vest, 1993.
Frățilă, Vasile, *Lexicologie și toponimie românească*, Timișoara, Editura Facla, 1987.
Frățilă, Vasile, *Studii lingvistice*, Timișoara, Editura Excelsior, 1999.
Frățilă, Vasile, *Studii de toponimie și dialectologie*, Timișoara, Editura Excelsior, 2002.
Gheție, Ion, *Baza dialectală a limbii române*, București, 1975.
Ghibănescu, Ghe., *Surete şi izvoade*, Iași, vol. I, 1906.
Giuglea, George, *Cuvinte românești și romanice. Studii de istoria limbii, etimologie și toponimie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
Ghibănescu, Ghe., *Surete şi izvoade*, Iași, vol. I, 1906.
Goangă, N. Z., Gănescu, Ilie, *Indicatorul analitic și alfabetic al comunelor și plășilor din România*, București, 1912.
Goicu, Viorica, *Onomastica românească*, Timișoara, 2001.
Graur, Al., *Etimologii românești*, București, Editura Academiei, 1963.
Graur, Al., *Nume de persoană*, București, Editura Științifică, 1965.
Grămadă, Nicolae, *Toponimia minoră a Bucovinei*, îngrijirea ediției, studiul introductiv, bibliografia, notele și indicele: Ion Popescu-Sireteanu, introducere de D. Vatamaniuc, vol. I-II, București, Editura Anima, 1996.
Iacobescu, Mihai, *Din istoria Bucovinei*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1995.
Iordan, Iorgu, *Nume de locuri românești în Republica Populară Română*, vol. I, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1952.
Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.
Iorga, Nicolae, *Istoria Românilor*, I-X, București, 1936-1939.
Iosep, Ioan, *Toponomastică geografică*, Metodologie și lucrări practice (curs).
Isac, Virginia, *Catalog de documente din Arhivele Statului Iași*, Moldova, vol. I (1395-1595), București, 1989.
Loșonți, Dumitru, *Soluții și sugestii etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
Matei, D. Mircea, Emandi, Emil I., *Habitatul medieval rural din valea Moldovei şi din bazinul Şomuzului Mare*, Secolele XI-XVII, Bucureşti, 1982.
Moise, Ioan, *Studii de onomastică*, Pitești, Editura Tehnică “Tip-Naște”, 1994.
Moldovanu, Dragoș, ș. a., *Tezaurul toponimic al României. Moldova. Vol. I (1991), vol. II (1992)*, București.
Neruți, Ecaterina, *Satul moldovenesc în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Contribuții demografice*, Iași, Universitatea ”Al. I. Cuza”, 1984.
Nicolae, Ion, *Toponimie geografică*, București, Editura Meronia, 2006.

Niculăiasa, A., Niculăiasa, M., *Din istoricul comunelor Rădăşeni şi Horodniceni*, Ed. Litera, București, 1979.
Niculăiasa, Ana, Niculăiasa, Mihai, *Istoria localităţilor din zona sud-estică a judeţului Suceava în date şi cifre*, Editura Litera, București, 1976.
Pascu, G., *Sufixele românești*, București, Ediținea Academiei Române, 1916.
Pătruț, Ioan, *Nume de persoane și nume de locuri românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
Pătruț, Ioan, *Onomastica românească*, București, 1980.
Pușcariu, Sextil, *Limba română, vol. I, Privire generală*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1940; *vol. II, Rostirea*, București, 1959.
Russu, I.I, *Etnogeneza românilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
Sadoveanu, M., *Opere*, vol IV, București, 1955.
Saussure, Ferdinand de, *Curs de lingvistică generală*, Iași, Editura Polirom, 1998.

Principiul diacronic în edificarea normei literare[1]

Alexandru Gafton
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi
Adina Chirilă
Universitatea de Vest din Timişoara

Generally conceived as a cultural instrument, the literary aspect cannot exist and function unless it is structured according to well-defined and rigorously respected principles. Like in any other social domain, the pressures of concurrent entities are rather inclusive. Their necessity to coexist can also trigger the adequacy to alterity as well as the looseness (laxity) in the enactment of the literary norm's own structural-functional principles. The real solution to preserve its identity is to firmly assume a set of principles of which the main one is the diachronic principle.

1. Introducere. Observînd dinamica latinei culte în relaţie cu aceea a latinei populare şi fiind atent la modalităţile de constituire, funcţionare, prezervare şi la continua edificare a aspectului cult, prin acomodare la realitatea limbii, a gîndirii şi a societăţii, Quintilian identifica patru caracteristici, factori şi călăuze ale aspectului literar: *uetustas*, *consuetudo*, *auctoritas* şi *ratio* (Quintilian, 1974). Felul în care se constituie, se organizează şi interrelaţionează acestea determină dominantele de conduită ale vorbitorului cult, orientîndu-i opţiunile şi căile pe care acesta îşi dezvoltă uzul limbii literare.

Cele patru forţe numite de către Quintilian semnifică relaţia de colaborare dintre uzul înţelepţilor din vechime şi din contemporaneitate, statornicirea normei prin obişnuinţă, armonizarea şi fundamentarea ei prin raţiune. Din natura esenţială a limbii şi din scopurile spre a căror satisfacere se edifică instrumentul lingvistic se deduc şi urmăresc principii spre a instaura şi respecta echilibrul dintre caracteristicile şi necesităţile structural-funcţionale ale instrumentului astfel creat şi solicitările dinspre felul în care se concepe relaţia dintre exprimarea gîndirii şi conţinuturile de gîndire astfel exprimate.

În esenţă, aceste modalităţi şi instrumente de orientare sînt comune cu cele ale vorbitorului obişnuit, care comunică prin instrumentul lingvistic şi, de regulă, îl foloseşte în mod reflex, prezentînd tendinţe de ordin natural în direcţia urmării

[1] Prima formă a acestui text a apărut în *Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze*, actele celui de-al 9-lea colocviu al catedrei de limba română, vol. I, Bucureşti, 2010, p. 347-353. Forma actuală este rezultatul ajustărilor de concepţie şi al colaborării cu colega Adina Chirilă.

normei lingvistice a comunităţii din care face parte – mai atent la vorbitorii cu autoritate, poate, de asemenea (sau mai ales) la presiunile lingvistice ale comunităţii sale stratificate social –, nepreocupat în mod special de normă şi de normare, şi mai degrabă indiferent la sau absolut deloc de adecvarea la o altă normă, fie literară, fie paralelă. Tendinţele naturale îl mînă către utilizarea eficientă, adică economică a energiei, ceea ce se traduce printr-o regularitate rezonabilă a paradigmelor, sunete uşor identificabile în plan fonematic, sensuri lesne de înţeles, cu alte cuvinte o comunicare fluentă, transparentă, uşor de produs şi de receptat ca atare (Puşcariu, 1994; Gafton, 2014b).

> Există o excepţie semnificativă dar sporadică, esenţială din perspectivă sociolingvistică şi neesenţială în plan lingvistic, dată de situaţia în care un vorbitor ajunge într-o altă comunitate decît a sa, în care se practică o normă paralelă sau „supraordonată". În mod obişnuit, contactul cu respectivii vorbitori nu îl va deturna pe acesta de la norma sa decît dacă resimte o constrîngere în această direcţie dinspre factorii de ordin social sau de altă natură extralingvistică. În acest caz el va tinde către schimbarea comportamentului său lingvistic, adoptînd elementele cele mai pregnante şi cu caracter de marcă ale acelei norme, spre a estompa sau acoperi diferenţele, sau chiar încercînd să renunţe la norma sa spre a se plasa pe de-a întregul în cadrele celeilalte (cf. Gafton, 2014a).

Faptul că vorbitorul obişnuit nu este preocupat defel de normare[2] –, face ca felul în care se organizează, funcţionează şi evoluează aceşti factori dominanţi să prezinte diferenţe de grad şi de tip, în comparaţie cu situaţia vorbitorului cult, preocupat de edificarea şi cultivarea aspectului literar.

2. Comunicare, limbaj, limbă. Prin organizarea sa, materia deţine proprietatea şi capacitatea de a achiziţiona dezvoltări ce răspund cerinţelor evolutive şi nevoilor interne ale sistemelor, solicitări care determină perfecţionarea funcţiilor biologice implicate din perspectivă evolutivă.

Comunicarea este o trăsătură naturală şi fundamentală a sistemelor, atribut şi cale prin care materia se adaptează la procesul evolutiv, dezvoltîndu-şi progresiv capacităţile şi valenţele interacţionale. În dubla ipostază, de atribut funcţional al materiei vii şi de cale adaptativă a acesteia, comunicarea – concretizată prin limbaj şi apoi prin limbă – îşi constituie treptat structuri specializate, care, în modalităţi congruente şi proporţionale cu complexitatea treptelor evolutive, au a satisface solicitări tot mai complexe. Nevoile adaptative pe care le dezvoltă organismul sub impulsul configuraţiei, al acţiunii şi cerinţelor mediului, precum şi forţa şi direcţia răspunsului sînt parţial determinate de comunicare – instrument şi

[2] Facem distincţia între normă şi cutumă, între procesul de regularizare de la nivel fonetic, paradigmatic, sintagmatic, lexical-semantic, stilistic, conştient orientat şi în baza anumitor principii, şi respectarea naturală a coerenţei intrinseci a unui sistem, aşa cum decurge el din obişnuita sa folosire (Oprea, 1996).

mijloc ce reflectă solicitarea şi intensitatea imperiului mediului, cărora le răspunde în mod adecvat.

> Incapacitatea funcţiilor organismului de a satisface, la un moment dat, cerinţele mediului, poate dezvolta nevoi la nivelul structurii (esenţial, nevoile interne sînt declanşate de un prag al cerinţelor externe, aparent, de puternice tendinţe de ajustare a structurilor interne la configuraţiile optime sub aspect structural-funcţional), fie în sensul generării de structuri specializate, fie în cel al diversificării funcţiilor structurilor existente, după cum este mai economic în planul realităţii date.
> Analiza aparatului fonator al fiinţei umane, de pildă, arată că apariţia respectivelor organe şi componente (dar nu ca aparat fonator) premerge facultăţii limbajului, dezvoltarea acelei structuri în această direcţie urmînd valorificării acestei posibilităţi (de fonaţie), abia ulterior producîndu-se o adaptare prin care echipamentul și-a putut păstra vechile funcții, în relativă armonie cu cea nouă.

La formele superioare ale regnului animal, comunicarea devine facultate a limbajului, dat inepuizabil şi nelimitat, prin care fiinţa trăitoare într-un cadru social transmite şi recepţionează semne, le procesează şi, într-un fel sau altul, generează efecte comportamentale în consecinţă.

Convertirea simptomului în semnal şi apariţia semnului, în conjuncţie cu apariţia, în principal, a conştienţei şi a memoriei constituie premisele de bază în apariţia unui sistem de comunicare specializat şi caracteristic fiinţei umane – limba. Precum în cazul altor organisme cu organizare socială, limbajul uman dezvoltă o componentă socio-culturală, dată de conjuncţia dintre un dat faptic (facultatea limbajului ca dat fiinţial folosit în mod natural), un rezultat (limba ca produs folosit în plan social, şi transmisibil ca atribut şi ca sistem) şi un dat procesual (limbajul şi limba sînt supuse evoluţiei). Diferenţele dintre comunităţi se datorează în principal relaţiei interacţionale dintre particularităţile intrinseci ale respectivelor comunităţi şi condiţiile concrete ale dezvoltării sociale, cu efecte în planul dezvoltării sociale a comunităţii, al cutumelor de constituire, dezvoltare şi transmitere a achiziţiilor culturale în sens larg. Trăsăturile astfel apărute sînt de natură a creşte potenţialul formelor şi al funcţiunilor, dezvoltînd capacitatea de a genera modalităţi complexe de autoreproducere şi de evoluţie a modalităţilor de comunicare (Gafton & Gafton, 2015).

Trăsăturile şi cerinţele cadrului social, în conjuncţie cu caracterul continuu şi inepuizabil al facultăţii limbajului, fixează tendinţa fiinţei umane de a folosi acest produs prin imitaţie şi reproducere. Intensitatea folosirii acestei facultăţi conferă instrumentului care o poartă – limba – consistenţă şi tendinţa către stabilitate. Totodată, pe măsură ce se constituie şi consolidează ca atare, limba, ca atribut natural al unei fiinţe aflate în continuă devenire şi ca realitate socială, manifestă nevoi proprii interne şi de relaţie, care generează şi dezvoltă tendinţe de ajustare, reconstrucţie şi recreare a acestui produs. În felul acesta, transmiterea limbii din

generaţie în generaţie se petrece oarecum osmotic şi are de fiecare dată în vedere o formă relativ stabilă rezultată din mişcările de conservare şi evolutive de pînă atunci.

Exerciţiul limbajului în cadrul social şi inserţia profund socială a limbii au făcut ca simpla utilitate să genereze valenţe autonomizante şi apoi evolutive. Reflectînd omul asupra acestei serii de produse şi exersîndu-le, le-a transformat în instrumente, după care privindu-le în sine (comunicare, limbaj şi limbă) a ajuns să rafineze forma concretă de manifestare (limba), cu efecte în revers asupra celor două procese, la origine biologice (limbajul şi comunicarea). În felul acesta a sporit acurateţea limbii (inclusiv rigoarea şi precizia, nuanţarea şi fineţea, eleganţa şi estetica etc.) – calitate complexă ce tinde să-i ducă instrumentalitatea pe domeniul în care limba tinde să-şi însuşească gîndirea (suprapunîndu-i-se şi confundîndu-se intermitent cu aceasta) (Gafton & Gafton, 2015).

> Cu toate acestea, dincolo de orice specializare, perfecţionare şi rafinare a acestui sistem şi instrument, bazele comunicării umane prin limbă rămîn naturale, adică, în esenţă, supuse factorilor care au solicitat, generat şi impus capacitatea de comunicare. Precum multe alte realităţi de rang secund, limbajul este atributul natural al unei fiinţe naturale, **esenţialmente pe de-a întregul** supuse legităţii naturale. De aceea, deşi centrarea asupra instrumentului sau asupra procesului în sine este posibilă, în cel mai bun caz acest fel de acţiune rămîne rezultatul tendinţelor naturale de exersare a unei abilităţi (comunicarea) şi poate procura anumite tipuri de înţelegere a obiectului şi a procesului. Eventualele justificări care ar avea în vedere alte cauze şi efecte apar ulterior, pe calea exerciţiului altor abilităţi (reflecţia, cugetarea, interpretarea, atribuirea de sensuri etc.). În profunzime, acestea decurg din tendinţele materiei de a(-şi) explora întreaga gamă de posibilităţi (inclusiv cele neviabile, desigur) şi de a o lărgi, căutînd căi de supravieţuire eficientă.

3. Norma lingvistică. Deprinzînd în mod firesc cutumele lingvistice ale comunităţii în sînul căreia apare şi se dezvoltă, vorbitorul aflat la nivel popular sau comun practică norma lingvistică în mod natural şi aşa cum s-a constituit ea de-a lungul timpului în cadrul comunităţii sale, pe axa *uetustas* - *consuetudo* - *auctoritas*, factori care îi determină comportamentul lingvistic.

Vechimea reprezintă şi asigură identitatea cu sine a normei, continuitatea diacronică prin prezervarea uzului optim şi dominant – practicat de-a lungul timpului, parţial supus inerentelor influenţe la care s-a acomodat –, consolidînd sistemicitatea şi garantînd capacităţile autoreproductive ale sistemului în cadrele acelei norme prin realizările ei sincronice. Fiind în natura materiei vii, **obişnuinţa**, adică repetitivitatea celor deja deprinse sau învăţate, reflectată de folosirea modalităţilor şi instrumentelor al căror succes şi a căror eficienţă par a se fi vădit prin uz, conduce atît la păstrarea elementelor vechi, cît şi la stabilizarea celor nou adoptate ulterior creaţiei sau pătrunderii lor în normă. **Autoritatea** are rolul de a

întări factorul anterior, dar mai ales de a-i conferi o trăsătură a componentei sociale, printr-un astfel de control contribuind deopotrivă la stabilitatea tradiţiei şi la impunerea inovaţiilor aparţinînd vorbitorilor dotaţi cu forţă centripetă. Ultimii doi factori constituie forme de manifestare concretă şi eficientă – primul preponderent biologic, celălalt puternic încărcat social – a mecanismelor de asigurare a continuităţii naturale şi de adaptare la dinamica lingvistică din cadrul social şi lingvistic dat.

O normă care funcţionează sub impulsul unor astfel de factori are caracter natural deoarece structurile ei s-au constituit şi au funcţionat în mod firesc şi organic, evoluţiile s-au petrecut în acord cu valenţele intrinseci şi evolutive ale sistemului aflat în desfăşurare şi cu viaţa respectivei comunităţi tradiţionale de fiinţe biologice şi sociale, deci temeiurile profunde şi naturale ale acesteia reflectă organicitatea evoluţiilor prin care sistemul respectivei comunităţi socio-lingvistice, dimpreună cu aceasta, a trecut. Funcţionînd în mod natural, aceşti factori concură la fiabilitatea normei lingvistice – efectul central către a cărui împlinire tinde aceasta în mod firesc fiind cel al funcţionalităţii şi eficienţei comunicării, la nivel mediu şi comun.

Într-un sens, caracterul natural al normei lingvistice decurge din cursul ei neîntrerupt, firesc, lipsit de şocuri, capabil să asimileze evenimentele şi să se echilibreze, precum şi din caracterul cvasidemocratic pe care îl deţine, elementele ei statornicindu-se şi constituind-o, într-un fel sau altul, prin girul comunităţii (Glessgen, 2014). Acesta din urmă nu este unul impregnat de cerebralitate, principialitate raţionată şi conştienţă, ci de coerenţa organică internă şi de eficienţă socială, chiar inovaţiile acceptate nefiind rezultatul unor abateri propriu-zise asupra cărora s-au exercitat procese cogitaţionale, ci al variabilităţii naturale, între limite acceptabile pentru mentalitatea instinctuală şi utilitatea socială care le filtrează.

Viteza, constanţa şi natura contactelor dintre participanţii la normă[3], ierarhizarea acestora[4], precum şi măsura în care limba satisface cerinţele utilizării ei constituie elemente ale regularizării şi stabilizării normei lingvistice. Pe de altă parte, evoluţia socială, nivelul rezonabil al contactelor cu alte comunităţi şi norme paralele, şi succesiunea generaţiilor constituie elemente de variabilitate naturală. Atît factorii de stabilitate, cît şi cei ai variabilităţii acţionează între limite suportabile în raport cu nevoile de evoluţie şi cu capacităţile adaptative ale

[3] Dat fiind faptul că în comunităţile de mărimi tradiţionale (şi naturale) viteza de circulaţie a limbii este în mod firesc ridicată iar izolarea este aproape inexistentă, exerciţiul ei se constituie şi prin continua confruntare cu modelele standardizate, lăsînd abaterilor mai puţin loc.

[4] Care implică nu doar autoritatea lingvistică pur şi simplu (adesea derivată din cea socială, dar nu exclusiv), ci şi tendinţa de a stimula preluarea normei cu preponderenţă pe cale verticală, iar nu orizontală.

normei, cu alte cuvinte norma lingvistică este caracterizată de o rată de evoluţie compatibilă şi corespunzătoare cu aceea a dezvoltării generale a comunităţii care o practică.

4. Norma literară. Deşi esenţialmente întemeiat pe un aspect spaţio-temporal şi social concret şi viu, aspectul cult se edifică sub influenţa reflecţiilor asupra formelor şi paradigmelor limbii, precum şi asupra conţinuturilor ei, gramaticale şi lexical-semantice. Faptul aceasta are consecinţe directe asupra formei şi, mediat de aceasta, asupra funcţionarii acelui aspect care, astfel, îşi creează o normă lingvistică particulară.

> Fără a fi o etapă obligatorie în viaţa limbilor şi a comunităţilor, aspectul literar se constituie mai întîi la nivel regional (sau chiar local). Ascest proces se petrece prin selecţionarea şi rafinarea varietăţii orale a clasei purtătoare de cultură sau doar mai bine plasate social. La origine, aşadar, acest aspect este marcat sinstratic. Treptat, mai ales datorită nevoilor care decurg din fixarea în scris, varietatea respectivă este conştientizată şi raţionalizată, apoi supusă elaborării şi normării în conformitate cu anumite principii raţionate şi coerente, decurgînd din esenţa sistemului – aşa cum se concretizează el prin structura funcţională din uzul respectivei clase socio-culturale (Ivănescu, 1948).
>
> La nivel naţional, aceste modalităţi de creare a aspectului literar devin tot mai pregnante, iar principiile şi factorii determinanţi dobîndesc relief. Deosebirea care apare aici este că norma regională care, cumva, a reuşit să îşi învingă concurenţii, este supusă unor tipuri noi de presiuni întrucît este propusă spre adoptare comunităţilor lipsite de acest aspect sau celor care şi-au edificat unul propriu. Chestiunea nu mai este una de luptă în plan exclusiv sinstratic, ci şi sintopic. De aceea, cu toate că, în general, aspectul literar este rezultatul unei selecţii operate asupra unei variante geografice, contactele[5] cu membrii celorlalte comunităţi pot aduce cu sine propunerea de elemente dinspre acele variante geografice ale aceleiaşi limbi naţionale, la care se adaugă în mod obligatoriu elemente (modele) împrumutate din alte limbi de cultură, cel mai adesea mai exersate sub aspectul construcţiei şi utilizării acestui tip de normă (Ivănescu, 1945; Gafton, 2014b).

Aspectul literar iniţiază şi contribuie la conceptualizarea şi exprimarea – în forme unitar şi coerent structurate – a anumitor produse şi conţinuturi intelectuale şi artistice oglindind trăsăturile sociale, mental-conceptuale şi aspiraţionale ale categoriilor socio-culturale care îl practică. În general acestea sînt caracteristice culturii elaborate, decurg din eforturi conştient orientate – elaborarea conştientă şi principial raţională fiind esenţa şi caracteristica fundamentală a aspectului cult – şi

[5] Contactele nu se petrec la nivelul aspectelor limbii, ci la cel al indivizilor. Unii dintre aceştia nu aparţin de norma lingvistică de la baza aspectului literar, dar ca urmare a prestigiului dobîndit, pot propune cu succes elemente compatibile cu norma, mai cu seamă în perioadele de formare sau de plasticitate a aspectului literar (cf. Gafton, 2014b).

contribuie la edificarea fiinţei umane ca fiinţă cultural-spirituală, implicit la un nou tip de ierarhizare socială. Prin faptul că are a servi exprimării unei realităţi şi împlinirii anumitor necesităţi socio-culturale şi funcţionale – întocmai precum fiinţa care construieşte acest instrument – aspectul literar tinde să iasă de sub imperiul determinismului natural şi să se plaseze în zona unui determinism socio-cultural[6].

5. Norma lingvistică – temei al normei literare. Cu toate acestea, în procesul său de edificare, aspectul literar nu are a se rupe şi a se separa complet de cel comun, din a cărei substanţă, de altfel, se nutreşte şi creşte material şi structural. În principiu, aspectul comun este primar şi natural[7], dimpreună cu norma lingvistică decurgînd direct din actul lingvistic natural şi în acelaşi chip relaţionînd cu sistemul, aspectul cultural fiind secundar şi prelucrător; fiecare este generat de nevoi diferite şi adaptat respectivelor nevoi.

> Punctul de plecare este întotdeauna natural, evoluţiile ulterioare decurgînd din rafinarea naturii cu ajutorul unor instrumente, şi ele rezultat al rafinării instrumentelor primare. Din această perspectivă se observă că limba literară nu este o supranormă sau rezultatul unei selecţii supradialectale, ori un dat suprafiresc, ci doar rezultanta selecţionării graiului care le-a învins pe celelalte sau care li s-a impus cumva. Deoarece diferitele comunităţi geografice ale unei limbi naţionale au aceeaşi bază lingvistică şi împărtăşesc doar parţial aceeaşi evoluţie lingvistică, cel mai firesc lucru este ca elementele potrivite pentru o normă literară să fie cele distribuite la nivelul tuturor sau al mai multor astfel de graiuri (subdialecte, dialecte, sau oricum ar fi ele considerate şi numite, relativa autonomie istorică fiind elementul definitoriu). De asemenea, dacă literatura produsă într-unul dintre acele graiuri a fost constant superioară celei produse de graiul care a reuşit să se impună prin mijloace politice, economice etc. (deci în circumstanţe care, nobile în alt plan, nu reprezintă mai mult decît un accident în cel lingvistic, o întîmplare, un element

[6] În fapt, precum alte realităţi umane care au dobîndit caracteristici sociale, limba este în primul rînd un instrument de ierarhizare socială, abia apoi şi adiacent unul de creaţie şi exprimare cultural-intelectuală. După cum socializarea, la care limba a contribuit din plin, implică ierarhizare, tot astfel limba se manifestă şi se desfăşoară pe nivele de competenţă, diferenţiind membrii în clase, în funcţie de exerciţiul capacităţilor lor de asimilare, stăpînire şi mînuire a limbii (Glessgen, 2014).

[7] Prin însăşi natura ei de instrument cult, creat de fiinţa umană, norma literară nu poate fi aspect primar, care, de pildă, să fie învăţat direct de către copii. Cineva poate încerca acest lucru – aşa cum poate încerca să-l înveţe pe propriul copil o limbă inventată, una cu forme avînd asignate alte sensuri decît cele curente, o limbă verlan sau orice fel de aberaţie. Dincolo de multele rezultate care se pot imagina, în cazul unei rupturi precum cea dată de deprinderea normei literare ca primă formă de manifestare lingvistică, este aproape sigur că nefericiţii cobai vor tinde la un moment dat să îşi construiască o normă literară avînd la bază propria lor normă lingvistică şi ar plasa norma lingvistică pe care ar auzi-o în jur şi pe vorbitorii ei pe treapta unui sociolect.

> disturbator), este aproape sigur că multe dintre formele lingvistice propuse de cel dintîi vor fi superioare celor din norma dominantă. De aceea, în acest caz, *coerenţă internă a normei literare* devine doar o sintagmă lipsită de acoperire reală, cu atît mai mult cu cît coerenţa care trebuie avută în vedere este cea a limbii în ansamblu, nu a unui subprodus geografic al ei. În mod obişnuit, subprodusele îşi pot fi suficiente sieşi, dar nu pot acoperi cu adevărat nevoile întregului[8].

În această calitate, aspectul comun şi norma sa constituie furnizorul de material pentru orice modalitate de exprimare lingvistică, locul încercărilor şi al soluţiilor de moment, cel care, fecundat ulterior de influenţele dinspre norma literară, devine spaţiu şi aspect al interferenţelor cu aceasta. În felul acesta el obţine, pe de o parte, pregătirea necesară pentru a furniza în mod ajustat material normei literare, de cealaltă, capacitatea de a păstra relaţia de apropiere cu aceea şi, eventual, de a evolua prin acomodare în siajul proceselor ascensionale ale aceleia.

Precum însuşi graiul delimitat istorico-geografic, pe a cărui bază se constituie aspectul literar – şi precum orice formă de existenţă biologică, socială etc. –, acesta funcţionează prin intermediul principiilor *consuetudo*, *uetustas*, *auctoritas*.

Preocupîndu-se de îngrijirea şi de cultivarea limbii devenite instrument de edificare a unei culturi dimpreună cu fiinţa umană complexă care produce, dezvoltă şi foloseşte acea cultură, şi care este capabilă să instituie un proces de coevoluţie între gîndirea superioară şi o limbă aptă să o exprime, vorbitorul cult se supune autorităţii uzului pe care îl avusese strămoşul înţelept – valorificînd, ca pe un suport organic, zestrea constituită de structura funcţională existentă şi viabilă – şi se acomodează la cerinţele realităţii reflectate de uzul contemporanului înţelept – trecînd cu eficienţă în act virtualităţile zestrei cultural-lingvistice prin: a) ajustarea acomodată a capacităţilor reale ale acesteia, b) continuarea procesului de dezvoltare a valenţelor ei, c) utilizarea posibilităţilor creative apărute la intersecţia funcţionării instrumentului cu cerinţele realităţii.

Axa diacronică *uetustas-auctoritas* are în vedere continuitatea – sub aspectul coerenţei interne – a aspectului literar, participarea tuturor învăţaţilor la fondarea, continuarea şi adaptarea normei la realitatea pe care a o cuprinde, înţelege şi exprimă. Procesul acesta este străbătut de *consuetudo*, factorul care are dublul rol de a asigura inerţiile atunci cînd norma se desfăşoară pe căi proprii, dar şi de a detensiona fiinţa umană în devenirea ei culturală, prin adoptarea inovaţiilor adaptative.

> Capacitatea de a vorbi este naturală (o calitate inerentă omului), iar natura domină prin deprindere (*consuetudo*), comunitatea amprentînd limba. Forţa deprinderii şi perpetuitatea ei generează vechime (*uetustas*), care este ajustată în

[8] În cazul limbii italiene sau al celei germane, lucrul acesta s-a petrecut doar aparent, decalajul dintre produsele unui grai sau valoarea lor de circulaţie şi rezultantele celorlalte graiuri fiind copleşitor.

> funcţie de nevoile comunicării sociale prin instrumentul autorităţii acţionat de prestigiu şi alte forţe sociale[9] (*auctoritas*). Socialitatea biologico-naturală, aşadar, precum în cazul oricărei aglomerări de organisme, cere şi impune apelul la capacităţile repetitive generatoare de deprindere, cu rezultate fixate în conjuncţie cu tradiţia şi ajustate prin forţa generată de inegalitatea dintre indivizi.
> Rafinarea capacităţii de a vorbi, în conformitate cu anumite cerinţe de organizare socială superioară urmează instrucţiei şi educaţiei, are la bază şi se referă la acte întemeiate pe exersarea, învăţarea şi împlinirea unor norme şi, practic, derivă din mize de ordin social, date de o socialitate de tip cultural. De aceea, la acest nivel, cei trei factori nu mai acţionează în mod natural, ci orientaţi de scopuri raţionate.

Deosebirea capitală şi definitorie a aspectului cultivat al limbii de cel comun este reprezentată de principiul *ratio*, coordonatorul suprem, elementul ce are în vedere principiile pe care se edifică norma literară, adecvarea tuturor factorilor la realitatea cerută de instrument, în relaţie cu cerinţe de ordin socio-cultural din care decurge o astfel de nevoie. Fără a lipsi cu desăvîrşire de la nivelul normei lingvistice, acolo acţiunea raţiunii este datoare mai degrabă unui determinism natural decît unuia cultural, raţionat şi activ în virtutea unor finalităţi care au în vedere desăvîrşirea instrumentului, în direcţia împlinirii tot mai depline a scopurilor cărora acesta le slujeşte. La nivel cult, acţiunea principiului raţional nu anulează participarea celorlalte trei, dar o dozează, o modulează şi o călăuzeşte. Scoţînd limba de sub imperiul determinismului natural, *ratio*, devenit principiu, orientează modalităţile concrete în care se petrece continua edificare şi evoluţie a aspectului literar.

Scoaterea aspectului cult de sub influenţa determinismului natural şi trecerea sa sub autoritatea raţională şi iluminată a omului instruit – apt să-şi edifice un limbaj bazat pe norme raţionate, rezultat al structurării unor principii, în coerenţă cu spiritul limbii şi cu modalităţile de conceptualizare şi exprimare superioară a realităţii – indică o concepţie în cadrele căreia uzul literar decurge din conjuncţia şi convergenţa cvasidemocratică a uzurilor raţionate ale învăţaţilor, sub a căror supraveghere avizată se produce dezvoltarea instrumentului *normă literară*. Vorbirea rămîne furnizorul de material şi de posibilităţi, raţiunea devenind factorul modelator prin care instrumentul numit *aspect cult* se edifică sub imperiul anumitor principii. Acestea armonizează spiritul limbii cu nevoile de exprimare superioară, iar obişnuinţa – componentă naturală, însă cenzurată de raţiune şi supusă autorităţii –, are rolul de a asuma, a fixa şi a prezerva ceea ce uzul astfel creat reţine şi conţine.

> Lipsit de capacitatea de a prevedea modalităţile concrete şi particulare în care vor evolua societatea (sub aspect cultural, ştiinţific, artistic, mentalitar etc.), limba

[9] Acțiunea lor poate reprezenta un efort obiectiv, dar și unul plecat din resorturi puternic subiective.

comună, limba literară, şi neputînd în mod obiectiv a face deducţii cu privire la nevoile viitorului, nici chiar ilustrul învăţat nu este chemat să traseze căile evolutive ale viitorului şi să-i prezică şi dicteze acestuia comportamentele. Servind înţelegerii şi comunicării realităţii, norma literară îşi urmăreşte totodată scopurile prin intermediul vorbitorilor ei, animaţi de principiile şi nevoile acesteia, cel care normează neavînd decît a aplica întocmai şi neabătut acele principii. Nefiind cunoaşterea viitorului accesibilă omului, orice gînd intervenţionist sau care ar vrea să orienteze, să determine viitorul conform felului în care este acesta imaginat de înţelepţii prezentului este în mod necesar şi implicit sortit invalidării, după cum o arată recomandările previzionare ale lui T. Maiorescu, construcţiile imaginative ale lui H. Tiktin şi numeroase alte erori de perspectivă, datorate confuziei dintre stare şi devenire, dintre înţelegerea mecanismelor şi a principiilor universale şi acţiunea lor concretă în viitor, dintre măreţia fiinţei umane vremelnice şi nimicnicia celei veşnice. Astfel stînd lucrurile, ceea ce poate fi făcut este construirea în sincronie a unor structuri coerente cu cele pe care acestea se edifică, adică racordate la trecut, şi adecvate cerinţelor prezentului[10].

Prescripţiile destinate viitorului – adesea contravenind nu doar normei literare, dar şi celei lingvistice – pot produce stricăciuni cu efecte geometrice întrucît, urmate la

[10] Fiecare prezent este îndreptăţit să îşi construiască prezentul, obligaţia sa fiind doar de a o face în coerenţă organică cu trecutul şi lăsînd viitorului posibilitatea de a exista şi de a-şi face şi urma propriile opţiuni raţionate.

Observînd cu atenţie lucrurile, se înţelege că relaţia sincronie - diacronie revine la forma ei fizică, nemaisuşinînd distincţia construită de percepţia umană a timpului (întrucît ţine de perspectiva observatorului uman, întotdeauna şi în mod inerent exterior modalităţilor de constituire a realităţii şi de desfăşurare a proceselor acesteia). Urmărind şi înţelegînd corect aceste modalităţi şi procese, limba, norma literară, precum orice altă realitate fizică, biologică, socială, mentală etc., se constituie prin travaliul sau întîmplarea momentului, acestuia aparţinîndu-i apariţia şi adăugarea la construcţie a elementului constitutiv şi funcţional. Pe de altă parte, privite retrospectiv, încheierea unui proces relativ complex sau stările de coerenţă sistemică pot fi deopotrivă socotite ca aparţinînd la o succesiune de momente, adică proprii unei etape, chiar dacă şi aceasta se încheie într-un anumit moment şi chiar dacă, pentru un interval mai lung de timp, şi aceasta reprezintă un moment. Mişcările şi procesele constitutive, aşadar, se petrec la nivel de moment, iar actele pe care acestea le constituie pot fi văzute la nivel de etapă, rezultatele (mereu parţiale) putînd fi privite ca efecte ale mişcării articulate a momentelor – constituind intervale de timp largi, comparativ cu viaţa individului, a comunităţii regionale sau a celei naţionale.

În acelaşi chip, funcţionarea realităţii se petrece în mod eficient clipă de clipă, dar şi de la o etapă la alta. Fiind construcţia edificiului un proces mereu activ, cu rezultate ce pot apărea atît imediat, cît şi în timp, din această coerenţă organică decurge în mod natural cea fiziologică, respectivul organism fiind funcţional atît în planul prezentului, cît şi în cel al relaţiei cu trecutul. În fapt, totul se petrece în timp, nimic nu se constituie şi nu funcţionează exclusiv într-un moment sau exclusiv în succesiunea închegată a mai multor momente (Philippide, 1894).

nivelul contemporaneităţii, pot deveni precedente sau repere dereglate pentru uzuri şi reguli la nivelul viitorului (Philippide, 1984).

Datorită caracterului ei de instrument complex şi de realitate contributoare la cultură, la gîndire şi la edificarea fiinţei umane, norma literară necesită un proces elaborat de învăţare şi este mai curînd domeniul conformităţii, nu al libertăţii, vorbitorul avînd mai degrabă a o reproduce decît a o recrea. De aceea, caracterul cultural al fiinţei umane nu vine din şi nu semnifică pur şi simplu modificarea naturii în sensul propriilor nevoi – viul fiind parte a naturii –, ci crearea, în cadrele naturii, a unor instrumente care să-i împlinească acele nevoi şi, mai cu seamă, ajustarea şi controlul nevoilor la limitele generate de conjuncţia dintre posibilităţile oferite de natură şi armonia relaţiei dintre forţa instrumentului şi capacitatea omului de a-l utiliza şi stăpîni.

6. Principiile normării. Aspectul comun al limbii are drept principală menire asigurarea comunicării conţinuturilor, atitudinilor etc., curente la nivelul comunităţii eterogene şi naturale împreună cu care evoluează. De aceea, norma sa decurge din realizările vorbirii naturale, reciproc ajustate în cadrul procesului interacţiunii lingvistice din sînul comunităţii, aflate în acord cu esenţa şi virtualităţile sistemului şi în relaţie cu necesităţile de comunicare ale comunităţii şi cu unele[11] nevoi ale instrumentului.

Cunoştinţele ştiinţifice, trăirile, conştientizările şi atitudinile, morale, sociale, cultural-spirituale şi artistice pe care are a le purta şi exprima acest aspect şi la a căror constituire, definire şi evoluţie participă nu decurg din simpla observare şi orînduire naturală a realităţii, ci sînt consecinţa aplicării nuanţate a unor procese cognitive complexe. De aceea, norma literară este un instrument prin care fiinţa umană instruită şi educată îşi dobîndeşte şi exprimă ştiinţa, cultura, civilitatea mentalitatea etc. Acest instrument – constituit în vederea atingerii unor scopuri care altfel nu pot fi atinse – este rezultanta aplicării unor principii care guvernează atît constituirea şi funcţionarea normei literare, cît şi ajustarea ei la dinamica şi la nevoile realităţii sociale pe care o serveşte[12].

Ca efect al unor procese prin care rezultatele parţiale[13] ale evoluţiei limbii sînt selectate şi armonizate în cadrul unui proces rezonabil, în vederea edificării unui

[11] Nevoile instrumentului sînt inferioare ca rang celor de comunicare ale comunităţii, important fiind ca instrumentul să fie apt de a servi nevoile de comunicare ale acesteia şi de a îndeplini cerinţele în vederea cărora s-a constituit; uneori, însă, indivizii le pot ceda.

[12] Fiind creaţie umană, ea reflectă totodată nivelul de dezvoltare a fiinţei umane, deţinătoare a acestui instrument de cunoaştere şi exprimare a realităţii, şi de autoformare a fiinţei umane.

[13] Precum în nivelul tuturor elementelor şi aspectelor realităţii, la nivelul produsului lingvistic, de asemenea, totul este parţial, vremelnic, întotdeauna şi niciodată pe deplin format şi funcţional (Philippide, 1894); a se vedea şi nota 10.

instrument lingvistic superior, aspectul literar se construieşte, funcţionează şi evoluează prin intermediul şi în baza unor norme temeinicite pe principii.

În acest context, una dintre mizele normelor este de a (se) feri de înglobarea aleatoriului vorbirii, a accidentului, a discontinuităţii, a incoerenţei, prin selecţie căutînd structurile şi arhitectura proprii sistemului, şi ordinea principială, care decurg din rolul social al normei, spre a obţine claritate, precizie, concizie, eventual eleganţă, adică modalităţi superioare de exprimare a unor conţinuturi decurgînd din procese mentale şi psihice complexe.

Cu toate că, precum norma lingvistică a comunităţii, norma literară este relaţionată cu sistemul înţeles ca rezultantă a evoluţiei istorice a limbii – căruia are a i se supune –, şi cu vorbirea – pe care are a o disciplina –, dincolo de presiunile realităţii sincronice şi vremelnice ale normei lingvistice şi, eventual, de solicitările sistemului astfel ajustat, norma cultivată are a le împlini pe cele ce satisfac necesitatea continuităţii diacronice, deoarece aspectul literar există realmente ca atare doar dacă se edifică în modalităţi coerente, conforme principiilor care l-au generat şi îl susţin. Avînd a se confrunta cu puternicele influenţe gravitaţionale dinspre o vorbire dinamică şi cele slabe ale unui sistem interesat mai degrabă de respectarea unor cadre largi, relativ suple şi ajustabile sub presiunile unei vorbiri creatoare, norma literară îşi poate păstra integritatea structurală şi adevărata menire funcţională – adică existenţa reală – doar dacă este puternic ancorată pe principii trainice care decurg din însăşi esenţa sistemului. Spre deosebire de norma lingvistică, cea literară nu are a se constitui din însăilări, ca răspuns la cerinţe sincronice cu aparenţă imediată, spre a colporta procese mentale şi psihice inferioare, ci din aşezarea de pietre în zid, spre a cuprinde realitatea prin înţelegere superioară. Întrucît norma literară este un construct ce reflectă şi susţine procesele mentale şi psihice în şi de-a lungul evoluţiei lor, adevăratele elemente constitutive ale ei nu sînt cele de folosinţă limitată sau care au trăsătura *novitas*, ci acelea cu capacitatea de a dobîndi *uetustas*. Sub acest aspect, colaborarea cu vorbirea este imperioasă, acesta fiind atît terenul de exerciţiu şi încercare, cît şi locul în care cele două norme îşi pot păstra distanţa rezonabilă, care nu trebuie să fie alienantă nici pentru una, nici pentru cealaltă.

> Din caracterul esenţialmente diacronic al sistemului decurg identitatea acestuia cu sine şi în raport cu alte sisteme, existenţa sa reală – dată de coerenţa sa şi de capacitatea sa de continuitate. O succesiune de sincronii nu este doar o absurditate logică şi un nonsens, ci şi o imposibilitate în planul realităţii întrucît nu are nici un fel de valoare şi de utilitate în cadrele de dezvoltare proprii unei fiinţe edificate datorită comunicării colaborative, a evoluţiei prin continuitate, a punerii în comun – în cadrele aceleiaşi generaţii, dar şi de-a lungul acestora – a cunoştinţelor şi descoperirilor. Desigur, într-un sens, totul se petrece la nivelul momentului, includiv apariţia şi o primă validare, abia coerenţa şi convergenţa acţiunilor aducînd rezultate ce pot fi privite ca efecte diacronice. Precum în cazul

vieţii altor entităţi, realitatea limbii comune o constituie curgerea. În cadrul acesteia, observaţia şi analiza sincronică poate evidenţia o înlănţuire de momente în cadrul unei etape, moment al unui şir diacronic. În devenirea lor, în cadrul şirului, momentele şi etapele oscilează, interacţionează, evoluează – conformîndu-se şi abătîndu-se la şi de la seturile de principii autogenerate prin chiar acel exerciţiu.

Pentru aspectul literar, dezideratul îl constituie un şir diacronic în care momentele şi etapele evoluează autoreproducîndu-se coerent, creînd şi crescînd în modalităţi conforme şirului, axei centrale, în deplină coerenţă cu ordinea şi potenţialităţile interne ale acesteia. De aceea, procesele normării implică adecvarea formelor şi a uzurilor la coerenţa sistemică. Cerinţele organice, adică în timp constituite, ale sistemului impun ca elementele acestuia să existe şi să funcţioneze în cadrul sistemului, iar nu alături de el, să se supună regulilor sistemului şi subregulilor normei literare (cele care trăiesc alături de sistem şi nu i se supun constituind un pericol pentru coerenţa şi identitatea acestuia).

Între stabilitatea sistemului şi variabilitatea vorbirii, norma este o articulaţie, un intermediar conservativ orientat de funcţiile instrumentului de comunicare. Prin normă, sistemul îşi impune şi îşi pune în act legile generale şi se adaptează structurilor social-lingvistice sincronice, împlinindu-şi existenţa. Mai mult decît în cazul normei lingvistice, în cel al normei literare, se asigură astfel continuitatea, reglarea vorbirii în sincronie, dar în relaţie şi în acord organic cu diacronia. Totodată, fiind în slujba sistemului – a cărui dinamică se află în plan îndepărtat faţă de cea a normei şi mai îndepărtat decît cea a vorbirii – modificările cu caracter imperios cărora norma li se supune, trebuie să fie conforme structurilor permise de sistem şi cu principiile pe a căror bază ea se constituie, acestea decurgînd parţial tot din structurile intime ale sistemului.

7. Friabilitatea concretului. În cazul normei literare, fie că este vorba despre creaţii interne, despre împrumuturi dintr-o normă cultă paralelă ori despre efectul contactelor cu norma comună, necesitatea supunerii oricăror tentaţii şi oferte cerinţelor sau permisiunilor sistemului şi principiilor pe care este clădită norma literară, evitînd orientarea dată de tendinţele intrinseci ale normei lingvistice, este fundamentală. Fiind un produs generat de nevoi socio-culturale, norma literară nu poate exista ca atare decît asumîndu-şi modalităţi proprii de construcţie şi de exprimare, supunîndu-şi creşterea, evoluţia şi funcţionarea la principiile ce decurg din interpretarea raţionalizată a structurii funcţionale diacronice a sistemului, în acord cu dezideratele ei funcţionale. Implantarea sau / şi naturalizarea oricărui element trebuie să aibă în vedere şi să se refere la materialul capabil de a deveni purtător ale sevelor sistemului, în măsură să garanteze că acela poate deveni parte integrantă a organismului purtător al nivelului înalt de cuprindere a realităţii şi creator al valorilor culte. Este lipsită de importanţă valoarea sau funcţionalitatea unei structuri împrumutate în aspectul sau limba din care provine, ori a unei creaţii proprii, dacă acestea nu sînt apte să participe la întreg, adică să servească

normei în care pătrunde şi căreia are a i se supune. De aceea, urmînd adaptării, adoptarea creaţiilor şi a împrumuturilor are sens numai dacă este impusă de completarea armonioasă şi benefică a sistemului, lucru ce nu se poate petrece atunci cînd miza este creaţia şi împrumutul în sine, izolate de sistemul diacronic (Philippide, 1984) şi indiferente la scopurile pentru care norma existentă şi are a le împlini.

7.1. O situaţie nedorită este dată de cedarea normei literare în faţa tendinţelor vorbirii comune, eventual susţinută de pseudoraţionamente[14].

Verbele conjugării I, de pildă, de tip *a cînta* (inclusiv cele atmosferice: *a fulgera, a tuna*), prezintă desinenţa *ă* la persoana a III-a singular a indicativului prezent (*cîntă*, *fulgeră*, *tună*) şi *e* la aceeaşi persoană a conjunctivului prezent (*să cînte*, *să fulgere*, *să tune*), morfemul discontinuu de conjunctiv fiind redundant (datorită opoziţiei desinenţiale, aici se poate spune *cînte, fulgere, tune*)[15]. Cu toate acestea, în cazul verbului *a ploua*, particularitatea şi jocul desinenţial sînt încălcate prin recomandarea *să plouă* şi nu *să ploaie*.

Dacă motivaţia confuziei cu substantivul nu poate fi privită cu seriozitate, cealaltă, legată de posibilele forme din latina populară, deşi aparent ingenioasă şi întemeiată, contravine principiilor de la baza unei norme literare, în fapt trădînd o idiosincrasie regională şi de grai, generată de obişnuinţa de tip natural. Aplicînd metoda falsei ipoteze şi acceptînd că ultima explicaţie (care trebuie demonstrată şi argumentată pe calea dialectologiei istorice) ar fi în măsură să justifice cauzele pentru care într-o zonă a teritoriului dacoromân a putut apărea o anumită formă (*să plouă*), rămîne de justificat introducerea acestei forme în rîndul celor literare şi recomandarea în consecinţă. În acea poziţie a sistemului, simetria, ordinea paradigmatică şi evoluţia sistemului impun forma *să ploaie*. Avînd în vedere faptul că respectiva formă există, că nu este o creaţie aberantă, ulterioară, asistemică, idiosincretică, regională, de tip natural, precum concurenta ei, nimic nu poate fi mai firesc decît respectarea simetriilor sistemului şi utilizarea formei care, în deplin acord cu principiile normei literare, ar trebui să ocupe de drept acel loc al paradigmei[16].

Cazul acesta arată ce se petrece atunci cînd construcţia normei literare nu se află în coerenţă cu principiile pe care ar trebui să se întemeieze, ci depinde de

[14] Născocirea de motivaţii, invenţia regulilor cu aparenţe justificate sau, la momentul necesar, aducerea în discuţie a altor principii care să justifice o opţiune incoerentă (aparent coerentă, supusă unor mize), atotoconvingătoarea analogie greşită sînt cele mai active mijloace şi instrumente, însă nu aceasta este calea pe care norma literară are a se edifica şi evolua.

[15] Conjunctivul prezent este modul şi timpul care poate împrumuta forme indicativului prezent.

[16] În acelaşi chip, pe bună dreptate se consideră ca neconforme normei liteare formele inculte *să cîntă*, *să fulgeră*, *să tună*.

intervenţiile generate de acţiunea altor mize, de care norma literară ar trebui să fie străină[17].

7.2. Graiul popular de la baza normei literare dominatoare poate avea o forţă atît de mare asupra vorbitorilor care îi aparţin – deşi se pesupune că practică norma cultă (sau chiar contribuie şi veghează la facerea şi respectarea ei) – încît formele acestuia sînt cele care se impun normei literare, iar nu formele validate de evoluţia istorică a limbii şi în conformitate cu principii de rang cultural. Lucrul acesta arată şi că vorbitorul, oricît de cult, poate rămîne grevat de particularităţile graiului de apartenenţă (Iordan, 1943), deci factorul biologic este mai puternic decît cel socio-cultural[18].

Astfel de situaţii sînt reprezentate de forme precum *băşică*, *seamă*, *zeamă*.

Băşică ar trebui să fie urmaşul lat. *vesica*, întocmai cum *cămaşă* este urmaşul lat. *camisia*. Aceste două forme conţin cîte două contexte velarizante, în aceeaşi ordine, deşi în poziţii diferite. Primele două silabe din *vesica*, precum ultimele două din *camisia*, constituie contexte velarizante, prin intermediul labialelor, apoi al şuierătoarelor. Velarizarea prin labiale este condiţionată, ea neputîndu-se petrece dacă în silaba următoare există vocala *e* sau *i* ori vreun sunet muiat. Velarizarea prin şuierătoare nu este condiţionată de natura sunetului din silaba următoare, ceea ce face ca în astfel de contexte velarizările să se petreacă mai întîi după şuierătoare şi abia apoi după labiale, altă ordine fiind o imposibilitate.

La un moment dat, aşadar, în limba română se petrec evoluţii precum: *beşică* > *beşîcă*, *cămeaşe* > *căme(a)şă*. Abia această etapă permite velarizarea prin labiale: *beşîcă* > *băşîcă* şi *căme(a)şă* > *cămaşă*. Existenţa lui *cămaşă* arată fără dubiu că în astfel de contexte fenomenul velarizării a ajuns pînă la capăt. Deşi contextele fonetice ale celor două forme sînt identice, urmaşul lui *vesica* nu este acceptat în

[17] Nu este de uitat nici pseudoargumentul care are în vedere o analogie cu verbul *a oua*, a cărui formă de conjunctiv este *să (se) ouă*, nu **să (se) oaie*. Privind lucrurile strict din punctul de vedere al unei norme consecvente, cu paradigme coerente, în acest caz, de asemenea, forma corectă este cea de-a doua. Totuşi, avînd în vedere că întîmplarea face ca fluxul sonor rezultat în urma evoluţiei fonetice a formelor să fi condus la două cuvinte omonime, din care unul se referă la embrion (deşi, la nivelul la care discutăm, cel mai des gîndul merge către embrionul unei păsări), celălalt la un mamifer, apropiere care poate fi deconcertantă, cu inerentele efecte, se poate concede o astfel de modificare. În acest caz, însă, avem a face cu o situaţie în care, datorită inevitabilei şi constantei suprapuneri mentale a celor două sensuri, procedeul evitării disonanţei prin adoptarea desinenţei de conjunctiv de la altă conjugare poate fi adoptat şi de norma literară – dar nu datorită confuziei sau pentru că paradigmele pot fi schimbate după cum simte vorbitorul supus graiului, ci întrucît disonanta asociere mentală este în mod constant inevitabilă.

[18] Acest lucru nu trebuie privit ca un dat inexorabil şi ineluctabil, ci ca un dat a cărui modificare solicită eforturi, ce nu pot avea succes decît dacă sînt însoţite de nivele ridicate de competenţă şi responsabilitate.

norma literară cu forma corespondentă lui *cămaşă*, şi anume *băşîcă*, ci cu una aberantă: *băşica*.

Probabil că aceasta rezultă dintr-o regresiune petrecută în vreun grai popular, ca urmare a tendinţei populare de acolo de a evita velara în anumite poziţii (desigur, evitarea nu se face înainte de apariţia acesteia, limba nefuncţionînd astfel, ci abia după, prin regresiune). De cealaltă parte însă, învăţatul care contribuie la obţinerea unei norme culte selecţionate, întemeiate pe realitatea diacronică, respectînd regularitatea paradigmatică la nivel de forme şi de sistem, mai ales cînd acest lucru nu contravine principiilor funcţionale ale normei literare (ci dimpotrivă, le împlineşte), nu poate trece peste faptul că *e* din prima silabă a lui *băşică* nu se putea nicicum velariza dacă, mai întîi, lucrul acesta nu s-ar petrecut cu *i* din silaba următoare.

Între cele două forme recomandate (*băşică* şi *cămaşă*) nu există coerenţă sau vreo relaţie istorică întemeiată pe sistemul fonetic al limbii, ci ruptură, cea dintîi contravenind în mod flagrant legilor evolutive ale sistemului şi principiilor care călăuzesc formarea normei literare. Întrucît este imposibil ca *băşică* să-şi datoreze existenţa evoluţiilor sistemului fonetic, precum şi implicaţiei că validarea acesteia solicită prezentarea motivelor raţionale pentru care norma literară ar trebui să accepte cîteodată o velară după labiale, dar nu şi după şuierătoare, trebuie observat că o astfel de formă apărută prin regresiune poate fi acceptată în orice normă, unde poate fi justificată oricum, dar nu poate fi privită cu seriozitate ca element de luat în seamă de către norma literară. Totodată, se cuvine observat că omologul perfect al lui *băşîcă*, avînd ambele velare, *cămaşă*, este acceptat ca atare de către norma literară.

> Dacă motivul pentru care nu se recomandă forma corespunzătoare lui *băşică*, şi anume *cămaşe* ţine de încadrarea acestuia în categoria *grijă*, *plajă*, *strajă* (nu *grije*, *plaje*, *straje*, adică, de data aceasta, vocale velare după şuierătoare, nu palatale), dar şi întîmplării că singura deosebire dintre *cămaşă* şi *băşică* este că, în *cămaşă*, velara şuierătoarei (cea care ajunge să permită velarizarea vocalei palatale de după labială) coincide cu desinenţa cuvîntului, care este feminin, de declinarea I, în *-ă*[19], atunci temeiurile sale arată modalitatea eronată şi defectuoasă în care se concepe construcţia normei literare. Trecînd peste faptul că valoarea desinenţială este un temei care nu lasă loc opţiunilor, este de remarcat că raţionamentul care pune pe primul loc analogia cu presupuşi afini şi trece în plan secund evoluţia fonetică, ignorînd inexistenţa istorică a formei promovate este profund incompatibil cu principiile de construcţie a unei norme culte.

[19] Dincolo, poziţia aceasta şi rolul aferent sînt asigurate de un *-ă* care nu are legătură cu grupurile silabice în discuţie.

Dacă, din diferite motive subiective, uneori[20], velarele nu sînt de acceptat, soluţia care nu ar leza principiul diacronic şi care ar fi elegantă întrucît ar înlătura nu doar velarele presupus neplăcute unui grai, ci pe toate, ar fi întoarcerea la o formă revolută (*beşică*), dar care are marea legitimitate de a fi existat şi de a nu fi fost născocită în răspărul limbii.

Realitatea istorică a unor înlănţuiri ca lat. *vesīca* (*besica*) > rom. *beşică* > *beşîcă* > *băşîcă* şi lat. *camĭsia* (**camesia*) > rom. *căme*(*a*)*şă* > *cămaşă* indică, urmare a fenomenului de velarizare a lui *e* şi *i* precedaţi de *ş* (şi *j*), existenţa în paradigma muntenească a verbului *a şedea*, în mod concomitent, a unor forme ca *şăd* (< *şed* < **sied* < lat. *sĕdĕo*) şi *şade* (< *şeade* < **sede* < **siede* < lat. *sĕdet*), (*să*) *şadă* (> *şeadă*) (cf., pentru aceeaşi perioadă, lat. *sessus* > **şes* > *şăs*; dar şi cazul lat. *sĕptem* > *şeapte* > *şapte*). Cînd, după mijlocul secolului al XVI-lea şi mai ales după 1600, se manifestă în sud preferinţa pentru rostirea cu şuierătoarea muiată, iar formele ce fuseseră pînă atunci obişnuite sînt împinse înspre nord, *şăd* „revine" la *şed*, cum se întîmplă în celelalte cazuri cu structură fonetică asemănătoare. Nu însă şi *şade*, care intră, din punctul de vedere al tratamentului consoanei şuierătoare, în categoria formelor cu *ş* sau *j* înainte de *e* în poziţie moale, alături de *greşale*, *grijaşte*, *slujaşte*, *şapte*, *şarpe* etc.

Înclinat spre urmărirea unor tipare şi găsind un punct de stabilitate în ele, vorbitorul emendează la un moment dat paradigma, prin analogie, ignorant la ce este justificat şi ce nu, din perspectiva evoluţiei fonetice. În acest caz, privilegiind criteriul diacronic şi o anumită arie lingvistică, legiuitorul are dreptate să impună în normă forma *şade* (pers. 3 sg.), nu *şede* (obţinută aici prin aplicarea unei judecăţi contextuale imediate a lui *-a-* ca fiind aberant între celelalte cinci forme verbale de indicativ prezent cu *-e-*!), deşi ar fi fost la fel de îndreptăţit dacă s-ar fi oprit asupra modelului mai vechi (şi nordic), cu *-e-* (sau *-ea-*) etimologic, înregistrat în texte pînă către sfîrşitul epocii vechi. Desigur, într-un asemenea scenariu, principiul coerenţei ar fi determinat ridicarea la statutul de normă a formelor *jele*, *şepte*, *şerpe* etc., fireşti în sistem. Selectînd paradigma muntenească (ce apare însă ca rezultat a două forţe acţionînd concomitent), i se creează observatorului obiectiv o anumită aşteptare, care merge în direcţia aprecierii drept *corecte* a formelor ca *greşaşte*, *grijaşte*, *sfîrşaşte*, *slujaşte*. Or, aceasta nu este împlinită.

În cazul lui *a aşeza* (< lat. *ad-sedĭare*), pentru păstrarea rostirii dure a fricativei în forma *aşază* (pers. 3 sg.) lipseşte justificarea reprezentată de prezenţa unui *-e-* în silaba următoare. Adoptarea în normă a paradigmei cu *-ş-* muiat predispune

[20] Una dintre trăsăturile fundamentale şi caracteristice în cel mai înalt grad sistemului fonetic românesc este velaritatea. Absolut toate consoanele româneşti, pînă şi africatele, au capacitatea de a velariza vocalele palatale care le urmează şi, cu o intensitate variabilă în plan spaţio-temporal, acest fenomen chiar se petrece (Philippide, 1928).

vorbitorul la selectarea în continuare din sistem a formei muiate şi pentru pers. 3 sg.: *aşează*.

Grăitoare sînt şi situaţii precum cele date de formele: *seamă, zeamă, seară*.

Rom. *seamă* provine din magh. *szám*, forma cu care acesta a intrat în limbă şi care a circulat multă vreme fiind *samă*. Apariţia lui *seamă* este rezultat al unei false regresiuni, operate spre a evita o inexistentă velarizare, în acest cuvînt neexistînd vreodată un *e* care să se diftongheze şi, eventual, care să se velarizeze, precum în **seră* > *seară* > *sară*, de pildă. Întrucît forma în sine nu putea dobîndi un diftong *ea*, *samă* nu trebuia tratat precum *sară*, deci norma literară nu avea motive de a selecta dintr-un grai o formă neatestată istoric, rezultat al unei încadrări greşite şi care a dus la un rezultat forţat.

Astfel de situaţii pot fi obişnuite la nivelul normei lingvistice – unde vorbitorii care operează asupra limbii nu au cunoştinţe de istorie a limbii, ci doar intuiţii şi acţiuni analogice, unde coerenţa internă a normei atîrnă de un compromis relativ labil şi unde vorbitorii nu sînt interesaţi de normarea propriu-zisă –, prezenţa lor în norma literară – unde determinismul cultural-raţional îşi extrage formele din realitatea istorică a limbii şi din principiile raţionale cerute de scopurile unui astfel de aspect – fiind semn al unei construcţii defectuoase a acesteia, datorate, în primul rînd, ignorării temeiului diacronic. Dincolo de greşeala în sine, în acest fel se constituie precedente generatoare de efecte multiple, cu atît mai mult cu cît cauzele nu au legătură cu buna şi reala cunoaştere a foneticii istorice, ci cu mizele convertirii formelor sistemului la formele unei norme regionale, cu efectul modelării celor dintîi în chipul celor din urmă.

Mai puţin grave decît precedentele – a căror gravitate este atît de mare încît subminează încrederea în competenţa celor care hotărăsc normele şi în capacitatea lor de a purta responsabilitatea unei autorităţi înţelepte – sînt cazuri precum *zeamă* şi *seară*.

Fie că provine din latina populară, fie că provine din greacă, rom. *zeamă* are ca punct de plecare forma *zema*. Chiar acceptînd la rigoare că după diftongare (*zeamă*) nu s-a mai produs velarizarea semivocalei şi contragerea (*zamă*) decît în unele regiuni (nordice şi în zone din Oltenia), avînd în vedere că opţiunea şi hotărîrea pentru *zeamă* şi nu pentru *zamă* priveşte aspectul cult, îngrijit, selecţionat şi normat pe principii istorice deduse în mod raţionat – nu pe cel comun şi neîngrijit, modulat de preferinţe şi reacţii parohiale –, era concordant cu principiile de bază ale aspectului cult ca această opţiune să urmeze unor raţionamente, să se întemeieze pe principii urmărite în mod responsabil, şi absolut deloc în concordanţă cu obişnuinţele date de particularităţile vreunui grai.

Acelaşi lucru este valabil şi pentru *seară*, dar nu şi pentru urmaşul lat. *terra*. În fapt, evoluţiile au dus în mod firesc la *zamă, sară, ţară*, chiar dacă în anumite zone, s-a păstrat memoria formelor anterioare şi chiar dacă, unii indivizi încă foloseau formele anterioare, devenite arhaice.

Nici în acest caz, însă, justificarea nu aduce coerenţa în sistem şi principialitatea în normă, întrucît evoluţia limbii recomandă deopotrivă forma *beşică* ca anterioară, revolută, arhaică.

Situaţiile de mai sus arată cum nu se poate mai bine că, în momentul neînţelegerii faptului că norma literară nu este un instrument de dominaţie socială, teritorială sau de alt fel, ci unul de edificare a unei fiinţe umane care are a înţelege realitatea în chip superior, caracterul grupului care girează norma literară o poate concepe în mod distorsiona(n)t, supus fiind presiunilor naturale dinspre particularităţile locale. Copleşit de presiunile propriului grai şi lipsit de capacitatea de a structura sau respecta principii edificate pe temeiuri culte şi de rang superior, spre a construi o normă în consecinţă, un astfel de grup rămîne prizonierul deprinderilor naturale care îl domină nemijlocit, vălul cultural-raţional pe care îl poartă fiind fals[21].

7.3. Aspectul literar poate fi afectat de vorbitorii cu oarecare autoritate sau poziţie de comunicatori dispuşi către prea marea apropiere de cutumele vorbirii comune şi nesocotirea principiilor raţionate. Întrucît norma este o articulaţie şi nicidecum un compromis, tendinţa de a confunda efortul de deprindere a normei literare şi de adaptare a acestuia la dinamica accentuată a societăţii şi a gîndirii cu un proces de comunizare a acesteia dăunează normei literare pînă către disoluţie. Fiind în natura oricărei realităţi, dificultăţile de deprindere constituie modalitatea acesteia de a-şi marca şi păstra identitatea structural-funcţională, accesul real la aceasta fiind asigurat de respectarea anumitor solicitări. Cerinţele pe care le impune norma pot fi refuzate de către vorbitori, caz în care ei rămîn în afara normei.

După cum organismele se răspîndesc într-un mediu şi chiar îl pot extinde, sau după cum sîngele poartă principiile nutritive la celulele organismului, tot astfel se răspîndesc structurile limbii. În general, norma literară constituie şi poartă marca socială necesară validării lingvistice a vorbitorilor, angrenaţi în mecanismele sociale stabilizatoare sau ascensionale (Gafton, 2014a). Unii vorbitori poartă mai bine elementele limbii şi au capacităţi mai mari de a le răspîndi şi impune, voit sau de la sine. Chiar şi atunci cînd norma literară este bine constituită, aşezată pe principii transparente, uşor de aplicat şi ferme, cînd reprezentanţii ei îi conferă funcţionalitate prin practici corecte şi prin autoritate incontestabilă, zonele sociale aflate în mişcare îşi au propriile centre de autoritate, dotate cu grade de autoritate

[21] Nici un grai sau normă lingvistică locală nu este deţinătorul cantităţii şi calităţii esenţiale şi absolute a istoriei sociale şi lingvistice a unui popor, cum nici comunitatea corespunzătoare nu este deţinătoarea exclusivă a teritoriului de formare a poporului respectiv. Esenţele originare şi dezvoltate istoric sînt relativ uniform răspîndite, doar procesul colaborativ, prin care fiecare element este socotit ca important şi indispensabil, fiind în măsură să conducă la constituirea unei unităţi reale, şi nicidecum hipertrofia şi impunerea arbitrară şi forţată a caracteristicilor uneia dintre comunităţile alcătuitoare.

eficientă dincolo de respectivele zone. În plus, viteza de circulaţie a evoluat de la individul aflat într-o adunare, la cel de pe scenă, la cel din mass media, odată cu viteza crescînd şi forţa de impact, mai ales întrucît achiziţionarea normei literare necesită un efort oarecare, iar reprezentanţii acesteia au abandonat responsabilitatea de a conlucra la o normă literară adaptată condiţiilor generale ale dinamicii sociale[22]. În consecinţă, în măsura în care comunicatorul nu era cel potrivit au crescut şi stricăciunile efectelor.

Avînd pretenţia de a avea acces la normă, dar fără a face efortul însuşirii corecte a acesteia, vorbitorii o pot supune la distorsionări şi pervertiri, prin relativizarea regulilor, invenţia de reguli care ignoră principiile şi promovează tendinţele naturale ale vorbirii, false analogii, totul întemeiat pe comoditatea de a face compromisuri cu uzul comun. Cu toate că prin astfel de acţiuni, respectivii vorbitori rămîn tot în afara aspectului literar, acesta este grav ameninţat deoarece vorbitorii nu mai aleg să îl ignore şi să folosească norma pe care o stăpînesc (cea lingvistică), ci încearcă să-i modifice delicata structură.

Sub acest aspect, situaţiile de aici pot fi mai dăunătoare decît cele de sub **7.1.** deoarece au aparenţa unor cedări inofensive, în fapt fiind forme de tolerare a unui proces insidios de deturnare a normei literare de la principiile ei.

Aparent, situaţii precum *cearceaf* pentru *cearşaf*, *fierăstrău* pentru *ferăstrău*, *polologhie* pentru *poliloghie* etc. sau *corijent* pentru *corigent* rezultă din adecvarea fonetismelor străine la cerinţele sistemului. În fapt, ele decurg din operarea unor analogii greşite (în general aplicarea analogiei necesită o foarte bună cunoaştere a limbii sau, mai bine, a principiilor pe care se întemeiază aceasta), cu ignorarea factorului diacronic.

> Fie că pătrund în sistem pe calea aspectului literar, fie pe cea a aspectului comun, formele pot avea nevoie de o perioadă de adaptare – în funcţie de caracteristicile fluxului lor sonor. Dacă acomodarea dintre acestea şi sistem s-a produs, atunci rezultatul la care s-a ajuns (întocmai ori diferit de forma din momentul împrumutării) este compatibil cu sistemul. Respectiva formă va fi fixată ca atare şi poate intra în norma literară. Este posibil ca aceeaşi formă să existe întocmai şi în limba comună, dar comunitatea de forme sau fonetisme nu semnifică identitatea normelor[23]. De aceea, în momentul în care o formă precum *cearşaf* circulă ca atare

[22] Este vorba despre o normă aşezată pe principii clare, reproductibile, cu instrumente de autocontrol la îndemîna vorbitorilor, apoi despre o normă bine articulată în raport cu sistemul, interacţională în raport cu norma lingvistică, capabilă să renunţe la relaţia ei iniţială cu graiul de bază şi racordată la limba comună indiferent de graiurile care participă sau din care se constituie aceasta, clar delimitată de limba comună pe porţiuni bine reliefate, totul justificat de raţionamente clădite pe principii incontestabile.

[23] De altfel, cele două norme nu trebuie să fie diferite sau asemănătoare, ci exact aşa cum decurg din evoluţia lor istorică, în cadrul sistemului şi determinată de principiile pe care le au la bază şi de relaţia echilibrată a structurii lor cu funcţiunile.

în ambele aspecte, avem a face cu două modalităţi coincidente de a actualiza o formă, în două registre diferite. Mai este posibil însă, ca, în limba comună, acea formă să sufere acţiunea variabilităţii naturale a vorbirii (*cearceaf*). În acest caz, adoptarea acesteia de către aspectul cult constituie o eroare principială deoarece tentează acomodarea aspectului cult la limba comună, desigur, cu degradarea celui dintîi.

Fără a fi interzise, modificările din cadrul aspectului cult pot fi operate numai în conformitate cu principiile pe care s-a clădit acesta, sub imperiul unor nevoi stringente ale sistemului şi ale acelor principii, iar nu tolerînd variabilitatea vorbirii celor neinstruiţi.

Posibilităţile oferite de sistem trebuie cernute de norma literară, care alege în conformitate cu propriile principii şi decretează în chip imperativ. Incertitudinea sau laxitatea generează confuzii şi forme de toleranţă care fac pe vorbitorul normei lingvistice să piardă din vedere necesitatea învăţării speciale a normei literare, stimulînd încercarea acestuia de a accede brusc la ea, bazîndu-se doar pe performanţele şi capacităţile sale de practicant al normei comune. Un astfel de vorbitor, în cazuri precum *ciocolate* sau *ciocolăţi*, cînd nu-şi va urma instinctele date de dominanta grupului din care face parte, nu va şti dacă trebuie să acţioneze precum în *îngheţate* / *îngheţăţi* sau în *plate* / *plăţi* şi nu va şti nici de ce procedează cum procedează, dar va putea inventa o motivaţie a opţiunii sale, oricare ar fi ea. Atîta vreme cît este lipsit de exerciţiul de a apela la principii, în condiţiile în care semenii săi sînt mulţi iar norma literară este lipsită de claritatea şi fermitatea dată de principii, opţiunile sale vor fi potenţial periculoase pentru aceasta.

Astfel de situaţii, însă, pot avea drept cauză esenţială un fapt încă şi mai grav, întrucît, la urma urmelor, pot proveni din acţiunea aceloraşi forţe precum erorile discutate în paragrafele anterioare. Deşi sînt marcate social, ele poartă amprente geografice; categoriile sociale care produc astfel de forme sînt răspîndite peste tot, majoritatea acestor forme fiind populare (precum superlativul cu *tare*). Cu toate acestea, observarea atentă a situaţiei arată că, în măsura în care acele produse sînt marcate nu doar social, ci şi geografic, toleranţa faţă de unele dintre acestea are drept pandant intoleranţa faţă de altele. Fiind la fel de eronate (întrucît decurg din alte principii decît cele ale normei literare şi, deopotrivă, întrucît norma literară are, deja, forme pentru a exprima acele realităţi, concepte, nuanţe etc.) este de reflectat care ar fi cauza pentru care unor erori le poate fi îngăduit a pătrunde în norma literară sau în vorbirea celor care ar trebui să o reprezinte (*dă* şi *pă* pentru *de* şi *pe* fiind toleraţi cu simpatie, dar *di* şi *pi* cu nici un chip), iar altora nu.

7.4. Alături de atitudinile tolerante de sub **7.3.** şi faţă de încercările greşite şi forţate ale vorbitorului normei lingvistice de a-şi însuşi norma literară, adică prin convertirea celei din urmă la propriile deprinderi, vorbitorul normei literare poate încerca prezervarea construcţiei lingvistice pe care o foloseşte, mai cu seamă

observînd că schimbările lingvistice tind nu doar să îi spulbere norma, dar şi statutul social. În cadrul procesului de păstrare a identităţii lingvistice şi sociale, una dintre tendinţele vorbitorului cult este aceea de a se izola şi de a-şi trasa limitele identitare ale sferei sale, lucru care pare a fi mai reliefat nu atunci cînd foloseşte pur şi simplu norma literară, ci atunci cînd îngroaşă tuşele acesteia. În acest caz, el poate face abuz de cunoştinţe, folosind fonetisme, forme şi / sau valori etimologice ale cuvintelor, structuri şi constructe pe care le socoteşte a fi inaccesibile vorbitorului de rînd. Oricare ar fi calea sau situaţia concretă, este de observat că pentru a fi pus în act, un astfel de procedeu trebuie cerut – nu doar permis – de aspectul literar, astfel de găselniţe nerămînînd fără urmări, o dată iscat un procedeu, el devenind reproductibil, apoi vlăstărind noi procedee şi chiar oferind baze şi sugestii (prin model, ricoşeu sau reacţie) pentru alte noi modalităţi ale schimbării. Deşi diferenţa dintre caracterul justificat şi nejustificat al aplicării unui procedeu este friabilă, întrucît procedeul este un instrument construit şi dedus, iar principiul un concept raţionat, acesta din urmă o poate vădi.

Rostiri precum *butélie*, *antíc*, *intím* pot părea soluţii reale de marcare a normei literare, justificate de accentele etimoanelor (calificînd rostirile *butelíe*, *ántic*, *íntim* drept inculte). Cu toate acestea, nu este o hotărîre raţională aceea de a clădi norma literară pe xenisme[24], adică aducînd în aceasta şi ridicînd la rang de model forme particulare altor limbi. Identitatea a două forme, una aparţinînd normei literare, alta normei lingvistice comune, este o coincidenţă care nu distruge caracterul cult al normei, aceasta împlinindu-se nu prin delimitarea cu orice preţ de alte norme sociale, ci prin caracterul raţional al principiilor aflate la baza ei. De aceea, într-o astfel de situaţie este de reflectat asupra faptului că, în limba franceză, atît în norma literară şi la vorbitorii culţi, cît şi în cea lingvistică şi la vorbitorii neinstruiţi, *bouteille* poartă accentul în acelaşi loc – un accent expirator, adică dictat de modalitatea biologică în care acea comunitate eliberează fluxul sonor. Sensibil aducătoare de complicaţii mai mari este situaţia în care, plecînd din acelaşi punct, pseudoperechi precum *tráfic* şi *trafíc* au ajuns să îşi justifice existenţa prin încercarea de a marca o diferenţă semantică, inutilă, neeconomică şi inoperantă.

> În felul acesta, subprodusele vorbirii –, apărute ca urmare a simplei existenţe a posibilităţilor de a rosti în mai multe feluri, potenţate de instabilitatea unei norme lingvistice a unei categorii sociale aflate în stare pendulatorie[25] –, eventual devenite

[24] La fel de deplasat, dar în sens invers, este obiceiul limbii franceze de a naturaliza totul, caz în care ajunge la a modifica prin traducere sau rostire chiar nume proprii.

[25] Adică aflată în proces de renunţare la norma lingvistică a comunităţii de provenienţă, tinzînd să acceadă în comunitatea deţinătoare a normei literare, dar incapabilă să renunţe (mai mult decît sporadic şi fragmentar) la propriile deprinderi şi chiar

> uzuri încetăţenite la nivel comun, sînt primite în norma literară, în urma unor procese sofistice care, practic, le justifică plecînd de la simpla lor existenţă şi construieşte un întreg eşafodaj argumentativ care, în esenţă, contravine cerinţelor existenţiale ale oricărei norme literare.
> În aceste condiţii, faptul că astfel de situaţii pot fi sprijinite de lucrările normative nu mai este decît un indicator al unui arbitraj care nu îşi înţelege rolul – confundînd rosturile normei literare cu realitatea vorbirii, eventual favorizînd o anumită normă lingvistică sin- sau diastratică – şi nu reuşeşte să atingă măcar limitele minime cerute unui astfel de proces.

Calea corectă, simplă şi eficientă este cea dată de cunoaşterea principiului fundamental cu privire la accent şi la naturalizarea împrumuturilor care arată că, odată pătruns într-un sistem lingvistic, un element trebuie să se adapteze cerinţelor organice ale acelui sistem, abia după aceea putînd fi considerat acel element ca parte integrantă a sistemului. Fără a împiedica uzul acelui element, neadaptarea îl face să trăiască alături de limba care îl adoptă (Philippide, 1984).

> Fiind efect al manifestării unei componente pur naturale şi biologice – aparatul fonator – în care curentul de aer este dozat, accentul expirator marchează biologic felul în care, într-o comunitate dată, se constituie fluxul sonor prin distribuirea aerului. Este evident că o astfel de trăsătură biologică, plasată la nivel fonetic, poate căpăta întrebuinţări şi poate fi învestită cu valori fonematice sau expresive, dar, în esenţă, nu poate dobîndi valori culturale. Astfel stînd lucrurile, în cazul necorespondenţei accentelor a două limbi în contact preluarea accentului limbii donatoare este nu doar lipsită de temeiuri culturale şi de eficienţă reală, dar este şi aberantă din punct de vedere fonematic deoarece astfel se încearcă instituirea unei distincţii bazate pe criterii improprii normei literare şi străine limbii.

Butélie este o falsă victorie şi păstrare a poziţiei sociale, în vreme ce *cearceaf* este o cedare reală şi o înfrîngere întrucît nu porţiunile natural comune trebuie diferenţiate atunci cînd identitatea lor nu lezează norma literară, ci adoptările nevalidate principial sînt de evitat, norma literară trebuind să fie bine aşezată pe temeiul ei raţionat.

Situaţiile în care norma literară se fereşte fără a fi nevoie sau nu se fereşte cînd ar fi nevoie – nevoie judecat[din perspectiva normelor corecte şi asumate – au lăsat destule urme în aceasta, astfel încît să se simtă acut nevoia constantă de a veghea la constituirea şi funcţionarea normei literare, în nici o clipă neexistînd vreo altă formă de asigurare a conformităţii acesteia cu propriile principii.

În general, vorbitorul este susceptibil de a fi supus greşelilor precum hipercorectitudinea, etimologia populară etc., de care doar buna cunoaştere a

---

neînţelegînd de ce ar face efortul necesar adoptării normelor comunităţii către care tinde, acelea fiind destul de slabe încît să reculeze deseori.

principiilor fereşte. Acestea trebuie să capete, în prealabil, forma unor definiţii, reguli etc., lucru care revine unui grup competent în cel mai înalt grad (prin ştiinţă nu prin simpla practică a limbii sau activitate creativă). La rîndul său, vorbitorul cult trebuie să fie racordat la grupul de practicanţi ai limbii literare, adică să se fi ridicat de la socialitatea naturală la cea culturală. În cele din urmă, norma literară trebuie să aibă o relaţie colaborativă cu cea lingvistică, în sensul observării şi înţelegerii dinamicii amîndurora, grija păstrării distanţei dintre ele avînd în vedere ambele perspective.

> Problema nu este neapărat de a modifica astăzi formele greşite acceptate în norma literară, dar de a o aşeza pe aceasta pe bazele raţionale, care îi sînt proprii. Relicte ale unui trecut neatent, formele în discuţie pot fi îndemnul de a asuma şi aplica principii cu adevărat compatibile cu o normă cultă, construită în conformitate cu caractereul fundamental al principiului diacronic şi cu funcţiile înalte ale limbii literare.
>
> O normă literară care aplică sporadic principii raţionate, altminteri urmînd idiosincrasiile normei populare, de care nu a reuşit să se elibereze, promovînd sau tolerînd afinităţile aceluiaşi grai şi ieşind în întîmpinarea formelor care abundă prin limba comună este un hibrid[26], fiind lipsită de posibilitatea de a contribui la cunoaşterea şi înţelegere corectă şi acurată a lumii de către fiinţa umană. Problema care apare aici este a înţelegerii în profunzime şi cu adevărat a menirii normei literare, aceea de instrument socio-cultural superior, care are a forma şi exprima ideile tuturor ştiinţelor şi artelor, mentalitatea societăţii.

8. Concluzii. Norma lingvistică şi cea literară sînt modalităţi de actualizare a aceluiaşi sistem, diferenţiate ca urmare a proceselor lor de constituire, a unor elemente structural-funcţionale şi a rolurilor lor socio-culturale particulare, cu implicaţii în consecinţă asupra felului în care ele evoluează. De aceea, comunitatea parţială de forme şi de fonetisme aparţinînd celor două este firească, norma literară constituind rezultatul unei selecţii şi rafinări a elementelor aparţinînd normei lingvistice. Norma literară nu poate exista fără cea lingvistică – reciproca nefiind valabilă – relaţia dintre ele semnificînd atît faptul că norma literară îşi are temeiurile în cea lingvistică, cît şi pe acela că prima o orbitează pe cea de-a doua, cu consecinţa implicită a existenţei între ele a unui joc al atracţiei. Păstrarea distanţei gravitaţionale în măsură să întreţină o atracţie reciprocă favorabilă acţiunii forţelor stabilizatoare şi evolutive are urmarea de a nu lăsa norma literară să piardă contactul cu realitatea şi să abereze, dar şi de a nu lăsa norma lingvistică pradă determinismului natural pur şi să înghită norma literară.

Ca trăsătură imanentă omului, limba evoluează împreună cu acesta, atît ca derivat biologic, cît şi psihic, supusă legilor naturale ale evoluţiei şi în

[26] Hibridul nu este aspectul generat de conlucrarea graiurilor limbii naţionale, supuse aceluiaşi principiu, ci acela rezultat din amestecul principiilor.

concordanţă cu modalităţile sociale tot mai organizate pe care societatea le cunoaşte. După cum limba a trecut de la seturi de fluxuri sonore onomatopeice şi interjecţionale la cuvinte-simbol şi cuvinte-semn, tot astfel norma lingvistică nu mai este o masă informă de produse sonore instinctuale, şi nici un conglomerat de deprinderi coocurente între care are loc o luptă a frecvenţei, ci expresia regularizării produselor vorbirii şi a factorului ce o cenzura pe aceasta. Întrucît norma lingvistică se află sub imperiul variabilităţii naturale, limitele între care poate evolua sînt teoretic egale cu cele ale sistemului, practic fiind date de gradul de suportabilitate a variabilităţii de către comunitatea vorbitoare. Avînd a se supune unor scopuri orientate şi, aşadar, impunîndu-i-se unele particularităţi structurale, norma literară nu poate suporta nici tipurile şi amploarea unor astfel de oscilaţii structural-funcţionale, nici limite evolutive atît de largi, evoluţiile acesteia din urmă neputînd avea viteza şi rata mişcărilor celei dintîi (aşa cum nici aceasta nu poate avea dinamica vorbirii) întrucît norma literară s-ar anula, reducîndu-se la cea lingvitică. De aceea, construcţia şi devenirea normei literare ca structură funcţională pleacă de la materialul furnizat de norma lingvistică, trece prin verificarea acestuia prin prisma entităţii diacronice a sistemului şi ajunge la orînduirea elementelor în conformitate cu anumite principii raţionate aflate în concordanţă cu cerinţele de comunicare cărora norma literară are a le servi.

Fără a fi defel mimetică, norma este capabilă de acomodare (atît timp cît nu-şi calcă principiile pe a căror bază se constituie şi funcţionează), prin apelul la principii şi verificîndu-se prin raportarea la ele. Astfel, singura cale de edificare a unui aspect literar autentic este cea raţionată – fapt care se observă indirect, aspectele literare apărînd abia după ce oamenii învăţaţi, nu o dată poligloţi, s-au aplecat asupra sistemului, l-au analizat comparativ, i-au stimulat şi orientat anumite virtualităţi, inhibîndu-i altele (Glessgen, 2014). În lipsa unor forţe ordonatoare, tendinţele naturale ale limbii concretizate prin efectele manifestării bazelor de articulaţie şi psihologică devin forţe active, conduc la un parcurs care nu este decît un şir de acte ponderate de obişnuinţa formelor concrete de actualizare a acestora, dar greu clasificabile categorial, ca acte în sine.

Nu stă nicicum în natura normei literare să se supună căilor aleatorii, să accepte elemente necenzurate sau contrare principiilor ce-au stat la baza constituirii ei nevoilor culturale care au generat-o, în general luptei pentru existenţă a tendinţelor selecţiei impuse de latura pragmatico-afectivă, aceasta fiind calea către disoluţie. Norma literară constituie un cod setat de principii raţionate, active prin intermediul unor reguli construite în vederea selecţiei, rafinării, normării, cultivării, creată şi controlată de raţiunea pătrunsă de spiritul limbii. Din acest motiv deprinderea sa necesită iniţiere şi instrucţie, individul instruit fiind responsabil atunci cînd reproduce şi exemplifică. Deşi poate uza de aspectul familiar, cînd o face îşi asumă consecinţa de a fi părăsit cadrele aspectului cult.

Superioritatea sa constă în capacitatea de a se supune cadrelor normei, cînd respectă ceea ce creează, cînd nu abdică de la poziţia care îl face superior.

Contactul firesc al normei literare cu limba comună pune la încercare limitele şi permisivitatea celei dintîi, tentînd adaptarea acesteia la cea de-a doua. Totodată, principiile normei literare tind să-i păstreze integritatea şi să o conducă în direcţia ameliorării ei concrete, petrecute în spiritul respectivelor principii. Procesul acesta este deosebit de important întrucît ajută nu doar la prezervarea trăsăturilor normei literare, dar prin chiar aceasta la păstrarea principiilor pe a căror bază există. În acest context, orice act de renunţare la un element concret al normei – act ce nu decurge din principiile de la baza normei, ci din adecvarea la limba comună – reprezintă un act de anulare a principiului care veghea la corecta funcţionare a respectivului aspect. De aceea, modificările principiilor de la baza normei trebuie făcute exclusiv prin apelul la principiile de tip raţional pe care norma literară este întemeiată.

> Amendarea principiilor înseşi este posibilă, însă ea trebuie să fie imperioasă, producîndu-se în coerenţă cu întregul edificiu structural-funcţional care stă la baza lor. Acest lucru se poate obţine doar prin aşezarea la baza întregului proces a unui factor fundamental precum cel diacronic – singurul capabil să valideze din exterior opţiunile concrete şi principiile folosite – în conjuncţie cu proiecţia a ceea ce se edifică prin funcţionarea unui astfel de instrument, adică destinaţia sa reală – capabilă să valideze din interior relaţia de coerenţă dintre parcursul astfel obţinut şi rolul aspectului literar.

Privind la diferitele principii caracteristice normei culte şi a căror aplicare aduce beneficii, se observă că unul singur face relaţia dintre acestea, le dă soliditate şi coerenţă, fereşte de arbitrar, de etimologism, de tentaţiile către artificial, dar şi de cele ale adecvării la naturalul limbii comune. Singurul principiu realmente călăuzitor, care poate păstra legătura cu caracterul viu, genuin şi dinamic al limbii, îndrumînd, totodată, şi dînd temei oricărei construcţii culte este principiul diacronic. În adevăr, acesta este coloana centrală ce deţine rădăcinile vii şi care asigură hrănirea sănătoasă a celorlalte principii. De aceea, principiul diacronic nu numai că asigură justeţea oricărei hotarîri privind formele, dar este şi singurul reper corect în cazul în care apare necesitatea ajustării principiilor sau a formelor de aplicare a acestora. Principiul diacronic reprezintă şi constituie natura esenţială a sistemului, a ceea ce el este şi a ceea ce el poate fi – genomul acestuia[27].

[27] Deşi sistemul, cu toate particularităţile sale structurale, funcţionale, identitare, evolutive, principiale etc., constituie miezul dur, aşadar neinteresat în mod special de modalităţile în care se constituie şi funcţionează detaliile, lucrul acesta este valabil doar atît timp cît se petrece între limitele îngăduite de existenţa sa plenară.

Sigle şi bibliografie

Gafton (2014a) = Alexandru Gafton, *Social dynamics and the linguistic norm*, în „Diversité et identité culturelle en Europe”, 11/2, 2014, p. 7- 24 (pentru versiunea electronică a se vedea http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A3957/pdf).

Gafton (2014b) = Alexandru Gafton, *Les caractéristiques de la formation de l'aspect litteraire de l'ancien roumain*, în „Revue Roumaine de Linguistique”, LIX (2014), 1, p. 63-75 (pentru versiunea românească ameliorată, a se vedea http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A424/pdf/RO).

Gafton & Gafton (2015) = Alexandru Gafton, Emanuel Gafton, *Puterea imaginii, dominaţia conceptului, forţa cuvîntului*, în GIDNI, II, p. 3-25 (pentru varianta on-line a se vedea https://www.academia.edu/14138734/Puterea_imaginii_Domina%C5%A3ia_conceptului_For%C5%A3a_cuv%C3%AEntului).

Glessgen (2014) = *Lingvistică romanică* (trad. Alexandru Gafton), Iaşi.

Iordan (1943) = Iorgu Iordan, *Limba romînă actuală. O gramatică a „greşelilor”*, Bucureşti.

Ivănescu (1945) = Gheorghe Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în BIFR, XI-XII (1944-1945), p. 1-412.

Oprea (1996) = Ioan Oprea, *Terminologia filozofică românească modernă*, Bucureşti.

Philippide (1984) = Alexandru Philippide, *Principii de istorie a limbii* (ed. Gheorghe Ivănescu şi Carmen-Gabriela Pamfil), Bucureşti, 1984.

Philippide (1928) = Alexandru Philippide, *Originea Romînilor*, II, Iaşi.

Puşcariu (1994) = Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. II, *Rostirea* (ed. Magdalena Vulpe), Bucureşti.

Quintilian (1974) = Quintilian, *Arta oratorică* (trad. de Maria Hetco), Bucureşti.

AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LXI, 2015
Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu

Cazul dativ în limba română veche

Ştefan Găitănaru
Universitatea din Piteşti

By comparing the configuration of dative case în Latin and in contemporary Romanian, the present paper aims to thoroughly approach the discoursive values of nomina in dative case in Old Romanian, proving the fact that this case presents the most grammatical archaisms in nomina functioning.

1. Deşi de natură diferită, dativul şi nominativul, în limba latină, făceau parte din subclasa cazurilor gramaticale, caracterizate prin specializare funcţională şi prin neparticiparea la GPrep (absenţa prepoziţiilor).

Deosebirea dintre cazurile gramaticale şi cele concrete (ablativul şi locativul) nu era strictă, cu atît mai mult cu cît existau şi cazurile mixte (genitivul şi acuzativul).

Extinderea seriilor omonimice şi evoluţia mărcilor gramaticale în urma căderii consoanelor finale au condus, în latina populară, la deplasarea unor funcţii de la un caz la altul. S-a constatat, în consecinţă, o extindere a zonelor de sinonimie şi polisemie gramaticală: „Acţiunea conjugată a tuturor acestor factori a avut drept consecinţă că o multitudine de forme exprima aceeaşi funcţie, iar o multitudine de funcţii era la rîndul ei exprimată de o formă unică" (Fischer, 1985, 85).

În procesul destructurării rigorilor clasice se înscrie şi relaţia dintre genitiv şi dativ. Mutaţiile respective din latina populară se regăsesc aproape în totalitate în limba română veche, aşa încît pot fi trecute pe lista elementelor de continuitate ce probează forţa conservatoare a limbii române, generată de plasamentul ei într-o arie laterală (izolată) a Romaniei.

Caracterul predominant al unui caz în determinarea unei anumite direcţii a transformărilor este, poate, de o importanţă secundară, dar el a fost edificat în mod diferit de specialişti. Astfel, I. Fischer, deşi arată că dativul a preluat de la genitiv funcţia prototipică a acestuia, posesia (*suae matri de ventre,* sec III, dH), sau alte funcţii colaterale, *genitivus memoriae*, de exemplu (*cui supra meminise*, sec. VI, dH)[1], constată totuşi că „Genitivul tinde să se confunde cu dativul, cu predominarea celui dintîi"[2]. În sens invers, dar cu aceeaşi finalitate, se defineşte „predominanţa dativului": „Procesul de constituire a unei forme unice de genitiv-

[1] Cf. pentru exemple, Fischer, 1985, 85, 86.
[2] *Ibidem*, 89.

dativ s-a efectuat sub influenţa dativului asupra genitivului”[3]. Sînt amintite dativul adnominal, evoluţia prepoziţiei *ad* şi evoluţia unor forme pronominale.

2. În gramatica actuală a limbii române, interpretarea pare motivată de considerarea dativului drept un caz gramatical (cu funcţie specifică şi fără prepoziţii). În acest sens s-au operat două restrîngeri.

În primul rînd, limitarea complementului indirect la construcţiile cu dativul, prin disocierea lui de complementul prepoziţional (nu s-a apelat la expresia *complement indirect prepoziţional*).

În al doilea rînd, s-a anulat statutul prepoziţional al conectorilor *potrivit, conform, contrar, asemenea, aidoma, aşijderea.*

Prima restrîngere este justificată de tendinţa de omogenizare a funcţiei sintactice şi a fost propusă cu mulţi ani înainte[4]. Ea pare în contradicţie cu teoria logico-semantică a cazurilor, în care anumite roluri tematice (cazuri), de exemplu beneficiarul, se exprimă deopotrivă prin dativ şi prin construcţii prepoziţionale: *Ci le-am lăsat lor şi feciorilor lor şi nepoţilor lor* (DÎ, 100); *aceste cuvinte să le ţii domniia ta la tine* (DÎ, 95)[5].

A doua restrîngere, referitoare la prepoziţii, nu are finalitatea anterioară, întrucît, chiar dacă ar fi corectă, lasă în precedenţa dativului conectorii *graţie, datorită, mulţumită.*

Contestarea celorlalte nu ţine de o reconsiderare necesară a convenţiei gramaticale, ci survine din neînţelegerea trăsăturilor fundamentale ale statutului prepoziţional. S-a considerat că pot fi plasate deopotrivă în clasa adverbului sau a prepoziţiei, dar că „Pentru unificarea interpretării, *conform, contrar, potrivit,* ca şi *aidoma, asemenea, aşijderea* sînt încadrate în clasa adverbului”[6].

În realitate, în limba română, conform contextului ei diagnostic, prepoziţia se caracterizează prin aceea că nu poate finaliza niciodată un enunţ (ca în engleză, de exemplu). Un enunţ ca *Ei s-au înţeles conform reglementărilor recente* nu poate fi rescris ca **Ei s-au înţeles conform.* Prin urmare, conectorii respectivi, în contextele în care nu pot finaliza un enunţ, rămîn în sfera dativului, fiind ei înşişi afuncţionali.

3. Un caz se defineşte în mod fundamental prin formele şi prin funcţiile pe care acestea le contextualizează.

3.1. Sub aspect formal, în urma căderii consoanelor finale, seria omonimică dativ-ablativ, generalizată la plural, putea fi dublată, prin includerea în seria de la singular a acuzativului. În situaţia în care dativul prelua una dintre funcţiile fundamentale ale genitivului, posesia, i-a preluat şi desinenţele pronominale, conservatoare în evoluţia declinării, cu urmări importante: „Fenomenul este

[3] Coteanu, în ILR, II, 1969, 219, 220.
[4] Guţu Romalo, 1973, 173.
[5] Cf. Frâncu, 2009, 175.
[6] GALR, I, 2008, 629.

deosebit de interesant pentru flexiunea articulată nominală românească, deoarece permite să înţelegem cum s-a generalizat la pronume şi la articol formele de genitiv şi nu cele de dativ: *lui* (←*illui*), *ei* (←*illei*), *lor* (←*illorum*)"[7].

O altă trăsătură formală, în norma veche, este declinarea atomistică: *Am vândut nepotu-mieu, lui Ignat Doboş şi surorii sale, Albei preuteasii* (DÎ, 155); *mai întâi s-au ivit Mariei Magdalenei* (TE, 36^{v}/1); *Nu cred carei se roagă sfinţilor morţi (...) sau sfintei Mariei* (TE, 49^{v}/7-8); *lauda preasfintei născătoarei de Dumnezeu şi pururea fecioarei Mariei* (AI,14^{v}/13-14), *iară Sfintei Fecioarei* (AI,15^{v}/21); *păharul preaînţeleptelor capetelor voastre* (179/1-2); *Şi aceasta au fost pricina ertatului Dumitraşcului paharnicul* (AB, 126^{r}/28-29); *uitându-mă măririlor preasfintei fecioarei Mariei* (AI, 36^{v}/18); *Nu era în puterea lui Barnovschii vodă (...) să-i facă vreunu rău Lupului vornicului* (MC, 216, 10-11).

Norma literară de mai tîrziu a validat structura numai pentru determinanţii demonstrativi*: şi au dăruit toţi banii Tăutului logofătului celui mare* (U, 58^{v}/1); *multă sănătate priiatinului nostru celui iubit* (DÎ, 173); *zicere-aţi codrului acestui* (TE, 86^{v}/9); *Şi s-au născut un cocon filosofului celui mare* (S, 119^{r}/4-5).

3.2. Din punct de vedere funcţional, dativul poate ocupa mai multe poziţii sintactice: complementul indirect, complementul posesiv, atributul pronominal în dativ (acestea din urmă, ca şi construcţia *sum pro habeo*, ca manifestări ale dativului posesiv), atribut substantival/pronominal în dativ (dativul adnominal), apoziţie, circumstanţialele de mod, de loc (locativul), instrumental, complementul comparativului. Cu o frecvenţă mai mică, poate fi amintit şi complementul de agent (*dativus auctoris*).

3.2.1. Complementul indirect este limitat, aşa cum s-a arătat, de gramatica normativă actuală, la nominalele în dativ şi la construcţiile cu *la*, echivalente semantic cu acestea.

Interesant este că, din punct de vedere semantic, multe dintre rolurile tematice pe care le poate îndeplini dativul în limba română actuală se regăsesc în limba română veche, fiind, unele, individualizate în gramaticile latineşti. De exemplu:

- beneficiarul (*dativus commodi vel incommodi*): *Roscius praedia coluit aliis non sibi; el au cerşut de la înpăratul turcescu frăţâni-său domniia mea* (DÎ, 142); *şi li-au dres împăratul cu mâna lui tuturor câte un păhar de vin* (NL, 349^{v}/9-10); *mie mi să pare tot una a fi, sau de seceră cineva luiş, sau altuia* (SA, I, 29); pentru *incommodi: veni de luă Rimul şi robi lu Maxim muiarea şi fata* (MO, 58^{r}/1,2);

- destinatarul, nu cu structura lui dublă din latină (*dativus finalis*)*: mihi cives auxilio venerunt; Deci i-au vândut să-i fie lui moşiia şi feciorilor şi nepoţilor şi strănepoţilor lui, să-i fie moşiia în veci*, (apud Frâncu, 2009, 175); *şi voiu da pre*

[7] Iliescu, Macarie, în ILR, I, 1965, 57, nota 2; cf. şi Philippide, 2011, 438; Coteanu, în ILR, II, 1969, 221.

eale ţie spre ispită (BB, XVI, 60); *Venit-au drept aceia robilor răscumpărare, morţilor înviiare şi viaţă, bolnavilor vraci* (AI, 103^{v}/7-9);

- ţinta: *it clamor caelo; uitară pre Dumnezeu (...) şi se închina soarelui şi luniei şi stelelor* (MO, 11^{r}/2);

- experimentator: *Sântu domni buni şi li-e milă de toţi săracii* (DÎ, 113); *Oarecui-i fu milă d-însul şi vru să le gonească* (MO, 83^{r}/5,6).

Situaţia se întîlneşte şi la poziţiile sintactice cu frecvenţă mai mică:

- locativul (*locativus*): *Corinthi multi juvenes artem loquendi discebant* (Bujor, Chiriac, 1971, 192), *s-au făcut mare pustiire pământului despre amândoauă părţile* (AB, 121^{r}/5);

- agentul (*dativus auctoris*): *mihi decretumst renumerare omne aurum* (Cf. ILR I, 1965, 245); *nu faceţi înaintea oamenilor să fiţi văzuţi lor* (CT, 9^{v}, apud Frâncu, 2009, 179).

3.2.1.1 Clasa regenţilor care impun dativul a evoluat, în timp, în cadrul aceloraşi părţi de vorbire.

3.2.1.1.1. Cel mai important regent al dativului complement indirect este verbul, de multe ori cu regimul deplasat faţă de limba română actuală, conform cerinţelor de atunci ale traductologiei: „Astfel, influenţate de corespondentele lor slave, verbe ca *a apăra „a interzice", a conteni. a crede, a (în)vinge, a judeca, a huli, a opri, a sledi* sînt de obicei determinate de complemente indirecte în dativ, în textele traduse din slavă, mai fidele originalului (...). Unele dintre verbele acestea (*a crede, a (în)vinge*) se construiau cu dativul şi în latină, iar regimul lor din unele texte vechi se poate explica şi prin influenţa latină"[8].

Au fost trecute în revistă şi alte verbe cu corespondent slav: *a se asemăna (upodobitisę), a-şi bate joc (porogatisę), a se bucura (radovatisę), a dodei (sutojati), a împiedica (zapeti), a învăţa (poucitisę), a tocmi (upodobitisę)*[9].

Se pot da foarte multe exemple: *Cine se bucură răului altuia, nu însereadză fără obidă* (FD, 478^{v}/3-4); *era întru elu duhul hicleanu şi învâncu loru* (CV, 3^{r}/6); *după aceea acestui sau acelui Givei s-au încrezut* (DÎ, 181-182); *creadeţi cuvintelor acestora ce-am spus aice* (TE,5^{r}/5); *Cine creade propovăduitorului, dezlegat şi iertat şi spăsit va fi* (TE, 12^{r}/4-5); *nu se adură întru aceaeaş currvie a sleirei, hulinduse celuia* (CV, 79^{v}/4-6); *celuia ce voru da cuvântu ce are gata a giudeca viiloru şi morrţilor* (CV, 79^{v}/7-8); *cel ce giudecă tuturor după lucru* (CV, 71^{v}/7-8); *cel ce se gândeaşte, aseamănră-se undeei mariei* (CV, 55^{v}/10-11); *slujiţi domnului cu frică şi vă bucuraţi lui cu cutremur* (AI, 13^{v}/15-16);

Astfel de calcuri gramaticale nu sînt însă generalizate, chiar în textele în care se găsesc: *ceia ce giudecă menre vrea se me lase* (CV, 51^{r}/5-6); *Muiare, creademă că va veni ceasul* (TE, 21^{v}/8); *Nu derept cuvântul tău creadem* (TE, 22^{v}/8-9).

[8] Frâncu, 2009, 175, 176; cf. Costinescu, CV, 159-160; cf. şi Stan, 2005, 90.

[9] Rosetti, 1986, 524.

Faptele de limbă ce caracterizau norma dominantă, adică cea care s-a impus ulterior, sînt destul de frecvente: *Nu ştiţi că sfânta dumerecă voiu giudeca viii şi morţii?* (CS, 3^{r}/2); *ceia ce n-au crezut în tatăl şi în Fiiul şi în Duhul Sfânt* (CS, 18^{r}/1).

3.2.1.1.2. Numele în dativ se găseşte, foarte frecvent, cu rol de experimentator, în multe expresii verbale: *Şi domniii-lui i pare bine* (DÎ, 146); *Nouă ne pare că n-are vină* (DÎ, 195); *Domnul Dumnezeu să-i fie milă de noi şi de ceastă ţeară* (DÎ, 111); *sântu domni buni şi li-e milă de toţi săracii* (DÎ, 113); *pare-mi-se că din aceste pricini vine* (ITR, 3^{r}/4/5); *Însă nu mi să păru a lăsa acum şi pe Lorenţu Topeltin* (ITR, 36^{r}/11*); Îţ pare că altă osebită limba lor fac* (ITR, 39^{v}/5-6); *Îm pare mie că nici a împăratului n-are fi fost vina* (S, 108^{v}/17); *îm pare rău de tine* (S, 113^{r}/22-23); *apoi să căiaşte şi-i pare rău* (AA, 61^{v}/5); *iată şi domniilor, crăiilor, împărăţiiilor, avuţiiilor, măriiilor şi tuturor celoralalte câte sânt aşa să întâmplă şi le vin* (ITR, 66^{r}/1-2); *Nu caut eu ce ţi se cuvine ţie să iai, ce caut eu ce mi se cuvine mie să dau* (FD, 507^{v}/4-5); *Oarecui-i fu milă d-însul şi vru să le gonească* (MO, 83^{r}/5,6); *i să cade lui a merge în Ierusalim şi multe a păţi* (AI, 8^{v}/1); *Şi ţie ţi să cuvine ca să lăcueşti într-însa* (AI, 40^{v}/29); *fiindu-mi ruşine să stau de faţă, m-am ascuns* (AI, 95^{v}/8); *mulţi sântu de le iaste drag a vărsa sânge nevinovat* (U, 108, 12).

3.2.1.1.3. Regentul adjectival este şi el foarte frecvent. Unele sînt adjective propriu-zise: *Strâmbătatea este protivnică dereptăţiei* (FD, 548^{v}/1); *că au fost vicleni înpăratului* (AB, 146$^{v/}$17-18) *sunt trei lucrure protivnice svatului* (FD, 524^{v}/2); *Şi era mare vrăjmaş rimleanilor* (FD, 574^{v}/3-4); *Au fost un slujitori şi era foarte drag împăratului* (S, 96^{r}/7-8); *bucuros acestui prilej* (MC, 288, 7).

Foarte multe însă sînt deverbale, ce se conformează regimului verbal: *mai arătători, mărturisitori şi slugi şi învăţători celui Mesie adeverit* (TE, 6^{v}/6-7); *Sânt orbi, purtători orbilor* (TE, 75^{r}/9-10); *Aşa cu mult datoriu sântem vecinului noatru. Dară cu ce sântem datori lu Dumnezeu?* (TE, 89^{r}/5-6); *din feliul lor era neodihniţi şi nemulţămitori tuturor domnilor* (AB, 144^{r}/3); *căci sânt nemulţămitori şi necunoscători binelui* (ITR, 48^{v}/6-7); *ca nişte biruitori pământului şi tuturor ţărâlor* (ITR, 80^{v}/2-3).

3.2.1.1.4. Mai puţin frecvente, cu regim de dativ, sînt interjecţiile şi anumite cuvinte cu valoare interjecţională: *Amar mie iaste, de nu voiu binevesti!* (TE, 23^{r}/6); *Mai amar va fi noao să nu ne văm turna către Dumnezeu* (TE, 97^{v}/7-8); *O amar vouă tâlharilor! (...) O amar celuie ce-şi ureaşte fratele său (...) O amar celuie ce cleveteşte şi huleşte pre alţii* (CS, 49^{r}/4-11); *Amar noao, că n-am crezut întru adevăratul Dumnezeu!* (AMD, 9^{r}/9); *Amar lumii de sminteale* (INB, 51/22); *Slavă ţie, Dumnezeule, celui din nălţime* (AI, 148^{v}/5); *slavă, îndelungii răbdării tale, Doamne, slavă ţie* (AI, 148^{v}/13-14)...

Interjecţia *vai* se construieşte foarte frecvent cu prepoziţia *de*, a acuzativului: *O, vai de tine, suflete, multe iubiiai în deşertu* (CS, 39^{v}/1); *O, vai de voi, păcătoşilor* (AMD, 31^{r}/3); *O, vai de capetele noastre!* (AI, 24^{v}/8).

Mai rar ea regizează un dativ: *vai lumii de scandile (...), însă vai omului aceluia pentru care vin scandilele* (ITR,64^{r}/5-6).

Se întîlnesc şi forme ezitante, care, probabil, din hipercorectism, folosesc ambele structuri: *vai de lui, vai de celuia*[10]*; vai de mie, ca venrirea mea delungă-se* (PH, 109^{v}/25).

3.2.1.1.5. Lipsa regentului, în dedicaţii, care, la nivelul actelor de vorbire, desemnează destinatarul, este aparentă, structurile fiind eliptice: *Cinstitului şi luminatului şi înfrâmsăţatului cu destoinicie şi cu creştinătate, milostivului Gheorghie Rakoczi* (NTB, 111); *Blagocestivului, prealuminatului şi noao cinstitului, dulcelui şi mai marelui frate* (CO, II^{r}/1-2); *Prealuminatului şi preaînălţatului domn Constandin Brâncoveanu Basarab Voevod* (AI, 242/3); *Lui Dumnădzău unuia, în Troiţă închinatului şi slăvitului* (CO, 2^{r}/1-2); *Prealuminatului, blagocistivului şi preacuvântăreţului Ion Dimitrie Constantin Voievoda* (CO, IX^{r}/1-3).

3.2.1.2. Clasa de substituţie a complementului indirect este reprezentată de substantive, pronume , mai rar, de numerale.

3.2.1.2.1. Cele mai multe substantive sînt comune: *Scriş eu popa Ştefan acestor oameni,* (DÎ, 104); *că iaste sminteală amânduror ţărilor* (DÎ, 174); *Apoi iar nu s-au potrivit domnul blestemăciunii lor* (AB, 133^{v}/34-35); *Zioa zilei cuvânt spune /Noaptea nopţei minte pune (CPv, 18, 5-6); au dăruit domnii destoinicilor şi bunilor slugi ocine sau altcevaş, pentru vrednicia şi mari slujbe ce vor fi făcut domniei şi ţărâi* (ITR, 4^{v}/10); *Acel feliu de ispravă au făcut banul Cornea domnului şi ţării* (AB, 131^{r}/3-4); *şi au grăit jupâneasa Stanca fiiu-său domnului* (AB, 132^{v}/34-35*); n-au spus jupânu-său nimica* (S, 85^{r}/4); *iar sfătuitoriul au grăit împăratului, iar împăratul au grăit filosofului* (S, 88^{v}/1-2); *uitară pre Dumnezeu (...) şi se închina soarelui, şi luniei şi stelelor* (MO,11^{r}/2); *răsipi acea avuţie toată, cum nu se cădea, balamuţilor, hoţilor, măscăricilor* (MO, 108^{v}/1-3); *Acesta au urmat dascălului şi învăţătoriului său Hristos, păstoriului celui bun şi adevărat* (AI, 46^{v}/7-9).

Întrucît regula anticipării este facultativă la complementul indirect aflat după verb, se observă, în exemplele citate, absenţa acesteia. Există însă şi contexte, cu anticipare: *iaste singur Iuda şi vânzător lui Hristos şi nu i să va erta nici popei, nici aceluia* (AI, 50^{v}/15-16); *au crezut veneţiianii că-i iaste nepot lui Despot (NL, 193^{v}/1-2); i-au dat hrană şi lui şi doamnii lui* (U, 13^{v}/2).

Reluarea este obligatorie în limba română actuală, cînd acesta este antepus verbului. Ea nu se întîmplă însă întotdeauna în limba română veche: *Că deaca nu va fi ţie milă de fratele tău, nici lu Dumnezeu nu-i va fi milă de tine* (TE, 71^{v}/10-

[10] Cf. Densusianu, II, 1961, 186.

11); *iată şi domniilor, crăiilor, împărăţiilor, avuţiilor, măriilor şi tuturor celoralalte câte sânt aşa să întâmplă şi le vin* (ITR, 66^{r}/2-3); *Că Dumnedzeu trufaşiloru protiveaşte e smeriţilor dă bunrătate* (CV, 82^{r}/5-6); *tuturor prorocilor şi tuturor sfinţilor (...) li s-au zis cuvinte de bucurie (AI, 15^{v}/16-17).*

Situaţia anticipării se repetă şi în cazul substantivelor proprii*: dat-am zapisul nostru în mână lui Arbanaş* (DÎ,106); *Ci dereptu aceaea una mulţemin lu Dumnezeu* (DÎ, 112); *Şi mulţămesc foarte întâi lui Dumnedzău şi al doilea dumneavoastră* (S, 106^{v}/23-24); *Iraclie închină cetatea Fecioareei şi Maicei Domnului* (Mo, 79^{v}/8).

În antepunere, reluarea este mai frecventă: *Ce lu Pavel-i grăia duhul se nu se suie* (CV, 13^{r}/5-6); *Pravelnicului Avram îi părea că dereptu elu se închină lemnul* (CS, 78r/4-5).

Legarea fenomenului dublării prin clitic de semantismul verbului, n-a reuşit să evite relativismul procesului: „Se observă astfel, cu multă claritate, mutarea categoriilor de verbe de la obligatoriu la facultativ, atunci cînd se trece de la reluare la anticipare”[11].

Tendinţa riscantă de a marca obiectul indirect prin topică, fără desinenţe, a fost restrînsă şi s-a soldat cu structuri anacolutice[12]: *Domnul Dumnezeu să-i fie milă de noi şi de ceastă ţeară* (DÎ, 111); *Alţii le va fi trupul putredu ca un câine mortu* (CS, 55^{r}/10-11); *Aceia cade-lă-se să se muncească cu mare chin în veaci netrecuţi* (CS, 115^{r}/7-9); *de se închinară lu Adam ca nişte robi domnu-său* (MO, 7^{v}/5).

Exprimarea complementului indirect prin substantivele proprii se face prin utilizarea indicelui proclitic *lui* (*lu*), marcă a genului personal, care „în dacoromână, (...) prezintă deosebiri stilistico-funcţionale importante: *lu* este popular, pe când *lui* este livresc”[13].

Frecvenţa formei populare este regresivă, începînd cu traducerile din secolul al XVI-lea. În traduceri, unde caracterul popular pare mai puţin motivat, este mai frecventă decît în textele originale din secolul al XVIII-lea (Ivireanul, Cantemir) , ceea ce denotă o anumită preocupare pentru un limbaj mai îngrijit: *Era bunii fii lu Scheveiu* (CV, 3^{r}/5-6); *acestea dzise lu Pavelu Duhul* (CV, 4^{r}/4-5); *toţi oamenii văzură, deaderă laudă lu Dumnezeu* (TE, 157^{v}/8); *Miluiaşte-ne Doamne, fiul lu David* (TE, 73^{v}/13); *Ci dereptu aceaea una mulţemim lu Dumnezeu* (DÎ, 112); *de se închinară lu Adam ca nişte robi domnu-său* (MO, 7^{v}/5); *veni de luo Rimul şi robi lu Maxim muiarea şi fata* (MO, 58^{r}/1,2); *ducu lucrurele toate înaintea lu Hristos* (CS, 11^{r}/10-11).

Uneori *lu* se află în faţa substantivelor comune, atît la genitiv, cît şi la dativ: *cumu e sfântulu semnu a lu credincioşiloru dreapteei credinţe* (CC, 199, 15); *Fistu spuse lu împăratu* (CV, 34^{v}/9-10).

[11] Saramandu, 1966, 430.
[12] Cf. Chivu, în CS, 200.
[13] Coteanu, în ILR, II, 1969, 116.

Procedeul se păstrează şi astăzi în limba vorbită: *Şi ne-am pomenit numai cu Irimia, cu cumnatul lu... nostru, adic-a lu Victor. Tatăl lu Mimi*[14].

Unii specialişti l-au explicat prin forma de dativ *illo*: „Şi dacoromânul *lu,* ca proclitic: *lu Vasile, lu Gheorghe* etc. trebuie să fie interpretat ca urmaşul dativului *illo*; cf. arom. *alu* dinaintea numelor proprii: *al(u) Andreiu, al(u) Barac*, care conţine, de asemenea, un *illo*"[15]. *Illo* n-ar putea explica însă formele de genitiv şi nici pe cele de posesiv: *şi soţu lu Dumnedzeu meni-se* (CV, 61^{r}/11); *înviiase întru ei duhul lu Hristos* (CV, 70^{v}/13); *cu alu tău ajutoriu şi cu firea dumnezeiască* (CC, 204, 37); *Casa lu Israilu upovăi în Domnul (...) Casa lu Aaronu upovăi în Domnul* (PS, 191^{v}/3,5); *numai cu voia şi slobozitura lu Dumnezeu; numai păcatul nu se face cu voia lu Dumnezeu* (TE, 30^{v}/9-10; 11); *puse pre nepotu-său, Gaie, feciorul lu Costantin* (MO, 48^{v}/9-10).

Forma literară ce se va generaliza mai tîrziu (mai puţin în limba vorbită), traversează şi ea secolele: *A treia zi spuseră lui Laban cum Iacob au fugit* (PO, 31, 22); *Şi conteni lui Iisus şi ieşi den el drac (*TE, 84^{r}/14); *Lui Ioannu botezătoriulu, tăiatu-i fu capulu* (CC, 285, 9-10); *Faceţi pamet lui Domnedzeu şi sfinţiloru* (CS, 6^{v}/5); *Şi dzise preasfânta maică lui Hristos* (CS, 16^{v}/15); *Aşa-i era lui Theofil viaţa încremenită* (MO, 103^{r}/8); *Şi dede iară scaunul de patrierşie lui Methodie* (MO, 106^{v}/7); *născu scaun sfânt lui Dumnezeu* (AI, 39^{v}/28); *Lui Noei-au poruncit Dumnezeu să facă chivotul* (AI, 140^{v}/23); *Lui Moisi i-au poruncit să meargă în Eghipet* (AI, 140^{v}/34); *aceiaşi romani sint carii lui Conrat al triilea (...) îndestul au dat* (CO, 889); *Lui Dumnădzău unuia, în Troiţă închinatului* (CO, 875); *să să fi rugat lui Laslău să nu-l omoară* (CO, 1036); *Şi i-au făcut Şeremet cinste mare lui Dumitraşcu-vodă şi boiarilor săi* (NL, 344^{v}/5-6).

Uneori, la substantivele proprii formal-feminine, marcajul genitiv-dativului angajează şi desinenţa: *iară doamna lui Ieremiei vodă, în Iaşi* (MC, 178, 2); *ce era în Iaşi cu doamna lui Ieremiei vodă (...) ginerii lui Ieremiei vodă* (MC, 178^{v}/2).

Marca proclitică de genitiv-dativ oferă indicii importante în istorial limbii române. Absenţa acestui „indice proclitic de genitiv-dativ"[16] din dialectele sud-dunărene a constituit argumentul de „a considera pe *lui* din dacoromână o inovaţie a acestui idiom, care s-a format după despărţirea lui de istroromână, deci aproximativ după secolul al XIV-lea"[17].

Exprimarea prin procedee analitice a complementului indirect în limba română veche continuă o tradiţie îndelungată: „Mai mult chiar: încă din latina

[14] Dascălu Jinga, 2002, 46.
[15] Coteanu, în ILR, II, 1969, 221.
[16] Cf. şi GBLR, 2010, 87.
[17] Coteanu, 1969, 117.

arhaică funcţia dativului putea fi redată printr-o construcţie prepoziţională, cu *ad*, 'la' : *hunc (...) ad carnificem dabo* 'pe ăsta îl voi preda călăului' "[18].

Fenomenul a avut continuitate, din moment ce se regăseşte şi în celelalte faze ale latinei: „Al doilea fenomen specific latinei populare şi tîrzii este tendinţa de a se întări şi preciza valoarea cazurilor prin prepoziţii (...). La dativ s-a pornit de la exprimarea obiectului indirect prin *ad* + acuzativul, în locul dativului sintetic"[19]. Sînt date mai multe exemple: *Ad hostis exuvias dabit (Plaut); ad te dederam litteras* (Cicero), *dixit ad eam* (Fredegarius)[20].

În latina clasică, fenomenul intrase în concurenţă cu folosirea dativului final în locul acuzativului: „Si l'on trouve le datif employé pour marquer le but, on rencontre inversement *ad* et l'accusatif pour marquer l'attribution: *dare ad aliquem* etc. La concurrence de ces deux constructions a finalement abouti à l'élimination du datif"[21].

Fenomenul de confuzie a prepoziţiilor din latina tîrzie (era vorba de cele ale acuzativului şi ablativului) s-a extins ulterior şi la valorile de genitiv şi dativ. Astfel, apar exemple ca *Hic requiiscunt membra ad duus fratres* (CIL, XIII, 2483)[22].

O distribuţie similară cunosc şi prepoziţiile *a* (lat. *ad*) şi *la* (lat. *illac*) din limba română veche, în exprimarea valorilor de genitiv sau de dativ astfel: *la* (dativ) şi *a* (genitiv şi dativ).

Cea mai frecventă este construcţia cu *la*, acuzativul echivalînd semantic un dativ: *La ai noştri preaiubiţi şi de la inimă fraţi (...) sănătate şi închinăciune tremeatemu domnilor-voastre* (DÎ, 111); *Scris-am de la Dumnezău bucurie la ai miei cinstiţi şi preaiubiţ (...) părinţi mai mari (...) şi la judeţul cel mare al cetăţii Sibiului* (DÎ, 119); *Au trimes la Franţa la Spanea, la papa şi la toţ mai marii de bărbăţie şi de vitejie* (DÎ, 128); *tremese carte la ficiorii ei* (A, 68^{v}/6); *Ce scrise carte la Ion Ţimishi, să vie ca să-l pue împărat* (MO, 123^{v}/7); *Să slujească nepotu-meu, Anadan, la dumneata (...) şi era preacredincios la împăratul (...); o pecetlui (...) şi o trimise la Archirie* (AA, 63^{v}/5, 15, 20); *nu m-au trimes pe mine împăratul numai la Ezechiia sau la voi să zic aceste cuvinte (INB, 42/10); Şi trimiseră soli la Ezechie, zicându* (INB, 43/2-3); *şi li-ai dat iar la niamurile lui moşiile, la Ceaureşti* (NL, 198^{v}/17-18); *vor da seama la* Dumnezeu (RG, 141^{v}/15); *venit-au şi un agă (...) de-au adus la Costandin vodă caftan* (RG, 173, 7-8).

[18] Fischer, 1985, 86.
[19] Coteanu, în ILR, II, 1969, 59.
[20] Cf. Mihăescu, 1960, 157.
[21] Riemann, 1932, 108.
[22] Apud Coteanu, în ILR, II, 1969, 60.

Recursul la texte ar putea reconsidera afirmaţia că această construcţie „era mai puţin frecventă în secolul al XVI-lea şi la începutul secolului al XVII-lea..."[23].

Mai tîrziu, s-a considerat că „Exprimarea complementului indirect în dativ printr-o construcţie analitică formată de prepoziţia *la* + substantiv în cazul acuzativ, întîlnită în unele scrieri din secolul al XIX-lea se datorează modelului francez *à* + substantiv"[24].

Existenţa unei astfel de structuri în româna populară arată că fenomenul are o vechime mult mai mare. Trecerea din traduceri în scrierea liberă şi în vorbire, continuitatea, ţine de o anumită instituţionalizare a lui, chiar din timpul actului de traducere: „Prezenţa acestor construcţii în vechile traduceri româneşti ale textului biblic constituie o marcă a faptului că traducătorul (...) este conştient de valoarea şi semnificaţia respectivelor structuri"[25].

Construcţiile respective, în virtutea echivalenţei funcţionale, sînt plasate de lucrările normative actuale tot în poziţia sintactică de complement indirect, chiar dacă sînt în cazul acuzativ cu prepoziţie.

Acest lucru ar trebui să se întîmple şi cu prepoziţia *a*, în aceeaşi poziţie sintactică: *că vire se pământului, se giudece a toată lume* (PS, 158^{r}/6-7)*; da-voiu voaă şi altora a mulţi* (CS, 36^{v}/7-8); *Căce mai mult pute nălţimea (...) decât de un trup împuţit, ce pute a toată lumea* (FD, 578^{v}/9); *Se giudece a săracu şi plecatul* (PS, 15^{r}/3); *Giudecaţi a seracu şi meseru, pletulu şi mişelulu deregeţi* (PS, 134^{v}/1); *nece se înkiri-te a Zeu striiru* (PS, 133^{v}/4-5); *că a mulţi le sânt cuprinse inemile cu jale (EÎ, 2, 78); Dară voiu să ştiţi voi că a tot bărbatul cap îi capul lui Hristos* (NTB, 11, 3); *de aduseră a mulţi socoteala şi nebunia* (MC, 181, 18); *Iară numai ce-ţi pare a singur că este bine* (MC, 238, 8-9); *iar a mai mulţi turci nu le ţinea în samă* (NL, 384, 8); *Dupre aceia, au dat cuvântu Ştefan vodă a toată oastea* (U, 106); *a tuturor tiranilor (...) urâtă este stăpâniia* (MC, 176, 1).

Construcţiile analitice (genitivul cu de: *curură de viaţă, calea de spăsenie;* dativul cu *a*), nu au fost validate însă de norma dominantă[26].

Construcţiile sintetice se află, uneori, în acelaşi context cu cele analitice: *va sluji împăratului şi ţării ungureşti şi a toată creştinătatea* (DÎ, 130); *scriu închinăciune şi multă sănătate priiatiniloru noştri, giupânului Budachi (...) şi a doisprădzeace pârgari a domitale (DÎ, 196); mai întâi s-au ivit Mariei Magdalenei , după aceaia alăltor muieri (...) iară a toţi apostolilor, când Toma nu era cu nuşii* (TE, 36^{v}/1-3); *Le măsură grâu Iosif (...) fraţilor lui şi a toată casa tătâne-său* (BB, apud Arvinte, 2004, XXV); *Şi a altora, a mulţi au ajutat, carii au făcut voia lui* (INB, 79/30).

[23] Stan, 2005, 94.
[24] Stanciu Istrate, 2006, 207.
[25] Gafton, 2012, 236-237.
[26] Cf. Gafton, 2001, 92.

Alteori, procedeul analitic îl dublează pe cel sintetic: *s-au ivit* (...) *iară a toţi apostolilor* (TE, 36^{v}/1-3); *Şi Pavel, la Filiposeom gice a toţi creştinilor* (TE, 6^{v}/2-3); *a tuturor tiranilor (...) urâtă este stăpâniia* (MC, 176, 1).

Prepoziţia *a* este frecvent utilizată în limba română veche, în poziţia sintactică de atribut, cu genitivul, situaţie ce va fi admisă de norma dominantă numai în precedenţa cantitativelor (evitarea confuziei este posibilă prin identificarea naturii determinantului): *spăsitoriul nostru, upovăinţă a tot cumplitul pământului* (PS, 96^{r}/6-7); *Ioan Zlataust, învăţătorul a toată lume* (CS, 49^{r}/2-3); *suflete a tot omul, după moşia-ş limbiloru* (CTd, 14^{r}/3); *pre pământu, veselie a toate făpturile* (CTd, 25^{r}/4); *necântând dobânda mea, ce a mulţi* (NTB, 10, 33); *fu scârbă mare a toată ţara şi tuturor domnilor şi crailor* (U, 28^{r}/5); *Adu-ţi aminte că a multe gloate de oameni eşti stăpânu* (MC, 213^{v}/6-7); *nici arhiereii, nici săborul a toată lumea* (SA,I, 56 – 1783).

Puţine contexte nu conţin cantitative: *Limba me trestie a cărtulariu curundu scrietoriu* (PS, 70^{v}/11); *tot stricăciuni făcea, cu fel de fel de râsuri şi batgiocuri a fete fecioare şi a fămei inţelepte* (NL, 391, 8-9).

Poziţia de complement indirect poate fi echivalată şi de o altă construcţie cu acuzativul, cu prepoziţiile *către, spre: în vreamea de acum au răspuns către solii domniii-lui* (DÎ, 136); *Cinstitul Petru vodă ce au fost domnu de Moldova, scris-au foarte bine către noi* (DÎ, 186); *Şi zise Alexandru către voivoz* (A, 7^{v}/4-5); *Deşertu grăi cireş către soţul său* (PS, 16^{r}/3); *către elu cu cu rostul mieu kiemaiu* (PS, 89^{v}/1); *şi va înceape a grăi către păcătoş aceale cuvinte (EÎ, 2, 74); Şi grăind fata către feciorul împăratului* (S, 68^{V}/23); *iar băiaşul au zis către tânărul* (S, 92^{r}/10); *iar slujitoriul au zis către câine* (S, 96^{r}/14); *şi câte au zis ţiitoarea de către dânsul* (S, 106^{v}/21-22); *Iar tânărul (...) nevoiia să zică cuvânt către tată-său* (S, 312); *scrie sfântul Pavel către evrei* (Vo, 3r/13-14); *răspunse către-însul* (MO, 102, 5); *multe lucrure şi seamne lăsaiu spre voi* (CS, 1v/8-9); *să asamănă acestea care grăiţ spre mine* (S, 117^{v} /15).

3.2.1.2.2. În clasa de substituţie a complementului indirect se întîlnesc aproape toate tipurile de pronume:

- personale: *mie mi-ai spus că au văzut cu ochii lui* (DÎ, 95); *sântu domni buni şi li-e milă de toţi săracii* (DÎ, 113); *Noauă ne pare că n-are vină* (DÎ, 195); *însă, unde văzură pre năpârcă, ziseră adins eiş* (TE, 29^{v}/9-10); *ci ţi-i voiu da ţie să faci izbândă cu dânşii (...) că ţi-i dăruiesc ţie* (ITR, 50^{v}/7-8); *Nu caut eu ce ţi se cuvine ţie să iai, ce caut eu ce mi se cuvine mie să dau* (FD, 507^{v}/5-6);

- de politeţe: *dau ştire domnietale za lucrul turcilor* (DÎ, 95); *Aşa mă rog domnivoastră să vă fii aminte de ei* (DÎ, 118); *ce veri pohti de la mine eu totu-ţi voiu da domnetale (DÎ, 128); Şi mulţămesc foarte, întâi lui Dumnedzău şi al doilea dumneavoastră* (S, 106^{v}/22-23);

- reflexive: *Înţelepciunea au zidit şie casă* (DÎ, 153); *oamenrii carii alease şie, înparte şie* (PH, 27^{r}/12); *să nu tragă cineş şie într-alt chip* (CRLV, 187); *Aşea-i*

cela ce adună şie (CR, V, 19); *şi alţi dumnedzăi şie făcură* (VO, 291^{r}/7); *aspru lucru iaşte pentru cele şie cunoscute* (CO, 60, 3); *socotind că chip ca acela şie suppus a fi* (CO, 8,6);

- demonstrative: *rrădică protivire tuturoru iudeiloru, celora ce viu pretutindirea* (CV, 29^{v}/5-8); *Pe carele îl învăţă să-i zică aceluea* (AB, 125^{r}/28); *celui ce i s-au dat mult, mult i să va şi cere* (AI, 94^{v}/31): *Şi carei fac bine, acelora bine făgăduiaşte; şi carei fac rău, acelora tare să laudă* (TE, 105^{v}/10-11); *celălalt celuealalt încă aşa zicea* (AB, 136^{r}/13-14);

- interogativ-relativ: *Deci arbănaşul, apucându-se, cărei scriu mai sus* (DÎ, 105); *Hroiot (...) căruia i-ai ieşitu Ştefan vodă înainte* (U, 31^{v}/5); *gheţii sânt cărora acum le zicem vlahi* (ITR, 8^{r}/5); *voi da sate şi olate cui voiu vrea* (DÎ, 132); *Cui veţi ierta păcatele, iertate vor fi; cui le veţi ţinea, ţinute vor fi* (TE, 12^{r}/3-4); *Archirie, să-m spui cui mă potrivescu eu* (AA, 68^{r}/17); *Însă cui iaste poftă, citească Tito Livie Padovanul* (ITR, 11^{r}/4);

- nehotărît: *dă Dumnezeu unuia mai mult decât altuia (TE, 80^{r}/8); Aproape iaste Dumnezeu tuturora carei cheamă pre el* (TE, 65^{r}/8); *deade lor avuţia lui: unuia amu deade cinci talanţi, altuia doi, altuia unul* (TE, 107^{r}/8); *cu oblicire oblicează fiecăruişi omu* (CC, 311, 23); *când unuia când altuia descărcându-se* (ITR, 49^{r}/3-4); *care nici cu putinţă iaste cuivaş în lume să poată umbla* (ITR, 22^{v}/10-11); *cărţile de la Nicolae Vodă scriind tutulor să se bucure* (AB, 355^{v}/4); *A treia easte când nu ierţi nescui* (FD, 498^{v}/3-4); *Oarecui-i fu milă d-însul şi vru să le gonească* (MO, 83^{r}/5,6); *Ştie fieştecăruia den vrăjmaşilor lui a răsplăti* (ITR, 27v/8); *verice va păsa cuiva la cele sufleteşti, alerge la mine* (AI, 25^{v}/15);

- negativ: *Nu poate ierta nemunuia păcatele* (TE, 12^{v}/6); *dracul nemunuia niciun rău nu poate face* (TE, 30^{v}/9); *Iară Ştefan vodă n-au vrut să plătească nimului (...) n-au dat niciun ban nimului* (AB, 351^{v}/2); *nu dăm nimănui nimica, să nu facem nimărui niciun bine* (AI, 71^{v}/38).

Complementui indirect exprimat prin pronume cunoaşte şi alte structuri.

La limita dintre funcţional (complement indirect) şi afuncţional se plasează pronumele din contextele dativului etic: *ci ne-au venit şi ne-au fost domni* (DÎ, 112); *Doamne, Zeul mieu, se nu bucure-mi-se* (PS, 53^{v}/8-9); *se nu cându-va bucure-mi-se dracii miei* (PS, 60^{v}/5); *aceste feceşi şi-ţi tăcuiu* (PS, 79^{r}/10); *lepădă-se se măngăe-mi-se sufletul mieu* (PS, 120^{r}/2-3); *Direpţ aceia să mi-ţi deşchiză Domnul Dumnezeu cămara ceriului şi să mi-ţi fie uşile deşchise* (INV, 299); *Eu nu-l voiu prinde, nici ţi-l apăr, ci de-ţi trebuiaşte, tu ţi-l prinde* (U, 121^{v}/17-18).

În schimb, formele rezultate din transformarea *sum pro habeo* se încadrează în clasa de substituţie a complementului indirect*: i-au fost din fune lui frate* (DÎ, 97); *să-i fie lui moşîia şi nepoţilor şi strănepoţilor lui, să-i fie moşiia în vecia* (DÎ, 100); *să fie moşii ohabnice svintei mănăstiri* (DÎ, 125); *ca să-in hie lui ocină şi moşie în veaci neclătită* (DÎ, 154); *crezând întru Dumnezeu că va fi lui milostivnic*

(TE, 31^{v}/8); *venit-au poruncă ca să dea cai (...) de care mare întristăciune era domnului şi tuturor* (AB, 129^{v}/17); *au zis către caimacani că domnul îi este şi pârâş şi judecătoriu* (AB, 132^{r}/27-28).

Există în limba română veche complemente indirecte cu prepoziţii ale genitivului, construite cu dativul: *iar ei să brodiră cu atâta răotate asupră-i* (AB, 146^{v}/7-8); *să scoală asupră-i câinii, ca nişte vrăjmaş* (AI, 56^{v}/11-12); *să se poată bate şi să poată sta împotrivă-i* (ITR, 15^{v}/6); *împotrivă-ş grăiaşte cel ce au scris acel letopiseţ* (ITR, 54^{r}/5); *năvăliia mult rău de multe părţi asupră-i* (MO, 101^{r}/5,6).

3.2.2. Complementul posesiv este una dintre realizările dativului posesiv, adverbal şi adnominal în acelaşi timp.

A fost încadrat multă vreme de gramaticieni la atributul pronominal în dativ şi, uneori, la complementul indirect (sensul logic, exprimat de întrebarea adresată verbului primă în faţa sensului secundar posesiv). Un argument în plus, al considerării drept complement indirect, a fost exprimarea lui prin formele accentuate ale pronumelui şi chiar prin substantive, anticipate sau reluate de formele clitice (*Lui Radu i s-au înecat corăbiile*). Reluarea şi anticiparea constituiau trăsături specifice complementelor-obiect[27]. GALR, II, 2008 consideră că în enunţuri de acest tip avem de-a face cu un complement posesiv dublu exprimat[28].

Dar, dacă s-ar analiza mai exact jocul asemănărilor şi al deosebirilor dintre complementul indirect pe de o parte şi atribut pe de alta, această poziţie sintactică ar trebui să se numească *complement indirect posesiv,* ca specie a complementului indirect.

În limba română veche este foarte bine reprezentat*: pre io-i va fi voia* (DÎ, 95); *mi-am vândut eu, Roşca din Negreni, moşiia* (DÎ, 97); *Ierta-ţi-să-vor ţie păcatele* (TE, 3^{v}/8); *Şi aşa cu acestea să bucura în ospeţe şi în veselii (...) măritându-şi fetile, însurându-şi feciorii cei de vârstă* (AB, 141^{v}/5-7); *Şi-şi învăţa împăratul feciorii săi să se ţie de credinţa cea bună şi adevărată* (ÎNB, 81); *Că deaca mi se vor ierta lucrurile* (INB, 117/8); *pentru ce să-ţi pierzi tu cinstea pentru voia cuiva ?* (INB, 119/11); *Şi să-ţi înveţi sluga* (INB, 122/5); *Derept aceea (...) pierdură-ş cuventele (FD, 475^{v}2); Şi unde şoimulu-ş face cuibul* (FD, 602^{v}/5-6); *pare-ţ că nu-ş era frate dentr-un sânge cu Tit* (MO, 42^{v}/4,5); *Dacă muri Arcadie, lăsă-şi cununa şi scaunul fiiu-său* (MO, 51^{v}/8); *Iară ei ştiură, deci-ş orbi feciorii* (MO, 144^{r}/3); *şi stricându-ş limba, au rămas în ceastă ce acum sânt* (ITR, 39^{v}/11); *domnul Costandin vodă să-şi dea fata după el* (AB, 138^{v}/9-10).

Disocierea complementului posesiv de complementul indirect conform principiului unicităţii (un verb nu poate impune de două ori aceeaşi poziţie sintactică: *Şi-a consacrat viaţa studiului*) nu rezolvă problema atribuirii de către

[27] Şuteu, 1962, 269.
[28] GALR, II, 2008, 471.

substantiv, de două ori, a aceluiaşi rol tematic: *Scoală-te şi-ţi ia patul tău şi umblă* (TE, 18^{v}/2-3); *Şi-ţ opreaşte pohotele tale, şi-ţ pune frâu pohtiloru-ţi* (FD, 588^{v}/1); *să-ş samene moşu-său* (MO, 127^{v}/4); *şi-l mâglisiră de-ş goni pre mumă-sa împărăteasa de la dânsul* (MO, 93^{r}/2,3); *ce-ş orbi pre fiiu-său* (MO, 95^{v}/1); *elu-ş părăsi maică-sa* (MO, 111^{r}/2).

3.2.3. Atributul în dativ cunoaşte două realizări: dativul adnominal şi dativul posesiv adnominal[29]. Şi în aceste construcţii, ca şi în cazul complementului posesiv, se poate vorbi de o imixtiune între funcţiile de bază ale genitivului[30], cerută, poate, de principiul economiei limbii.

3.2.3.1. Dativul adnominal, întîlnit în unele contexte stilistic marcate chiar în perioada actuală, era foarte frecvent în limba română veche[31]. Observîndu-se natura substantivelor regente, se poate înţelege ca o evoluţie din genitivul rudeniei. Astfel de substantive sînt: *rudă, soţ, soră, frate...* Din cîmpul semantic al numelor de rudenie se trece uneori în cel al ierarhiilor sociale sau religioase (*domn, spătar, împlinitorii legii...*).

Contextele cele mai frecvente sînt cele ce desemnează cîmpul semantic al rudeniei*: Şi fiind dragomanul rudă Radului beizadea...* (AB, 122^{v}/17); *Adecă eu Nastea, sor Giurjii păharnicului şi Agafieşoanii* (DÎ, 159); *e samaritean şi îndrăcit şi soţ păcătoşilor* (TE, 76^{v}/13); *au dat-o după Radul beizadea, fecior lui Ilieaş vodă* (AB, 122^{v}/7); *Iară Toma spătariu Şăităneşcu (...) fiind spătar mare şi văr premare domnului* (AB, 143^{r}/22-25); *Fiică maicii tale şi tu eşti* (BB, XVI, 44); *pre carele şi soţ împărăţiei l-au făcut* (ITR, 20^{v}/8); *Mânie este mumă tuturor realelor* (FD, 140^{r}/3-4); *Ia se sculă cu o mătuşe a ei, sor tătâne-său, de se duse în Ţarigrad* (MO, 56^{v}/8,9); *Cu adevărat era ficior lui Ştefan vodă celui Bun* (U, 842-3); *crede cu adevărat că sânt nepot lui Despot* (93^{v}/11); *ieste crăiei leşeşti soţie* (MC, 159^{v}/21); *au crezut veneţiianii că-i iaste nepot lui Despot cel Mare* (NL, 193^{v}/1); *avându pârâ cu Ştefan vodă, ficior Radului vodă* (NL, 237, 6-7).

Alte cîmpuri semantice sînt şi ele destul de bine reprezentate: *Ocară şi batgiocură oamenilor, maică osirdiei, faţă laudelor, sămn de secetă lucrurilor celor bune, gonire agiutoriului celui dumnedzăiesc, sol uimire menţei (...) povaţă căderei în păcate, începătură slăbiciune menţei ş-a inimei, izvor mâniei, uşe făţăriei, tărie dracilor, ferinţă păcatelor, agiutoriu nemilostivirei, iertare şi milă neştiinţei (...) vrăjmaş şi luptătoriu lui Dumnedzău* (CRLV, 49, 169^{v}/2-8); *Şi rămâind Nicolae Vodă domn Ţării Rumâneşti, s-au temut de Ştefan Vodă* (AB, 355^{r}/7); *Căce sântu eu domnu domnilor lor, mentei lor cea rea şi rob robilor miei* (FD, 593^{r}/8-9); *să ne arătăm împlinitori legii şi ale poruncilor tale* (AI, 30^{v}/15-16); *elu se făcea încă a fi priiatin împăratului* (MO,120^{r}/3); *iaste cap domnilor şi câtvaş ţinut ţine papa* (ITR, 63^{r}/3-4).

[29] Cf. Niculescu, 2006, 161.

[30] Cf. Asan, 1957, 138.

[31] Despre originea construcţiei, cf. Niculescu, 1999.

3.2.3.2. Cealaltă formă de atribut, dativul posesiv adnominal, de asemenea foarte frecventă, presupune ataşarea cliticelor pronominale la substantive sau pronume. A fost validată de norma dominantă numai sporadic: *din parte-mi, adevărata-i faţă, la rându-mi*[32].

În limba veche, construcţia era foarte frecventă: *măriia împăratului cu ţara-ş şi împreună cu ţara ungurească bine să ia amente* (DÎ, 130); *pre el nici într-un chip să nu vătămăm, nece muierea-i, nece feciorii* (TE, 89^{v}/2-3); *şi bägă în corabii, şi cu fămeiele-ş, ş-au purces pre mare* (A, 6^{r}/7-8); *toţi oamenii cu muierile-ş şi cu fečorii lor* (CR, IV, 17); *Din grăsimea casei-ţ s-or îmbăta /Şi cu izvorul dezmierărei-ţ vei sta* (CPv, 35, 31-32); *lăsaţi la mine un frate-vă* (PO, 42, 33); *duceţi (...) cară porobocilor voştri şi muieriloru-vă* (PO, 45, 19); *Deacii l-au ertat domnul şi au venit la casă-şi* (AB, 126^{r}/19); *vara toată să o treacă în pace în ţară-şi* (AB, 136^{r}/21); *în cartea-i dintâi ce scrie de craii ungureşti* (ITR, 78^{v}/11); *îl pohtiea să vie în ţară la jupâneasă-şi, la coconi* (AB, 118^{v}/20-21); *l-au ertat domnul şi au venit la casă-şi* (AB, 126^{r}/19); *câte am găsit pe urmă-ţi sume* (AB, 132^{v}/11); *s-au întors ţarul cu ai lui la ţară-şi* (AB, 143^{v}/18-19); *nu mă poci sătura de frumuseaţe-ţi, aşijdere şi de glasu-ţi* (FD, 520^{r}/6-7); *şi Eva grijă bărbatului-ş şi greul născutului să-l poarte* (MO, 9^{v}/7); *numai Ever ce-ş ţinu limba cu ceata-ş* (MO, 12^{v}/8,9); *Şi-l puse Tulie măscărici coconiloru-ş* (MO, 33^{v}/ 5,6); *deci-l tremisecu soţii-ş cu toţii* (MO, 61^{v}/9); *nu se cade să fie biruit de sluga-ş* (MO, 63^{r}/2,3); *de-acii o dede după Mavrichie la moarte-ş* (MO, 73^{v}/6,7); *domnul turcesc ertă pre împăratul, de se duse la ţară-ş* (MO,138^{r}/3,4); *De-aci-i lega cu muierile-ş şi feţii lor, cu fetele şi-i băga prin case-şi, de-i ardea* (MO, 85^{r}/7-9); *încă curviia cu un fiastru-şi ca cu muiarea lui* (MO, 109^{v}/8); *Atunce-l ertă şi-i dede împărăţiia-ş* (MO, 117^{r}/5); *La moartea-ş, lăsă împărăţiia frăţînesău (...) atâta el zise Leu, la moarte-ş* (MO, 119^{r}/7,8).

Ataşarea la pronume este indicată, în aparenţă, prin grafie: *fiind păcatul lui-ş* (CTd, 1^{v}/16). În realitate este vorba de particula *–şi* ataşată deictic la mai multe tipuri de pronume sau chiar la adverbe: *să se roage cu frică, cenreş cu greşealele sale* (CS, 4^{v}/1); *cineşi cu ale sale păcate vor sta* (CS, 37^{v}/6); *altuia unuia căruiaşi împotriva puterei sale* (VO, I, 297^{V}); *daţi căruiaş după putearea şi destoinici a sa* (VO, I, 299^{r}); *iară de va fi fost cinevaşi scris (...) nici auz pe cinevaşi să zică* (ITR, 6^{r}/10, 11); *; ce bistricenii nu suferiră să ia ei loruş strein* (U, 70^{v}/15-16); *de au luat-o luiş doamnă* (U, 24 /10); *pre fică-sa Voichiţa o au luat-o luiş doamnă* (U, 25 /9); *Şi cest Topetin, acoleaş (...) ce se scrie de unguri* (ITR, 76^{r}/6); *apropiindu-se de undevaşi (...) de cândvaşi şi de câtvaş neam au fost* (ITR, 6^{v}/9); *fece bine că-i duse acasă-ş* (MO, 29^{v}/7); *Ştefan vodă cu mari daruri s-au dus acasă-şi* (U, 35^{v}/10-11)[33].

[32] Niculescu, 2006, 166.

[33] Despre originea şi funcţionarea particulei deictice *–şi* cf. Ciompec, 1985, 122-124.

Sensul deictic este evident, însă afuncţional: „Prin adăugarea lui *–şi* la pronumele personale, au rezultat o serie de forme care au aceeaşi funcţie cu *însumi, îns(u), însă*, astfel că limba secolului al XVI-lea era mai bogată decît cea de astăzi pentru a exprima noţiunea de *eu însumi*”[34].

3.2.4. Alte poziţii sintactice

3.2.4.1. Complementul circumstanţial de loc a ridicat problema mult discutată a dativului locativ. Denumirea *dativ locativ* trebuie reconsiderată, întrucît locativul este un nume de caz. În limba latină avea şi sens temporal: „Le locatif était un ancien cas, dont la fonction était de marquer le lieu ou aussi, par extension, le temps dans lequel l'action se fait (question *ubi* et *quando*)”[35]: *belli, domi* (=în timp de război, în timp de pace).

În limba veche, contextele cu locativ sînt foarte puţine, conservarea lui pînă astăzi datorîndu-se mai degrabă limbii vorbite. J. Byck consemnează, pentru „locativul cu funcţie de dativ” următoarele tipare: *stai locului, aşterne-te drumului, lipit pămîntului, legat pămîntului, s-ar duce vînturilor*[36].

A fost semnalate şi corespondenţele balcanice impuse de substratul limbii române, ceea ce ar justifica persistenţa construcţiei în româna populară”[37].

Puţine contextele cu locativ sînt în limba română veche circumstanţiale de loc: *lăsară-se şi flămânziră şi proidiră pământului* (PS, 250^{r}/16-17); *plecă-se în ţărână sufletul nostru, lipi-se pământului* (CLRV,17, 48^{v}/1-2); *văzându-i că stau stoliţii, au scos pre Dedul Sărdarul* (NL, 241^{v}/2-3); *Şi odată s-au auzit la împăratul cum se dă morţei* (S, 102^{r}/1).

Altele se organizează mai degrabă după structura unui dativ adnominal: *să treacă cu oştile în Ardeal să erneze, să nu vie primejdie pământului (...) ca să nu să facă mai mare stricăciune pământului* (AB, 120^{v}/12); *şi va veni primejdie mare pământului (...)cu focul ce vor da târgului de toate părţile (...) s-au făcut mare pustiire pământului despre amândoauă părţile (...) au făcut atâta hată şi pradă pământului* (AB, 121^{r}/11); *o coşniţă mare, plină de pâine, gătită drumului* (SA, I, 207 – 1795).

Foarte frecvente în limba română actuală sînt circumstanţialele de loc cu prepoziţiile genitivului. În limba veche, frecvenţa este similară, dar prepoziţiile genitivului de folosesc şi cu dativul: *celui norodu ce sta înainte-i de nu credea* (CC, 303, 16); *au scornitu că-i vin leşii asupră-i* (MC, 183, 1); *cu mare oaste împotrivă-i au mers* (ITR, 21^{r}/2); *trimiţând oaste asupră-le, i-au biruit* (ITR, 57^{r}/2); *să să ducă din Bucureşti în Ardeal, spuindu-i că vin tătarii asupră-le* (AB, 120^{v}/32).

[34] Densusianu, 1961, II, 118; cf. şi Frâncu, 2009, 63.
[35] Riemann, 1932, 6.
[36] Byck, 1967, 176-177.
[37] Brâncuş, 2003 (1960), 101.

3.2.4.2. Complementul de agent este exprimat mai rar, fie prin construcţii cu prepoziţie, fie prin marcaj desinenţial: *turc înţelept şi ştiut şi a altor turci* (RG, 141, 1); *ei fiind supuşi mai pe urmă romanilor , romani vrea şi ei să se chiiame* (ITR, 40[r]/6-7); *unii carii era mai de demult supuş romanilor* (ITR, 70[r]/6-7); *era om mare şi iubit înpăratului* (AB, 141[r]/23-24).

3.2.4.3. Circumstanţialul de mod se exprimă cu ajutorul prepoziţiilor, cea mai frecventă fiind *asemenea: de la acest împărat încoace asemenea acelora nemaifăcându-se, nici a mai pomeni vedem* (ITR, 13[r]/7); *Aşa era bun şi milostiv tuturor asemenea lui Dumnezeu* (LC: 70); *Sint dară şi eu muritoriu, asemenea tuturor oamenilor* (CO, 48[v]/10).

Cînd grupul prepoziţional nu se află sub dependenţa verbului, îndeplineşte, de regulă, funcţia de atribut*: au găsit o soţie asemenea lui* (AB, 118[r]/8-9); *începea a să mişca spre tulburări şi a-ş strânge oameni aseamenea lui* (ITR, 21[r]/8).

3.2.4.4. Complementul comparativului este apropiat, uneori, prin conectorii săi, de circumstanţialul de mod[38]*: şi i-au stins casa din faţa pământului, nu ca unii rude şi făcător de bine, ci ca unui vrăjmaş foarte mare* (AB, 145[r]/6-7); *i s-au închinat, ca unui Dumnezeu şi împărat, iar aici îngerii cereşti ca unui Dumnezeu adevărat* (AI, 58[v]/8-10); *n-ar fi dat viţă morţilor, ca lui Moisi* (AI, 67[v]/4).

Distincţia este clară după adjective sau adverbe la comparativ, cu adverbul de comparaţie*: Lui Veniamin de cinci ori sosi mai mult de cum alaltor* (PO, 43,34); *Mai frumoase şi mai luminate decât acestor de acum* (INB, 100); *mai bine se vor supune unui strein decât cutăruea şi cutăruea* (AB, 136[r]/12).

3.2.4.5. Complementul de reciprocitate, specific diatezei reciproce[39] este, de fapt, un circumstanţial, întrucît realizările lui pot fi substituite cu adverbul *reciproc*[40]. Argumentul este decisiv în a considera reciprocul fie o diateză aparte, fie o valoare a diatezei reflexive, exclusă nejustificat de gramatica normativă actuală din inventarul diatezelor. Printre altele au fost identificate şi structurile cu dativul: "pronumele nehotărît *unul* (nominativ), urmat de pronumele nehotărît *altuia* (dativ): *Copiii îşi aruncă mingea unul altuia*".[41] Ele se întîlnesc şi în limba română veche: *fură duşi lăuntru în casa lu Iosif şi dziseră unul altuia* (PO, 43, 18); *să să înalţe şi aşa una alţiia nu va să dea cale* (U, 11[v]/1); *Au acest obicei împăraţii, de dau ştire unul altuia* (MC, 190[v]/13); *Să ne căutăm ponciş unul altuia* (AI,72[v]/1-2); *Că nu iaste acolo stăpân sau slugă, ci toţi sânt stăpâni unul altuia* (INB, 103).

3.2.4.6. Complementul instrumental, regizat de prepoziţiile dativului, în limita exemplelor excerptate, nu este încă reperabil. Cuvintele *graţie, mulţumită* sînt folosite, de regulă, în contexte substantivale, iar *aşijderea* ca adverb: *cu acest fel*

[38] Cf. GALR, II, 2008, 532.
[39] Irimia, 2008, 233.
[40] Vasilescu, 2007, 226-227.
[41] Irimia, 2008, 234.

de mulţămită s-ai arătat Şăităneştii către Costandin Vodă (AB, 145[r]/11); *Har şi mulţămită să avem şi să dăm filosofilor* (ITR, 1[v]/10-11); *trimiţând nemţii mincinoasă graţie, s-au amăgit* (AB; 141[v]/26); *Aşijderea nu lipsesc unii carii (...) îi zic şi Muisia de Jos* (ITR, 8[v]/8-9); *rău să-i pomenim, aşijderea ca realele să gonim* (ITR, 28[v]/10).

Chiar şi atunci cînd conectorii respectivi sînt urmaţi de substantive în dativ, valoarea substantivală primează: *Să cântaţi în besearecă mulţumită lui Dumnedzău* (VO, 374[v]/11 297); *Într-acea zi au dat slavă şi mulţumită lui Dumnezeu* (RG: 185/10).

3.2.4.7. Apoziţia este bine reprezentată prin formele de dativ: *Am vândut nepotu-mieu, lui Ignat Doboş şi surorii sale, Albei preuteasii dereptu un cal* (DÎ. 155); *La moarte-ş lăsă împărăţiia frăţine-său, lui Alexandru şi fiiu-său, lui Constantin* (MO, 119r/7-8); *Pocuţiia, care au fostu vânut-o domnilor, moşilor săi* (U, 70[v]/15-16); *Aşa s-au prilejit şi boierilor acelora ce merseră, tuturora* (U, 211[v]/ 15-16); *Şi aşa, noao, creştinilor (...) s-au propoveduit* (AI, 84,3-4); *Şi iată că vă poruncesc voao, preoţilor* (AI, 98, 14); *Aşa Numanţii, cetăţiei marei şi frumoasei în Spania, Sţipion Emiliu (...) au făcut den temelie* (ITR, 17[v]/15-16); *Carol, ce-i zic cel Mare, feciorul lui Pipinie, craiului de Franţa* (ITR, 61[v]/2).

3.3. Într-o interferenţă formală şi funcţională, de-a lungul timpului, cu genitivul, preluînd şi reminiscenţele unui caz arhaic (locativul), dativul rămîne cazul cu cele mai multe arhaisme gramaticale din limba română.

Bibliografie

Studii

Arvinte, V. (2004). *Normele limbii literare în Biblia de la Bucureşti (1688)*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi.

Asan, F., (1957), *Atributul pronominal în dativ*, în *Studii de gramatică, II*, Editura Academiei, Bucureşti.

Blaise, A. (2000). *Manual de latină creştină*, Editura Amarcord, Timişoara.

Brâncuş, Gr. (2013/1960), *Despre dativul locativ*, în *Studii de istoria limbii române*, III, Bucureşti, Editura Academiei.

Bujor, I; Chiriac, Fr. (1971). *Gramatica limbii latine*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Byck, J. (1967), *Dativul în funcţie de locativ*, în *Studii şi articole*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Ciompec, G., (1985), *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie şi diacronie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Coteanu, I (1969). *Morfologia numelui în protoromână* (*Româna comună*), Editura Academiei, Bucureşti.

Coteanu, I. (1981). *Structura şi evoluţia limbii române* (*de la origini până la 1860*), Editura Academiei, Bucureşti.

Dascălu Jinga, L. (2002). *Corpus de română vorbită* (*CORV*) *Eşantioane*, Editura Oscar Print, Bucureşti.

Densusianu, Ov. (1961), *Istoria limbii române, I, II*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Dragoş, El. (1995). *Elemente de sintaxă istorică românească*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.
Fischer, I. (1985). *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Frâncu, C. (2009). *Gramatica limbii române vechi (1521 – 1780).* Casa Editorială Demiurg, Iaşi.
GALR, I, II (2008). *Gramatica limbii române, I, Cuvîntul, II, Enunţul* (Coordonator, Guţu Romalo, V.), Editura Academiei Române, Bucureşti.
Gafton, Al. (2001). *Evoluţia limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi.
Gafton, Al. (2012). *De la traducere la norma literară*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi.
GBLR (2010), *Gramatica de bază a limbii române*. Coordonator, Pană Dindelegan, G., Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti.
ILR, I, II (1965, 1969), *Istoria limbii române, I, II*, Editura Academiei, Bucureşti.
ILRL (1997) *Istoria limbii române literare. Epoca veche* (*1532 – 1780*), Coordonator, I. Gheţie, Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan Iorgu, Robu, Vl. (1978), *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.
Irimia, D. (2008). *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iaşi.
Mihăescu, H. (1960), *Limba latină în provinciile dunărene pînă în secolul al XV-lea*, Bucureşti.
Niculescu, Al. (1999). *Individualitatea limbii române între limbile romanice. 3, Noi contribuţii*, Editura Clusium, Cluj-Napoca.
Niculescu, D. (2006), *Dativul posesiv adnominal în limba română*, în *Limba română Aspecte sincronice şi diacronice* (coordonator: G. Pană Dindelegan), Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti.
Riemann, O. (1932). *Syntaxe latine d'après les principes de la grammaire historique*, Librairie C. Klincksieck, Paris.
Rosetti, Al. (1986), *Istoria limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
SILR, (2012). Editori: Gh. Chivu, G, Pană Dindelegan, A. Dragomirescu, I. Nedelcu, I. Nicula, *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolele al XIX-lea şi al XX-lea*, Editura Academiei, Bucureşti.
Saramandu, N. (1966), *Reluarea şi anticiparea complementului indirect exprimat prin substantiv în limba română din secoplul al XVIII-lea*, în SCL, XVIII, 1966, nr. 4.
Stan, C. (2005). *Categoria cazului*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti.
Stan, C. (2013). *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Editura Universităţii din Bucureşti, Bucureşti.
Stanciu-Istrate, M. (2006), *Calcul lingvistic în limba română*, Editura Academiei, Bucureşti.
Stati, S.(1961). *Limba latină în inscripţiile din Dacia şi Scytia Minor*, Editura Academiei Române, Bucureşti.
Şuteu, Fl. (1962), *Atribut pronominal sau complement indirect*?, în LR, XI, nr. 2.
Vasilescu, A., (2007), *Reciprocul*, în *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii Bucureşti.

Surse

A = *Alexandria.* Studiu introductiv, ediţie şi glosar de Florentina Zgraon, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, Bucureşti, 2006.

AA = *Archirie şi Anadan*. Studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Magdalena Georgescu, Bucureşti Editura Minerva.

AB = *Istoria Ţării Româneşti* (*Anonimul Brâncovenesc*), Ediţie întocmită de Constantin Grecescu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1959.

AI = Antim Ivireanu, *Opere*, Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1972.

AMD = *Apocalipsul Maicii Domnului*. Ediţie Cristina-Ioana Dima, Editura Academiei, Bucureşti, 2012.

BB = *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1988.

CC = Coresi, *Carte cu învăţătură* (1581), publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, Atelierela Grafice Socec &Co, Bucureşti,1914.

CLRV = *Crestomaţia limbii române vechi*, Volumul I (1521 – 1639), Coordonator, Al. Mareş, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1994.

CO = Dimitrie Cantemir, *Opere*. Ediţie Stela Toma, Virgil Cîndea, Nicolae Stoicescu, Editura Academiei Române, Univers Enciclopedic, 2003.

CPv = Teodor Corbea, *Psaltirea în versuri*, Ediţie, studiu introductiv, note şi glosar de Alin – Mihai Gherman, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2010.

CR = *Crestomaţie romanică*, vol, II, Întocmită sub conducerea Acad. Iorgu Iordan, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1965.

CS = *Codex sturzanus*, Studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie de text şi indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.

CT = Coresi, *Tetraevanghel*. Ediţie Florica Dimitrescu, Bucureşti, 1961.

CTd = *Codicele Teodorescu şi Codicele Marţian*. Ediţie Nicolae Drăganu, Bucureşti, 1914.

CV = *Codicele voroneţean*, Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981.

EÎ = *Evanghelie învăţătoare* (Govora, 1642), Ediţie, studiu introductiv, note şi glosar de Alin – Mihai Gherman, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2011.

FD = *Floarea darurilor* (*Sindipa*). Text stabilit, studiu lingvistic şi filologic, glosar de Alexandra Moraru, Editura Minerva, Bucureşti, 1996.

INB = *Învăţăturile Sfîntului Voievod Neagoe Basarab către fiul său Teodosie.* Ediţie Dan Zamfirescu şi Gh. Mihăilă, Editura Roza Vînturilor, Bucureşti, 2010.

ITR = *Istoriia Ţărîi Rumâneşti*, *atribuită Stolnicului Constantin Cantacuzino*, Ediţie critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar şi indice de nume proprii de Otilia Dragomir, Editura Academiei Române, 2006.

MC = Miron Costin, *Opere. Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace, Cronica polonă...*, Ediţie critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice şi glosar de P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958.

NL = Ion Neculce, *Opere, Letopiseţul Ţării Moldovei* şi *O samă de cuvinte*, Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1982.

U = Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1955.

MO = Mihail Moxa, *Cronica universală*, Ediţie critică, însoţită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Editura Minerva, 1989.

NTB = *Noul Testament* 1648, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Alba Iulia, 1988.

PH = *Psaltirea Hurmuzaki*, Studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu, Editura Academiei Române, 2005.

PO = *Palia de la Orăştie* (1682), Text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu şi Alexandru Gafton, Editura Universităţii "Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, 2005.

PS= *Psaltirea scheiană, II, Textul şi glosarele*. Editor, I.A. Candrea, Atelierele grafice Socec &Co, Bucureşti, 1916.

RG = Radu logofătul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu voievod* (1688 – 1714), Studiu introductiv şi ediţie critică întocmite de Aurora Ilieş, Editura Academiei Române, 1970.

S = (*Floarea darurilor*). *Sindipa.* Text stabilit, studiu lingvistic şi filologic, glosar de Alexandra Moraru, Editura Minerva, Bucureşti, 1996.

SA,I, II= *Şcoala Ardeleană* I, II. Editor Florea Fugariu, Editura Minerva, Bucureşti, 1983.

TE = Coresi, *Tîlcul evangheliilor şi Molitevnic rumânesc*, Ediţie critică, de Vladimir Drimba, cu un studiu introductiv de Ion Gheţie, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1998.

Vo = Varlaam, *Opere, Răspunsul împotriva Catihismului Calvinesc*, Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1984.

VO = Varlaam, *Opere, Carte românească de învăţătură, Răspunsul împotriva Catihismului Calvinesc...*, Alcătuire, transcriere a textelor, note şi comentarii, glosar şi bibliografie de Manole Neagu, Editura Hyperion, Chişinău, 1991.

AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LXI, 2015
Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu

Tratamentul africatelor prepalatale *ĉ-ĝ* în dacoromâna actuală

Sorin Guia
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi

The purpose of this article is to present the treatment of pre-palatal affricates in Dacoromanian as it can be heard on tapes recorded nowadays. The phenomena have been observed first of all from a diatopic perspective, but we have also considered the variations between generations, sexes and social strata.

Studiul de faţă se bazează pe un corpus de texte realizat în cadrul cercului de dialectologie şi sociolingvistică, seminar care are ca principale obiective atît dezvoltarea abilităţii participanţilor pentru realizarea anchetelor lingvistice, pentru transcrierea şi interpretarea principalelor fenomene ce caracterizează limba vorbită în spaţiu dialectal, cît şi realizarea unei arhive şi a unor corpusuri de texte, care să reflecte situaţia actuală a dacoromânei[1]. Multe dintre textele transcrise în cadrul acestui cerc au stat la baza realizării unor lucrări de licenţe[2]. Majoritar moldoveneşti, dar şi din alte zone ale ţării (Bistriţa Năsăud, Maramureş, Satu Mare, Alba, Hunedoara, Covasna), textele culese de-a lungul a cinci ani de activitate, au fost incluse într-o arhivă şi au fost publicate - în urma selecţiei şi a corectării unor chestiuni de transcriere - într-un corpus de texte dialectale (ce cuprinde texte tematice din 60 de puncte de anchetă), menit să ofere o radiografie corectă asupra graiurilor dacoromâne la început de secol XXI[3].

Tratamentul africatelor *ĉ-ĝ* (< lat. c, g + *e*, *i*), după Emil Petrovici, care stă la baza împărţirii teritoriului dacoromân în cinci subdialecte, reprezintă una dintre teoriile fundamentale de la care se porneşte în descrierea variaţiilor diatopice ale graiurilor actuale.

[1] Pe lîngă aprofundarea noţiunilor teoretice privitoare la metodele folosite pentru culegerea materialului dialectal, la sistemul de transcriere fonetică cu semne diacritice, studenţii sînt antrenaţi în discuţii ştiinţifice, unele polemice, fiecare prezentîndu-şi strategiile utilizate pentru a determina cooperarea subiectului vorbitor, dar şi problemele apărute pe parcursul anchetei.

[2] Anual, circa 20 de studenţi au elaborat (micro)monografii dialectale în care sînt descrise, din perspectivă diacronică şi sincronică, varietăţile diatopice şi diastratice, principalele fenomene lingvistice care individualizează graiurile din comunele luate în discuţie.

[3] Vezi transcrierea fonetică a textelor dialectale în Sorin Guia, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Vasiliana’98, 2014, p. 163-382. În acest sens, exemplificările se vor face cu precizarea judeţului şi a localităţii în care s-au efectuat anchetele şi a numărului textului în cadrul corpusului menţionat.

Africatele prepalatale se păstrează ca în limba literară în aria sudică a dacoromânei şi în sudul Transilvaniei[4], în timp ce în graiurile din Crişana se conservă doar africata surdă, cea sonoră fiind pronunţată ca fricativă: *j*[5].

Astfel, în ***graiurile crişene***, dar şi în unele graiuri ardeleneşti, africata alveolo-palatală surdă *ĉ* se păstrează ca în limba literară şi ca în graiurile de tip sudic, nealterîndu-se prin durificare, ca în Maramureş, sau prin pierderea elementului oclusiv, ca în Moldova sau Banat: *atúňĉa*, *beĉ*, *ĉ̣éntru*, *ĉeri̯álį*, *ĉergă*, *ĉobán*, *ĉorápk'*, *cóĉină*, *corbáĉ*, *faĉém*, *fiĉóri̯*, *piĉóĉ*, *piĉó̯re*, *raĉitúri̯*, *ré̯ĉe*, *rugaĉúńe*, *tolĉér(į)*, *zắĉe*; *atúňĉ*, *zíĉe*, *ĉiňĉ*, *atuňĉina*, *obiĉé̯iu* (SM, Odoreu, 3). Elementul oclusiv nu se pierde nici în partea apuseană a judeţului Alba, în Ţara Moţilor, africata prepalatală fiind conservată în exemple precum: *îňĉ̣épem*, *fáĉe*, *feĉóri̯*, *máĉină*, *ĉiṇzắĉ*, *atúňĉa*, *îňĉét* (AB, Vinţu de Jos, 1); *atúňĉa*, *beĉ*, *ĉ̣éntru*, *ĉeri̯álį*, *ĉergă*, *ĉobán*, *ĉorápk'*, *cóĉină*, *corbáĉ*, *faĉém*, *fiĉóri̯*, *piĉóĉ*, *piĉó̯re*, *raĉitúri̯*, *ré̯ĉe*, *rugaĉúńe*, *tolĉér(į)*, *zắĉe* (AB, Gîrda de Sus).

În ceea ce priveşte africata sonoră, subiecţii în vîrstă şi cu instrucţie minimală o pronunţă *j* (*mérjim* şi la padútrį şi la biséricą*)* - AB, Gîrda de Sus, f, 64 de ani, 8 clase; *merje̯ám* (pe acló), (să-i̯ pu̯átą) *culéje*, *spárjem* (brazda) - AB, Gîrda de Sus, b, 71 de ani, 8 clase; *jémeni̯* - AB, Gîrda de Sus, f, 65 de ani, 4 clase; (să nu se) *báje* (apa) - AB, Gîrda de Sus, b, 77 de ani, fără studii; *jem* (de prúńe) - AB, Gîrda de Sus, f, 79 de ani, 8 clase; m*érjem* - AB, Gîrda de Sus, f, 70 de ani, 4 clase; *creṇji* (dį brad) - AB, Gîrda de Sus, b, 86 de ani, 4 clase). Urmare a contactelor îndelungate între românii şi maghiarii din Transilvania, mediu propice apariţiei bilingvismului, care stimulează procesele de împrumuturi, cele două sisteme lingvistice, deşi convieţuiesc în concurenţă, capătă porţiuni comune, ceea ce şi explică capacitatea de a adapta şi de a rosti vocale şi consoane caracteristice

[4] Muntenia este singurul subdialect de la nord de Dunăre în care ambele africate prepalatale se păstrează nealterate, ca în limba literară, nefiind supuse fricativizării sau durificării: *ĉer*, *ĉiňĉ*, *ĉínă*, *crúĉe*, *ĉáră*, *ĝer*, *ĝánă*, *plĩ́ňĝe*, *fúĝe*, *níňĝe*, *ĝinerícă*, *strĩ́ňĝe*.

[5] Africata sonoră *ĝ* cunoaşte atît forme cu africata nealterată (ca în subdialectul muntean şi în limba literară) sau durificată (ca în Marmureş), cît şi forme cu africata pronunţată fricativ (în Moldova, Banat şi în Crişana). Dacă în Moldova şi în Banat africata sonoră se fricativizează la *ẑ*, respectiv *ź*, în Crişana şi în graiurile de tranziţie dinspre Crişana spre sud-vestul sau sud-estul Ardealului pronunţarea africatei sonore se face ca *j* (cazul celor două comune anchetate din judeţul Alba, dar şi al comunei Odoreu, din judeţul satu Mare): *ajúṇje* (AB,Vinţu, 1); *alejé̯á* (AB,Vinţu, 2), *mérje* (AB,Vinţu, 3), *mé̯rje* (AB,Vinţu, 5), *culejém*, *strĩ́ṇję* (AB,Vinţu, 7), *luṇjít* (AB, Căpîlna, 1); *fujít* (SM, Odoreu, 1), *spárje*, *aléje*, *jérunţ* „genunchi" (SM, Odoreu, 3), *márjină* (SM, Odoreu, 5), *urjént* (SM, Odoreu, 7).

maghiarei[6]. Putem spune că pronunţarea lui *ĝ* ca *j* este rezultatul coacţiunii tendinţei interne de pronunţare a africatei sonore ca fricativă şi a influenţei maghiare, care a impulsionat realizarea acestei tendinţe. Atît în Crişana şi în unele graiuri vestice ale dacoromânei (unde influenţa maghiară a fost mai puternică), cît şi în maghiara veche, această confuzie conduce la păstrarea africatei surde *ĉ* fără pereche sonoră[7]. În plus, trecerea lui *ĝ* la *j* „trebuie să se fi realizat, după toate probabilităţile, printr-o fază intermediară cu ẑ", inexistenţa acestui sunet în maghiară şi dificultăţile de rostire conducînd la înlocuirea sunetului cu o altă constrictivă (*j*) şi la adoptarea acestei rostiri şi de către românii bilingvi şi, prin aceştia, şi de către cei monolingvi[8].

Formele cu fonetisme literare (cu africata nealterată), mult mai numeroase, sînt preferate de subiecţii tineri şi de cei cu studii medii (*mérĝem*, *míńĝa* – AB, Gîrda de Sus, b, 12 ani, 6 clase; *ĉerĝ*, *sparĝ (brazdele)* – AB, Gîrda de Sus, f, 41 de ani, 10 clase; *ĝínere* – AB, Gîrda de Sus, f, 60 de ani, fostă învăţătoare). Semnalăm o uşoară tendinţă de durificare în partea de nord-est a Crişanei (*č*, uneori notîndu-se variante intermediare între africata prepalatală şi africata durificată) şi de fricativizare în Ţara Oaşului şi la extremitatea sudică (*ŝ*, uneori notîndu-se variante intermediare între africata prepalatală şi africata fricativizată). În cîteva situaţii, fonetismul literar coexistă cu cel regional la acelaşi subiect vorbitor: *dǫ́ĝele*, respectiv *(să nu) báje (apa)* (AB, Scărişoara, b, 77 de ani, fără studii); *să u̯úńĝe*, respectiv *să u̯úɲje*, *se strîɲjéáu̯* (AB, Scărişoara, f, 39 de ani, 10 clase).

Nici în ***graiurile maramureşene*** nu se modifică modul de articulare al africatelor, acestea schimbîndu-şi doar locul de articulare, prin durificare (*č*, *ǧ*). Maramureşul este singurul subdialect din aria nordică a dacoromânei care nu transformă cel puţin una dintre africatele prepalatale în constrictive, modificarea petrecîndu-se doar în locul de articulare, ambele africate pronunţîndu-se dur, determinînd velarizarea vocalei următoare): *čărb*, *čîzmári*, *tráǧă*, *sînǧă*, *ǧînǧină* „gingie", *ǧíńere*, *plînǧă*. Aria acestei realizări a africatelor prepalatale este generală şi colectivă în Maramureş şi în Ţara Lăpuşului.

În ***graiurile ardeleneşti***, africata surdă *ĉ* se păstrează ca în limba literară în nord-vestul[9] şi sud-estul Transilvaniei (*piĉór*, *sprîńĉáně*, *stîŋgáĉ*), fricativizîndu-

[6] Vezi studiul lui Alexandru Gafton, *Caracterul neîntrerupt al influenţelor maghiare asupra românei*, publicat online pe site-ul academia.edu (http://www.academia.edu/6978305/Influenta_maghiara), accesat la 1.XII.2014.

[7] Vezi Francisc Király, *Contacte lingvistice. Adaptarea fonetică a împrumuturilor româneşti de origine maghiară*, Editura Facla, Timişoara, 1990ţş, p.- 163-164.

[8] Cf. Enikő Pál, AB, Scărişoara *Influenţa limbii maghiare asupra limbii române. Perioada veche*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2014, p. 206-207.

[9] În partea de nord a Transilvaniei se înregistrează o uşoară tendinţă de durificare a africatei surde (*crúče*, *duči*), fonetism caracteristic subdialetului maramureşean.

se la *ŝ* (*duŝém*, *răŝálă*, *ŝímbru* - BN, Ilva Mare, 1; *ŝińevá* - BN, Ilva Mare, 2; *întrodúŝi* - BN, Ilva Mare, 3; *adúŝ̨*, *ŝu̯ocáńe*, *cu̯oŝ̨éņi* - BN, Ilva Mare, 4; *ŝo̯ríŝ* - BN, Ilva Mare, 5; *fuẑ̨* - BN, Ilva Mare, 4) în graiurile din nord-est şi la *ś* în cele din sud-vestul Transilvaniei (*petreśere*, *făśáu̯*, *śorbă*, *śíņste*, *tu̯orśám*, *zîśá*, se *priśepe̯áu̯*, să ţe *cuminíś* - HN, Petrila, 3), ariile nefiind totdeauna net delimitate. În judeţul Covasna, în localitatea Zăbala, africatele nu se alterează, păstrîndu-se ca în pronunţarea literară: *do̯zecî*, *ciņzecî*, *círca*, *producîeri* (CV, Zăbala, 1, b, 55 de ani, 12 clase), să *răcáscă*, *macîerát*, s-u̯o *mănîńce* (CV, Zăbala, 2, f, 37 de ani, 12 clase), *Crăcún* (CV, Zăbala, 4, f, 60 de ani, 8 clase), *Crecún* (CV, Zăbala, 5, f, 42 de ani, 12 clase).

Africata sonoră *ĝ* se păstrează în jumătatea sud-estică a provinciei (deşi tendinţa înclină spre pronunţarea cu *j*), uneori şi în graiurile din estul Munţilor Apuseni (*déget*, *ĝenúŋ'k'*, *ĝiňĝíu̯e*, *sîňge*), pronunţîndu-se fricativ în jumătatea nordică şi în partea de sud-vest a Transilvaniei (*împíņje*, în nord-vest; *împíņźe*, în sud-vest; *žéme*, în nord-est), între cele două arii înregistrîndu-se fluctuaţii în tratamentul africatei sonore (de ex., pct. 831 din ALR I, înregistrează formele *ĵenúŋ'k'*, dar *sîňge*), dar şi fonetisme intermediare între africata păstrată ca în limba literară şi africata fricativizată (*ĝjenúŋ'k'*) sau între cele două fricative provenite din alterarea africatei sonore în stadii de evoluţie diferite (*jîẑ̨ánă*)[10].

O importantă caracteristică consonantică în ***subdialectului moldovean*** este legată de trecerea africatelor *ĉ-ĝ* la fricativele *ŝ-ẑ*, prin pierderea elementului oclusiv[11], fenomenul fiind asemănător şi în graiurile bănăţene (*ś*, *ź*)[12]. Aria

[10] Pe baza tratamentului africatelor *ĉ*, *ĝ*, graiurile ardeleneşti se pot grupa în trei arii, care se racordează cu ariile învecinate (muntenească, moldovenească/bănăţeană şi crişeană): a) aria *ĉ*, *ĝ* (cu ambele africate păstrate ca în limba literară); b) aria *ĉ*, *ĝ* < *ŝ (ś)* - *ẑ (ź)* (cu ambele africate fricativizate); c) aria *ĉ* = *ĉ*, *ĝ* < *j* (cu africata surdă păstrată ca în limba literară şi pronunţarea ca *j* a africatei sonore). Vezi, pentru o prezentare detaliată, Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, p. 363-364.

[11] Dacă repartiţia graiurilor dacoromâne după Emil Petrovici are ca punct de plecare tratamentul africatelor prepalatale *ĉ-ĝ* (< lat. c, g + *e*, *i*), una dintre cele mai importante caracteristici consonantice ale subdialectului moldovean este trecerea africatelor *ĉ-ĝ* la fricativele *ŝ-ẑ*, prin pierderea elementului oclusiv[11]: *aŝála*, *aŝé̯ia*, *bi̯eŝ*, *boŝésc*, *cálŝu*, *coŝíţâ*, *crăŝún*, *disfăŝém*, *dúŝi*, *dúlŝi*, *făŝém*, *îŋcu̯áŝi*, *îņsărŝinátâ*, *înŝepi̯ém*, *măŝelár*, *opínŝ*, *ŝásuri̯*, *sărvíŝ*, *răŝéşti*, *ǫurşîŝi*, *ŝímbru*, *ŝimitír*, *ŝiréş*, *ŝáfâ*, *ŝápâ*, *ŝobán*, *ŝobănéşţi*, *ŝocni̯ésc*, *ŝorápi̯*, *porŝ*, *răŝituri̯*, *săŝerắm*, *surŝéli̯*, *ŝurŝéli*, *ŝobán*, *ŝúturâ*, *porŝ*, *vaŝ*, *zắŝi*; *ali̯éẑém*, *deẑetár*, *de̯ẑitu*, *mărẑéli*, *mi̯érẑém*, *mu̯oşnéẑ*, *strîņẑ*, *ẑucáu̯*, *reẑimént*, *tocmáẑ*.

[12] În graiurile bănăţene, consoanele africate prepalatale *ĉ* şi *ĝ* şi-au pierdut elementul ocluziv, devenind fricativele alveolopalatale *ś* şi *ź*, fenomen similar celui din Moldova şi Transilvania de nord-est, cu precizarea că fricativele rezultate în zona Banatului sînt

moldovenească a fricativizării africatelor este extinsă şi spre graiurile ardeleneşti de nord-est, în cazul corpusului nostru exemplificarea făcîndu-se prin texte înregistrate în Ilva Mare (BN): *dușém, rășálă, șímbru* (BN, Ilva, 1), *șińevá* (BN, Ilva, 2), *întrodúși* (BN, Ilva, 3), *adúșę́, șu̯ocáńe, cu̯oșę́ni̯* (BN, Ilva, 4), *șǫ́riș* (BN, Ilva, 5); *fuẑę́* (BN, Ilva, 4).

Semnalăm cîteva situaţii de fricativizare a africatei prepalatale surde în unele puncte de anchetă din Moldova:

șubắr (BC, Bereşti, 1); *rugășúni̯, scútișili, Crășún, șitéșți* (BC, Bereşti, 2); *fașim* (BC, Căiuţi, 2); *fáși̯ șíⁿnsti̯* (BC, Căiuţi, 5); *șéla, șápâ* (BC, Filipeşti, 1); *crediⁿnșu̯ásâ, șiri̯ádâ, șertám, scatu̯álși̯* (BC, Filipeşti, 2), pu̯áma *șę́ie* (BC, Filipeşti, 2), *i̯ertășúni̯a, vu̯ornișél* (BC, Filipeşti, 4), *zíși, șitáscâ, șíⁿnșu șéla* (BC, Vîlcele, 1), *u̯obișę́ii, pișu̯árili̯* (BC, Vîlcele, 3); *șę́i̯a, șiⁿnș* (BT, Coţuşca, 1), *şắptisprîzășį* (BT, Coţuşca, 3), *atúⁿnșa* (BT, Coţuşca, 3), *fășę́, plășínti* (BT, Lozna, 4), *i̯ertășúni̯a* (BT, Lozna, 4; IS, Cepleniţa, 1), *u̯obișéi̯u, atúⁿnș* (BT, Păltiniş, 4), *fășę́m, rășitúri̯* (BT, Păltiniş, 4), *sășerát* (BT, Vorona, 4), *sarâși* (BT, Talpa, 1), *muⁿnșę́m* (BT, Talpa, 1), *fâși, cășúla* (GL, Matca, 1), *ș-u̯ói̯ fâși* (GL, Matca, 2), *șápâ* (GL, Matca, 4), *șę́u̯ún* (GL, Matca, 5), *șę́i̯a* (GL, Drăguşeni, 1), *munș̯ę́m* (IS, Andrieşeni, 1), u̯o *iⁿnș̯epút, șiⁿnstít* (IS, Ţibana, 2), *făș̯ę́u̯, trești̯á* (IS, Răchiteni, 1), *șau̯únu* (IS, Romaneşti, 4), *șérnį, rășéștį* (IS, Vînători, 2), *șinevá, rugășúni̯* (NT, Hlăpeşti, 1), *produșém* (NT, Farcaşa, 5), *aíșișá* (NT, Gîdinţi, 2), *k'irpíș, vălătús* (NT, Gîdinţi, 4), *dúlĉi, răĉésc* (NT, Teţcani, 5), *făș̯ę́m* (SV, Crucea, 1), *rășitúri̯* (SV, Crucea, 2), *sușitu̯ór* (SV, Crucea, 3), *pi̯étișį, veĉínili̯* (SV, Pîrteştii de Sus, 2), *bu̯oșésc* (SV, Straja, 5), *partișéli̯* (SV, Vicovu de Sus, 1), *iⁿnsét* (SV, Vicovu de Sus, 2), *bumbașél* (SV, Vicovu de Sus, 3), *rugașúńi̯ili̯* (SV, Vicovu de Sus, 6), *așála, crășún, disfășém, iⁿnsărșinátâ, șáfâ, rășitúri̯, sășerắm, șurșéli, șúturâ* (SV, Vicovu de Jos), *pișór, cu̯ondúșiri̯* (SV, Frătăuţii Noi, 6), *dușę́m, nișu̯odátâ* (SV, Boroaia, 1), *așę́i̯a,* (SV, Boroaia, 3), *partișipát, susít* (SV, Boroaia, 5), *ha̯idúș, turș* (SV, Fîntîna Mare, 1), *pișu̯ári̯, u̯opíⁿns* (SV, Fîntîna Mare, 3), *fâși, crúși* (SV, Liteni, 1), *proședi̯ázâ* (SV, Liteni, 2), *atúⁿnșa* (SV, Rădăşeni, 3), *strîș, cu̯oșém* (SV, Rădăşeni, 1), *atúⁿnșa* (SV, Rădăşeni, 3), *șę́iia* (VS, Deleni, 1), *zíșe, șelelálti̯, aíșa, fășę́m,* dar şi izolat *ĉ - plắĉínta* (VS, Deleni, 2), *u̯orșîșí*

---

pronunţate anterior şi nu posterior ca în graiurile moldoveneşti: *șĕrșéi̯ șínă, șiⁿnś, șáfă, șápă, dúlșe, muș, ápă, pișór, púriș, maș*; *cúrźe, źĕm, źińĕr'ĕ, źáná, źinúŋ'k', fúźe, líⁿnźe, sĩⁿnźe*. Oferim şi cîteva exemple actuale: *petreșere, fășáu̯, șorbă, șíⁿnste, tu̯orșám, zîșá*, se *prișepe̯áu̯*, să ţe *cuminíș, merźáu̯, merźę́, strînźá* (HN, Petrila).

(VS, Mărăşeşti, 1), *sắ̂sitâ* (VS, Mărăşeşti, 1), *ŝenúşâ* (VS, Mărăşeşti, 5), *sărvíŝu* (VS, Vetrişoaia, 2), *fáŝi̯*, *cu̯olắ̂ŝé̯i̯*, *tu̯orŝ* (VS, Vetrişoaia, 4), *sắ̂c*, *ắ̂cé̯i̯a*, *zi̯éĉi̯*, dar şi izolat *u̯obiŝé̯i̯* (VS, Vetrişoaia, 5), *servís*, *ŝín̡ŝ* (VS, Micleşti, 1), *dúlŝi* (VS, Micleşti, 2), *tri̯izắ̂ŝ* (VS, Micleşti, 3), *aŝé̯i̯e*, sâ *ŝuŝésc* (VS, Popeni, 6), *húŝili* (VS, Vutcani, 2); *scúrĝim* (BC, Căiuţi, 2).

Pierderea elementului oclusiv apare şi în cazul africatei sonore *ĝ*, pentru care oferim cîteva exemple, în următoarele puncte de anchetă: *frắ̂ed* (BC, Căiuţi, 4, f, 90 de ani, 4 clase); *ắ̂ún̡ẑi̯* (BC, Căiuţi, 4); *múl̓zi* (BC, Căiuţi, 6); *verĝ̂ili* (BC, Filipeşti, 1), *merĝ̂ám*, *liṉẑắ̂i̯* pi *dé̯ẑtį* (BC, Filipeşti, 2); *ĝ̂énuŋ'k'* (BC, Filipeşti, 4), *diẑ̂ába* (BC, Vîlcele, 1), *ĝ̂em* (BT, Coţuşca, 2), *ĝ̂enúŋ'k'*, *sărẑ̂ént* (BT, Păltiniş, 1), *ẑ̂ínir̡ilį* (BT, Păltiniş, 1, 4), nu mă pu̯ot *înţălį̇é̯ẑį* (BT, Păltiniş, 1), *ẑ̂am* (BT, Păltiniş, 1), *ắ̂un̡ẑ̂é̯m* (BT, Păltiniş, 3; IS; Andrieşeni, 1); *ắ̂ún̡ẑ̂im* (BT, Vorona, 1), *tu̯ocmắ̂* (BT, Vorona, 3), *un̡zé̯u̯* (BT, Talpa, 1), *plî̵n̡ẑi*, *stîn̡ẑ̂ám* (GL, Matca, 6), *mi̯erẑ̂ám*, (GL, Matca, 9), *súẑi* (GL, Drăguşeni, 1), *mulẑ̂é̯m* (IS, Ursăreşti, 2), *fulẑ̂éri̯* (IS, Romaneşti, 1), *márẑ̂inâ* (NT, Hlăpeşti, 1), *ẑ̂enuŋ'k'* (NT, Tazlău, 2), *strîn̡ẑ̂é̯m* (SV, Crucea, 1), *mul̓ẑ* (SV, Crucea, 4), *mărẑ̂é̯lį* (SV, Mihoveni, 2), sî *merẑ̂é̯* (SV, Mihoveni, 4), *strî̵n̡ẑi*, *márẑ̂ina* (SV, Vicovu de Sus, 2), *mi̯erẑ̂é̯u* (SV, Vicovu de Sus, 3), *ali̯eẑ̂ém*, *batẑ̂ócurâ*, *mi̯érẑ̂ém*, *mu̯oşnéẑ̂*, *strîn̡ẑ̂* (SV, Vicovu de Jos), *fráẑ̂id*, *con̡ẑ̂elát* (SV, Boroaia, 3), *ắ̂un̡ẑ̂é̯m*, *fuẑ̂ít* (VS, Mărăşeşti, 2), *adáu̯ẑ̂* (VS, Mărăşeşti, 4), *ẑ̂ámuri̯* (VS, Vetrişoaia, 1), *ắ̂un̡ẑ̂é̯* (VS, Vetrişoaia, 2), *serẑ̂ént*, *fuẑ̂ít* (VS, Micleşti, 1), *scúrẑ̂i* (VS, Micleşti, 2), *merẑ̂é̯m* (VS, Micleşti, 3).

Fenomenul fricativizării africatelor prepalatale este în regres, africatele păstrîndu-se nealterate, ca în limba literară, uneori chiar la subiecţii în vîrstă: *fắ̂ci* (BC, Căiuţi, b, 79 de ani, 8 clase); *ĉártâ*, *fắ̂sim*, *şa̯izắ̂ŝ* (BC, Vîlcele, f, 72 de ani, 8 clase); sâ *fắ̂ĉé̯* (BT, Lozna, f, 87 de ani, 7 clase); *înc̆épi* (GL, Matca, f, 32 de ani, 8 clase), *Crắ̂cún* (GL, Matca, b, 84 de ani, 4 clase), *răĉitúri̯* (NT, Teţcani, f, 66 de ani, 4 clase); *veĉínį̇lį*, *ĉevá* (SV, Pîrteştii de Sus, b, 55 de ani, 10 clase), *ulĉ̡i̯élį*, *dúlĉ̡į* (SV, Straja, f, 73 de ani, 8 clase); *ĉápâ*, *deĉ*, *ĉímbru* (VS, Vetrişoaia, f, 37 de ani, 10 clase), *ŝumulésc*, *ŝenătué̯sc* (VS, Popeni, f, 64 de ani, şc. prof.); *alégi* (BC, Căiuţi, b, 79 de ani, 8 clase); sâ *mérĝi* (BT, Coţuşca, f, 37 de ani, 12 clase), *înţi̯elégeri̯a* (BT, Lozna, b, 65 de ani, fost profesor); *ĝem* (GL, Matca, f, 37 de ani, 8 clase), *plî̵nği* (IS, Cepleniţa, b, 68 de ani, 8 clase), *culegắ̂*, *márĝinẹa* (IS, Popoi, f, 72 de ani, 2 clase); *mínğa* (SV, Straja, f, 73 de ani, 8 clase), *mẹrĝám* (SV, Rădăşeni, f, 57 de ani, 10 clase); *strî̵nğim*, *alégim* (VS, Vetrişoaia, 3, f, 37 de ani, 10 clase).

De altfel, fenomenul fricativizării africatelor prepalatale nu se manifestă cu consecvenţă în toate graiurile din nordul dacoromânei, acestea conservîndu-se în unele zone nu doar la subiecţii tineri sau cu instrucţie medie. Uneori, chiar la subiecţii în vîrstă aparţinînd graiurilor moldoveneşti sau ardeleneşti, africatele se păstrează nealterate, ca în limba literară, variaţia diageneraţională nemaiconstituind un criteriu clar de delimitare între formele regionale şi cele literare: *răsuĉéșťe* (BN, Ilva, 3, b, 50 de ani, 10 clase); *adúŝę́, ŝu̯ocáńe* (BN, Ilva, 4, f, 63 de ani, 4 clase), *fáĉe* (HN, Dealul Babii, 1, f, 72 de ani, 4 clase), atpúńĉa (HN, Dealul Babii, 4, f, 67 de ani, 4 clase), *ulĉi̯élį, dúlĉį* (SV, Straja, 1, f, 73 de ani, 8 clase), *cu̯oŕĉédiu, ĉinḑắŝ* (SV, Frătăuţii Noi, 6, b, 68 de ani, şcoală profesională), *vaĉ, duĉám* (SV, Broşteni, 4, f, 61 de ani, 7 clase); *fuĝít* (dar şi *fuẑít*, la acelaşi subiect), *gălăĝíį* (BC, Vîlcele, 2, f, 72, de ani, 8 clase); *márĝină* (BN, Ilva, 4, f, 63 de ani, 4 clase), *sḯńĝiĺį*, dar şi forma cu africata fricativizată, *sḯn̡ẑiĺį* (NT, Teţcani, 1, f, 47 de ani, 12 clase), *cúrĝį, mulĝḛ́, ajúńĝḛ́* (SV, Pîrteştii de Sus, 1, f, 51 de ani, 10 clase), *rágilâ* (SV, Pîrteştii de Sus, 3, f, 51 de ani, 10 clase), *míńĝa* (SV, Straja, 1, f, 73 de ani, 8 clase), *ĉéva, ĉinevá* (SV, Fîntîna Mare, 5).

Aşa cum s-a putut observa în această descriere, în unele zone din spaţiul românesc de la nordul Dunării africatele îşi modifică modul de articulare, fricativizîndu-se, dar şi locul de articulare, durificîndu-se, în timp ce în alte regiuni se pastrează nealterate, ca în limba literară şi ca în aria sudică a dacoromânei. În acelaşi timp, în zonele în care se produce fricativizarea sau durificarea africatelor prepalatele, formele cu africatele alterate coexistă cu cele păstrate ca în literară, fenomenul ţinînd nu doar de variaţiile diageneraţională, diastratică sau diasexuală (care nu pot fi susţinute cu exemple concrete în toate situaţiile), ci şi de situaţia de comunicare şi de statutul socio-cultural al interlocutorului.

Bibliografie

Gafton, Alexandru, *Caracterul neîntrerupt al influenţelor maghiare asupra românei*, publicat online pe site-ul academia.edu
(http://www.academia.edu/6978305/Influenta_maghiara), accesat la 1.XII.2014.

Guia, Sorin, *Dialectologie română. Studii şi corpus de texte*, Iaşi, Editura Vasiliana'98, 2014.

Király, Francisc, *Contacte lingvistice. Adaptarea fonetică a împrumuturilor româneşti de origine maghiară*, Editura Facla, Timişoara, 1990.

Pál, Enikő, *Influenţa limbii maghiare asupra limbii române. Perioada veche*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2014.

Todoran, Romulus, *Contribuţii de dialectologie româ*nă, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

Rusu, Valeriu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1984.

AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LXI, 2015
Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu

Perfectul simplu și perfectul compus în texte narative românești

Jukka Havu
Universitatea din Tampere
Elenn Știrbu
Universitatea din Tampere

Presque toutes les langues romanes possèdent deux parfaits, le passé simple, qui représente étymologiquement le parfait latin, et le passé composé, qui est une formation romane. En roumain, les deux parfaits ont une distribution différente de celle qu'ils ont dans les langues apparentées. Le passé simple ne s'utilise pas dans le roumain parlé standard, mais il s'emploie comme un temps narratif à côté du passé composé dès les premiers textes littéraires conservés (début du 16e siècle). En outre, dans certains dialectes, notamment en Olténie, le passé simple sert à exprimer le passé très récent. Dans cette étude, nous analysons la valeur des parfaits dans les textes narratifs contemporains; nous soulignons que dans le dialogue on emploie exclusivement le passé composé à moins qu'on n'essaie d'imiter des parlers dialectaux. Les textes dépouillés montrent qu'il n'y a pas de différences fonctionnelles systématiques entre le passé simple et le passé composé comme temps narratifs mais plutôt des tendances qui dans certains contextes favorisent l'emploi de l'un des deux parfaits. Par exemple, le passé simple est plus fréquent à la troisième personne qu'à la première et, peut-être à cause de son caractère ponctuel plus marqué, il est davantage utilisé pour exprimer une succession rapide d'événements. Or, dans certaines œuvres littéraires, les auteurs ne se servent dans la narration que de l'un des deux parfaits, le simple ou le composé, ce qui montre que les deux formes détiennent toutes les propriétés aspectuelles et temporelles typiques d'un temps narratif.

1. Introducere: formele perfective în limbile romanice

Aproape toate limbile romanice au două timpuri perfective, unul sintetic și altul analitic[1]. În limba română, aceste forme sînt perfectul simplu (*cîntai*) și perfectul compus (*am cîntat*). Perfectul compus este o formație romanică (ale cărei origini sînt vizibile deja în latina tîrzie, (Squartini și Bertinetto 2000,

[1] În portugheză perifraza *ter + participiu* e folosită mai ales ca un timp inclusiv, adică o expresie care se referă la o acțiune durativă care ajunge la momentul vorbirii. În galiciană, forma corespunzătoare e încă și mai rară și existența ei poate că se datorează influenței castiliene.

Ledgeway 2015), și în multe limbi romanice a invadat o parte a cîmpului semantic al formei simple. Totuși, distribuția funcțională a formelor nu este identică în toate aceste limbi. Ni se pare util să configurăm un cadru general privind folosirea acestor forme în limbile romanice.

În franceza vorbită, perfectul compus (*j'ai chanté*) a înlocuit perfectul simplu (*je chantai*) pentru a denota un eveniment sau o stare care s-a terminat înaintea momentului vorbirii (perfectul compus are și alte funcții, cea rezultativă, experiențială etc.). Extinderea perfectului compus și decadența perfectului simplu în registrele mai puțin formale pot fi documentate deja începînd cu secolul al XVII-lea (Caudal & Vetters 2005). În franceza contemporană, perfectul simplu se menține în limba literară, exclusiv în narațiune, și sporadic și în alte genuri (biografii, texte științifice, enciclopedii, etc., Forsgren 1998). E de remarcat, totuși, că și în limba literară, perfectul simplu este din ce în ce mai des concurat de perfect compus, prezent și chiar imperfect (Caudal & Vetters 2005, Rebotier 2013).

În spaniola europeană, se poate întrevedea o înceată extindere a perfectului compus (*he cantado*), dar într-un text literar narativ perfectul simplu (*canté*) este singura formă folosită pentru a reda progresiunea evenimentelor (Havu 1997). Perfectul simplu se menține foarte bine în limba vorbită în toate registrele, inclusiv cele mai informale; trebuie spus că extinderea perfectului compus a fost destul de des exagerată de unii cercetători ca de exemplu Schwenter (1994). În anumite țări latinoamericane (zona Río de la Plata în Argentina și Uruguay, Paraguay, Cili, v. Henderson 2010) perfectul compus e pe cale de dispariție; e din ce în ce mai puțin folosit în limba vorbită. În mod general, cîmpul semantic al perfectului simplu e mai extins în aproape toate țările latinoamericane comparate cu Spania.

În variantele vorbite ale limbii italiene, folosirea timpurilor perfective se determină la nivelul geografic; în sudul țării, perfectul simplu are un cîmp semantic mult mai larg decît în dialectele septentrionale, unde a dispărut aproape total din limba vorbită (Bertinetto 1986 și Squartini & Bertinetto 2000). În limba literară, perfectul simplu se menține ca formă a progresiunii narative.

Prezentarea anterioară a relației între perfectul simplu și perfectul compus în anumite limbi romanice este bine înțeles numai o simplificare, o descriere a marilor linii ale situației lor (există o bibliografie extrem de extinsă asupra acestui subiect). Am vrut să trecem în revistă o scurtă viziune de ansamblu a folosirii perfectelor în limbile romanice deoarece o astfel de prezentare ne permite să situăm limba română într-un cadru romanic mai larg. În această limbă, situația e ușor diferită de cea pe care o găsim în limbile înrudite. Perfectul compus românesc s-a consolidat foarte devreme ca un timp perfectiv care poate să se refere la un eveniment temporal disociat de momentul vorbirii și a fost folosit în toate registrele limbii. Faptul că se regăsește în texte formale (d.e. texte religioase

deja în secolul al XVI-lea) ne permite să presupunem că se folosea încă și mai des în registrele informale. Pe de altă parte, perfectul simplu nu este cu totul identic cu formele etimologic corespunzătoare în alte limbi romanice. Mai ales faptul că în special în dialectele sud-vestice perfectul simplu cu o valoare de trecut foarte recent este un fenomen aproape inexistent în alte limbi romanice (cf. *infra*). Ceea ce am spus despre timpurile perfecte în română se referă numai la daco-română; în aromână și meglenoromână aceste forme pot avea alte funcții (cf. d.e. Atanasov 2011).

Frâncu (2009) prezintă extrem de detaliat evoluția morfologiei perfectelor și face următoarea observație despre perfectul simplu în perioada între 1521 și 1640:

> „El era mult mai frecvent și mai răspîndit din punct de vedere areal decît în zilele noastre căci perfectul compus, apărut în latina populară, nu reușise să-l scoată din uz din graiurile de tip nordic" (Frâncu 2009: 105).

În ceea ce privește perioada următoare analizată (1640-1780), marele filolog observă:

> „Perfectul simplu își limitează aria de circulație, în limba vorbită, la Oltenia, Banat și Crișana, în timp ce în limba scrisă el se menține și în textele din celelalte regiuni, în special în narațiuni, unde apare aproape exclusiv la persoana a III-a" (Frâncu 2009: 306).

Din aceste observații putem deduce că în cele mai multe graiuri românești perfectul simplu pierde teren constant față de perfectul compus de-a lungul secolelor. Pe de altă parte, situația în limba română este cu totul specială în ceea ce privește folosirea perfectului simplu: în dialectele sud-vestice această formă se păstrează chiar și în prezent în limba vorbită, dar denotă o acțiune care se localizează în trecutul recent. În aproape toate acele limbi romanice unde perfectul simplu și perfectul compus există în paralel, perfectul compus, din cauza originii lui rezultative, se relaționează cu evenimente desfășurate într-un trecut mai apropiat de momentul vorbirii (v. Squartini & Bertinetto 2000). În Frâncu (2009: 307), autorul transcrie observația făcută despre perfect simplu în *Institutiones linguæ valachicæ* (prima gramatică română scrisă în latină): „prin acest trecut se redă un lucru făcut puțin mai înainte". Se pare că sensul perfectului simplu în dialectele sud-vestice s-a stabilit devreme; în orice caz, este anterior secolului al XVII-lea.

2. Variabilitate și variație

În toate limbile există variație diacronică, diatopică și diastratică. Variația lingvistică se bazează pe schimbul lingvistic, care este un fenomen constant în orice comunitate lingvistică. Gramaticile normative, în societățile dezvoltate, au

un fundament pedagogic și social și obiectivul lor este a asigura egalitatea cetățenilor și a păstra legătura cu trecutul cultural și literar al comunității. Pentru a garanta aceleași posibilități de reușită socială tuturor membrilor societății, este preferabil ca toți să stăpînească limbajul comun care este definit de instituții normative, folosit în texte oficiale și predat în școli. Gramaticile normative sînt de obicei refractare la variația gramaticală și se îndreaptă către o anumită exclusivitate normativă. Problema variabilității limbii nu se referă numai la gramaticile normative, ci se manifestă și în mai multe abordări mai formale ale structurilor gramaticale. Spre exemplu, în cadrul gramaticii generative, conceptul „vorbitor nativ ideal" a fost practic abandonat tocmai din cauza variației indubitabile în toate limbile naturale. În gramatica construcțiilor (*Construction Grammar*, a se vedea d.e. Hoffmann & Trousdale, 2013), variația lingvistică a fost tratată într-un mod nesatisfăcător pentru că analiza formală a construcțiilor gramaticale nu reușit să stabilească rolul variabilității.

Perfectul simplu și perfectul compus în limba română sînt folosite în texte literare narative fără să fie ușor de explicat motivele care condiționează alegerea formei întrebuințate. Ni se pare util să atragem atenția asupra unor fenomene relaționate cu folosirea timpurilor perfecte în limba română:

i) Limba română este o limbă pluricentrică; limba română standard e divizată în două subcategorii mari, limba română în România, pe de o parte, și în Republica Moldova, pe de altă parte. În afară de această primă diviziune, amîndouă categoriile cuprind variante dialectale contemporane; în România, dialectul oltean și anumite dialecte transilvănene prezintă trăsături specifice în ceea ce privește folosirea perfectelor (a se vedea cap. 3.1) în sensul că în aceste graiuri perfectul simplu se folosește și în limba vorbită. În variantele moldovene, în schimb, perfectul simplu a dispărut cu totul.

ii) Limba contemporană e rezultatul unei evoluții diacronice. Referitor la perfectele românești, din punctul de vedere etimologic, perfectul simplu este o formă mai arhaică decît perfectul compus. De-a lungul secolelor, domeniul perfectului compus s-a extins considerabil și această formă a penetrat teritoriul formei simple al cărei cîmp semantic s-a redus în același timp. Dat fiind că în aproape toate textele vechi se folosesc amîndouă formele în narațiune, putem să deducem că perfectul compus s-a consolidat foarte devreme în toate variantele limbii române.

iii) Folosirea perfectelor în limba română e legată de modelele textuale sau discursive. În afară de dialectele unde perfectul simplu este o formă vie (Oltenia și o parte a Ardealului), perfectul simplu se folosește în limba standard exclusiv în texte narative, mai ales literare. Există, în consecință, aproape un singur model discursiv (sau *genre*) unde cele două perfecte se manifestă în aceleași contexte.

iv) În contextele în care se folosesc cele două perfecte, încercăm să arătăm că alegerea formei întrebuințate depinde mai ales de tendințe cu precădere stilistice și că o diferențiere funcțională sistematică e aproape imposibil de dovedit.

3. Perfectele în limba română

Limba română contemporană are la dispoziție două timpuri perfective, perfectul simplu (*făcui*) și perfectul compus (*am făcut*). Mai mult ca perfectul (*făcusem*) poate fi perfectiv sau rezultativ după contextul în care se află, respectiv este o formă ambiguă din punctul de vedere al proprietăților sale aspectuale[2]. Sistemul român diferă în mod considerabil de cel al majorității limbilor romanice, care posedă paradigme paralele timpuri simple / timpuri compuse unde auxiliarul timpurilor compuse are forma timpului simplu respectiv[3]:

Română		Franceză		spaniolă	
Cînt	am cîntat	je chante	j'ai chanté	canto	he cantado
Cîntam	Cîntasem	je chantais	j'avais chanté	cantaba	había cantado
Cîntai		je chantai	j'eus chanté	canté	hube cantado
voi cînta	voi fi cîntat	je chanterai	j'aurai chanté	cantaré	habré cantado
aș cînta	aș fi cîntat	je chanterais	j'aurais chanté	cantaría	habría cantado

Tabel 1. Conjugarea unui verb regulat în română, franceză și spaniolă (forme personale, sistemul indicativului)

În română prezentul, perfectul simplu, imperfectul și mai mult ca perfectul sînt forme sintetice, pe cînd celelalte timpuri sînt formații analitice care au o origine perifrastică. În limba contemporană, auxiliarele s-au sudat aproape complet cu verbul principal astfel încît formele actuale trebuie să fie considerate afixale;

[2] Mai mult ca perfectul are două funcții principale, amîndouă perfective. În exemplul i) e vorba de funcția rezultativă, în ii) de funcția aoristică:

i) M-am întors acasă la trei. Maria plecase.

ii) M-am întors acasă la trei. Maria plecase la unu.

Cu mai mult ca perfectul aoristic se poate construi o progresiune narativă:

iii) Am ajuns la serviciu la nouă. Mă trezisem la șapte, făcusem un duș, luasem o ceașcă de cafea și coborîsem în stradă pentru a aștepta autobuzul. Era foarte frig.

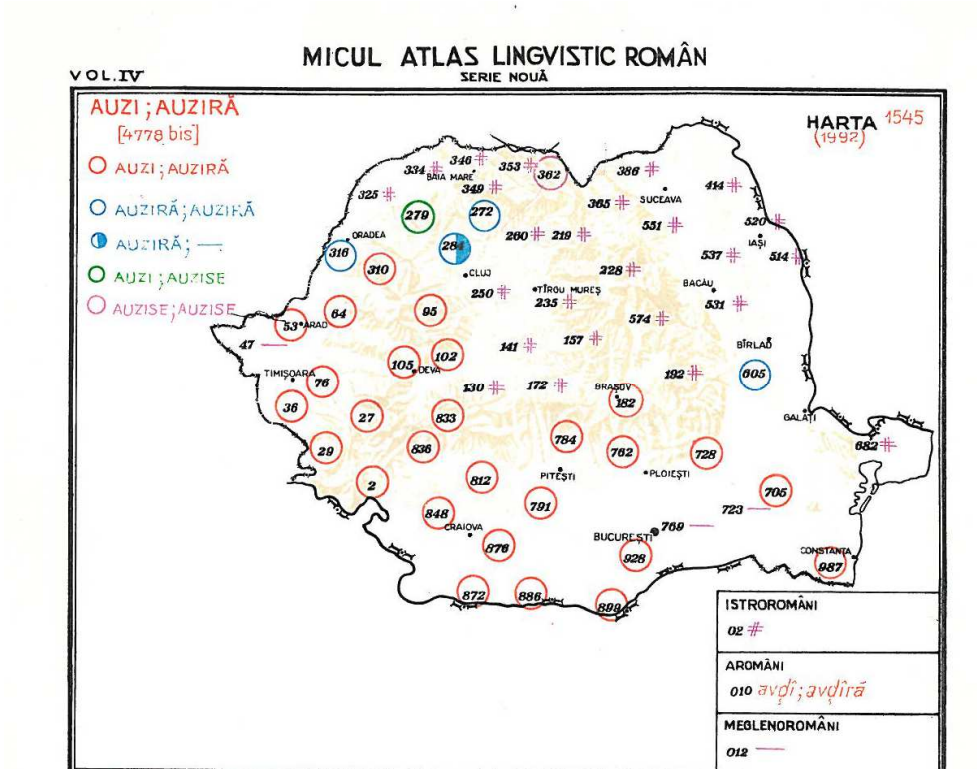
[3] E de remarcat că în franceză și în spaniolă viitorul și condiționalul au o origine perifrastică (*cantare + habeo*), dar în limba contemporană s-au transformat în structuri sintetice a căror origine perifrastică nu mai este vizibilă pentru vorbitorii de astăzi.

auxiliarul funcționează aproape ca prefix (sau clitic, v. și Zafiu 2014). Singurele elemente care pot fi introduse între auxiliar și participii sînt cîteva adverbe scurte, mai ales *cam, mai, prea, și, tot*[4].

În tabelul 1 se poate vedea că sistemul verbal român se îndepărtează de structura paradigmatică verbală simetrică a anumitor limbi înrudite. În plus, în limbile franceză și spaniolă auxiliarul este purtător al mărcilor de persoană, timp și mod, pe cînd în limba română numai persoana este indicată prin forma auxiliarului. Dobrovie-Sorin observă că auxiliarele în română „nu sunt purtătoare de proprietăți temporale” (2011: 5), dar putem adăuga că nu sînt nici purtătoare de proprietăți modale.

3.1. Perfectul simplu în limba română vorbită

În zilele noastre perfectul simplu cu valoarea de timp narativ, ficțional nu mai este utilizat în limba română standard decît în texte scrise, mai ales beletristice. Deja în *Micul Atlas Lingvistic Român*, publicat în 1981 dar ale cărui date au fost culese în anii 1930 sub direcția lui Emil Petrovici, se vede că într-o mare parte a țării, perfectul simplu este cu totul necunoscut în limba vorbită (a se vedea harta de mai jos). El este utilizat cu precădere în unele graiuri regionale și, de altminteri, creează multor locutori de română imaginea unei forme lingvistice rurale.

Perfectul simplu nu se folosește în limba vorbită standard, ci numai în anumite dialecte daco-române, în special în Oltenia, Banat, Crișana și o parte din Maramureș (a se vedea d.e. Neagoe 1985, Bădescu 2013). În studiul ei, Chitez (2010), întemeind rezultatele obținute pe analize anterioare și pe anchete de teren, observă că valorile perfectului simplu în aceste variante dialectale nu sînt identice. În Oltenia, perfectul simplu exprimă aproape exclusiv un eveniment localizat într-un trecut recent, pe cînd în anumite dialecte transilvănene această formă are un cîmp semantic mai larg. Autoarea sugerează că diferențele existente între variantele oltene și transilvănene s-ar datora unor influențe divergente; folosirea perfectului simplu în dialectul oltean ar putea fi pusă în legătură cu formele similare în limbile balcanice, pe cînd sistemul transilvănean s-ar apropia de cel al limbilor romanice occidentale.

Principalele funcții ale perfectului simplu în limba vorbită a regiunilor dialectale daco-române sînt următoarele:

1) Trecut recent. În dialectele sud-vestice din Țara Românească (Oltenia și teritoriile limitrofe), perfectul simplu exprimă o acțiune recentă, în opoziție cu perfectul compus, folosit pentru acțiuni încheiate, localizate mai departe în trecut.

1. Maria tocmai plecă.
2. *Maria plecă acum trei zile.
3. Maria a plecat acum trei zile.
4. (*) Maria tocmai a plecat[5].

Exemplele de mai sus se bazează pe compatibilitatea perfectelor cu anumite expresii temporale și criteriul selecției este proximitatea cronologică cu momentul vorbirii. Se folosește perfectul simplu cînd evenimentul s-a produs în ultimele douăzeci și patru de ore; iar dacă perioada de timp este mai mare se impune perfectul compus. Există și un alt criteriu, legat de contextul situațional, care are de-a face cu caracterul definit ori nedefinit (sau presupus/nepresupus) al evenimentului:

5. Maria plecă?
6. Maria nu plecă.
7. Maria a plecat?
8. Maria nu a plecat.

Exemplul 5. denotă un eveniment care trebuia să aibă loc, și vorbitorul întreabă dacă de fapt a fost așa. Exemplul 6. se referă la un eveniment definit care

[5] Asteriscul între parenteze indică faptul că expresia este considerată agramaticală numai în dialectul oltean. În limba română standard, ea este cu totul normală.

trebuia să aibă loc, dar vorbitorul constată că nu s-a produs. Exemplele 7. și 8. nu au nicio structură presupozițională marcată[6].

2) Timp perfectiv folosit în regiunile Banat, Crișana și o parte din Maramureș. Acesta denotă o acțiune care a putut fi îndeplinită într-un moment sau interval care poate să se localizeze într-o perioadă de timp largă, într-un trecut îndepărtat sau într-un trecut foarte recent. Are des o valoare narativă emoțională (Chitez 2010, de unde provine și exemplul 9):

9. „Când să-ndăli războiu' erau ungurii" (apud Chitez 2010: 73).

După Chitez (2010), cele două valori observate în utilizarea perfectului simplu în limba vorbită ar avea origini diferite: valoarea de trecut recent în Valahia ar fi datorată influenței balcanice (*Balkansprachbund*) și cea de trecut îndepărtat din Transilvania ar fi o caracteristică proprie limbilor romanice.

3) Perfectul simplu poate să aibă o valoare stilistică atunci cînd este utilizat de vorbitorii de limbă standard care nu-l folosesc în mod obișnuit, putînd transmite o nuanță ironică:

10. Venișі și tu?

Vorbitorul lasă să se înțeleagă că nu era necesar să vină și respectiva persoană. Această manieră de adresare este considerată familiară sau chiar condescendentă.

E destul de interesant de remarcat că folosirea perfectului simplu pentru verbe neologice pare destul de rară și în variantele unde aparține limbii vorbite spontane:

11. ?? El monitoriză discuția.
12. ?? El boicotă întîlnirea.

[6] Acest fenomen există și în alte limbi. În spaniolă europeană, de exemplu, avem o situație similară, care se produce și în cazul în care fraza conține un adverb de timp care denotă o perioadă care include și momentul vorbirii:

i) ¿Viste a María hoy?
ii) No vi a María hoy.

Există totuși o diferență considerabilă în spaniolă în comparația cu româna; se folosește aproape sistematic perfectul simplu cu adverbele care denotă o perioadă disociată de ziua momentului vorbirii. Anumiți cercetători (d.e. Joseph 1999: 224, Chitez 2010) au vrut să vadă niște similitudini între folosirea timpurilor în spaniolă și română, dar ni se pare evident că cele două sisteme sînt foarte diferite în mai multe sensuri.

După I. Șiadbei (1930) și C. Frâncu (1965, 1984 și 2009), motivele pentru care, în cea mai mare parte a teritoriului daco-român, perfectul simplu a fost înlocuit de perfectul compus ar fi următoarele, derivate din criterii morfologice:

(i) Identitatea formală a perfectului simplu persoana întîi cu vechile forme de prezent (perfect simplu *cîntămu*, prezent *cîntămu*) și a persoanei a doua plural cu participiul (perfect simplu *cîntatu* - participiu: *cîntatu*) este principalul motiv al reculului perfectului simplu.

(ii) Formele *cîntarăm*, *cîntarăți*, apărute prin analogie, nu se regăsesc în limba scrisă decît începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai întîi în Oltenia, apoi și în alte regiuni (Banat, Crișana).

(iii) Noile forme devin singurele forme corecte în limba literară în secolul al XIX-lea, atunci cînd gramaticile române, începînd cu cea a lui Heliade Rădulescu (1828), le recomandă într-o manieră consistentă. Acest fapt declanșează o recrudescență a utilizării perfectului simplu, care nu mai e limitat la anumite graiuri regionale, iar scriitorii, mai ales în Valahia, utilizează frecvent noile forme.

Deși aceste fenomene morfologice au contribuit în mod sigur la generalizarea perfectului compus, ni se pare că motivele pentru care perfectul simplu a dispărut din limba vorbită în cele mai multe regiuni din România și din limba standard sînt greu de explicat, în special datorită faptului că primele texte scrise în limba română apar abia în secolul al XVI-lea. Pe de o parte, cîțiva cercetători au evocat o posibilă influență străină, de exemplu slavonă, greacă sau sîrbă, pe cînd alți cercetători consideră că formele și funcțiile perfectelor în română sînt rezultate ale unei evoluții interne. Am văzut (*supra*) că anumiți cercetători propun existența influențelor divergente și că folosirea perfectelor în dialectele transilvănene corespunde mai bine tendințelor romanice, pe cînd sistemul oltean e mai apropiat de structurile asemănătoare în limbile balcanice. Ni se pare, totuși, că în momentul de față, aceste considerații rămîn la un nivel speculativ.

3.2. Perfectul compus în limba română

În ceea ce privește perfectul compus, folosirea lui este generală pe tot teritoriul daco-român. La nivelul limbii vorbite, funcțiile acestui timp variază după poziția pe care o are perfectul simplu în dialectele unde se mai folosește (a se vedea capitolul anterior). În limba română standard, perfectul compus e singurul timp perfectiv care localizează un eveniment într-un trecut vizualizat din momentul vorbirii. E clar, totuși, că perfectul compus are diferite valori semantice chiar dacă nu se manifestă morfologic. Principalele sale caracteristici semantice sînt cele de:

i) perfect rezultativ:

13. Acum s-au construit aceste clădiri și nu se mai vede marea.

ii) perfect experiențial:

14. Ai fost la București? – Da, pînă acum am fost de trei ori.

iii) perfect deictic (sau aoristic):

15. Miron Costin s-a născut în 1633. A locuit toată viața lui la Iași.

iv) perfect narativ:

16. Lunea trecută m-am sculat la 8, am citit ziarul și mi-am luat micul dejun.

Cum am spus mai sus, aceste sensuri nu se manifestă morfologic, dar e evident că funcțiile sale semantice se definesc prin prezența celorlalte elemente în frază (d.e. în exemplul 13. adverbul *acum* nu se referă la momentul acțiunii, ci la rezultatul ei)[7]. Funcțiile respective se bazează pe conceperea cognitivă a realității extralingvistice și sînt intuitive și spontane. Între sensul exemplelor următoare nu poate exista nici o confuzie:

17. Am ieșit din casă la opt, am luat autobuzul 12 pentru a mă duce în centru unde am ajuns la opt și jumătate. L-am întîlnit pe Ion, am intrat într-o cafenea și am băut o cafea.
18. Vezi, cineva a făcut curățenie aici. A spălat ferestrele, a dat cu aspiratorul și chiar a făcut ordine în camera mea.

În exemplul 17. avem o secvență narativă, pe cînd în exemplul 18. situațiile descrise nu ar putea fi interpretate ca consecutive în niciun caz.

Proprietățile aspectuale expuse mai sus (i-iv) constituie și treptele de gramaticalizare a perifrazei în foarte multe limbi. Un astfel de proces de gramaticalizare se poate observa în limbile unde perfectul compus a invadat de-a lungul secolelor cîmpul semantic al perfectului simplu; acesta este cazul limbii franceze, spre exemplu, documentată deja din secolul al 9-lea. Prin dimensiunea aceasta cronologică putem urmări evoluția sistemului verbal și a diferitelor timpuri verbale în sute de mii de texte. În domeniul lingvistic spaniol, unde sînt mai multe variante, acest fenomen este vizibil și sincronic; în anumite variante americane ale spaniolei perfectul compus nici nu a ajuns la nivelul iii), cel al perfectului deictic, pe cînd spaniola europeană a gramaticalizat și funcția deictică și cea narativă (cu anumite limitări: perfectul compus se folosește rar cu complemente temporale care localizează evenimentul într-o perioadă de timp disociată de momentul vorbirii, a se vedea Havu 1997, García Fernández 2006).

În afară de funcțiile specificate mai sus, care se pot considera categoriale, există cîteva uzuri mai puțin sistematice. În propozițiile subordonate de timp și în

[7] După Joseph (1999: 224), *am lucrat* are semnificația unui *simple past* și nu cea a unui *present perfect*; în alte cuvinte, *am lucrat* corespunde formei *I worked* și nu *I have worked.* Ni se pare evident că nu e așa; perfectul compus român cuprinde cele două domenii semantice ale perfectelor engleze.

contexte transfrastice cu specificări temporale, perfectul compus poate exprima anterioritatea unui eveniment în față de un alt eveniment:

19. Ministrul nu a înțeles de ce tinerii au plecat.
20. M-am întors acasă la șapte. Copiii au plecat la cinci.

În sfera temporală a viitorului, perfectul compus poate înlocui, din punctul de vedere al sensului, un viitor anterior (a se vedea și Pană Dindelegan et al. 2010: 250 și Timoc-Bardy 2013):

21. Echipa noastră îți va da trei variante de joc dintre care tu trebuie să alegi una în momentul în care ai intrat în direct.
22. Pînă să ajungem la un aparat politic competent, au plecat tinerii din țară.

În exemplele 19. și 20, perfectul compus înlocuiește mai mult ca perfectul (*plecaseră*), și în exemplele 21. și 22. folosirea viitorului sau viitorului anterior (*vor pleca/vor fi plecat*) ar fi mai naturală din punct de vedere strict temporal.

În afară de întrebuințări menționate, există și un uz tipic al limbii vorbite unde perfectul compus, de obicei cu verbe punctuale, funcționează ca un fel de viitor imediat:

23. Gata, am plecat, ne vedem mîine.

În exemplul 23., perfectul compus *am plecat* se referă la un eveniment viitor, care va avea loc imediat după enunțarea frazei.

În propozițiile subordonate temporale, perfectul compus poate fi folosit pentru a denota cadrul temporal în care are loc un alt eveniment (punctual sau durativ):

24. Cînd am lucrat în Viena, am cunoscut o persoană de neuitat.

În astfel de contexte, unde predicatul propoziției subordonate denotă o stare trecătoare sau o acțiune durativă, perfectul compus este concurat de imperfect (*cînd lucram*). În limitele acestui studiu, nu putem să intrăm deplin în problematica timpurilor în propozițiile subordonate temporale[8].

[8] Dacă predicatul propoziției subordonate denotă un eveniment punctual, cele două predicate, cel al propoziției subordonate și cel al propoziției principale, denotă două evenimente succesive:

i) Cînd tatăl ei a murit, s-a întors la București.

Folosirea timpurilor în propozițiile subordonate temporale e o chestiune deosebit de complexă. García Fernández (2006) studiază această tematică în limba spaniolă, și concluziile lui pot fi aplicate, *mutatis mutandis*, și limbii române.

Există și alte contexte, unde perfectul compus pătrunde în cîmpul semantic rezervat mai ales imperfectului. Ne referim la cazurile în care un eveniment punctual se produce în intervalul cuprins de un alt eveniment exprimat în propoziția principală:

25. Cînd am sosit, a plouat[9].

În exemplul 25, se înțelege că situația *a ploua* s-a terminat la momentul vorbirii. În loc de perfectul compus, s-ar putea folosi și imperfectul în propoziția principală (*cînd am sosit, ploua*) în cazul în care vorbitorul se referă la un eveniment care este în curs în momentul de vizualizare și al cărui sfîrșit rămîne deschis. În celelalte limbi romanice, imperfectul ar fi mai natural (fr. *quand je suis sorti, il pleuvait,* sp. *cuando he salido, llovía,* etc.) și perfectul compus ar fi de-a dreptul agramatical. Limba română a dezvoltat posibilitatea de a recurge la o dublă vizualizare privind un eveniment inclus în intervalul cuprins de un alt eveniment. Acest fenomen pare să fie o inovație românească în domeniul lingvistic romanic.

Vrem să facem încă o observație despre o diferență privind folosirea celor două timpuri în contexte narative. Situațiile exprimate prin intermediul perfectului simplu urmăresc în mod strict o ordine lineară cum se poate vedea în versiunile românești ale exemplului cunoscut (cf. și Vișan, 2007):

26. Ion căzu. Petru îl împinse.

În exemplul 26, din punctul de vedere al secvenței naturale a evenimentelor în realitatea extralingvistică, Petru l-a împins pe Ion după căderea acestuia. În schimb, în contexte interfrastice, utilizarea perfectului compus permite restabilirea ordinii naturale a situațiilor, în ciuda ordinii lor inversate în text:

27. Ion a căzut. Petru l-a împins.

Pe baza elementelor expuse în paragrafele precedente, se vede că perfectul compus este un timp verbal deosebit de flexibil și cîmpul lui semantic este foarte mare. Acest fapt poate explica răspîndirea acestui timp, dar o consecință a acestei extinderi semantice este pierderea nuanțelor temporale în limbă. Probabil din cauza aceasta, vorbitorii caută noi mijloace expresive; d.e. folosirea prezentului ca timp narativ în limba scrisă și chiar în limbă vorbită a devenit din ce în ce mai frecventă. Această specificitate a fost observată de asemenea de Ö. Dahl, care constată:

[9] Această construcție, după părerea unor vorbitori, este, în funcţie de context, mai mult sau mai puţin acceptabilă,.

> ,,Even in languages that normally mark past time reference, e.g. English, it is often possible to use a so-called 'historical present' in narrative contexts. /…/ Some used it spontaneously, however, e.g. our Romanian informant..." (Ö. Dahl 1985: 113).

4. Perfectul simplu și perfectul compus în texte narative

În ceea ce privește folosirea perfectelor românești în texte narative (mai ales literare), situația actuală poate fi sintetizată în modul următor: în limba standard modernă și contemporană, singura funcție aspectualo-temporală a perfectului simplu este de a asigura progresia narativă într-un text literar, funcție în care este concurat de perfect compus.

Secţiunea aceasta din studiul nostru abordează folosirea combinațiilor de perfect simplu cu perfect compus și mai mult ca perfect cu funcții narative în textele literare românești. În continuare, vom analiza în mod special perfectul simplu, atît din perspectiva diacronică a utilizării sale în textele literare, dar mai ales în ceea ce privește interesantul fenomen de interșanjabilitate cu alte timpuri, fenomen nu întotdeauna ușor de explicat din punct de vedere strict funcțional.

În cîteva studii despre perfectele în română, s-a făcut o paralelă cu limba franceză, unde perfectul simplu este un timp exclusiv literar, dispărut de limba vorbită spontană. Folosirea celor două perfecte în textele literare românești totuși nu este identică cu cea a sistemului francez, în primul rînd pentru că perfectul compus a penetrat limba română literară cu mult mai devreme și în al doilea rînd pentru că deja în textele vechi, perfectul simplu și perfectul compus pot apărea în aceleași paragrafe sau chiar n aceeași frază. De exemplu, marii cronicari moldoveni cum ar fi Grigore Ureche (în jurul anilor 1590-1647) și Miron Costin (1633-1691), utilizau aproape exclusiv perfectul compus în narațiune. Acest fapt poate fi legat de dispariția timpurie a perfectului simplu din graiurile nord-estice. În texte muntene cum este *Biblia de la București* (1688), perfectul compus e folosit alături de perfectul simplu. Pe de altă parte, Ion Neculce (1672-1745) întrebuințează mai des perfectul simplu fără să fie vorba de o diferență funcțională a acestei forme față de perfectul compus. În orice caz, perfectul compus s-a consolidat ca timp narativ în limba română, în toate variantele ei, mult mai devreme decît în celelalte limbi romanice.

4.1. Perfectul simplu și perfectul compus în texte narative vechi

Nu sînt ușor de explicat motivele cronicarilor moldoveni în ceea ce privește folosirea perfectelor şi nu credem că s-ar putea identifica o valoare funcțională proprie a perfectului simplu; mai curînd este vorba de anumite tendințe care favorizează, dar care nu impun folosirea acestei forme. Nu uităm că perfectul compus e cu mult mai frecvent decît perfectul simplu și, în consecință, folosirea perfectului simplu este cea care trebuie să fie analizată. Forma compusă este folosită sistematic ca timp narativ cum putem vedea în exemplul 28, unde Grigore

Ureche folosește de opt ori perfectul compus și recurge o singură dată la perfectul simplu, *fu războiu*, care poate fi interpretat ca un mijloc stilistic oferind o schimbare de perspectivă, mai exact ostilitățile militare reprezintă cadrul temporal al unor evenimente mai concrete. În exemplul 29, perfectul simplu *fu izbînda* cuprinde toată desfășurarea bătăliei:

> 28. „Au luat Ștefan vodă cetatea Teleajănului și au tăiatu capetile pîrcălabilor și muierile lor le-au robitu și mulţi ţigani au luat și cetatea au ars-o. Într-acéiași lună, în 5 zile, fu războiu în Ţara Muntenească cu ungurii și cu Ţăpăluși și cu ajutoriul lui Dumnezeu au biruitu Ștefan vodă și au bătut pre unguri. Într-acéiași lună, în 20 de zile, au războitu și pre Băsărabă" (Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, p. 42).
> 29. „Și dîndu în Sirétiu, mulți s-au înecat, mulți tăiați și împușcați, de au perit mai mulți de 2.000 într-acel războiu, fără robiți și răniți. Perit-au boieri aleși dintru dînșii: Venglinschii, Pilețchii, iară pe Vlodec l-au prinsu viu, fără alți mulți necunoscuți. Și așa iară fu izbînda la moldovéni" (Grigore Ureche, *Letopiseţul ţării Moldovei*, p. 95).

Pe de altă parte, iată un alt fragment, unde avem un context foarte similar și un alt cronicar, Miron Costin, folosește perfectul compus *au fostŭ războiul* și nu perfectul simplu ca în exemplele precedente:

> 30. „Și durîndu-i inima și pre Munteni pentru moșiile sale, în puține vreme s'au strînsu și întăiu au împinsu oștile lui Sinan pașe de pen orașe și apoi la Giurgiuu au stătut și la războiu de față Mihaiu vodă cu Sinan pașe. Și au fostu războiul cu mare vărsare de sînge și după cîtăva luptă au înfrîntu Mihaiu vodă oastea lui Sinan pașe, cît și el singur pașea, să nu fie aflat îndemînă o luntre mică, cu care au scăpat peste Dunărea, ar hi căzdut la prinsoare" (Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, p. 13).

În textele cronicarilor, perfectul simplu are destul de des și o valoare ingresivă sau introductivă exprimînd intrarea într-o stare:

> 31. „Iară cînd fu de toamnă, într-acel an al domniei lui, s-apucă de făcu nuntă sieși" (Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, p. 69).
> 32. „Cînd fu al treilea an al domniei lui, venit-a Daltaban sarascher-pașa de la Oblușița cu oaste la Țuțora" (Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, p. 72).
> 33. „Și deaca se văzdu luminat în cinstea domnii, în 2 ai a domnii lui, fiindŭ mai întreg și mai cu minte decît cei trecuți înaintea domnii lui și multu trăgînd și rîvnindŭ spre folosul sufletului său, adus-au cu mare cheltuiala sa, den țară păgînă, sfintele moștii a marelui mucenic Ioan Novii și li-au pus într-a sa svîntă cetaate, ce ieste în orașul Sucévii, cu mare cinste și pohvală, de a ferirea domnii sale și paza scaunului său" (Grigore Ureche, *Letopiseţul ţării Moldovei*, p. 18).

Sînt și anumiți factori gramaticali; de exemplu cînd cronicarul folosește diateza pasivă într-un context perfectiv, verbul auxiliar e la perfectul simplu (probabil pentru a evita confuzia cu mai mult ca perfectul analitic de tip *a fost făcut*, exemplul 36):

> 34. „Și strîngîndu-i cu nevoi di toate părțile și cu foc îngrozindu-i, iară ei văzîndu nevoia lor ce le-au venitu asupra lor, s-au închinat și de la dînsul mai mare au priimitu. Mai apoi cu multe daruri fu dăruitu și cu mare dobîndă, el și toată oastea lui s-au întorsu la scaunul său, la Suceava" (Grigore Ureche, *Letopiseţul ţării Moldovei*, p. 92).
> 35. „Ce Calepin de sîrgu au murit, iară fiiu-său Orhan de unchi-său Moisi fu omorîtu și Moisi de frati-său Mahmet" (Grigore Ureche, *Letopiseţul ţării Moldovei*, p. 72).
> 36. „Oștile lui, ce avea, nu era cu dînsul în tabără; pre toți îi slobodzise în pradă; pînă în copiii lui au fostu mărsu și ei în pradă" (Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, p. 25).

Avînd în vedere numărul extrem de mare de texte și limitele acestei lucrări, am putut numai să scoatem în evidență anumite fenomene care ni s-au părut mai importante pentru a lămuri dezvoltarea folosirii perfectelor în limba română. În studiul lui, Frâncu (2009) arată că există, în diferite variante ale limbii, o variație morfologică foarte mare în ceea ce privește formele perfectelor. E foarte probabil ca în paralel cu variația morfologică să fi existat și o variație semantică, dialectală, sociolectică și chiar idiolectică. Ceea ce iese la iveală este faptul că deja în textele vechi, perfectul simplu nu are o funcție semantică proprie în sensul că perfectul compus poate fi folosit în orice context, pe cînd perfectul simplu este limitat la narațiune.

Biblia de la București (1688) a fost considerată de anumiți cercetători ca un exemplu al graiului muntean (mai ales datorită folosirii perfectului simplu) și un pas decisiv în dezvoltarea limbii literare. Însă, cum arată Moldovanu (2003), e vorba mai degrabă de un amestec de elemente de proveniențe diferite, ori muntene, ori moldovenești. Tot după Moldovanu folosirea perfectului simplu nu se datorează influenței muntene cum au afirmat anumiți istorici ai limbii, căci „perfectul simplu nu dispăruse încă din subdialectul moldovenesc" (2003: 8/72). În textul biblic, amîndouă perfectele sînt întrebuințate, dar în fragmentele explicative perfectul compus e mult mai frecvent:

> 37. „De Ioan Evanghelist, cine au fost. Ioan Evanghelist, carele au scris Evanghelia, și trei poslanii, și Apocalipsis, fost-au unul din cei 12 apostoli alui Hristos și, dentr-alalți, au fost mai drag ucenic lui Hristos, cum însuși arată Evanghelia sa, în Cap. XXI, stih 24. Fost-au fecior lui Zevedeiu și frate lui Iacov

> celui mai mare, pre carele-l omorî Irod, cum să arată la Mattheiu, în Cap X, stih 2, Marco III, stih 17, Deania XII, stih 2. Și au fost trimes în pribegie de Dionisie împărat în ostrovul Patmosului și acolo au scris cartea Apocalipsis, cum scrie în Cap I, stih 9 și în X, stih 11; iar după moartea lui Dionisie au venit în Efes, cum scrie Evsevie în Historia besearecii, în a treia carte în Cap XVIII și după ce văzu scrisoarea acelor trei evangheliști de mainte. Și mărturisind despre scrisoarea lui, așa au scris această carte, Evanghelia, văzînd că au lăsat ceia niște lucruri ce să cuvin a ști, cum scrie Evsevie în a treia carte, în Cap XXI" (*Biblia de la București*, p. 812).

În acest fragment, evenimentele vieții evanghelistului sînt narate la perfectul compus (predicatul *omorî* nu se referă la evanghelist) cu excepția verbului *văzu*. De fapt, folosirea perfectului simplu într-o propoziție introdusă de conjuncția *după ce* e relativ frecventă:

> 38. „Și după ce veniră cătră El, samariteanii Ăl ruga pre El să rămîie la ei" (Evanghelie de la Ioan, Cap IV: 40).
> 39. „Și după ce fu glasul, Să află Isus sîngur" (Evanghelie de la Luca, Cap IX: 36).
> 40. „Iară după ce să prinse Ioan, veni Iisus în Galilea, propoveduind Evanghelia împărăției lui Dumnezău /../" (Evanghelie de la Marco, Cap I: 14).
> 41. „Iar Domnul, după ce grăi lor, Să luo sus în ceriu și săzu de-a dreapta lui Dumnezău" (Evanghelie de la Marco, Cap XVI: 19).
> 42. „Și, după ce fu a purceade noi, osebindu-ne de la ei, mergînd direpț, venit-am la Con, și a doao zi la Rodos, și de acolo la Patara" (Faptele Apostolilor, Cap XXI: 1).

În astfel de contexte s-ar putea detecta o anumită diferență funcțională în ceea ce privește folosirea perfectelor în *Biblia de la București*. Perfectul compus se folosește des cînd predicatul are o legătură mai apropiată de centrul enunțării (e ilustrativ faptul că perfectul simplu în acest tip de propoziții se folosește mai ales în evanghelii și că perfectul compus în Faptele apostolilor), pe cînd perfectul simplu se referă la evenimente mai îndepărtate:

> 43. „Pentru că, de bunăvoie greșind noi după ce am luat conoștința adevărului, n-au mai rămas pentru păcat jîrtvă /../" (Poslanie cătră Evrei, Cap X: 26).
> 44. „Atunci, ieșind den pămîntul haldeilor, au lăcuit în Harran; și de acolo, după ce au murit tatăl lui, l-au mutat pre el la pămîntul acesta, la carele voi lăcuiț acum" (Faptele Apostolilor, Cap VII: 4).
> 45. „Nu la tot norodul, ce la mărturiile ceale mai denainte hirotonisite de Dumnezău noao, carii am mîncat împreună si am băut cu El, după ce au învis El dentru morți" (Faptele Apostolilor, Cap IX: 41).

În mod general, putem observa că în *Biblia de la București* la fel ca în letopisețele moldovenești e aproape imposibil să detectăm vreo diferență

funcțională între cele două timpuri perfecte. Există, totuși, anumite tendințe la care ne-am referit mai sus; spre exemplu, în textul biblic propriu-zis, se folosesc amîndouă formele, dar în texte explicative perfectul compus este mult mai frecvent. Se pare, în consecință, că perfectul simplu are o valoare mai literară, și că folosirea lui în limba spontană e mai rară decît în texte scrise (a se vedea și Țâmbală 2014). Ceea ce este interesant, este faptul că deja în primele texte narative românești documentate, cele două perfecte alternează fără să fie posibil de găsit vreo diferențiere semantică clară. E evident atunci că perfectul compus s-a consolidat ca timp narativ în limba română mult mai devreme decît în celelalte limbi romanice.

4.2. Perfectul simplu și perfectul compus în texte narative moderne și contemporane

Folosirea perfectului simplu și a perfectului compus în româna modernă și contemporană este supusă atît regulilor cît și tendințelor. În dialog, perfectul simplu nu se folosește deloc; cele cîteva ocurențe găsite țin de dorința autorului de a imita vorbirea dialectală oltenească. În narațiune autorul are de ales, el poate decide să utilizeze doar perfectul compus sau doar perfectul simplu sau să folosească amîndouă formele. Cum am spus în legătură cu texte mai vechi, ni se pare evident că perfectul compus poate înlocui perfectul simplu în orice context fără a modifica sensul. Perfectul simplu și perfectul compus se folosesc deseori în mod aparent indistinct în narațiunea literară (și în cîteva alte texte neliterare, de exemplu biografice ca în exemplul 48.):

> 46. „O prinse stângaci de talie pe fată, cum văzuse-n filme, și încercă să-i deschidă gura cu buzele și cu limba, dar fata rezistă, și sărutarea lor fu una tipică pentru deceniul cinci, [..] Chiar așa fusese: o sărutare de Hollywood, cu o pasiune mimată și fără strop de erotism. Până și lumina de pe fața Mariei, când s-au desprins și Costel a putut să-i vadă chipul întreptat în sus către el, părea studiată, părea un ecleraj făcut să scoată în evidență ochii scânteietori și dinții perfecți ai divelor de altădată" (Mircea Cărtărescu, *Orbitor Aripa stângă*, p. 205).
>
> 47. „M-am apropiat, așadar, cu cea mai mare precauție de ușa biroului. Cheia rămăsese tot jos; am ridicat-o și am privit curios prin deschizătura liberă, gata să mă retrag la primul moment. Soneria a izbucnit iarăși mai apăsată și mai nervoasă. Tar țârâitul ei violent și energic m-a încurcat și mai rău. Pe urmă a răsunat și a treia oară; apelurile din ce în ce mai repezi și mai categorice nu mai îmi lăsau nicio îndoială că am de-a face tot cu Voicuța. Acum văzui și clanța ușii de la antreu lăsându-se. Și, evident, pentru că nu era încuiată, ușa ceda… Acum apăru… o mână și un umăr de bărbat, apăru domnul Georges Radu Șerban… Am înfipt cheia în deschizătură prin care priveam și la moment am dat ușa în lături /../" (Gib Mihăescu, *Donna Alba*, p. 199).

48. „Sfântul Nou Mucenic Gheorghe era de neam albanez, născut într-o familie de țărani săraci. Nu merse la școală din pricina sărăciei, iar la 22 de ani se angajă ca rândaș la un căpitan turc. Se căsători cu o fată săracă și orfană care îi născu un fiu pe care îl numi Ioan. Turcii au încercat să-l silească să treacă la islamism, însă el a rămas statornic in dreapta credință. Pentru aceasta a fost întins pe pământ cu picioarele legate, iar sub unghii i s-au înfipt țepușe, iar ca să-l facă să slăbească și mai mult, i-au pus o lespede de piatră pe piept. A doua zi spuse:"
(*https://sfintisiicoane.wordpress.com/tag/17-ianuarie/*)

Mulți cercetători au vrut să vadă o anumită diferență stilistică sau chiar funcțională între cele două perfecte. Așa, de exemplu, în rezumatul tezei sale de doctorat, Băzărâncă (2013: 9) observă că perfectul simplu „reprezintă timpul inspirației de moment, al revelației, al mecanismului intim de exteriorizare a spontaneității și a naturalului". Chiar dacă o astfel de caracterizare ar putea să fie exemplificată în anumite contexte (cf. paragraful următor), ar fi destul de greu de spus că e vorba de niște funcții specifice ale perfectului simplu. De asemenea, după Manoliu-Manea (1995), perfectul simplu ar fi servit la prezentarea evenimentelor într-un ritm rapid, la marcarea trecerilor de la o unitate narativă la alta sau la sintetizarea cadrului narativ. Tot după Manoliu-Manea perfectul compus era utilizat pentru a descrie, în prim plan, evenimentele care se desfășurau într-un ritm regulat. Analiza corpusului nostru demonstrează totuși că avem de-a face mai mult cu anumite tendințe decît cu utilizări sau funcții sistematice și că contraexemplele sînt ușor de găsit. În primul rînd, diferența funcțională, dacă există, se manifestă exclusiv în texte în care se folosesc amîndouă timpurile în narațiune; totuși, sînt texte unde se utilizează doar o singură formă. Chiar dacă se folosesc amîndouă timpurile, alegerea se efectuează des după criterii nesistematice din punctul de vedere stilistic sau funcțional. De exemplu, în romanul *Matei Brunul* al lui Lucian Dan Teodorovici, autorul folosește perfectul simplu în capitolul întîi, perfectul compus în capitolul II, perfectul simplu în capitolul III și perfectul compus în capitolul IV fără să fie vorba de vreo diferență narativă deosebită între aceste capitole.

Arjoca (2012) analizează două texte ale lui M. Sadoveanu și arată destul de convingător că autorul folosește cele două perfecte pentru a reda anumite efecte stilistice. În primul text se descrie în fraze scurte la perfectul simplu situația în care soția unui bărbat asasinat descoperă cîinele acestuia. Cercetătoarea observă că „l'auteur fait le récit palpitant de cette découverte, comme s'il y avait participé lui-même /../ il s'agit d'actions rapides, achevées au moment même où l'auteur les présente. (C'est le moment de l'énonciation)". Într-un alt fragment, este vorba de evenimente desfășurate într-o perioadă anterioară momentului vorbirii (narațiunea e în stil indirect liber) și autorul recurge la perfectul compus. În aceste fragmente, autorul se joacă cu folosirea dialectală a perfectului simplu care situează evenimentele într-un trecut recent și permite, așadar, o reprezentare rapidă de

acțiuni care se succed la intervale scurte. Pe de altă parte, nu putem considera acest fenomen ca sistematic; sînt multe texte unde secvențe reprezentate într-o succesiune rapidă sînt redate în perfectul compus.

În cele ce urmează vom încerca să descriem cîteva tendințe privind alegerea perfectului simplu sau a perfectului compus în context literar.

1. Separarea registrelor. În romanul polițist *Cocoșatul are alibi* de Rodica Ojog-Brașoveanu (1973), autoarea folosește exclusiv perfectul simplu în narațiune și perfectul compus în dialog[10]. Scriitoarea dorește deci să mențină cele două registre strict separate din punctul de vedere formal:

> 49. „Locotenentul îl privi complice pe Dăneţ.
> — Aţi avut neplăceri azi-noapte?
> Damian tresări surprins.
> — Neplăceri? Da' de unde! Rîse din gît. Vă gîndiţi la… și arătă cu bărbia spre pereţi. Aseară m-am întors puţin ameţit. N-am fost atent și…
> — V-aţi distrat, aruncînd cu călimara…
> Moșoianu clătină din cap înţelegător.
> — Vecinii dumneavoastră s-au alarmat, continuă Dăneţ. Geamuri sparte, scandal, tevatură mare…" (Rodica Ojog-Brașoveanu, *Cocoșatul are alibi*, p. 15).

Această tehnică arată că perfectul simplu poate fi întrebuințat ca timp narativ independent de proprietățile aspectuale ale predicatului și că poate împlini toate funcțiile temporale într-o secvență narativă.

2. Secvențe de acțiuni rapide. Mai sus am făcut o referință la faptul că perfectul simplu în anumite dialecte sud-vestice exprimă evenimente petrecute în ultimele douăzeci și patru de ore înaintea momentului vorbirii. Acest fapt se manifestă în dialectele menționate și prin compatibilitatea acestui timp cu diferitele tipuri de predicate; însă, din cauze evidente, perfectul simplu se potrivește mai ales predicatelor care denotă evenimente punctuale și de scurtă durată.

> 50. „Atunci ușa grea zbură în lături și cei patruzeci de săteni, în cămeșoaie albe, cu fețele și cu mîinile roșu-străvezii de la lumînările pe care le purtau, ieșiră strînși unii în alții […]. Și prin strunga de lumină prinseră a ninge îngerii, încinși cu arcuri și tolbe cu săgeți […]. Un strigăt de biruință izbucni din piepturile Badislavilor" (Mircea Cărtărescu, *Orbitor Aripa stângă*, p. 45).

[10] Folosește perfectul compus numai cînd trece la prezent în progresiunea narativă; atunci perfectul compus are proprietatea aspectuală de anterioritate și nu cea a timpului narativ.

Așadar, în dialectul oltean e natural că evenimentele narate, nefiind îndepărtate în timp, apar mai concrete și mai precise. Folosirea dialectală poate influența și interpretarea valorii perfectului simplu în contexte nedialectale.

3. Utilizarea timpurilor la diferite persoane. Perfectul simplu se folosește îndeosebi la persoana a treia singular și plural, iar perfectul compus este preferat la persoana întîi:

> 51. „La patru zile m-am prezentat iarăși în sala de așteptare și m-am bucurat crâncen când am văzut-o atât de încărcată de împricinați; aveam timp acum să aștept aici și să respir până-n fundul plămânilor această atmosferă călduță a cărei prospețime vag parfumată de esențe necunoscute cu era cătuși de puțin alterată de atâtea răsufluri. De altminteri, persoanele care adăstau acum prezentau ținute decente și chiar elegante. M-am înfundat deci fericit în fundul larg al fotoliului, când ușa se deschise și secretarul cu glas pițigăiat apăru însoțind ca de obicei pe clientul care terminase. Domnul care venea la rând se ridică, dar Radu, când dete cu ochii de mine, îl opri. /../„ (Gib. Mihăescu, *Donna Alba*, p. 61).
> 52. „În acest mod, trecând, asemenea căscării, de la om la om, Victoria, într-una din zile, a dat peste Feldeș, și Feldeșul, tot atunci, dete peste Victoria. „Ah! zise vicleana polonă, uitându-se galeș în ochii celui mai slut și mai bogat student al Universității, /../" „Oh! răspunse bunaticul baron, topindu-se de focul cochetăriilor celor mai rafinate, /../" „/../ Victoria a leșinat și Feldeșul s-a apucat s-o trezească prin o detunătură de sărutări, însoțite, firește, de gâdilitoarea frecătură a piramidalului său nas. Rezultatul melodramei a fost că baronul, spre a înlătura sărăcia polonei, o luă în întreținere cu două mii de fiorini pe an, o trăsură de birjă și daruri neprevăzute în budget; /../ " (Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Micuța*, p. 7, *Lumina din Moldova*, Iași, II, 1862 nr. 9, 10, 11, 13, 14, 15, 18, 19., citat după *https://es.scribd.com/doc/77932717/Micuta-Bogdan-Petriceicu-Hasdeu*.

Și aici e vorba mai degrabă de o tendință, deoarece textele analizate prezintă un număr mare de contraexemple în sensul că perfectul simplu se folosește des și la persoana întîi iar perfectul compus și la persoana a treia singular și plural.

4. Perfectul compus de anterioritate. Perfectul compus poate fi deseori utilizat în locul mai mult ca perfectului pentru a exprima anterioritatea în raport cu un alt eveniment (a se vedea și exemplele 19. și 20 de mai sus):

> 53. „Doctorul aduse o sticlă cu prafuri și mă prefăcu într-o mumie din timpul lui Ramses; mă văzui galben ca și când îmi mai rămâneau numai trei secunde de viață. Nu mai era timpul de a ne culca; soarele s-a ridicat [≈ se ridicase] sus. Ni s-a servit [≈ se servise] ciocolată și Negus ordonă a se înhăma caii. Tocmai atunci un curier ne aduse ziarul *Wahrheit*, /../" (Lucian Dan Teodorovici, *Matei Brunul*, p. 43).

54. „Bîigui un „ba da", apoi vru să-i spună că a condus-o [≈ o condusese] pe Eliza acasă, dar se opri, oarecum rușinat, știind că povestea va trebui continuată, explicația ar fi ajuns poate și la unele amănunte pe care le simțea ale lui, doar ale lui, cel puțin acum, în seara asta" (Lucian Dan Teodorovici, *Matei Brunul,* p. 43).

5. Discurs indirect și discurs indirect liber. Cum funcția perfectului simplu este aceea de a asigura progresia narativă, el nu se utilizează în propozițiile subordonate în stilul indirect sau indirect liber pentru a exprima anterioritatea unui eveniment în față de un alt eveniment:

55. „Tănase se mai lumină la chip, întrebă pe fecior dacă a venit cineva în lipsa lui /.../" (Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*, p. 8).
56. * Tănase se mai lumină la chip, întrebă pe fecior dacă veni cineva în lipsa lui /...

În aceste contexte pentru exprimarea anteriorității se impun perfectul compus sau mai mult ca perfectul („/../întrebă pe fecior dacă venise cineva în lipsa lui /.../"). Aceeași observație se poate face și despre discursul indirect liber:

57. „Dudă… Se înflora. Mort! Moartă și Marina. Ce bucățică! Cât i-a tras el clopotele și degeaba! Mort și tipul de la Muzeu" (Rodica Ojog-Brașoveanu, *Cocoșatul are alibi,* p. 146).

4.3. Perfectele în basme și în literatura tinerilor pe Internet

În basme (fie populare, fie scrise de scriitori) se folosește sistematic perfectul compus în introducerea convențională *a fost odată ca niciodată*, dar în narațiune se recurge mai des la perfectul simplu:

58. „A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti. A fost odată, într-o pustietate mare, un pusnic. Vecinii săi erau fiarele pădurilor și așa era de bun la suflet încât toate dobitoacele i se închinau când se întâlneau cu dânsul. Într-una din zile, se duse pusnicul la marginea unui râu care curgea aproape de coliba lui, și iată, văzu că vine pe apă un coș smolit bine, și auzi un orăcăit ieșind dintr-însul." (*Făt-frumos cu părul de aur*, de Petre Ispirescu, *https://spiridusii.wordpress.com/2010/02/22/fat-frumos-cu-parul-de-aur-de-petre-ispirescu/).*
59. „După ce trecu afară de împărăția tatălui său și ajunse în pustietate, Făt-Frumos își împărți toată avuția pe la ostași și, luându-și ziua bună, îi trimise înapoi, oprindu-și pentru dânsul merinde numai cât a putut duce calul. Și apucând calea către răsărit, s-a dus, s-a dus, s-a dus, trei zile și trei nopți, pînă ce ajunse la o cîmpie întinsă, unde era o mulțime de oase de oameni".
(*http://www.bibliotecapemobil.ro/content/scoala/pdf/BasmeleRomanilor.pdf, p. 11*)

Acest fenomen poate contribui la menținerea perfectului simplu ca timp narativ. În mintea copiilor, perfectul simplu se asociază progresiunii narative și pentru cei mai mulți, basmele sînt singurul context în care pot să se familiarizeze cu forma respectivă.

Probabil din cauza folosirii perfectului simplu în basme, tinerii autori întrebuințează în mod indistinct perfectele în textele moderne destinate unui public de copii şi probabil dintr-o dorință de a produce texte asemănătoare celor ale basmelor și ale scriitorilor și fără a stăpîni în mod desăvîrșit limba, aceiaşi autori folosesc foarte des amîndouă perfectele în aceeași frază:

> 60. „Cuvintele lui m-au surprins. „Bine," am spus ușor. „Mulțumesc." El încuviință și se ridică. "Mă duc la duș, vin în cîteva minute. Relaxează-te, ok?" am încuviințat și el se întoarse și a mers în baie, închizînd ușor ușa în spatele lui".
> *http://sasu.fairtopic.com/t4671p30-cand-ajungi-la-adolescenta*
> 61. „Isabella se trezi din acest coșmar și Alex văzînd că este ora 12 și ea nu s-a trezit merse la ea în cameră și a văzut-o plîngînd în hohote!"
> *http://www.wattpad.com/34826540-i-gave-you-my-all-capitolul-10*

Acest fenomen, mai frecvent decît în alte tipuri de texte, arată că în conștiința acestor autori diferențele între cele două forme au dispărut complet.

5. Prezentul și mai mult ca perfectul ca timpuri narative

În acest context, nu pretindem să prezentăm folosirea acestor două timpuri ca timpuri narative în detaliu; vrem să facem numai cîteva comentarii asupra întrebuințării timpurilor prezent și mai mult ca perfect ca timpuri narative în texte ficționale. Ne referim la folosirea lor pentru a descrie situaţia: ceva care s-a produs într-un timp anterior centrului deictic.

Cum spuneam mai sus, perfectul compus în limba română a devenit un timp polisemic sau cu un cîmp semantic deosebit de larg. Pentru aceasta vorbitorii și scriitorii caută noi tehnici expresive în domeniul temporal. Ne-am referit mai sus la folosirea spontană a prezentului în limba vorbită, dar chiar și în limba literară prezentul se întrebuințează destul de des ca timp narativ și în cazuri în care evenimentele se situează într-un trecut fictiv vizualizat din centrul deictic al textului:

> 62. „Necunoscutul trece pe lîngă marele portal central al clădirii și se îndreaptă, cu pas sigur, spre aripa mai mică din strada laterală, cu intrare modestă. Cînd am ajuns la colț, el și dispăruse, și m-am oprit apoi în dreptul micii intrări prin care putuse să dispară. Era o ușă de serviciu, nu mai încăpea nicio îndoială, acum, la lumina zilei" (Gib Mihăescu, *Donna Alba*, p. 123).
> 63. „La 6 februarie, douăzeci și patru de ore de la plecarea lui Rusakov, pornesc spre Leningrad, în compania lui Victor Serge care se întoarce acasă, ca să-și vadă

> femeia bătută, purtînd încă pe figură urmele agresiunii. Bătrînul se află la judecătorul de instrucție. Găsim casa cufundată în acea atmosferă de teroare, cunoscută de toate familiile persecutate, în ajunul arestărilor în masă" (Panait Istrati, *Spovedanie pentru învinși Trecut și viitor*, p. 134).

Prezentul dă descrierii o vivacitate mai mare decît timpurile perfective; acțiunea se concepe ca neîncheiată ca și cum ar fi vizualizată în momentul narațiunii.

Mai mult ca perfectul are două funcții principale: aoristică și rezultativă (*M-am întors acasă la trei. Maria plecase la unu* vs. *M-am întors acasă la trei. Maria plecase*). Mai mult ca perfectul român este o forma sintetică, pe cînd în cele mai multe limbi romanice este o formă analitică (*făcusem* și *plecasem* se traduc în franceză prin *j'avais fait* și *j'étais parti*, în italiană prin *avevo fatto* și *ero partito* și în spaniolă prin *había hecho* și *había salido*)[11]. Din cauza formei sale morfologice, mai mult ca perfectul român se folosește mult mai frecvent ca timp narativ (aoristic) în limba română decît în celelalte limbi romanice, unde lungi secvențe narative construite cu mai mult ca perfect produc o impresie de greutate și de tautologie. În limba română, în textele vechi mai mult ca perfectul funcționa deja ca timp narativ şi funcţionează în continuare:

> 64. „Unde pre urmă bun nimica nu s-au ales, că în loc de împreunare, mai mare vrajbă și zarvă și dispărțire s-au făcut, măcară că împăratul Paleolog, de nevoia turcilor ce-i venise la grumazi, că rămăsése numai cu numele împăratu, iară afară coprinsése turcii tot, pristănise la toate capetile legii, pre voia papii, numai să-i dea ajutoriu împotriva vrăjmașului său, ce-i și făgăduisă. Iară alţii tocmala lor ce să făcusă, le-au părut că-i strîmbătate și asupreală bisericii răsăritului, că toate le lăsase pre voia lor, iară ei nimica din cîte au vrut ai noștri nu au priimit" (Grigore Ureche, *Letopisețul țării Moldovei Cîndu s-au făcut săbor al optulea*).
>
> 65. „Pe cînd fuma o țigară de foi oferită de saftea de mister Whip, deși strict interzisă în incinta grajdurilor, se trezise, pe la spate, cu Ada, prin surprindere. De la poarta mare, Ada văzuse un străin „bine" și cum avea obsesii de proprietară de cai, se temuse de vreo vizită clandestină, de vreun spion de curse. Se apropiase nesimțit și gata pe scandal. Abia ajunsă în spatele lui, recunoscuse că e Lică al domniei-sale, în contravenție de fumat, dar foarte nostim. I se învîrtise în trup un fel de violență pe care nu o mai simțise în ultimul timp. Impresiile contradictorii combinate îi dau o stare mînioasă de un anume fel. Cînd Lică, surprins, se întoarse, aruncase fumul de havană în ochii foarte aprinși ai doamnei prințese. Prins în delict

[11] În limba portugheză, există două forme de mai mult ca perfect, una sintetică și alta analitică (*cantara* și *tenho cantado*, „cîntase"). Diferenţa dintre aceste două forme e mai degrabă stilistică; forma sintetică e mai arhaică și foarte rar folosită în limba vorbită. Însă forma sintetică nu este atît de des întrebuințată ca timp narativ decît în limba română.

de către stăpînă se iritase, gata pe arțag. Ada propusese scurt o inspecție la grajduri și pornise cu Lică, urmată la distanță respectuoasă și prudentă de mister Whip, ce credea că de rîndul acesta n-are să-i meargă bine nici lui Lică" (Hortensia Papadat-Bengescu, *Concert din muzică de Bach*, p. 97).

66. „În dimineața aceea, sunetul îndepărtat al clopotelor îi împresurase, venea de undeva de dincolo de orizont, dar nu dintr-o singură direcție, ci parcă din toate. Orizontul însuși devenise rotund, forțîndu-te să te miști roată pentru a simți cercul marcat de-acel zvon prelung […] Cei șapte îngeri se hotărîseră să sune în sfîrșit din trîmbițele lor […]. (Lucian Dan Teodorovici, *Matei Brunul*, p. 163).

În exemplele 64-66 nu există nici un motiv strict temporal care să impună folosirea mai mult ca perfectului, mai ales că în limba română și perfectul compus este destul de des folosit pentru a exprima anterioritatea unui eveniment față de un alt. Mai mult a perfectul se folosește ca timp narativ pentru a descrie o succesiune de evenimente fără să fie vorba de un „flashback" temporal. Acest mecanism stilistic este mai frecvent în limba română decît în celelalte limbi romanice.

6. Concluzii

Perfectul simplu este utilizat în româna standard contemporană aproape exclusiv ca timp narativ al limbii literare. În limba vorbită este folosit în anumite subdialecte din sud-vest cu un sens perfectiv de trecut recent în dialectul oltean și ca un timp perfectiv fără limite cronologice în anumite dialecte transilvănene.

Dezvoltarea sistemului verbal al limbii române nu e identică cu cea a altor limbi romanice unde în limba contemporană există o situație comparabilă (ca în limba franceză și dialectele italiene septentrionale); în limba română amîndouă timpurile coexistă deja în primele texte conservate (secolul al XVI-lea). În mod general, sistemul verbal al limbii române se deosebește de cel al celor mai multe limbi romanice fiindcă nu se structurează în două paradigme paralele: timpuri verbale simple vs. timpuri verbale compuse (formate cu un verb auxiliar urmat de participiu perfect). Perfectul compus român, singurul timp verbal care se formează într-un mod asemănător cu cel aflat la baza timpurilor compuse în celelalte limbi romanice s-a consolidat mai devreme decît în aceste limbi ca timp narativ și literar în afară de alte funcții ale sale.

În limba română literară, perfectul simplu narativ poate fi întotdeauna înlocuit cu perfectul compus (dar nu și invers), iar modul de alternare a celor două timpuri perfecte în textele narative se supune mai mult tendințelor decît regularităților sistematice. Mulți cercetători au vrut să vadă în folosirea perfectelor niște diferențe funcționale. În ceea ce privește diferențele stilistice, în textele unde sînt folosite ambele forme, perfectul simplu se întrebuințează mai des pentru a denota evenimente concrete și punctuale; însă, dat fiind că sînt destul de multe texte unde se folosește numai unul sau altul din aceste două forme în narațiune, putem deduce că amîndouă timpurile sînt capabile să exprime toate proprietățile

temporale și aspectuale tipice unui timp narativ și prin urmare ele nu prezintă diferențe funcționale sistematice.

Distribuția perfectelor în texte narative românești este un subiect extrem de complex. Contribuția noastră lasă deschise mai multe căi de cercetare privind, între altele, motivele scriitorului referitoare la alegerea formei întrebuințate și interpretarea funcțiile perfectelor de către cititor.

Izvoare literare

Biblia de la București, *http://www.sfantascriptura.com/Biblia_Bucuresti_1688.pdf*.
Cărtărescu, Mircea, *Orbitor Aripa stângă*, Humanitas, București, 1996.
Costin, Miron, *Letopiseţul Ţării Moldovei dela Aron Vodă încoace*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1944.
Istrati, Panait, *Spovedanie pentru învinși Trecut și viitor*, Editura Art, București, 2012.
Mihăescu, Gib, *Donna Alba*, Litera, București, 2009 [1935].
Neculce, Ion, *O samă de cuvinte*, Editura Ion Creangă, București, 1990.
Ojog-Brașoveanu, Rodica, *Cocoșatul are alibi*, Editura Universitară, București, 2008 [1973].
Papadat-Bengescu, Hortensia, *Concert din muzică de Bach*, Litera Internațional, București, 2010 [1927].
Petriceicu Hașdeu, Bogdan, *Micuța*, *https://es.scribd.com/doc/77932717/Micuta-Bogdan-Petriceicu-Hasdeu*.
Teodorovici, Lucian Dan, *Matei Brunul*, Polirom, Iași, 2011.
Ureche, Grigore, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Minerva, București, 1987.
Zamfirescu, Duiliu, *Tănase Scatiu*, Tipografia „Cronica", București, 1907.

Bibliografie

Arjoca-Ieremia, Eugenia, „Convergences et divergences dans l'emploi du passé simple en français et en roumain" , Филолошки преглед XXXIX, 1, p. 109-126, Faculté de Philologie. Belgrade, 2012.
Atanasov, Radu-Mihail, „Valorile perfectului compus în meglenoromână", *Limba română*, XL, Nr. 4, p. 484-490, 2011.
Bădescu, Ilona, „Remarques sur deux particularités morphologiques héritées du latin dans les parlers d'Olténie", in: E. Casanova Herrero (ed.), *Actas del XXVI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románicas*, Vol. 6, p. 65-73, Walter de Gruyter, Berlin/Boston, 2013.
Băzărâncă, Vasile-Christian, *Perfectul simplu. Perspective gramaticale și stilistice*. Rezumatul tezei de doctorat. Universitatea din Sibiu, 2013.
Bertinetto, Pier Marco, *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano.* Accademia della Crusca, Firenze, 1986.
Caudal, Patrick și Vetters, Carl, „Que l'imparfait n'est pas (encore) un prétérit" in E. Labeau & P. Larrivé (éds.), *Nouveaux développements de l'imparfait*, Cahiers Chronos 14, p. 45-77. Rodopi, Amsterdam-New York, 2005.
Chitez, Mădălina, „Perfect Simple in Wallachia and Transylvania: a Typological Approach", *LinguaCulture* 1, p. 57-82, Iași, 2010.
Dahl, Östen, *Tense and Aspect Systems*, Basil Blackwell Ltd. Oxford. 1985.

Dobrovie-Sorin, Carmen, *Studies in Generative Grammar: The Syntax of Romanian: Comparative Studies in Romance*. Berlin, DEU: Walter de Gruyter, 2011.

Dragomirescu, Adina, „O schimbare parametrică de la româna veche la româna modernă în sintaxa formelor verbale compuse cu auxiliar", *Limba română*, Nr. 2, p. 225-239, 2013.

Dragomirescu, Adina & Alexandru Nicolae, "Urme ale selecţiei auxiliarului de perfect compus în română", în D.O. Cepraga, C. Lupu, L. Renzi (ed.), *Etudes Romanes*, I, 338-352, 2013.

Forsgren, Mats, „L'Emploi du passé simple dans la langue d'aujourd'hui", in A. Englebert, M. Pierrard, I. Rosier & D. Van Raemdonck (dir.), *Mélanges offerts à Marc Wilmet*, p. 199–208, Paris/Bruxelles, Duculot, 1998.

Frâncu, Constantin, „Geneza şi evoluţia timpurilor verbale supracompuse în limba română", *Anuar de lingvistică și istorie literară* XXIX, p. 23-62, București, 1983-84.

Frâncu, Constantin, „Din istoria verbelor neregulate: formele de tipul *zisei*", *Limba Română*, XXIII, nr. 5, p. 426-436, București, 1984.

Frâncu, Constantin, „Din istoria perfectului simplu românesc: formele de persoana I și a II-a plural cu sufixul -ră-", *Anuar de lingvistică și istorie literară* XVIII, p. 175-192, București, 1967.

Frâncu, Constantin, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Casa Editorială Demiurg. Iași, 2009.

Havu, Jukka, „La constitución temporal del sintagma verbal en el español moderno", *Annales Academiæ Scientiarum Fennicæ*, 292. Gummerus. Saarijärvi, 1997.

Henderson, Carlos, *El pretérito perfecto compuesto del español de Chile, Paraguay y Uruguay*, Universidad de Estocolmo, 2010.

Hoffmann, Thomas & Trousdale, Graeme, *The Oxford Handbook of Construction Grammar*, Oxford University Press, 2013.

García Fernández, Luis, „Aspecto y estructura subeventiva en las oraciones temporales introducidas por *cuando*", *Verba*, vol. 33, p. 187-213, 2006.

Joseph, Brian D., „Romanian and the Balkans: Some comparative perspectives". In S. Embleton, J. Joseph & H.-J. Niederehe (eds.), *The Emergence of the Modern Language Sciences. Studies on the Transition from Historical-Comparative to Structural Linguistics in Honour of E.F.K. Koerner, New York, Methodological Perspectives and Applications*, Vol. 2, p. 218-235. Amsterdam: John Benjamins, 1999.

Ledegeway, Adam, „Romance Auxiliary Selection in Light of Romanian Evidence", în: G. Pană Dindelegan *et al.*: *Diachronic Variation in Romanian*, p. 3-31, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2015.

Manoliu-Manea, Maria, „Underground typological tendencies: Danubian Latin at the crossroads of contrary linguistic types", *Rask* 3, p. 3-35, Odense, 1995.

Micul Atlas Lingvistic Român, partea II (ALRM II), Editura Academiei Republicii Socialiste România, Cluj-Napoca, 1981.

Moldovanu, Ioana, „Structura lingvistică a Bibliei de la București și problema contribuției sale la dezvoltarea limbii române literare", *Anuar de lingvistică și istorie literară*, t. X XXIX- XLI, 1999-2001, p. 65-100, București, 2003.

Neagoe, Victorela, „În legătură cu unele forme arhaice de perfect simplu și de mai mult ca perfect și cu unele valori ale perfectului simplu în graiurile populare actuale", *Anuar de lingvistică și istorie literară* XXX**:** 171-178, București, 1985.

Pană Dindelegan, Gabriela, et al., *Gramatica de bază a limbii române*, Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.

Rebotiet, Aude, „The passé simple takes a step back; who steps in? Narrative Tenses for *naître* and *mourir* in French and in Italian", in E. Labeau & J. Bres (éds.) *Evolution in Romance Verbal Systems*, p. 7-54, Bern, Peter Lang, 2013.

Seiciuc, Lavinia, „Observaţii asupra categoriei verbale a aspectului în construcţia discursului indirect", *Studii de știință și cultură*, Volumul XI, Nr 1, p. 47-56, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș", Arad, 2015.

Squartini, Mario & Bertinetto, Pier Marco, „The Simple and Compound Past in Romance languages", in Ö. Dahl (dir.*) Empirical Approaches to Language Typology: Tense and Aspect in the Languages of Europe*, p. 403-439, Berlin-New York, Mouton de Gruyter, 2000.

Schwenter, Scott, „The grammaticalization of an anterior in progress: evidence from a peninsular Spanish dialect", *Studies in Language*, 18-1, p. 71-111, 1994.

Șiadbei, Gheorghe, *Le sort du prétérit roumain*, Romania, LXI, p. 331-360, 1930.

Timoc-Bardy, Romana, „Le roumain: une langue sans concordance des temps?, *Langages*, no. 191, Septembre, p. 53-66, 2013.

Țâmbală, Lilia, „Expresii semantice ale perfectului simplu în Psaltirea Bibliei de la București", în: R. Zafiu & A. Dragomirescu & A. Nicolae (ed.), *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române*, p. 313-316, București, Editura Universității din București, 2014.

Vișan, Nadina, „Between the Perfect and the Preterite – a Drt Analysis of the Romanian and the English Complex Past, RRL, LI, *1*, p. 55–71, Bucureşti, 2006.

Vișan, Nadina, „A Hierarchy of Perfectivity – the Case of Romanian", *Romanian Journal of English Studies*, (fără numerele de pagină) Editura Universităţii de Vest Timişoara, 2007.

Zafiu, Rodica, „Auxiliary encliticization in 16th century Romanian: restrictions and regularities", *Linguistica atlantica*, 33, No 2, p. 71-86, 2014.

AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LXI, 2015
Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu

Divine Rhetoric. Divine Narratology

Silviu Lupaşcu
Universitatea „Dunărea de Jos ”, Galaţi

The analysis of language mirrors the immanent existence of the Divine Word and the transcendent existence of the Divine Word: human rhetoric and divine rhetoric, human language and divine language, time, history and historiography, the continuity of the historical "story" and the continuity of the Abrahamic sacred texts, the narratology of the sacred and profane stories, as well as the "narratology" that somehow allows for the intuition of the inner dynamism of God's Word. This paradigmatic "uttering" is divinely generated in the matrix of all languages and resonates into man's earthly ontological texture like an anamnesis of the ontological infinite. As linguistic mechanics of the divine living, the "narratological mechanics" of God's Word seems to be, from the perspective of the theology of history, the infinite power that animates the created universe, history and time, and the continuity of the Abrahamic sacred texts. God creates, "utters" Himself, "communicates" Himself, and "narrates" Himself. His "traces" are "written" by His Word in the known and unknown Tablets.

Writing the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* texts *distances* the message from its initial locutor, the original environment of its preaching and the primordial receivers. At a kerygmatic level (the level of proclamation, of the preaching of sacred words), two complementary channels could be outlined, through which the continuity of the Abrahamic religious rhetoric asserts itself: the oral word – the written word – the oral word (within which the *Torah*, the *Gospel* and the *Qur'ān* mediate between two oral messages, between the primordial oral message preached by the founder of the religious realm and the later message preached by his apostles, missionaries or saints) and the written word – the oral word – the written word (within which the oral message or preaching mediates between the *Torah*, the *Gospel* and the *Qur'ān*, with a missionary purpose). The unfolding of the "reality" or "universe" of the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* texts objectifies the narrative, prophetic, legislative, and prosodic continuity through which God's Word is conveyed to the world and the human beings.

The Divine *Lógos* reveals himself in the uttered ontological symphonies of words and beings, in the human beings' consciousness as uttered living entities. This essay, which adds axiomatic value to the previous formula, and at the same time gives it the role of a spiritual center able to support and organize our line of reasoning, intends to construct from this perspective an assumption as consistent as possible regarding the inner dynamics of God's Word, and the linguistic "mechanics" of the

divine typology through which God communicates Himself in time, in history, and throughout the Abrahamic sacred texts. Since the Divine *Lógos* identifies himself directly with the absolute living, his inner "functioning" is revealed through the data provided by rhetoric and narratology. This exegetic incision, which has in view both divine loquacity and silence, will highlight once more the biography of the *lógos*.

The Divine *Lógos* reveals himself in the uttered ontological symphonies of words and beings, in the human beings' consciousness as uttered living entities. This essay, which adds axiomatic value to the previous formula, and at the same time gives it the role of a spiritual center able to support and organize our line of reasoning, intends to construct from this perspective an assumption as consistent as possible regarding the inner dynamics of God's Word, and the linguistic "mechanics" of the divine typology through which God communicates Himself in time, in history, and throughout the Abrahamic sacred texts. Since the Divine *Lógos* identifies himself directly with the absolute living, his inner "functioning" is revealed through the data provided by rhetoric and narratology. This exegetic incision, which has in view both divine loquacity and silence, will highlight once more the biography of the *lógos*.

Rhetoric is the art of language, a technique of language seen as art, which includes all stylistic devices. A science of expression and literature, during the Middle Ages rhetoric was one of the three liberal disciplines included in *trivium* (together with grammar and logic) or the first part of academic studies. Originally, in ancient Greece, it meant the art of composing a legal or political speech. Famous works such as Aristotle's *Perì rhētorikē*, Cicero (106-43 BCE)'s *De oratore* and *Orator*, and Quintilian (c. 35-100 CE)'s *De institutione oratoria* establish the four parts of rhetoric: *invention*, or the search for the arguments and evidence to be developed; *arrangement*, or order of the arguments and evidence to be exposed; *style*, or manner of exposure, as clearly and convincingly as possible, of the arguments and evidence conceived separately; *delivery*, which refers to intonation, pace, gestures, and physiognomy. Before long, rhetoric extended its realm from judicial, administrative and political persuasiveness to literature and philosophy. The art of "speaking well" thus operates a fundamental translation from the universe of orality to that of written texts. It is based concomitantly on the language-thinking-speaker and the language-thinking-writer[1].

From a narratological perspective, *lógos* expresses the related notions of "subject", "content", "theme", "thought", and "argument". According to Gerald Prince[2], this interpretation comes from Aristotle (*Poetics*, *Perì poietikēs*) who

[1] Pierre Guiraud, *La stylistique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1970, p. 11-23.

[2] Gerald Prince, *A Dictionary of* N*arratology*, University of Nebraska Press, Lincoln and London, 1987, p. 10-126.

finds that imitating a real action (*práxis*) is an argument (*lógos*) able to provide the motive for a plot (*mýthos*). The narrative (at the same time a product and a process, an object and an action, a structure and a way of structuring) is seen as the recounting (story) of one or several real or fictive events, told by one, two or more narrators (better or less known) to one, two or more receptors of the narrative (better or less known). In order to make the distinction between a nar0rative and the mere description of some events, certain narratologists (William Labov, Gerald Prince, Shlomith Rimmon-Kenan) define it as the story of at least two real or fictive events (or a situation and an event), neither of them logically involving or presupposing the other. For a better distinction, it has been established that narration should have a plot that develops permanently and makes up a single whole. Labov introduced the idea of a *complicating plot* and postulated the existence of six macro-structural elements within the narrative: "abstract level", "orientation", "complicating plot" (it should develop fully, completely, in order to point out all components of the narrative), "evaluation", "result" or "resolution", and "denouement". In accordance with the Structuralist pattern, the narrative consists of two parts, namely "story" and "discourse". The story involves a permanent unfolding in time, the *time sequence* (the metamorphosis of a state of affairs at t_o into another state of affairs at t_n, the latter differing from the former in at least one aspect), or what Aristotle designated as the joining of a beginning, a middle and an end. The same story can be *told* (not only orally and in writing, but also through pictures, gestures, music, or signs that are not letters or words) in various ways through narratives using various types of discourses (for example, the fundamental topics of the Semitic mythology, narrated differently in the *Torah*, the *Gospel* and the *Qur'ān*; or the message of the *Gospel*, which is expressed differently by the four Apostles-Evangelists and which is rendered, in a language that is different from the written one, by the iconographic art), the same way as various stories can be told by means of only one discourse. The narrative art also reveals itself as a gnoseological approach: the etymological regress involves the Latin term *gnarus*, the story-teller is the one who knows and imparts his knowledge to his fellow-men. Since the narrative reveals the meaning of time flow or gives it a meaning (pointing to the potentiality of the end, which is characteristic of any beginning), it is consubstantial with the time flow and *utters* the human beings as beings belonging to time. The paradigmatic *act* of speech presupposes a *locutionary act* (the pronunciation of a grammatical utterance), an *illocutionary act* (an act achieved by uttering a certain statement) and (possibly) a *perlocutionary act* (an act achieved by uttering a statement and which generally leads to the birth of a certain state in the message receiver). This "internal anatomy" of the utterance, together with the time

immersion able to give it a tragic and human character, is essential information to signal the presence of *Lógos* in the Universe[3].

Michel Meyer[4] proposes a trichotomic language pattern consisting of three levels: syntax, semantics and pragmatics. Syntax is the study of the inner relations among signs. Semantics deals with the relations among signs and what the latter stand for, therefore the relation between signs and the world. Pragmatics refers to the relation between signs and their users. This trialectic structure of the language can be compared, in the same tripartite manner, to grammar – ontology – usage and form – significance – context. As a matter of fact, Michel Meyer uses here Chaïm Perelman's approach[5], according to which there is no chance of argumentation without producing a rhetorical effect, the act of argumentation and the art of rhetoric being interdependent. Rhetorical techniques are the essence of the relation between the author's message and the audience, as well as the main strategy to draw attention and approval. Perelman divides these techniques into two categories: association of and dissociation from notions. The rhetorical effect is thus reducible to the sum of relations established between various values which meet, "clash", and come close to or reject each other. Rhetorical argumentation, therefore, has in view the inducement of particular states in the members of the audience, states that are necessarily the result of this "game" of values of the same or opposite signs and are, at the same time, consubstantial beyond identity and otherness, given the role of measure or limit within the space of rhetorical dynamism.

Speech and writing are two distinct techniques that enable language to manifest itself, to reveal the manifestation of *Lógos* as identical to himself. For Paul E. Corcoran[6], the evolution of language and the evolution of humankind are coincidental phenomena. He conceives an interesting comparative analysis of the language in the "oral society" and the society that historically succeeds it – a society whose spirituality is based irrevocably on written texts, within which the *Lógos* is therefore invested with a literary existence. In the oral society, the language of power (on which political domination, clan leadership, and primitive

[3] *Ibidem*, p. 35-87. William Labov studied the language in its social context, see William Labov, *Sociolinguistic Patterns*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1991, p. 183-260. Shlomith Rimmon-Kenan outlined the ontological consubstantiality of "text" and "time", defined the "story" as an outcome of "events" and "characters", and emphasized the "levels", "voices" and "speech representation" of a "narration", see Shlomith Rimmon-Kenan, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*, Routledge, London-New York, 2005, p. 7-60, p. 89-120.

[4] Michel Meyer, *Logique, langage et argumentation*, Hachette, Paris, 1982, p. 105-115.

[5] Chaïm Perelman, *L'empire rhétorique*, Vrin, Paris, 1977, p. 28-70.

[6] Paul E. Corcoran, *Political Language and Rhetoric*, University of Texas Press, Austin, 1979, p. 13-35.

royalty are based) reveals itself as a language of invocation. This totemic language is endowed with a magic force, it is able to trigger the gods' anger or good deeds by simply and adequately uttering the ritual formulas, known and preserved by the religious tradition, of blessings and curses. That is why the correct utterance of the incantatory formulas preserved by the oral tradition is of the essence. The early history of the people of Israel is shown through the same relation between the language that animates a given society, in a certain period of its evolution, and the leading castes (prophets, priests, scribes, scholars) of the same society, who have a grip on power because they possess the science of using the sacred language, a language that objectifies itself historically through a manifestation of the art of governing (theocracy). Unlike the oral society, a society whose messages begin to be entrusted to the written texts (through the writing technique, that of "leaving" signs-words on something meant to last so that they will be recalled by reading whenever it is needed) is more stably anchored in duration. The writing technique involves the idea of consubstantiality among Time, Text, Universe and Society. From a wider perspective, that of the history of religions, the same issue is discussed and attractively argued by Jack Goody[7]. He opposes God's Word – the sacred texts of Antiquity, to Mammon's word – texts of economic agreements, of the trade establishment, as well as to the state bureaucracy.

Linguistic dynamics finds a correspondent in the *mechanics* of the language. From this viewpoint, language can be defined as a mechanics of significances[8]. Consequently, in every man there is a movement of meaning, the same way as there are movements of nature. Thus, the movements revealed by the structure of a language are organized judiciously and involve a real mechanics, for the simple reason that they accompany the process of symbolization of the relations between man and the world, inherent to the existence of the language. While the mechanics of the universe has space and time as its framework, linguistic mechanics uses space symbolically in order to structure its temporality, it dominates time and causes its condensation.

The transition from the spoken word to the written word has also been studied by Ėtienne Gilson[9]. Unlike the orator's speech, which is alive and spontaneous, the written text involves a conversion of the initially spontaneous thought into a system of intelligible signs, adopted as alphabetical conventions by a given society. While the purity of its exercising through man's body and mind is inherent to the art of oratory, the art of writing necessarily duplicates itself into an art of thinking and mental expression of the words, and into a manual art of direct

[7] Jack Goody, *The Logic of Writing and the Organization of Society*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1988, p. 10-232.

[8] André Jacob, *Temps et langage*, Armand Colin, Paris, 1967, p. 190-206.

[9] Ėtienne Gilson, *Linguistique et philosophie*, Vrin, Paris, 1969, p. 203-237.

calligraphy of the written text, a particular technique whose achievement involves resorting to material additions foreign to the human being (the writing tool and the surface used to write on) but which are absolutely necessary to objectify a thought or spoken message into a textual "vehicle" made up of written words able to guarantee (albeit relatively) temporal preservation and (possibly) periodic recall. That is why, according to Ėtienne Gilson[10], man has not the same attitude toward writing and orality. Writing presupposes the interposition of a manual technique between the utterance of one's thoughts and its calligraphic expression.

The writer's approach faces the experience of the freedom of the words' meanings expressed through writing, and the imperative, restraining acceptance of codified grammar rules. Orality itself (often uncontrollable, excessively inventive, or altogether chaotic at the level of people's communication, both in point of individuals and groups) experiences the same restraining process of freedom, the same limitation caused by the normative activity of the grammatical authority when, for various reasons, one resorts to converting it into a written form, to ordering something usually abundant and formless depending on the principles of textual discipline. Therefore, we can state that writing is an analysis of speech, the same way as speech itself is an analysis of thought[11].

Since *homo sapiens* reveals himself as essentially *homo loquens*, linguistics or the science of language is a central component of anthropology. While man individualizes himself as an animal that speaks, eloquence, the art of oratory, appears as the noblest of the attributes that define his condition. This must be the meaning that Cicero gave to *humaniores litterae*: letters are preeminently human, as the word attains perfection as a signifying means only in written form, while literature marks the peak of the human being's self-knowledge, self-knowledge that blends with knowledge of the universe, with knowledge of the world[12].

The two poles of the narrative *Lógos* are *inventio* and argumentation[13]. The text imposes its argumentation both on the author's discourse and on the characters, a statement in which *lógos* is defined as *manipulation depending on knowledge*, according to the semiotic pattern suggested by Algirdas Greimas[14]. From the same viewpoint, the exegesis of the narrative *páthos* becomes accessible by its theoretical and discursive appeal to rhetoric, semiotics, and the aesthetics of reception. In the Aristotelian rhetorical tradition, the narrative *ēthos* of the characters (their ability to make a qualified choice) defines their moral position on

[10] *Ibidem*, p. 207.
[11] *Ibidem*, p. 217.
[12] *Ibidem*, p. 219.
[13] Albert W. Halsall, *L'art de convaincre*, Ėditions Paratexte, Trinity College, Toronto, 1988, p. 101-187.
[14] Algirdas Greimas, *Du Sens II. Essais semiotiques*, Seuil, Paris, 2012, p. 123-124.

the scale of nuances included in the field of ethics and in the complementary field of anti-ethics.

The analysis of a discourse as a whole envisages both the amplitude of argumentation and the order of arguments. The arguments can be expressed in *succession* (continuity) or in *dissociation* (the separation of the elements previously united by language or a known tradition). Within the discourse, argumentation reaches the highest point of elaboration when the receiver of the message is a mixed audience or several audiences. Consequently, it is not only that arguments can interact; they can also generate new argumentative processes, initiated by individuals or groups that have been part of the audience[15].

Human speech and writing (and implicitly the human narrative as a process or product created through speech and writing) should be understood, in the light of the above, as *mise en abîme* in relation to divine speech and writing, in relation to the eternal narrative about God Himself (expressed at the same time in God's created universe, history-time, and the Abrahamic sacred texts). In Henri Mechonnic's opinion[16], Biblical Hebrew should be seen as precisely the unseen realm in which linguistic and logic interpenetrate. The Biblical language is the language of a mystery (God's mystery, Israel's mystery), concurrently being the instrument of the thorough study of this mystery[17]. As religious ground of the Jewish monotheism, the transcendent character of Hebrew involves the notion of Revelation, the complex relations between the language and the Revelation and, as a result, the evidence of a theological grammar. In a Biblical context, the Hebrew grammar should be understood as a mystique of the language. The present, the past and the future are united in Hebrew, in the continuous flow of the Biblical text, while the thought expressed through language does not have in view abstractions or theoretical speculations, but concrete realities able to trigger in individual consciousnesses and in the collective consciousness the infinite power of God's Word. The theological Hebrew grammar presupposes a theological semantics within which the things themselves and their names fuse into a transcendent reality. By the semantic embodiment in the structure of the Hebrew language, the theological sacredness of the Jewish monotheism is invested deeply, genuinely, with divine power, with God's knowledge. Hence maybe the steadiness, the fixity of Semitic languages, languages immune to erosion, to the wear and tear of time. God is meta-linguistic and infra-linguistic, and the sacred language, objectified in the unfolding of the Abrahamic sacred texts, is the "trace" of His eternal presence in history and the universe.

---

[15] Perelman, *L'empire rhétorique*, p. 63-67.

[16] Henri Meschonnic, *Pour la poétique II*, Gallimard, Paris, 1973, p. 220-237.

[17] André Chouraqui, *La vie quotidienne des Hébreux au temps de la Bible*, Hachette, Paris, 1971, p. 61.

The analysis of the narrative discourse points out to a narrative structure characteristic of both the historical story (historians' narrative) and the fictive story (told narrative). This common narrative structure involves an identity of function and an identity of conceptual truth able to outline the common intentionality through which the essential act of the story objectifies itself[18]. From this exegetic viewpoint, the narratological approach to history is done in two steps: *narrative sentences* and *narrative discourse*. A narrative sentence describes an event A referring to a future event B which cannot be known (by all the agents involved or the "ideal chronicler" that is contemporary to them) when A happened. A narrative statement is, therefore, one of the possible descriptions of an action in relation to subsequent events, unknown to those who experience it directly, but known to the historian the moment he makes his analytic effort. The knowledge of future events is thus able to change the knowledge of past events (just like when one is reading a fictional narrative), and the element that "illuminates" an event decisively can occur later than the event itself.

If any narrative sequence extracted from the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* texts is envisaged macro-historically in the light of the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* history, the "illumination" of any narrative sequence by *davar-Elohyim*, Divine *Lógos* and *kalamū-Allāh* is paramount: its living dynamics covers the "story of the centuries" included in the Judeo-Christian-Muslim time, linear and finite, unfathomable yet limited, unfolding its ontological polyphony between Genesis and Apocalypse.

A narrative sentence is just one of the elements of a story, by story (historical or fictional) one understanding a composition that includes an entire sequence of events in a specific order (in the example above, referring to the Biblical history in its entirety, we relatively extended the notion of narrative sentence to include the larger notion of story). History is a particular type of story, and understanding or knowing history presupposes the existence and perfection of a previous ability or competence – *following the unfolding of a story*[19]. The joining and continuity of the events that make up a story (whose meaning, whose significances generally change because of ulterior events and actions) point out a certain progress in a particular direction. The unfolding of the story "pushes" those who live it (this overwhelming impulse is generated by the auctorial will, by the divine will), while the inexorable becoming of a narrative is doubled by the "expectation" of those who "read" it, who already intuit the "end of the story". The denouement or

[18] Paul Ricœur, « Pour une théorie du discours narrative », in: *La narrativité*, Ėditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1980, p. 5-71. See also Arthur Danto, *Analytical Philosophy of History*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1965, p. 118-155.

[19] W. B. Gallie, *Philosophy and the Historical Understanding*, Schocken Books, New York, 1968, p. 10-238.

conclusion of the narrative is the attraction or absorption of the entire narrative discourse. It should be logically compatible with the episodes that make up the story, and make the constructive effort of the entire narrative argumentation. The denouement of the story is, therefore, the "target" of the entire teleological approach of the narrative, and the teleological tension (which is in the power of the auctorial authority, of the divine authority) is the fundamental "driving force" of the story's writing and reception.

Identifying the common narrative structure and the common ultimate truth for the historical story and the fictional story presupposes defining history as God's fictional-non-fictional story. The hermeneutics of the sacred texts which founded the Abrahamic religious realms and the philosophical hermeneutics are in a mutual relationship of inclusion. While, on the one hand, the exegesis of the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* texts is a particular application of the philosophical hermeneutics, the theological hermeneutics of the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* texts subordinates the philosophical exegetic approach[20]. The reversal between the two kinds of hermeneutics takes place when one passes from the "structures" of the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* texts to the ontological "universe" of the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* texts. From this viewpoint, the "profession of faith" in the Abrahamic sacred texts is in a relation of interdependence with the types or forms of discourse through which editing was done (for example, the narrative structure of the *Pentateuch* and the *Gospel*, the numinous structure of the prophetic books, the aphoristic character of the sapiential books, the lyrical character of the hymns and psalms, the numinous-prophetic-lyrical structure of the *Qur'ān*). There is a certain style of the profession of faith for every form of discourse and the effects that stem from the oppositions, contrasts and parallelisms existing among these forms and styles have a first-rate theological importance. Thus, the forms of the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* discourses pose three fundamental questions: the relation between a certain form of discourse and a particular variant of the profession of faith; the relation between a couple of such textual structures (for example, the narrative and the prophesy, or the legislative parts and the lyrical parts) and the changes of nuance generated in the theological message; the relation between the overall configuration of a literary *corpus* and what could be called the "space of interpretation", which includes all forms of discourse within the Abrahamic sacred texts, altogether. An exhaustive analysis might reveal the fact that all forms of discourse make up a circular system, and the theological content of each of them gains its own significance from the entire constellation of the various but converging types of Abrahamic sacred discourse[21].

[20] Paul Ricœur, *Du texte à l'action*, Ėditions du Seuil, Paris, 1986, p. 119-133.
[21] *Ibidem*, p. 123.

Writing the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* texts *distances* the message from its initial locutor, the original environment of its preaching and the primordial receivers. At a kerygmatic level (the level of proclamation, of the preaching of sacred words), two complementary channels could be outlined, through which the continuity of the Abrahamic religious rhetoric asserts itself: the oral word – the written word – the oral word (within which the *Torah*, the *Gospel* and the *Qur'ān* mediate between two oral messages, between the primordial oral message preached by the founder of the religious realm and the later message preached by his apostles, missionaries or saints) and the written word – the oral word – the written word (within which the oral message or preaching mediates between the *Torah*, the *Gospel* and the *Qur'ān*, with a missionary purpose)[22]. The unfolding of the "reality" or "universe" of the Biblical-Evangelical-*Qur'ānic* texts objectifies the narrative, prophetic, legislative, and prosodic continuity through which God's Word is conveyed to the world and the human beings.

In order to assert the definition of time and history from the perspective of the Divine Word's linguistic dynamics, it is befitting to summarize Hayden White's theory[23] about the historical work. In his opinion, there are five levels of conceptualization in a historical work: 1. the "chronicle"; 2. the "story"; 3. the "plot-building"; 4. the "argument-building"; 5. the "ideological commitment". The "chronicle" and the "story" refer to the "primitive elements" that make up the historical narrative, both of them selecting and structuring the historical information in order to make a certain historical fragment accessible to an audience of a certain type. From this viewpoint, the historical work is an attempt at mediation between the direct historical field, the unprocessed historical data, other historical narratives, and the audience.

A first organizational stage involves ordering the events within the chronicle. The next stage involves ordering the chronicle so that it makes up a story (in which the events become the elements of a "spectacle" with a beginning, a middle and an end). The transformation of the chronicle into a story involves defining certain events within the chronicle as inaugural motives, other events as transitional motives, and again others as denouement motives. A certain event of a certain chronicle can belong to any of the three categories of motives, if it is included in different historical narratives or stories. Codifying the events of a chronicle through the above-mentioned categories of motives (what Paul Ricœur, after Aristotle, defines in *Temps et récit* as "*Mímēsis* I", "*Mímēsis* II" and "*Mímēsis* III") constitutes the metamorphosis of the chronicle into a story. Hayden White believes that progress, the continuity between the beginning and the end, is characteristic of only the historical story. The chronicle is, therefore, an open

[22] *Ibidem*, p. 125.

[23] Hayden White, *Metahistory*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London, 1985, p. 10-464.

writing, mimetically unstructured into a beginning, a middle and an end (the second ordering stage). It does not necessarily include inaugural elements; it simply begins the moment the chronicler decided to write, to record a certain number of events, a moment after which the chronicle can continue indefinitely, without any climaxes and without any "plot". In fact, the historian's task is often to identify the "stories" *buried* in "chronicles". The "archeological approach" of the historical narratology, however, is doubled by *inventio*, by a fictional process through which the historian chooses the means to express historical stories: tragedy or satire, saga or comedy, the means of narrative style or lyrical style. It so happens that different historians can describe the same event in contradictory terms, in opposite manners, which are likely to lead to diverging conclusions and judgments. The relation between a given historical story and other historical stories, which are likely to be discovered or "read" in the same chronicle, including the initial story, can be explained by plot, argument and ideological commitment.

The explanation through plot lies in finding the meaning of a story by identifying the type of story to be analyzed. If the story was built from the very beginning through a tragic plot, the historian chose a tragic "explanation". Likewise a comic "key" or "motive" provides a comic "explanation", based on a plot that belongs to the field of comedy. In this respect, Hayden White identifies three main types of plots: romantic, tragic, satirical and comic.

The formal argument, explicit or discursive (which allows for the explanation of what happens in the historical story by appealing to ordering principles that serve as presumed or conventional laws of historical exegesis), is a level of conceptualization in which the historian explains the events that make up the story (the fact that, by choosing a certain type of plot, the author of the narrative imposed a particular form on the events should not be overlooked) through a line of reasoning, a deductive algorithm invested with the power of a "form law" which makes the links or segments of the historical story inevitably flow from each other. From this angle, Hayden White identifies four types of deductive algorithms: formal, mechanical, organic and contextual.

On the other hand, the ideological dimensions of a historical story involve a particular position regarding the nature of historical knowledge and the way in which the study of past events can "illuminate" present and future events. In this respect we find it extremely useful to recall the hermeneutic "clash" that Paul Ricœur deals with in *Temps et récit*, a "collision" that, in fact, is in itself a methodological recall of the rabbinic exegesis of the Biblical text, an exegesis the rhetoric principles and tools of which built the hermeneutical edifice of the Oral Law or *Torah shebealpe*. By "ideology", Hayden White understands a number of injunctions or precepts which enjoin the individuals and the communities to situate themselves on certain positions in contemporary social *praxis* and that, in

this context, determine a particular type of action, either to change the world or to preserve its current state. Thus, four fundamental ideological positions can be postulated: anarchism, conservatism, radicalism and liberalism. Depending on the above, the adequate combinations of the levels of the plot, argumentation and ideological commitment define the historiographic styles and are implied by the "elective affinities of historiography"[24].

The analysis of language mirrors the immanent existence of the Divine Word and the transcendent existence of the Divine Word: human rhetoric and divine rhetoric, human language and divine language, time, history and historiography, the continuity of the historical "story" and the continuity of the Abrahamic sacred texts, the narratology of the sacred and profane stories, as well as the "narratology" that somehow allows for the intuition of the inner dynamism of God's Word. This paradigmatic "uttering" is divinely generated in the matrix of all languages and resonates into man's earthly ontological texture like an anamnesis of the ontological infinite. As linguistic mechanics of the divine living, the "narratological mechanics" of God's Word seems to be, from the perspective of the theology of history, the infinite power that animates the created universe, history and time, and the continuity of the Abrahamic sacred texts. God creates, "utters" Himself, "communicates" Himself, and "narrates" Himself. His "traces" are "written" by His Word in the known and unknown Tablets.

Bibliografie

CHOURAQUI, André, *La vie quotidienne des Hébreux au temps de la Bible*, Hachette, Paris, 1971.

CORCORAN, Paul E., *Political Language and Rhetoric*, University of Texas Press, Austin, 1979.

DANTO, Arthur, *Analytical Philosophy of History*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1965.

GALLIE, W. B., *Philosophy and the Historical Understanding*, Schocken Books, New York, 1968.

GILSON, Ėtienne, *Linguistique et philosophie*, Vrin, Paris, 1969.

GOODY, Jack, *The Logic of Writing and the Organization of Society*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 1988.

GREIMAS, Algirdas, *Du Sens II. Essais semiotiques*, Seuil, Paris, 2012.

GUIRAUD, Pierre, *La stylistique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1970.

HALSALL, Albert W., *L'art de convaincre*, Ėditions Paratexte, Trinity College, Toronto, 1988.

JACOB, André, *Temps et langage*, Armand Colin, Paris, 1967.

LABOV, William, *Sociolinguistic Patterns*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1991.

MESCHONNIC, Henri, *Pour la poétique II*, Gallimard, Paris, 1973.

MEYER, Michel, *Logique, langage et argumentation*, Hachette, Paris, 1982.

[24] *Ibidem*, p. 1-43.

PERELMAN, Chaïm, *L'empire rhétorique*, Vrin, Paris, 1977.
PRINCE, Gerald, *A Dictionary of* N*arratology*, University of Nebraska Press, Lincoln and London, 1987.
RICŒUR, Paul, « Pour une théorie du discours narrative », in: *La narrativité*, Ėditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1980.
RICŒUR, Paul, *Du texte à l'action*, Ėditions du Seuil, Paris, 1986.
RIMMON-KENAN, Shlomith, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*, Routledge, London-New York, 2005.
Hayden White, *Metahistory*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London, 1985.

AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LXI, 2015
Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu

Recursul la argou în presa românească (1860-1945)

Ioan Milică
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza ” din Iaşi

In the aftermath of the 1848 Revolution, the satirical media of the 1860s became the stage for the use of slang because the political censorship of the time banished the indecorous pamphlet and imprisoned the pamphleteers who stood up against the regime. While in prison, the journalists who compiled the first slang glossaries of the age noticed the secret language of the inmates and decided to make it known and to use it as a subversive political weapon. Ever since, the use of slang in the satire became a well-known rhetorical device veiled in the theatrical discourse of comedy. A second frame included the use of slang in the news and cover-stories about the life of the outcasts and the marginal and grew under the influence of cinema and of the sensational stories about gangsters published in the international media from the first half of the 20th century. This linguistic fashion came to an abrupt end during the first years of communism. The paper overviews the life of slang in the newspapers between 1860 and 1945 with regard to the above mentioned traditions.

Preliminarii

Rolul de catalizator lingvistic al presei a fost unanim reliefat de specialiștii interesați de evoluția comunicării verbale prin intermediul mijloacelor de informare în masă. Presa este canalul cel mai încăpător de pătrundere în limba română a cuvintelor noi, nota Sextil Pușcariu (1940: 383), adăugînd că „goana după noutate și senzațional” îl determină pe ziarist să adopte „cuvîntul cel mai nou și mai impresionant” (idem: 386).

Dacă învățați precum N. Iorga (1994) s-au interesat de complexul de factori istorici care au favorizat apariția și evoluția presei românești, lingviști precum Al. Andriescu (1979) sau Coman Lupu (1999: 81-85) constată că apariția primelor ziare a avut consecințe culturale multiple, printre cele mai importante urmări fiind cele legate de modernizarea și de unificarea limbii literare. Emanciparea uzului a fost marcată de dispute ideologice care au jalonat procesul de normare a comunicării prin mijloacele de informare în masă.

Considerat din unghiul perioadei actuale, recursul jurnaliștilor la argou este relativ bine documentat dacă se iau ca reper contribuțiile științifice publicate după anul 1990. Totodată, trebuie evidențiată baza de date lingvistice realizată, la invitația Consiliului Național al Audiovizualului, de către specialiștii de la

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române. Rezultatele cercetărilor întreprinse în perioada octombrie 2007 - octombrie 2012 au fost publicate sub formă de monitorizări privind calitatea exprimării în limba română la unele posturi de radio și de televiziune din România. În plus, comunicarea prin intermediul internetului a înlesnit explorarea resurselor lingvistice și stilistice de care dispune limbajul familiar-argotic, din moment ce exprimarea informală a fost adoptată în multe tipuri de interacțiuni verbale online, fiind, probabil, considerată spontană, comodă și firească. Dacă se adaugă acestor considerații și constatarea că mai toate ziarele românești au dobîndit și versiuni electronice, se poate aprecia că, după anul 2000, recursul la argou în comunicarea publică, fie cea realizată prin mijloace de informare în masă, fie cea dezvoltată prin intermediul internetului, poate fi investigat pe baza unui material lingvistic veritabil, lipsit de caracterul artificial al unor mostre conversaționale create de culegători pentru a crea iluzia autenticității, așa cum s-a întîmplat, de pildă, cu unele dintre argotismele culese între cele două războaie mondiale.

Argoul în presa românească din secolul al XIX-lea

Cercetătorul care urmează firul trecutului pentru a identifica cele mai vechi atestări ale recursului la argou în presa românească descoperă că cea mai veche listă de termeni argotici a fost publicată, la jumătatea secolului al XIX-lea (mai precis în 1860), în revista satirică *Coarnele lui Nichipercea*.

Prezența argoului într-o publicație satirică poate fi explicată atît prin prisma curiozității și îndrăznelilor de expresie asumate de unii dintre publiciștii români de la mijlocul secolului al XIX-lea, cît și din perspectiva constituirii unui registru statornic al stilului publicistic, registrul comico-satiric, ilustrat mai cu seamă de pamflet. Libertățile de expresie asumate de gazetari pot fi studiate de la caz la caz, iar ceea ce se poate observa, în plan general, este că maturizarea estetică a literaturii române nu poate fi just apreciată fără a lua în considerare și experimentele stilistice practicate de scriitorii-gazetari ai vremii. În ceea ce privește apariția publicațiilor satirice, nu e lipsit de importanță să arătăm că ele încep se înmulțească începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, din considerente deopotrivă obiective și subiective. După cum notează Al. Andriescu (1979: 82), publicațiile umoristice și satirice „lasă urme adînci în dezvoltarea stilului publicistic pe care îl îmbogățesc cu elemente noi, fructificate pînă astăzi în articolele polemice”.

Mărturii indirecte și directe probează că argoul românesc era constituit înainte de anul 1860. Ca și în argourile altor limbi (cf. Guiraud 1956: 63-65, Graven 1962: 24), materialul lexical al argoului românesc va fi constat dintr-un amestec pestriț de arhaisme, regionalisme și cuvinte de pripas din alte limbi, folosit de locuitorii mahalalelor orășenești din prima jumătate a secolului al XIX-lea sau chiar mai devreme.

Despre „jargonul sălbatic” și de neînțeles al harabagiilor evrei amintește Alecu Russo, în „Iașii și locuitorii lui în 1840”. De altfel, în iunie 1853, ofițerul rus P. Jadovski, vorbitor de limbă română, aflat în trecere prin capitala Moldovei, notează în însemnările sale de călătorie că, după lăsarea serii, cîrciumile Iașilor par închise pe dinafară, dar, în realitate, acestea „sînt pline de un popor întunecat, căruia, după munca zilei, îi place foarte mult să-și bea *rația* (de țuică de prune)” (Jadovski 1856, în Bușă 2010: 163). Termenul *rația* este glosat de editori ca element argotic ce denumea, în epocă, cantitatea de țuică băută zilnic de consumatorii de alcool autohtoni.

Acestor scrieri cu profil panoramic trebuie să le adăugăm textele rarisime din presa culturală a veacului al XIX-lea prin care se popularizează fizionomia lingvistică a argoului. Astfel, în nr. 15 din 1870 al revistei *Transilvania*, „foaia Asociațiunei transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, editorul George Barițiu publică un articol despre argoul parizian, intitulat „Limba verde” (Barițiu 1870: 175-177). În cuprinsul textului gazetăresc, referirile la dicționarul de argou al publicistului și scriitorului francez Alfred Delvau sînt dublate de mențiuni privind „jargonul capitalei București, care se vorbește în clasele mijlocii, împestrițat și încărcat astăzi cu vorbe străine mai tot ca și înainte cu patruzeci de ani”. „Expresiile și frazeologia” acestui jargon alcătuit din barbarisme, provincialisme „rînced de vechi” și cuvinte neromânești reflectă gustul și capriciul lingvistic al „tuturor jupîneselor din piața publică”. Pe lîngă faptul că identifică în mod precis stratificarea lexicală a *limbii verzi* din mahalalele bucureștene de pe la 1830, Barițiu arată că argot-ul parizian se situează la antipod față de limba franceză literară: „Așadar, francezii au o limbă codificată, precum se codifică orice lege, adică limba recunoscută, legitimă, iar alta necodificată, nelegitimă, bastardă, copilă de lele, limba verde.” (p. 175), după cum limba germană vorbită în suburbiile Vienei se deosebește de limba cultă a învățaților germani sau după cum, în epoca veche, latina vorbită de aristocrații romani se deosebea de limba gloatelor. Constatarea că „oamenii au fost tot oameni în vechime, ca și în zilele noastre”, legitimează considerarea argoului ca manifestare lingvistică firească în evoluția limbilor naturale.

Dacă se ia ca reper tipul de text gazetăresc în care se face uz de argou se poate aprecia că, începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, argotismele sînt prezente în textele menite să-i familiarizeze pe cititori cu fizionomia lingvistică a argoului, indiferent că este vorba despre glosare de cuvinte argotice, ca lista publicată de N.T. Orășanu sau despre specificul argoului ca limbaj, ca în articolul publicat de G. Barițiu. Prin raportare la modelul comunicativ funcțional propus de Roman Jakobson, se poate considera că asemenea texte au funcție metalingvistică. În presa din prima jumătate a secolului al XX-lea, explicarea încifrărilor argotice va dobîndi anvergura unei mode.

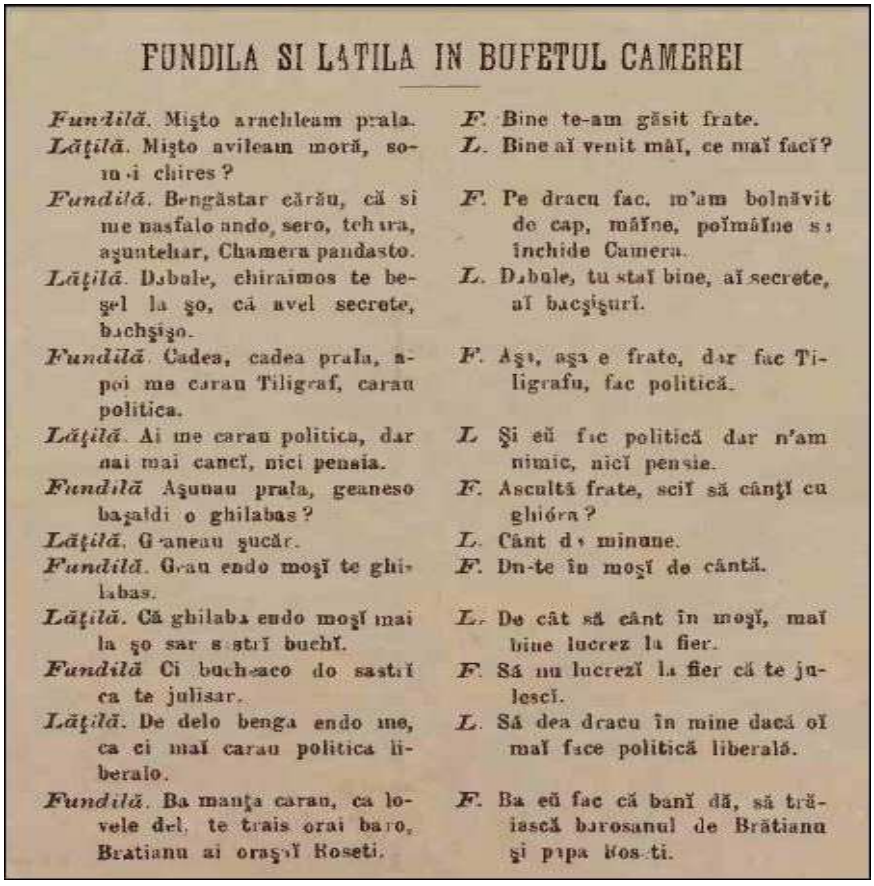
O a doua categorie de texte în care argoul este valorificat este reprezentată de

textele umoristice și satirice, în care este fructificat potențialul stilistic coroziv și subversiv al materialului lingvistic argotic. În aceste texte, recursul la argou are finalitate expresivă. În ansamblu, dacă se iau în considerare cele două mari sectoare ale presei, presa de informare și presa de opinie, se poate aprecia că randamentul expresiv al argoului se dezvoltă cu precădere pe terenul presei de opinie.

Prin raportare la glosarul argotic publicat de N. T. Orășanu în 1860, se observă că termeni precum *barosan*, *candriu* (beat), *ciordeală* (furt), *denghi* sau *sticleți* (gardieni publici) oglindesc deprinderea de a exploata conotațiile peiorative ale vocabularului argotic de uz bulevardier. Îndrăzneala satirică nu se limitează, însă, la simpla intensificare a efectelor ironice și umoristice izvorîte din argou. În unele texte, vorbirea de coloratură argotică este folosită pentru a creiona schițe ai căror eroi sînt personaje din viața de mahala, iar mimarea realismului lingvistic al mahalalei are intenție caricaturală. De exemplu, într-o scenetă intitulată *Porcul lui Ispas*, publicată în *Universul de Crăciun* (anul XI, nr. 52/1893), intriga este amplificată prin dialogul dintre antagoniști, iar termenii argotici din replicile „combatanților" îndeplinesc funcția de a susține comicul de limbaj și de a caracteriza personajele: „Mandache era *garnisit* (subl. aut.) și prietenii lui tot așa… (…) Iată ce ne spune nea Pestrui care are mîncărime de vorbă la beție: - Păi, dom'le comisar, ce mai așa și pă dincolea… Mie-mi place *direpț* și *direpț* spui, d-aia iacă spui… Comisarul, răstit: Da spune odată… Mandache, sughițînd: - Ce să spue dacă e *candriu*… Pestrui: Beat ești tu, mă păcătosule… Nu vezi că nu te mai țin picioarele… Mă faci tu pe mine beat… Ei, lasă că te aștern eu… Ispas, care rămăsese gură căscată în pragul secției, văzînd pe Mandache cu ceilalți și porcul lui: Mă miram eu cine să-mi facă *pontul*!..." (*Universul de Crăciun*, 52/1893: 6).

Într-o altă scenetă, conflictul casnic dintre piranda Saftica și bărbatul ei, Crăciun, este regizat prin valorificarea resurselor ritmice ale unei limbi populare altoite cu sonorități țigănești: „- Lumea tă hulește că n-avem dă Paște, nici lumînărica și nici prescurica, ca să dăm la popa, să nă zică popa, ba să ne citească să ne pomenească, pă tine Crăciun ca p-un creștin bun, pă mine Săftica, că sînt, zău, cinstită, și pă danci (copii – n.r.) pă toți, că nu sînt nătoți?... Bine-i mo?... – Valeo!... – Tă vaiți acu, da aseară nu… Hai băut paraua în vin cu ocaua… Și ai chefuit pînă te-ai *mahit*. Și-ai venit baut, ba și chiar batut. Bine-i, mo!... – Haoleo!...". Topit într-un astfel de melanj stilistic, elementul argotic - aici verbul *a se machi* (a se îmbăta) - evocă mediul violent al periferiei, atacat caricatural în textul publicistic.

De altfel, extracția țigănească a multor cuvinte din argoul românesc este fructificată în satire gazetărești care imită speciile comice ale teatrului de vodevil, precum dialogul închipuit dintre doi parlamentari care conversează într-un imaginar hibrid lingvistic romani-românesc (*Ciulinul* 1/1883: 2).

FUNDILA SI LATILA IN BUFETUL CAMEREI

Fundilă. Mişto arachileam prala.
Lăţilă. Mişto avileam moră, somn-i chires?
Fundilă. Bengăstar cărău, că si me nasfalo ando, sero, tehira, aşuntelıar, Chamera pandasto.
Lăţilă. Dıbule, chiraimos te beşel la şo, că avel secrete, bıchşişo.
Fundilă. Cadea, cadea prala, apoi me caran Tiligraf, caran politica.
Lăţilă. Ai me caran politica, dar nai mai canci, nici pensia.
Fundilă Aşunau prala, geaneso başaldi o ghilabas?
Lăţilă. G-aneau şucăr.
Fundilă. Grau endo moşi te ghilabas.
Lăţilă. Că ghilaba endo moşi mai la şo sar s-stri buchi.
Fundilă Ci buch-aco do sastri ca te julisar.
Lăţilă. De delo benga endo me, ca ci mai caran politica liberalo.
Fundilă. Ba manţa caran, ca lovele del. te trais orai baro, Bratianu ai oraşi Roseti.

F. Bine te-am găsit frate.
L. Bine aï venit măi, ce mai faci?
F. Pe dracu fac, m'am bolnăvit de cap, măine, poimăine s: închide Camera.
L. Dıbule, tu stai bine, aï secrete, aï bacşişuri.
F. Aşi, aşa e frate, dar fac Tiligrafu, fac politică.
L Şi eŭ fac politică dar n'am nimic, nicï pensie.
F. Ascultă frate, sciï să cânţi cu ghióra?
L. Cânt d: minune.
F. Du-te în moşi de cântă.
L. De cât să cânt în moşi, mai bine lucrez la fier.
F. Să nu lucrezi la fier că te julesci.
L. Să dea dracu în mine dacă oï mai face politică liberală.
F. Ba eŭ fac că banï dă, să trăiască bırosanul de Brătianu şi pıpa Vos-ti.

Analiza sumară a replicilor pune în lumină proveniența țigănească a unor cuvinte precum *bengos* (grozav) *barosan* (persoană importantă), *başoaldă* (prostituată), *canci* (nimic), *ghilibardeală*/ *galibardeală* (vorbire), *a gini* (a observa), *lovele* (bani), *mișto* (bine, frumos), *șucăr* (supărare), care au pătruns devreme în argoul răufăcătorilor și care fac parte din fondul lexical stabil al limbajului argotic. Mai importantă decît originea idiomatică a unor asemenea argotisme este observația că, sub influența teatrului, satira publicistică de tip bulevardier instituie tiparele discursive ale unui registru (literatura zeflemistă) cu identitate expresivă bine conturată în presa românească de la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Argoul în presa românească din secolul al XX-lea

În prima parte a secolului al XX-lea se pot distinge cel puțin două etape în ceea ce privește recursul la argou în presa românească: perioada de pînă la Marea Unire, cînd se continuă tradiția literaturii de zeflemea și cînd argoul pătrunde în

alte specii ale scrisului gazetăresc (reportajul, ancheta), fără ca uzul anecdotic și satiric să fie trecut în umbră, și perioada dintre cele două războaie mondiale, cînd recursul la elemente argotice constituie un ingredient comun în paginile ziarelor.

Prezența argoului în presa de pînă la instaurarea comunismului este statornică în trei tipuri de texte: a) textele cu profil metalingvistic, în speță culegerile de argotisme glosate, publicate fie în presa cotidiană, fie în publicistica culturală, și articolele dedicate argoului ca fenomen lingvistic inedit; b) textele cu resort expresiv, în care întrebuințarea argoului are finalități de natură comico-satirică și c) textele cu miez referențial, de prezentare a vieții pe care o duc locuitorii periferiei, în care argotismele joacă roluri obiective: evidențiază felul de a vorbi al marginalilor și evocă atmosfera lumii de mahala. Adoptînd modelul interpretativ propus de Roland Barthes în studiul *Rhétorique de l'image* (1964), nu e greșit să presupunem că glosarele argotice și notele despre argou au, ca și reportajele despre marginali infuzate cu argotisme, rol de ancoraj, în sensul că servesc unei funcții de elucidare. Cu alte cuvinte, astfel de texte îl ghidează pe cititor, arătîndu-i ce încifrări se camuflează în codificările argotice. Pe de altă parte, folosirea argoului ca resursă comico-satirică capătă rol de releu. Așa cum desenele unui caricaturist amplifică energia expresivă a unui text satiric, tot astfel materialul lingvistic de sorginte argotică este folosit pentru a dilata, în cheie caricaturală, sensurile textuale.

a) Textele cu profil metalingvistic, îndeosebi listele de cuvinte din argoul răufăcătorilor, reflectă interesul presei față de personajele exotice ale lumii interlope. Apariția, în ziare de mare circulație, a unor liste şi glosare de cuvinte şi expresii colocvial-argotice reflectă, deopotrivă, spiritul liber al epocii şi stăruinţele jurnaliştilor în a găsi subiecte interesante, apte să satisfacă gustul pentru senzaţional. De exemplu, în cotidianul *Dimineața* (nr. 1004, marți, 21 noiembrie 1906), V. Scîntee publică o listă bogată de cuvinte care pun în lumină *șmecheresca* pungașilor deținuți în penitenciarul din Iași. În perioada dintre cele două războaie mondiale, atît gazetarii profesioniști, cît și publiciștii de ocazie, culeg cu entuziasm elemente din vorbirea marginalilor, însă, după cum notează Al. Vasiliu (1937: 5), „mulți din termenii argotici din aceste liste sînt înregistrați fără un control științific, cu erori de tipar și explicări greșite. Aceste articole, scrise de diletanți, au însă meritul că au deșteptat oarecum interesul științific pentru astfel de cercetări". O colecție consistentă de argotisme i se datorează lui Barbu Lăzăreanu, care adună mostre de limbaj din închisori, din vorbirea bulevardieră și din universul pestriț al cazărmilor, frizeriilor, cafenelelor sau cîrciumilor. Inițial, acestea au fost publicate, în foileton, în paginile mai multor publicații, *Adevărul*, *Adevărul literar și artistic*, *Dimineața* ș.a., iar mai apoi au fost grupate într-un volum postum (Lăzăreanu 1975).

Perioada dintre cele două războaie mondiale este nu numai intervalul de timp în care ziariștii își arogă sarcina de a culege și de a populariza argoul (cf. Cota

1936, Dobrescu 1938), ci și etapa în care recursul gazetarilor la argou începe să facă obiectul unei cercetări științifice, cele mai însemnate fiind contribuțiile cuprinse în publicațiile editate în principalele centre universitare românești ale vremii: *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide*" (Iași), anuar patronat de Iorgu Iordan, *Dacoromania* (Cluj), publicație apărută din inițiativa lui Sextil Pușcariu, și *Grai și suflet* (București), revista fondată de O. Densusianu.

b) Textele cu resort expresiv apar în publicațiile satirice și în presa culturală. Tradiția literaturii de zeflemea este dublată de beletristica senzaționalistă, de larg consum, tipărită în foileton, rezonantă cu modelele cinematografice ale timpului. Împotriva acestei mode literare vor lua atitudine scriitori de marcă, precum Hortensia Papadat Bengescu.

Fronda vitriolantă a pamfletarilor care au pus în circulație satira „tipurilor" (Costescu 1944: 326) este, în perioada interbelică, extinsă asupra chipurilor de periferie care se infiltrează în centrul vieții sociale a orașului. Spre exemplu, în rubrica „Tipuri" a revistei „Furnica" sînt creionate portretele unor eroi precum Florea Busuiocescu, fost cofetar și om de circ, aspirant la statutul de artist al teatrului de operetă. Dialogul dintre reporter și personaj are suculența stilistică a limbajului machist și bulevardier:

> „- Ce te-ai vopsit măi așa?
> - Nu m-am vopsit dom'le, așa sînt eu din naturelu meu.
> -Minți măi, te-ai vopsit.
> - Da dom'le! – fu silit în fine Florea să mărturisească.
> - De ce?
> - Ca să-i plac *gagichi* mele.
> - Cum o cheamă pe *gagica* ta?
> - Marița Burețea.
> - Ce comerț *învîrtește gagica*?
> - E nemțoaică la copiii lui domnu Ștefan Anastasiu (…)
> - Ea te iubește, mă?
> - Mă iubește, dom'le, da mă cam trădează. (…)
> - De ce?
> - Păi, am prins-o că mă *traduce* cu Bibi alunarul și i-am tras alunarului o *mardeală* urîtă de m-o pomeni, i-am vărsat coșu cu fisticuri pă jos și l-*am fîstîcit* în ghionturi!" (*Furnica* 61/ 1905: 9).

Coloratura argotică a vorbirii fanților de oraș este surprinsă și în schițe dedicate tipurilor umane ale capitalei din anii celui de-al doilea război mondial. Înfățișarea acestor filfizoni este inconfundabilă: „pantaloni de sport, șapcă englezească, lulea și aer flegmatic", mers nepăsător „cu nasul în vînt și ziarul sub braț". Condiția socială a acestor figuri mondene este sugerată de limbajul folosit sub imperiul afectelor eliberate în toiul unui meci de box: „- Umple-l de borș,

Ghiță!" sau „*Cafteşte*-l, Nae! *Atinge-l la zotcă*!" (*Universul literar* 33/ 1942: 4).

Situate la granița dintre realitate și ficțiune, povestirile găzduite în paginile suplimentelor literare mustesc de argou atunci cînd se povestesc incursiuni în lumea vagabonzilor și a golanilor. O asemenea povestire, intitulată „Cînd am fugit de-acasă…", publicată într-un număr al *Brașovului literar*, are ca nucleu expresiv vorbirea argotică a haimanalelor aciuate peste noapte într-un sălaș infect de la marginea orașului. Aflat sub protecția unui zarzavagiu mai omenos, povestitorul-personaj – un flăcău fugit de acasă cu gîndul să-și ia soarta în propriile mîini - înregistrează atmosfera pestilențială și sarcasmul cu care este întîmpinat la sosirea în magherniță. „Ce, domnu' Mitru, ați început să faceți tratații la *soileală*?", zice o voce gîjîită, „de flașnetă stricată", în rîsetele cîinești ale locatarilor. „Patronul" acestui adăpost e un individ care a văzut multe la viața lui, știe ce le poate oamenilor mintea și vorbește în tîlcuri condimentate argotic: „De", comentează el despre nou-venitul topit de frică, „tocmai ăştia culții fac cîte o boacănă mai mare. Cunosc eu chestiile astea. Întrebai așa fiindcă vreau să știu cu cine am de-a face. Mai am pățit-o odată cu unu' care *făcuse labă* niște bani, dă m-au tîrît *scatiii* la poliție. A fost prost că nu mi-a spus, și, cînd l-au căutat agenții, au găsit banii la el. Dacă știam ce poamă e, nu intram în belea. Îl dam pe ușă afară și *grosu* îl asiguram eu de nu-l mai găsea nici dracu. Erau dooșpe *albăstrele* noui noute." (*Brașovul literar* 19-20/ 1934: 115-116). A doua zi, înfricoșat de cele văzute și auzite, rebelul fugit de acasă se întoarce spăsit la casa părintească, unde mama îl așteaptă cu ochii în lacrimi, iar tata, cu o „sfîntă bătae". Și asta a fost.

c) Pătrunderea argoului în presa de informare din prima jumătate a secolului al XX-lea se produce pe fondul fascinației publicului burghez față de viața mizeră și violentă a periferiei. O veritabilă retorică a urîtului se conturează prin știrile, reportajele și anchetele referitoare la viața de mahala. Ca și în perioada contemporană, gangsterii autohtoni devin furnizori și eroi ai știrilor.

„Isprăvile *apașilor* din Galați", titrează ziarul *Adevărul* din 30 iulie 1923: „Cartierul muncitoresc din Galați Bădălanul este de cîtva timp terorizat de o bandă de *apași*, din cartierul Cărămidăriei, cari, înarmați cu revolvere, cuțite și pumnale, atacă la drumul mare amenințînd cu moartea pe oricine întîlnesc. Zilele trecute, a avut loc o încăerare în regulă între acești apași și cetățenii din cartier. În cursul acestei încăerări un cetățean a fost grav rănit cu cîteva lovituri de cuțit, iar unul dintre apași, urmărit de muncitori, a fost prins și linșat. Autoritățile gălățene au luat măsuri pentru prinderea bandei și asigurarea liniștei în cartierul Bădălan".

În reportaje, portretele bătăușilor de prin mahalalele marilor orașe par a evoca o lume care e sursa universului poetic din *Cînticele țigănești* ale lui Miron Radu Paraschivescu. De „lăsata secului", ne informează un reportaj publicat în *Realitatea ilustrată* din 20 martie 1935, Victor Talianu, „regele mardeiașilor" din mahalaua Filantropiei, umbla însoțit de o ceată de haidamaci, în căutare de „*gagice*". Costumația apașilor merită atenție pentru că reflectă o modă. În ceata

Talianului erau „toți îmbrăcați cu pantaloni cu crețuri, cămăși cu arnici, brîuri roșii, căciuli țuguiate, veste cu găitane și cismulițe cu tocuri înalte și vîrfurile cît o băncuță". Ciomegele învîrtite prin aer și salvele de pistol acompaniau muzica de chef. După „lăsata secului", mardeiașii se făceau „blau" vreo două zile, pentru „revenirea în fire" (*Realitatea ilustrată* 426/ 1935: 2).

Unii ziariști nu se sfiesc să adune în volum textele anchetelor și reportajelor, reunind grupajele sub titluri plastice, cu evident rol fatic. Spre exemplu, volumul publicat în 1910 de gazetarul N. Baboeanu se intitulează *Dedesubturi…*, iar titlul îl invită pe cititor în cinematograful social al vieții celor fără căpîtîi (în termenii autorului: troglodiții, haimanalele, pleava etc.). Astfel de „cronici de literatură socială și de politică comunală" conturează panorama mizeriei și suferinței de la margine de București, la începutul veacului al XX-lea. Într-o crochiu asupra cîrciumii din Grozăvești, privirea reporterului reține figurile „livide, supte de mizerie și de ftizie" ale mahalagiilor, în timp ce auzul îi este izbit de o „limbă de pe alte tărîmuri: expresii ca *bulibășie* (pușcărie), *haleală* (mîncare), *soileală* (dormit), *mardeală* (bătaie), *sanchi pontu*, *fraier* (naiv), *sticlete* (gardist) etc., răpesc putința de a înțelege mai mult din conversația lor, ba încă – spuse cu rînjete semnificative în interiorul acesta de speluncă – îți dau în mod intuitiv noțiunile unor escapade urîcioase." (Baboeanu 1910: 18). În acest univers populat de „corpuri schilave, stinse, supte, în cari încolțeau și plămădeau moravurile cele mai orduriere" (idem: 24), argoul este emblema verbală a degradării umane. Această retorică naturalistă a urîtului va fi, în epocă, contracarată de vitalismul estetic al mahalalei, surprins de scriitori precum I. Peltz, G. M. Zamfirescu și alții.

Bibliografie

Izvoare

Brașovul literar, anul III, nr. 19-20, august 1934.
Ciulinul, anul I, nr. 1, joi, 2 iunie 1883.
Ciulinul, anul I, nr. 3, joi, 16 iunie 1883.
Ciulinul, anul III, nr. 86, duminică, 2 iunie 1885.
Epoca, seria II, anul III, nr. 380, miercuri, 19 februarie1897.
Furnica, anul II, nr. 61, 1905.
Gazeta ilustrată,anul I, nr. 22, 12 mai 1912.
Realitatea ilustrată, anul IX, nr. 426, 20 martie 1935.
Universul de Crăciun, anul XI, nr. 52, 25 decembrie 1893/ 6 ianuarie 1894.
Universul literar, anul XII, nr. 13, luni, 18/ 30 aprilie 1894.
Universul literar, anul XIII, nr. 33, luni, 14/26 august 1895.
Universul literar, anul LI, nr. 33, sîmbătă, 15 august 1942.

*

Baboeanu, N., 1910, *Dedesubturi…*, Tipografia cooperativă „Poporul", București.

Literatură secundară

Adams, J. N., 1982, *The Latin sexual vocabulary*, Duckworth, London.
Andriescu, Al., 1979, *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Editura Junimea, Iași.
Aricescu, C. D., 1884, *Satire politice care au circulat în public, manuscrise și anonime între anii 1840-1866, Editura tipografiei moderne Grigore Luis*, Bucuresci.
Avram, Mioara, 1987, *Probleme ale exprimării corecte*, Editura Academiei R.S.R., București.
Baciu Got, Miorița, 2006, *Argoul românesc. Expresivitate și abatere de la normă*, Editura Corint, București.
Barițiu, George, 1870, „Limba verde" în *Transilvania*, foaia Asociațiunei transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, anul III, nr. 15, Brașov, 1 august 1870, p. 175-177.
Barthes, Roland, 1964, *Rhétorique de l'image*, Communications, nr. 4, *Recherches sémiologique*, p. 40-51.
Bulgăr, Gh., 1984, *Scriitori români despre limbă și stil*, Editura Albatros, București.
Costescu, George, 1944, *Bucureștii Vechiului Regat*, Editura Universul, București.
Cota, V., 1936, *Argot-ul apașilor. Dicționarul limbii șmecherilor*, Editura Tiparul românesc, București.
Dimitrescu, Florica (coord.), 2013, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a III-a, Editura Logos, București.
Dobrescu, Al. V., 1938, *Argotul*, București.
Graur, Al., 2009, *„Capcanele" limbii române*, Editura Humanitas, București.
Graven, Jean, 1962, *L'argot et le tatouage des criminels*. , Editions de la Bacconière, Neuchâtel.
Gruiță, G., *Moda lingvistică 2007. Norma, uzul și abuzul*, Editura Paralela 45, Pitești.
Guiraud, Pierre, 1956, *L'argot*, Presses Universitaires de France, Paris.
Guțu Romalo, Valeria, 2002, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, Editura Humanitas, București.
Hagiu, I., 1987, *Dicționar al presei literare românești (1792-1982)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
Iorga, N., 1994, *Istoria presei românești*, Fundația Rompres, București.
Irimia, D., 1986, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
Ivănescu, G., 2000, *Istoria limbii române literare*, ediția a II-a, Editura Junimea, Iași.
Jadovski, P., 1856, „Moldova și Țara Românească în contemporaneitate", în Daniela Bușă (coordonator), 2010, *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, volumul VI (1852-1856), Editura Academiei Române, București.
Lăzăreanu, Barbu, 1975, *Cu privire la meșteșugarii cuvintelor*, Editura Minerva, București.
Lupu, Coman, 1999, *Lexicografia românească în procesul de occidentalizare latino-romanică a limbii române moderne (1780-1860)*, Editura Logos, București.
Mihăescu, I., 1936, „Argot latin", extras din Buletinul Institutului de Filologie Romînă – Iași, vol. III (1936), Tipografia Goldner, Iași.
Milică, Ioan, 2009, *Expresivitatea argoului*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași.
Munteanu, Ștefan, Țâra, Vasile D., 1983, *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Papadat Bengescu, Hortensia, 1926, „Pe marginea noutății literare”, în *Sburătorul*, anul IV, nr. 5, serie nouă, noiembrie 1926, p. 72.
Pușcariu, Sextil, 1940, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, București.
Sârbu, Georgiana, 2009, *Istoriile periferiei. Mahalaua în romanul românesc de la G. M. Zamfirescu la Radu Aldulescu*, Editura Cartea Românească, București.
Stoichițoiu-Ichim, Adriana, 2001, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, Editura All, București.
Stoichițoiu-Ichim, Adriana, 2006, *Creativitate lexicală în româna actuală*, Editura Universității din București.
Uritescu, Dorin N., 1993, *De la chioșcari la vesternizare*, Editura Humanitas, București.
Vasiliu, Al., 1937, *Din argoul nostru*, extras din „Grai și suflet”, VII, Atelierele Socec & Co., București.
Vișinescu, Victor, 1981, *Valori lexicale și stilistice în publicistica românească*, Editura Albatros, București.
Zafiu, Rodica, 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universității din București.
Zafiu, Rodica, 2010, *101 cuvinte argotice*, Editura Humanitas, București.

AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LXI, 2015
Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu

Titu Maiorescu gramatic[1]

Dumitru Nica
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi

Deux sont les aspects qui soutiennent la qualité de grammairien de Titu Maiorescu : 1) la grammaire-manuel *Règles de la langue roumaine pour débutants* et l'activité de professeur de grammaire à l'Institut Vasile Lupu de Iași ; 2) la lutte pour le progrès de la langue, dans les articles « Le roumain dans les journaux autrichiens », « L'ivresse des paroles », « Orateurs, rhéteurs et causeurs », précurseurs de la grammaire des fautes. Cette étude fait une analyse des *Règles…*, modèle pour les grammaires scolaires qui suivront.

Preocupările lui Titu Maiorescu în domeniul limbii reprezintă aspecte, se poate spune cheie, în cadrul activităţii sale generale de îndrumător şi teoretician al culturii româneşti din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În concepţia lui Maiorescu, cultura modernă şi literatura naţională nu se puteau dezvolta fără o limbă corespunzătoare. Este motivul pentru care cea dintîi luptă în „contra direcţiei de astăzi” Maiorescu o poartă pe terenul limbii, „căci o cauză naţională apărată cu o limbă stricată este pe cîmpul literar o cauză pierdută”. În această privință, fondatorul Junimii nu s-a limitat la a ataca, a critica, ci, consecvent cu sine („a critica este uşor; e greu a face mai bine”), *a construit*, a oferit el însuşi opere utile publicului celui mai larg.

În cele ce urmează, ne propunem o oprire în dreptul unei astfel de opere, în genere puţin cunoscută şi luată în seamă de specialişti, anume, *Regulile limbii române pentru începători*.

A fost Maiorescu gramatic? Ce laturi ale activităţii şi operei lui îndreptăţesc această oarecum nouă sau, în orice caz, ca şi necunoscută faţetă a personalităţii marelui critic?

Din biografia tînărului de la Theresianum şi a studentului de la Berlin şi Paris reţinem, mai întîi, preferinţa pentru studiul limbilor clasice, latina şi greaca. Or, însuşirea acestor limbi înseamnă nu numai descifrarea şi apoi lectura lui Virgiliu şi Homer, ci, mai întîi, însuşirea gramaticii clasice. Stăpînirea la nivel superior a structurii gramaticale îi va facilita tînărului „inuman de serios” însuşirea limbilor moderne (germana, franceza, engleza, spaniola, italiana), pentru care avea, de altfel, o adevărată vocaţie. În însemnările sale zilnice, adolescentul de 15 ani

[1] Vezi și numărul festiv al revistei “Învățătorul: Omagiu. Liceul Pedagogic «Vasile Lupu» – Iași, 125 de ani de la înființare (1855-1980)”, 1980, p. 144-150.

notează: „[…] matematica în gimnaziul de jos o ţin de un studiu foarte necesar; matematica în gimnaziul de sus e pentru mine un *malum necessarium.* În desemn vreau să o aduc la o perfecţiune oarecare; asemenea în flaută. Afară de aceea, vreau să ştiu cel puţin *a ceti toate limbile europene*; perfect însă voi a şti limba latină, româna, germana, franceza, engleza; semiperfect cea italiană şi cea greacă veche”[2]. De aceea îşi face singur un program cotidian impresionant: să lucreze 200 rînduri latină, 100 greacă, să înveţe capitole din gramaticile latină, greacă, franceză, engleză etc.[3]. Mai mult, între *gîndurile,* adică între proiectele sale pînă la terminarea gimnaziului, figurează „să traduc în româneşte gramatica greacă, adică *Gramatica elenă* a lui Curtius”[4]. Mai tîrziu, în Germania, după trecerea doctoratului în filozofie la Giessen, cu teza scrisă în latineşte *De philosophia Herbarti*, între lucrările sale figurează şi „traducerea întregii gramatici a lui Borel”[5]. Traducerea celor două gramatici a rămas în stadiu de proiect, dar ea evidenţiază preocupările şi contactul neîntrerupt al autorului cu *ars grammatica*.

Nu mult după venirea în ţară, Maiorescu se stabileşte la Iaşi, în 1862, ca director al Colegiului Naţional, iar la sfîrşitul anului şcolar 1862-1863, publică anuarul acestui liceu, cel dintîi de acest fel la noi. Demnă de reţinut în acest anuar este dizertaţia lui Maiorescu „Pentru ce limba latină este chiar în privinţa educaţiei morale studiul fundamental în gimnaziu”, una din primele sale scrieri. Dincolo de reliefarea importanţei teoretice şi practice a studiilor clasice „care au fost nutrimentul principal al inteligenţei în omenire şi vor rămîne întotdeauna pînă cînd va fi vorba de bine, de adevăr şi de frumos”, reţine atenţia în acest articol elogiul adus gramaticii latine: „Ceea ce este propriu limbii latine şi o înalţă peste cea elină din punctul de vedere al instrucţiei gimnaziale este simplicitatea şi regularitatea gramaticii. Gramatica latină, cu cele mai puţine excepţii, cu o brevitate lapidară [sic], cu o rigoare şi energie de stil parcă ar fi granit turnat, este unică între gramatici şi va rămîne, prin urmare, în pururi cel mai bun fundament şi cea mai bună disciplină pentru orice parte a gîndirii noastre... Limba latină, avînd gramatica cea mai riguroasă, avînd o întindere de sferă care poate îmbrăţişa toate părţile inteligenţei, avînd în fine obiectivitatea antică, este studiul fundamental al gimnaziului, nu numai ca studiu teoretic, ci chiar în privinţa morală, şi este totodată modelul care ne arată cum instrucţia şi educaţia se întîlnesc una prin alta”[6]. Roadele culturii sînt: „un spirit adînc de realitate, care în partea practică se prezintă ca onestitate, în partea teoretică ca iubire de adevăr şi în orice caz ca

[2] Titu Maiorescu, *Jurnal*, I, Minerva, Bucureşti, 1975, p. 23.

[3] Cf. George Ivaşcu, *Titu Maiorescu*, Albatros, Bucureşti, 1972, p. 16.

[4] *Ibidem*, p. 11. Vezi şi E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, Minerva, Bucureşti, 1972, p. 28-29.

[5] Cf. E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 54-55.

[6] E. Lovinescu, *Antologia ideologiei junimiste*, Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1942, p. 39, 41.

seriozitate de caracter”[7]. Cu tot elogiul adus aici limbii latine, Maiorescu, care simţea foarte bine cerinţele timpului, este, totodată, „întemeietorul primelor noastre şcoale reale”[8].

În toamna lui 1863, tînărul abia stabilit la Iaşi a fost numit la direcţia Institutului Vasilian, căruia îi fixează şi numele de *Şcoală Normală*, admis apoi de toate şcolile similare. A scos şi aici, cum făcuse la Colegiul Naţional, *Anuariul Institutului Vasile Lupu (Şcoala Normală de la Trei-Ierarhi)* din Iaşi, pe anul şcolar 1863-1864. *Anuarul* are patru compartimente: *Notaţia istorică despre Şcoala de la Trei Ierarhi* de I. A. Darzeu; *Regulile limbii române pentru începători* de Titu Maiorescu; *Observaţiuni la aceste reguli* de Titu Maiorescu; *Ştiri şcolare din 1863-1864* de Titu Maiorescu. Cu excepţia primelor patru pagini, în care se face un istoric al Şcolii Vasiliene, *Anuarul* este scris de Maiorescu. Partea cea mai importantă şi care interesează aici este reprezentată de *Regulile limbii române* şi *Observaţiuni la aceste reguli*.

Regulile reprezintă o schiţă de gramatică pentru şcoala primară, cu intenţia de a servi ca model elevilor de la Şcoala preparandală de învăţători şi ca manual în clasele elementare. Fireşte, este demn de reţinut, înainte de toate, gestul lui Maiorescu, care, profesor de filozofie şi de estetică la Universitate, alege să lucreze în învăţămîntul elementar, oferind acest manual. Iată cum explică el însuşi iniţiativa, în *Observaţiuni*: „Ideea fundamentală în predarea limbii române, la şcolarii începători, este ca toţi şcolarii, fără excepţiune, să cunoască toate regulile, fără excepţiune. Căci, dacă sînt în învăţămîntul elementar obiecte a căror cunoştinţă completă nu se poate dobîndi şi prin urmare nu se poate cere de la clasa întreagă, gramatica română este, din contra, un obiect principal, a cărui cunoştinţă trebuie să se ceară şi să se dobîndească în întregime de la toţi şcolarii. Altfel, şcoala primară şi-a greşit scopul. Căci scopul ei cel mai nemijlocit este de a produce oameni care vorbesc şi scriu bine româneşte şi unde nu se cîştigă acest rezultat, învăţătura a fost rea [...]. De aici rezultă teza practică: de la învăţătura limbii române în şcoalele primare trebuie să înceapă regenerarea noastră intelectuală. De aceea, subscrisul, văzînd lipsa totală de atenţiune pentru această ramură a învăţămîntului, s-a oferit, în octombrie 1863, de a o îmbrăţişa şi a primi direcţiunea şcoalei normale de la Trei Ierarhi, nu din încredere că va fi singur în stare de a pune piatra fundamentală la acest edificiu naţional şi mai puţin încă din aşteptarea vreunei recunoştinţe pe acest tărîm, deocamdată ingrat, ci din datoria de a arăta calea ce o crede adevărată şi de a-şi sacrifica activitatea în orice caz acolo unde îi spune că este de sacrificat. Aci, mi-o spune conştiinţa şi eu o spun altora, după dînsa: aci este un cîmp de activitate modestă, patientă, în aparenţă inferioară, în realitate de importanţă suverană pentru poporul nostru şi, cu o expresiune politică, pentru statul nostru. Aci este ţinta spre care o parte din junimea noastră

[7] *Ibidem*, p. 42.
[8] E. Lovinescu, *T. Maiorescu, op. cit.*, p. 81.

trebuie să-şi concentreze silinţele sale. Aci este locul unde se împlîntă stindardul cel mare, care va chema pe toţi românii din toate ţările, la vatra comună".

Aruncînd „o ochire asupra actualităţii", Maiorescu ajunge la concluzia că „limba română este maltratată în şcoalele noastre. Acea limbă naţională, ce o avem ca cea mai scumpă moştenire de la strămoşii noştri [...], această limbă ameninţă deja decadenţa în mijlocul nostru [...]. Se pierde şi iubirea limbii materne şi a studiului ei [...]". Maiorescu înţelege exact raportul dintre limbă şi naţionalitate: „Limbă şi naţionalitate sînt, în specie pentru români, cuvinte aproape identice [...]. Că aci tocmai limba este busola conducătoare, legătura naţiunii, timbrul ei caracteristic, stampa nemuritoare, cu care a însemnat-o natura, pentru a-şi cunoaşte şi recunoaşte conaţionalii de acelaşi sînge şi de aceeaşi chemare istorică şi pentru a alunga de la sine orice tendinţă străină. Că, prin urmare, primul pas de politică solidă este deşteptarea limbii şi a conştiinţei istorice într-un popor". Tînărul director al Şcolii Normale Vasiliene este convins că „regenerarea poporului român începe de la cultivarea limbii române; cultivarea limbii române presupune studiul ei în toate şcoalele şi începe de la cele elementare, se înţelege, după un sistem raţional".

În această acţiune generală de cultivare a limbii naţionale, un loc şi un rol central ocupă gramatica: „Astfel, sistemul raţional de gramatică română elementară, totdeauna un mijloc puternic pentru deşteptarea inteligenţei şcolarilor, este, în împrejurările noastre, o necesitate, pe cît de logică, pe atît de patriotică, şi institutorii primari şi învăţătorii din sate să se pătrundă de adevărul că în obiectul limbii române au una din cheile cele mari, care deschid poarta viitorului nostru naţional".

Constatînd, ca director al Şcolii Normale, că „rea a fost învăţătura primară de pînă acum, şcolarii vorbeau rău româneşte şi scriau şi mai rău", iar manualele care circulau atunci duceau la „tîmpirea intelectuală" a elevilor prin memorare mecanică, Maiorescu se simte obligat a scoate el însuşi o gramatică elementară.

Avea Maiorescu competenţa necesară pentru a scrie o gramatică, fie ea şi elementară?

Fără să fie lingvist, în accepţia severă a termenului, Maiorescu era introdus în cuceririle lingvisticii istorice şi comparatiste a secolului al XlX-lea, cum probează lucrările sale, în care sînt citate nume foarte cunoscute: Bopp, Diez, Max Müller, Schuchardt, Miclosich. De asemenea, el era la curent cu realizările lingvisticii româneşti pe care le comentează (Cipariu, Laurian, Ion Maiorescu, Cihac), încurajîndu-i pe Haşdeu şi pe tinerii care se afirmau: A. Philippide, Ovid Densusianu, Sextil Puşcariu. La toate acestea se adaugă temeinica stăpînire a gramaticii latine şi apoi cunoaşterea structurii gramaticale a multor limbi moderne. De altfel, cunoştinţele lingvistice, mai ales sub aspectul lor aplicativ, vor ieşi cu strălucire la iveală în studiile sale de mai tîrziu, între care se detaşează *Despre scrierea limbii române.*

Regulile limbii române pentru începători reprezintă o gramatică-manual scrisă pentru elevii claselor mici: „În această gramatică toate sînt înşirate cu logica cea mai strictă şi aceasta ne-a costat mai multă osteneală decît ar părea la prima vedere a unei broşure aşa de puţin voluminoasă" (*Observaţiuni*). Precizarea lui Maiorescu răspunde direct unei afirmaţii cam ciudate, după care „*Regulile* nu conţin nimic original [...] în afară de claritatea şi metoda pedagogică a expunerii"[9].

Gramatica lui Maiorescu conţine 28 paragrafe şi este organizată în trei părţi (*Fonetica*; *Părţile vorbirii*; *Substantivele, pronumele, adjectivele şi verbele mai îndeosebi*). În capitolul de fonetică sînt prezentate noţiunile fundamentale necesare elevilor din primele clase: cuvînt, silabă, vocale, consoane, sunet, literă, alfabet. În capitolul al doilea, *Părţile vorbirii*, sînt expuse cunoştinţe de sintaxă (propoziţie, subiect, predicat), apoi sînt definite părţile de vorbire propriu-zise. Capitolul al treilea cuprinde o descriere mai largă a părţilor de vorbire şi clasificarea lor în clase şi subclase.

Sub aspect ştiinţific, gramaticii lui Maiorescu, cuprinzînd un nucleu de cunoştinţe fundamentale, nu i se poate reproşa absolut nimic. Unele clasificări, definiţii, observaţii din acest manual sînt valabile şi astăzi, inclusiv pentru tratatele academice:

„Adverbele sînt cuvinte care arată însuşirea unui verb, sau a unui adjectiv, sau adverb şi răspund la întrebările: cum? unde? şi cînd? De ex.: *acolo, aici, sus, bine, atunci, azi, mîine, unde, numai* ş.c.l.

Adverbele trebuie să le deosebim de adjective. Adjectivele arată însuşirea substantivului şi răspund la întrebarea: ce fel de? Adverbele arată însuşirea verbului şi stau la întrebarea: cum? cînd? unde?

Acelaşi cuvînt poate să fie cînd adjectiv, cînd adverb, după cum însuşeşte cînd pe substantiv, cînd pe verb. De ex . : *U n rîu frumos; rîul curge frumos*. *Un cal iute; calul fuge iute*".

Volumul de cunoştinţe transmis este destul de ridicat. Astfel, se vorbeşte despre pronume *neatîrnate* (= substantivale) şi *atîrnate* (= adjectivale), numerale *hotărîtoare* şi *nehotărîtoare*. Verbele le cunoaştem uşor din aceea că putem pune un pronume înaintea lor, ca subiect, conjuncţiunile arată legătura între propoziţii sau numai cuvinte ş.a.m.d.

Pe lîngă exactitatea şi precizia cunoştinţelor, manualul se remarcă printr-o logică exemplară în prezentarea materialului, a exemplelor, întrebărilor şi exerciţiilor. Textele şi exemplele utilizate reprezintă într-adevăr modele de limbă autentic românească. Definiţiile propuse poartă, de asemenea, pecete maioresciană: simple, clare, lapidare. Graţie acestor calităţi, ca şi prestigiului intelectual şi moral al autorului, manualul s-a bucurat de o foarte bună primire şi

[9] D. Macrea, „Titu Maiorescu şi problemele limbii române", în *Studii de istorie a limbii şi a lingvisticii române*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1965, p. 30.

de largă răspîndire. Aşa se face că, în 1880, fostul elev al lui Maiorescu la Şcoala preparandală şi scriitorul deja afirmat Ion Creangă scoate „cu învoirea autorului" o nouă ediţie. Într-un cuvînt *Către cititori*, Creangă arată că „această carte cuprinde în sine tot materialul gramatical pentru clasa a II-a primară, după programa actuală. Atîrnă însă mult de învăţători să ştie a-i da dezvoltarea cuvenită, în măsura priceperii începătorilor pentru care este menită [...]. Orice explicare să fie *scurtă*, *precisă* şi *în acelaşi fel*, pentru a nu aduce confuzie în mintea şcolarului şi nesiguranţă despre cele ce s-au vorbit". La rîndul său, Maiorescu recomandă învăţătorilor să apeleze pentru lecţiile de citire la manualul lui Creangă *Învăţătorul copiilor*: „Lecţiile din cartea de citire *Învăţătorul copiilor* intitulate *Sfătuiri bune*, avînd propoziţii scurte şi limbă curat românească, sînt foarte nimerite pentru deprinderea şcolarilor la deosebirea şi despărţirea propoziţiilor în cuvinte, a cuvintelor în silabe şi a silabelor în sunete".

Faţă de ediţia primă, în cea de a doua Maiorescu face unele modificări în terminologie: *propuseciune*, *prepoziţiune*, *conjuncţiune*, *repetiţiune* (ed. I), dar *propoziţie*, *prepoziţie*, *conjuncţie*, *repetiţie* (ed. a II-a). Intervine, de asemenea, cu unele corecturi, adaosuri, precizări, formulări mai potrivite: „Conjuncţiunile sînt cuvinte care arată legătura între propuseciuni sau numai între cuvinte" (ed. I) şi „Conjuncţiile sînt cuvinte care arată legătura între propoziţii sau numai între cuvinte de acelaşi fel" (ed. a II-a); „Partea cuvîntului care se spune cu o singură deschidere de gură se numeşte silabă" (ed. I) şi „Partea de cuvînt spusă cu o singură deschidere de gură se numeşte silabă" (ed. a II-a).

Regulile au devenit un manual model pentru şcoala elementară. Definiţiile gramaticale, aşa cum le-am învăţat şi ni le amintim cu toţii din şcoala primară, au, în marea lor majoritate, ca punct de plecare, gramatica lui Maiorescu: partea cuvîntului care se spune cu o singură deschidere de gură se numeşte silabă; cuvîntul despre care este vorba într-o propoziţie se numeşte subiect; cuvîntul care arată ce se zice despre subiect se numeşte predicat; gîndirile spuse (sau scrise) se numesc propoziţii; cuvintele care arată fiinţe sau lucruri se numesc substantive; cuvintele care arată numărul lucrurilor (sau fiinţelor) se numesc numerale; cuvintele care se pun în locul numelor se numesc pronume; cuvîntul care arată ce face (sau ce este) cineva se numeşte verb; în vorbire, se află trei persoane: persoana care vorbeşte, sau persoana întîi, cu care vorbeşte, sau persoana a doua, persoana despre care se vorbeşte, sau persoana a treia etc. Cine îşi mai dă seama că gramatica elementară, aşa cum au învăţat-o zeci de generaţii, este, de fapt, gramatica lui Maiorescu? *Regulile limbii române* au avut, din acest punct de vedere, acelaşi strălucit destin ca şi *Despre scrierea limbii*.

Scrierea şi ortografia noastră, aşa cum le avem pînă astăzi, sînt şi ele, în mare măsură, opera lui Maiorescu.

În sfîrşit, lupta pentru corectitudine în exprimare, depistarea „infracţiunilor" gramaticale, demascarea inflaţiei verbale, a „beţiei de cuvinte", pun în lumină a

doua faţetă de gramatic a lui Maiorescu. În articolele sale polemice („Limba română în jurnalele din Austria", „Beţia de cuvinte", „Oratori, retori şi limbuţi") Maiorescu face ceea ce mai tîrziu se va numi „gramatica greşelilor"[10]: „Dacă o foaie literară nu este în stare să scrie după gramatică, dacă se declară incapabilă de a avea ortografie şi stil bun, atunci de unde a luat curajul de a se mai prezenta pe arena publicităţii?".

În concluzie, două sînt aspectele care susţin postura de gramatic a lui Titu Maiorescu: 1) lucrarea *Regulile limbii române pentru începători* şi activitatea de profesor de gramatică la Institutul Vasilian din Iaşi; 2) lupta pentru cultivarea limbii, premergătoare gramaticii greşelilor.

Bibliografie

Ivaşcu, G., *Titu Maiorescu*, Albatros, Bucureşti, 1972.
Lovinescu, E., *Antologia ideologiei junimiste*, Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1942.
Lovinescu, E., *T. Maiorescu*, Minerva, Bucureşti, 1972.
Macrea, D., „Titu Maiorescu şi problemele limbii române", în *Studii de istorie a limbii şi a lingvisticii române*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1965.
Maiorescu, T., *Jurnal*, I, Minerva, Bucureşti, 1975.

[10] Cf. Henri Frei, *La grammaire des fautes*, Paris-Genève-Leipzig, Geuthner-Kundig-Harrassowitz, 1929, şi, după el, la noi, Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*, Iaşi, Institutul de arte grafice Alexandru A. Terek, 1943 (ed. a II-a, Bucureşti, Socec, 1947).

AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LXI, 2015
Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu

The Lexical-Semantic Field of *Coffee/Cafea*

Cristina Radu-Golea
Universitatea din Craiova

The lexical-semantic field of the terms referring to coffee comprises a significant number of lexemes and has particular dynamics. At present, because of the open cultural spaces, one can notice a significant increase in the number of terms belonging to this field which has quite a high mobility degree compared to other lexical-semantic fields. This is due to the fact that it is characterized by the freedom to create new names for the beverages containing coffee, the former making up complex structures. Linguistic and cultural borrowings also enrich this field permanently.

1. Any word has an individual lexical meaning and is also linked to other words, it can be similar or opposed to them semantically, stylistically, functionally, and, thus, becomes a part of some lexical-semantic, lexical-stylistic or derivational paradigms etc. From this point of view, synonyms represent one of the main associative groups which are included into a lexical-semantic field[1]. Lexical-semantic fields have a fundamental and complex importance in pointing out certain manners of representing 'the vision of the world'[2], since they are subsumed to cultural prototypes[3].

For instance, food and drink represent, together, means by which people can 'communicate'. The spiritual dimension (in a certain cultural context) of some universal dominant actions, such as food[4] and drink, represents a research topic which concerns the study of a society or culture, in any part of the world and during any historical period[5]. Throughout time, eating and drinking together with

[1] This conclusion is also shared by Silviu Berejan, who believes that a field can comprise different groups, namely: thematic, analogical, derivational, synonymic, etc.

[2] Cf. Bidu-Vrănceanu, 2008: 17.

[3] 'The importance of lexical fields to «world knowledge» is thus linked to their potential of providing «categorizations of reality», based on both common and differentiating properties, on the condition that the description of the sense should not go beyond the linguistic level or «include excessive non-sememised cognitive elements»' (Cf. Wotjak, 1998: 173-175, apud Bidu-Vrănceanu, 2008: 17).

[4] It seems that a famous aphorism belongs to the gastronome Jean Anthèlme Brillat-Savarin: 'What you eat is who you are'.

[5] For instance, in ancient Greece, food represented a way of communicating with the divinity, i.e. with gods, by means of the offerings. At that time, people were inventive

other people (commensality) have become important activities. In this way, people interrelated and interacted: in cafés and other public houses, they used to talk freely (without necessarily mentioning their identity) or read newspapers.

2. The history of the bevarage called *cafea* (about which Talleyrand said that it hides 'a spirit': 'black as the devil, hot as hell, pure like an angel, sweet as love') is old enough[6]:

'It is said that, in the 8-th century, a Yemenite sheperd, called Kaldi, intrigued by the behavior of his goats, which were restless till dawn after eating the red beans of a plant, told the monks from the Chahodet Abbey what had happened. The abbot boiled the kernels of those fruits and, since it proved to be very stimulating, the beverage thus obtained was called *kawah* (meaning 'briskness', 'vitality'), a name that we encounter designating the coffee found in Parisian bistros (...)'[7].

Once coffee, called in Rom. *cafea*[8] (< Turk. *kahve*, nGr. *kafés*, Fr. *café*; cf. Eng. *coffee*, It.*caffè*, Sp. *café*, Germ. *Kaffee*), entered Europe, the beverage prepared from the beans of this plant, roasted and ground, or out of a substitute, created distinct customs. Gradually, it began to be served in special places, called *cafenele* (sg. *cafenea* < Turk. *kahvehane*, nGr. *kafenés*), i.e. public places[9], where coffee, or, by semantic extension, tea, drinks, cakes etc are served. In the past, the owner of a café was called *cafegiu* (< Turk. *kahveci*, cf. nGr. καφετζής, Bg. *kafedžija*). The same term designated 'the servant at a Prince's Court, whose duty was to serve coffee'; in modern times, *cafegiu* and *cafegioaică* (< *cafegiu* + suffix *-oaică*) designate 'those peole who enjoy drinking coffee (or who prepare it well)'.

In Romanian there is also a corresponding reflexive verb: *a se cafeli* (refl.), and also an expression, *la o cafea*, which refers to the moment or manner of drinking coffee – as part of a ceremony, or while chatting.

(maybe, determined by their survival instinct, but, also, by the pleasure of taste), keeping the most desirable/appetising of the foods they offered to gods for themselves.

[6] Around 2 000 B.C., in Ethiopia, coffee bushes grew wild.

[7] Braudeau, 2009: 23.

There are two other legends regarding the discovery of coffee (cf. Ştefănescu, 2011: 90-91). But, irrespective of the legends, the desire to drink coffee spread all over the world rather quickly.

[8] *Cafea*: Ar. *kahwa* (< *Kaffa*, a region in Ethiopia, the homeland of coffee) > Tuk. *kahve*, nGr. *kafés* (Graur, 1978, p. 34).

'Ever since 1570, *coffea arabica* beans were used as a medicine in Venice. (...) In 1683, a *bottega di caffè* opens in San Marco Square' (Braudeau, 2009: 24).

[9] Cf. *cafeşantan* (< Fr. *café chantant* [= *café concert*]) – café where variety shows are presented; the term *şantan* has an intensely depreciative connotation, meaning 'brothel').

There are, therefore, many ways[10] of preparing coffee: for instance, *cafea espresso* is 'concentrated coffee, prepared with a special device'; *cafea-filtru/cafea la filtru* 'coffee prepared with the help of a filter'.

In Romanian, the syntagms *café-frappé* (cf. Eng. *frappé coffee*, *Greek frappé*) 'cold coffee with ice-cream, cream, and, optionally, alcohol' and *café-glacé* (cf. Eng. *coffee with ice cream*) derive from French, are not adapted graphically of phonetically, and designate certain cold beverages containing coffee. Another name of French origin for a coffee beverage is *mazagranul* (named after the town of *Mazagran* in Algeria) – a beverage prepared with black, strong coffee in which there are put small ice cubes.

Cafeaua instant (cf. Eng. *instant coffee/soluble coffee/coffee powder*)[11], prepared instantly, which does not require brewing (it can be drunk both hot and cold), is called *nescafé* (< Fr. *nescafé*, *nes*, cf. Sp. *nescafé*) – an acronym combining the name of the producing company *Nestlé* and *café*. The clipped term, *nes*[12], frequently used in familiar language, designates not only the very concentrated coffee powder, but also the drink made with this 'coffee', by its simple dissolving in water.

The category 'hot coffee' (which can also contain some alcoholic drink) includes *marghilománul/ marghilománă* (< the proper name Alexandru Marghiloman[13]), which designates the Turkish coffee brewed with rum or cognac. The term *capucino*[14], (< It.*cappuccino*), adapted graphically to Romanian,

[10] Michel Braudeau claims that there are 'five traditional ways of making coffee: boiling it *à la turque* (the extrafine ground coffee mixed with sugar is on the bottom of the coffeepot put on the heat source); the infusion (a piston pushes the dregs to the bottom of a glass recipient); filtration (water is poured over the ground coffee separated by a paper filter); percolation (the ground coffee, put in a filter between two superposed compartments, is penetrated upwards by the boiling water in the inferior compartment); percolation under pressure (the pressure of the water is amplified by the ten bar compressed air), which offers, at choice and fast, strong or mild espresso' (Braudeau, 2009: 71-72).

[11] Instant coffee was invented by the British chemist George C. Washington, in 1906; the product was launched on the market in 1909 (Cf. *Magazinul verde*, 4/2014: 56).

[12] After 1970, in Romania, the diminutive of the word was also used: *nesuleț* (Ciolan, 2013: 57).

[13] It is said that Alexandru Marghiloman (1854-1925), a famous politician, a leader of the Conservative Party, a jurist and one of the biggest landowners in the country, was a heavy coffee drinker. One day, when he was taking part in a hunting, asked for a coffee. Not being prepared for this, his attendant improvised and brew the coffee in cognac, instead of water. This is how *marghilomana* appeared (Cf. http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/marghilomana-cafeaua-rom-coniac/01.03.2014).

[14] Usually, a *cappuccino* is served in china cups, because, in this way, the required temperature is preserved longer than in the recipients made of glass, or any other material

designates the beverage made with espresso coffee and milk froth (to which cognac or rum can be added), sprinkled with cocoa or cinnamon[15], having the color of the Capuchin Franciscan Friars habit. The obsolete term *capuținer* (< Germ. *Kapuziner*)[16] means 'milk and coffee, containing more coffee than milk'.

The term *frappuccino*[17] (a blend formed from the words *frappé* and *cappuccino*), non-existent in Romanian dictionaries, designates the coffee mixed with ice cubes and different other ingredients (strawberries or chocolate etc.), being, usually, 'covered' with a cream 'top'.

Other (Italian) 'types' of coffee prepared with espresso and milk (similar to what is called *capucino*) are: *caffè macchiato* (sometimes called *espresso macchiato*) – it represents a small quantity of espresso coffee mixed with very little milk (added on top, similar to spots – cf. It. *macchiato* 'with spots', about coffee); *cortado* also designates a small quantity of espresso coffee mixed with a little milk; *caffè latte*[18] (the short form *latte*) is a beverage containing a small quantity of espresso coffee mixed with a lot of milk, being served in a big cup or a high glass; *flat whit*e is a beverage specific to Australia, being prepared in a similar way to *capuccino* (or *caffè latte*). *Caffè corretto* (cf. Sp. *carajillo*) is a type of Italian coffee which also contains some liqueur.

Irish coffe[19] (cf. *caifé Gaelach*) is a hot 'cocktail' containing coffee, whisky, sugar and a cream topping. Other 'members' of the same 'family'are: *kioki*

(Cf. http://sfatulparintilor.ro/familie-parinti/pontul-zilei-familie-parinti/pontul-zilei-cum-sa-prepari-cappuccino-delicios-acasa/#ixzz2vO4VsVW7/01.03.2014).

[15] In Canada, the Tim Hortons coffeeshop chain also sells *iced cappuccino*, known by the customers as *Ice Caps*.

[16] The Turks, after their flight following the second siege of Vienna (1683), left a large quantity of coffee beans in sacks. The Austrians, unaccustomed to coffee, threw almost the whole quantity they found into the Danube. The remaining coffee was bought by a Pole who had lived in the East and knew the beverage prepared from those beans. He opened a café. Since he had no clients, he began to prepare it differently: he filtered it, added some milk and sugar, and also cream, which covered the whole cup, like the hood of a monk (Cf. http://www.dex.ro/capu%C8%9 Biner /01.03.2014).

[17] In Italian, there can also be a pun: *fra'/frà* is the short form of the addressing term *frate* 'brother', used to designate a position in the monastic hierarchy, and *cappuccino* (< *cappuccio* 'hood') is the monk who belongs to a branch of the Franciscan Order.

[18] Cf. Sp. *café con leche*, Fr. *café au lait*.

[19] Irish coffee is rather to the the taste of other peoples, not to the Irish themselves. The latter would gladly give up the soft ingredient, i.e. the cream, in favor of a stronger ingredient, whiskey. *Irish coffee* was invented in 1940, by Joseph Sheridan, the cook at Foynes hydroport (which later became Shannon International Airport). Sheridan was the one who added whiskey to coffee, to warm a group of trembling American passengers. They asked the cook if they had been served Brazilian coffee, and the answer was 'it's Irish coffee' (Cf. http://www.cevabun.ro/irish-coffee/01.03.2014).

(instead of whisky, a combination of *kahlua* liqueur and *brandy* is used) and *Café Brulot* (contains coffee, orange liqueur, cinnamon, sugar, clove and lemon peel)[20].

Black coffee is the coffee prepared without sugar. *Salt coffee* (the sugar was partly replaced by salt)[21] is a beverage prepared from classical coffee, a little sweetened, on top of which some coffee foam containing a little salt is poured, and ground cocoa is sprinkled on the foam.

Thai-style coffee has a special aroma given by spices: coriander and cardamom; it is obligatorily served with pounded ice. Other types of beverages based on coffee, to be found in pubs, bars, coffeeshops, etc are: *Café Zürich*, *California Driver*, *Swiss Coffee*[22], *Kopi Luwak*[23], etc.

Şvarţul (< Germ. *schwarzer Kaffee*, cf. Germ. *schwarz* 'black') is a term rarely used (a synonym of filter-coffee/*cafea-filtru*) and designates a hot drink, made from roasted and ground coffee beans, filtered and sweetened.

The obsolete syntagm *cafea gingirlie* (< Turk. *ğiğili*) designates the Turkish coffee, well brewed and with foam.

Besides all these drinks made with coffee, there are also others having the taste and flavour of coffee, but obtained from coffee substitutes. Thus, *Inka* is a beverage prepared from natural nutritious ingredients: roasted cereals (barley, wheat) and chicory; these plants are dried and roasted, being turned into a fine powder, easily and quickly soluble, having the taste and aroma similar to those of coffee[24]. In its turn, *chicory* by itself can be a substitute of coffee.

In Romania, before 1989 (the last years of the communist regime), natural coffee was inexistent on the market, because of the limited imports, and instead of it it, what was sold/drunk was chick-pea coffee, *cafeaua din năut*, officially called substitute coffee, *cafea cu înlocuitori*. Since it contained only 20% coffee, and the other ingredients were chick-pea and oats, it was called, ironically and humorously, *nechezol*, a verbal derivative from the verb *a necheza* 'to neigh'+ the suffix *-ol* (usually, used to designate chemical compounds). The term *nechezol*

[20] Cf. http://www.descopera.ro/cultura/928970-enciclopedia-moderna-a-boabei-de-cafea/01.03.2014.

[21] The inventor of this drink is Hung Hsiao-yu, from Taiwan, who said that the idea occurred to him accidentally

(Cf. http://www.ziare.com/articole/cafea+cu+sare/01.03.2014)

[22] Cf. Ştefănescu, 2011: 103, 120.

[23] *Kopi Luwak* is the most expensive coffee in the world. The coffee beans are gathered from the excrements of some animals belonging to the family of squirrels. These animals feed themselves on these ripe coffee beans that they cannot completely digest.

[24] In 1971, the Polish specialists found the necessary ingredients and the technology to produce this type of soluble coffee, appreciated not only in Poland, but also in many other places (Cf. http://gastronomie.ele.ro/sfaturi/ Periplu-si-Savoare_--d6/Bauturi_--s17/Ce-este-INKA-_--a502.html/01.03.2014).

reflects 'the mood' of a person who would like to drink a coffee, but the desired drink is perceived like forage for horses[25].

The person preparing the coffee-based beverages is called *barista* (< It. *barista*, cf. Eng. *bartender*).

3. The result of cultivating the coffee bush was the 'potion' called *kawah* 'vitality, force' (today's *coffee*), initially used by monks and other members of the Church[26], who, thanks to it, could remain awake for a long time.

Espresso coffee or *filter coffee* is the ingredient of various special beverages (mixtures) named after the manner of preparation (using the coffee pot or the filter), the ingredients used (milk, cream, ice cubes, cinnamon), the name where they were invented (*Irish*, *Swiss*, *Zürich*) or the name of the inventor (*marghiloman/ă*).

In Romanian, many terms which designate coffee-based beverages have been borrowed from other languages (*café-frappé*, *caffè macchiato*), and others are very old, rarely used at present (*cafea gingirile*, *şvarţ*, *capuţiner*). *Nechezol* is the term used with a comical connotation in the 1980s, during the communist regime. For substitute coffee, Romanian either borrowed some terms (*Inka*), or uses the name of the plant from which the beverage is made (*cicoare*).

Consequently, the Romanian lexical-semantic subfield having as central element *coffee* is in full development, since many terms have entered the language recently, because of the diversification of the methods of preparing coffee, of the increasing number of consumers and of the various coffee-based beverages.

Bibliography

Bidu-Vrănceanu, Angela, *Câmpuri lexicale din limba română*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2008.

Braudeau, Michel, *Cafea, cafenele*, Bucureşti, Editura Art, 2009.

Ciolan, Alexandru, *Misterele cuvintelor*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Logos, 2013.

Graur, Al., *Dicţionar de cuvinte călătoare*, Bucureşti, Editura Albatros, 1978.

Ştefănescu, Oana, *Totul despre ceai*, *cafea*, *cacao*: *istorie*, *beneficii*, *reţete*, Bucureşti, Editura ALLFA, 2011.

Sources

Magazinul verde, Anul III, Nr. 4/2014.

http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/marghilomana-cafeaua-rom-coniac /01.03.2014

http://sfatulparintilor.ro/familie-parinti/pontul-zilei-familie-parinti/pontul-zilei-cum-sa-prepari-cappuccino-delicios-acasa/#ixzz2vO4VsVW7/01.03.2014

[25] Cf. http://ro.wikipedia.org/wiki/Nechezol/01.03.2014.

[26] At a certain moment, the Vatican forbade it because it was considered the beverage of Moslims; it was also forbidden in the Ottoman Empire, in the 16-th century, because of its effects on the nervous system.

http://www.dex.ro/capu%C8%9 Biner /01.03.2014
http://www.cevabun.ro/irish-coffee/01.03.2014
http://www.descopera.ro/cultura/928970-enciclopedia-moderna-a-boabei-de-cafea/01.03.2014
http://www.ziare.com/articole/cafea+cu+sare/01.03.2014
http://gastronomie.ele.ro/sfaturi/Periplu-si-Savoare_--d6/Bauturi_--s17/Ce-este-INKA-_--a502.html/01.03.2014
http://ro.wikipedia.org/wiki/Nechezol/01.03.2014

Osservazioni sul concetto di accordo sintattico

Mihaela Secrieru
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi

Agreement is a grammatical concept that has received various definitions, descriptions and classifications both from grammatical and normative perspectives. In the present paper, we offer an inventory of the syntactic structures that involve agreement and suggest a quantitative-qualitative classification of agreement based on the number of morphological classes involved in the agreement and the number of grammatical categories common to both terms involved. The classification is shown to be possible and relevant as the four categories thus obtained display high homogeneity, with only one morphological unit having characteristics shared by two classes.

1. Introduzione

Il concetto grammaticale di accordo ha già costituito finora l’oggetto di analisi della letteratura specializzata romena tanto in diverse monografie[1], quanto in articoli scientifici o anche in lavori di sintassi applicata, (cioè la didattica della sintassi della lingua romena), oppure nei libri importanti dedicati alla grammatica romena[2] in cui, esplicitamente o *passim*, qualsiasi autore che abbia utilizzato

[1] G. Gruiţă, *Acordul în limba română*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981.

[2] Tutti i lavori scientifici che hanno trattato questo argomento, dai primi articoli firmati da Al.Graur, che ha messo in discussione l’accordo “ad sensum” in Viaţa românească, 89, nr. 11, 1937, p. 76-85 e da J. Byck, che si è occupato dell’accordo del verbo e dell’oggetto, BL, 7, 1939, p. 140-155, si continua in ordine cronologico con Petru, Alexandrescu, *Despre acordul predicatului cu subiectul*, LR, an III, 1954, nr. 3, p. 22-27; G., Gruiţă, *O "abatere" care devine normă în limba română actuală* [despre neacordarea atributului adjectival exprimat printr-un adjectiv sau participiu], StUBB, 14, fasc. 1, 1969, p. 57-63; D., Crașoveanu, *Extinderea acordului după înţeles*, LR, XVIII, 6, p. 545-549; D. D., Drașoveanu *Un acord discutabil*, CL, XV, nr. 2, 1970, p. 307-311; Al., Graur, *Acordul predicatului cu două subiecte*, LL, XXV, 1970, p. 91-95; G., Gruiţă, *Limite şi tendinţe în realizarea acordului părţilor multiple de propoziţie*, CL, XV, nr. 1, 1970, p. 105-113; Theodor, Hristea, *Acordul hipercorect*, TribRom, X, nr. 203, 1981, p. 11; Theodor, Hristea, *Despre un dezacord gramatical*, Rlit, XIV, nr. 4, 1981, p. 8; Gabriela, Pană Dindelegan, [La rubrica: *Cultivarea limbii române*] *A vorbi corect sau despre acordul și dezacordul gramatical* (I), RLib, 40, nr. 11683, 24 mai 1982, p. 2; Gabriela, Pană Dindelegan, [La rubrica: *Cultivarea limbii române*] *A vorbi corect sau despre acordul și dezacordul gramatical* (II), RLib, nr. 11726, 13 iul. 1982, p. 2; Mioara, Avram, *Despre*

questo concetto e, eventualmente, constatato i suoi limiti[3], gli ha concesso uno spazio di analisi[4]. I principali problemi messi in discussione nella letteratura

acordul predicatului cu subiectul, LLR, XI, nr. 3, 1982, p. 5-8; Mioara, Avram, *Probleme ale acordului și cultivarea limbii în școală*, BulInfȘt, 1982, p. 9-18; V. Șerban ; Șerban, N., *Acordul gramatical*, ContL, 1983, p. 103-125; Anca, Găgeanu, *Aspecte ale acordului gramatical*, LLR, XVI, nr. 2, 1986, p. 9-11; V., Șerban; Șerban, Nausica, *Acordul gramatical*, ContL, 1986, p. 103-125; Anca Găgeanu, , *Aspecte ale acordului gramatical*, LLR, XVI, nr. 2, 1987, p. 9-11; Laura, Vasiliu, *Acordul în caz al atributului adjectival în limba secolelor al XVI-lea - al XVIII-lea*, Omagiu Rosetti, p. 979-983; Sergiu, Drincu, *Acordul predicativului verbal cu subiectul multiplu coordonat disjunctiv*, LLR, XVI, nr. 3, 1987, p. 5-7; Cornel, Gordan, *Predarea acordului dintre subiect și predicat în limbile engleză și română*, CereLL, 2, p. 181-190; Georgeta, Raţă, *Acte de limbaj: dezacordul*, Forum, XXXIV, nr. 5-6, 1992, p. 76-79; Mihail, Oprescu, *Acordul gramatical în structura adjectivului posesiv*, LR, XLIII, nr. 3-4, 1994, p. 102-104; Georgeta, Rață, *Exprimarea dezacordului în limbile franceză și română*. [Rtd. Cond. șt.: prof. univ. dr. Sanda Rîpeanu], București, TUB, 1995, 24 p. (UB. FLLS); Laura, Vasiliu, *Acordul în caz al atributului adjectival în limba secolelor al XVI-lea - al XVII-lea*, Omagiu Rosetti, 1996, p. 979 - 983; Reluş, Mureşan, *Acordul corect al articolului posesiv (genitival)*, LLR, XXVI, nr. 2, 1997, p. 9-11; Ioan, Vicoleanu, *Dezacordul dintre predicat şi subiect – o stare de disconfort lingvistic*, Conv. Did., 9, nr. 27, 1998, p. 3-5; Mirela Boncea, , *Acordul atributului adjectival cu substantivul determinat*, LLR, nr. 2, 1999, p.14-17; Ana – Maria, Barbu, *Teoria HPSG. Studiu de caz: acordul încrucişat*, LRSISC, 2002, 87-107; Ruxandra, Vișan, *Aspecte ale sintaxei construcţiilor afective de tip **N** de **N** în română. Observaţii asupra acordului*, TISLR, 2004, p. 675-682; Blanca, Croitor Balacciu, *Acordul predicatului cu subiectul realizat printr-o sintagmă colectivă sau partitivă* (date statistice), LR-SD, 2006, p. 67-74; Andra, Vasilescu, *Acordul în limba română*, LR-SD, 2006, p. 201-214; Emina, Căpălnăşan, *Rolul acordului în distingerea apoziţiei de atributul categorial*, AUT XLVI, 2008, p.117-123; Oana-Corina, Constantin, *Acordul — între normă şi abatere*, LLR, XXXVI, nr. 2, 2009, 18-20; Ancuţa, Ionescu, *Probleme ale acordului în limba română*, Alexandria, [s.n.], 2009, 64 p.; E., Ionescu, *Selecţia acordului subiect-predicat în română şi constrângerile care o guvernează*, SCL, LXII, nr.1, Bucureşti, 2011, p.3-19.

[3]Ci riferiamo qui anche ai nostri articoli (1999, 2001 ș.a.), in cui abbiamo utilizzato questo concetto, però non abbiamo espresso il nostro completo punto di vista su questo fondamentale concetto sintattico. Continuiamo a credere di dover superare questo limite metodologico e con il nostro presente intervento speriamo di farlo (questo sarebbe anche il motivo delle citazioni tratte dai nostri propri articoli precedenti).

[4] Faciamo qui riferimento ai trattati e ai volumi di sintesi di linguistica romen: Iorgu, Iordan, *Limba română contemporană*, ed. a II-a, [Bucureşti], Editura Ministerului Învăţământului, 1956, 831 p.; *Gramatica limbii române*, (GA), vol. I *Morfologia*, vol II *Sintaxa*, Editura Academiei Populare Române, Bucureşti, Institutul de lingvistică din București, 1963, I – 437 p, II- 588 p.; V., Șerban, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1964, 284 p.; *Gramatica limbii române* (GA),

specializzata sull'accordo si riferiscono alla sua definizione e alla sua tassonomia, e all'interno della tassonomia, alle irregolarità e alle eccezioni. Studi importanti hanno già evidenziato quello che era più rilevante in proposito, e quindi, il presente articolo non rappresenta un approccio esauriente del concetto, ma un tentativo di sintesi e una resistematizzazione di alcune informazioni con le quali intendiamo circoscrivere con più esattezza la semiotica di questo fenomeno sintattico. In quanto al metodo di lavoro, ci siamo proposti di riassumere i più importanti aspetti messi in luce dagli specialisti per creare l'ambito generale indispensabile allo sviluppo delle nostre opinioni.

1.1. La definizione dell'accordo

Denotativamente, il metatermine *accordo* è abbastanza trasparente e spesso non risulta necessario spiegarlo. Tra le definizioni offerte dalla linguistica romena ricordiamo quella di I. Diaconescu, „l'accordo è il fenomeno con il quale un termine trasmette i suoi tratti formali ad un altro termine" (1995: 270), perché sorprende in modo pertinente e conciso la denotazione generalmente accettata del concetto di accordo. La definizione non si distingue molto da quella offerta da altri specialisti, opinione che condividiamo anche noi, i quali considerano che l'accordo significhi un rapporto tra due termini che può essere definito attraverso „la ripetizione o la presenza delle stesse informazioni grammaticali categoriali nei due termini del rapporto" (Secrieru 2001: 95). Più precisamente, nelle grammatiche classiche, ma anche in quelle moderne, più pragmatiche, l'accordo viene denotato come un raddoppiamento delle categorie categoriali deittiche

1966, vol. I, II, Ediţia a II-a, Editura Academiei, Bucureşti; Valeria, Guţu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973, 211 p.; I., Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978; Ion, Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Albatros, 1982, 423 p.; Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Editura Junimea, 1983, 264 p.; Mioara, Avram, *Gramatica pentru toţi*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1986, 415 p.; Ion, Diaconescu: *Probleme de sintaxă a limbii române actuale;* Bucureşti, Editura Universitatea din Bucureşti, Facultatea de limbă şi literatură română, 1986; Ion, Diaconescu, *Sintaxa limbii române. I. Unităţile sintactice*, (curs litografiat), TUB, 1992, 215 p.; Ion, Diaconescu, *Sintaxa limbii române. II. Relaţiile sintactice*, TUB, Bucureşti, 1993; Mihaela, Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române*, Editura Geea, Botoşani, 1998; Mihaela, Secrieru, *Elemente de sintaxă sincronică comparată*, Editura Universitas XXI, Iaşi, 2000; Mihaela, Secrieru, *Cumulul de funcţii sintactice în limba română („elementul predicativ suplimentar")*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001; Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan"- Al. Rosetti, *Gramatica limbii române*, vol I. *Cuvîntul*, vol. II- *Enunţul*, ediţia a II-a, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008, pag. Vol. I: 61, 63, 69, 71, 99, 102, 112, 113, 182, 184, 187, 230, 235, 284; vol II. pag: 18, 76, 313, 315, 319, 324, 332, 324, 352-370, 410, 594, 597, 611, 614-619.

(genere, numero, caso, persona) di una parola nelle stesse categorie grammaticali a livello morfematico di un'altra parola, le cui categorie grammaticali diventano anaforiche. Tuttavia, l'accordo è anche un fenomeno sintattico, più esattamente un'entità a due facce, una morfologica, l'altra sintattica, tra le quali si interpone anche il meccanismo dei mezzi categoriali che rendono concreto l'accordo.

Ci sono tre inferenze che ne derivano:

1. l'accordo è stabilito tra parti del discorso[5] (l'inferenza morfologica).
2. l'accordo significa identità categoriale di marche morfologiche (di genere, numero, caso o persona) nei due termini tra cui questo avviene (l'inferenza categoriale).
3. l'accordo stabilito tra parti del discorso conduce al livello sintattico all'attuazione di alcuni rapporti sintattici: di inerenza, tra soggetto e predicato, di subordinazione, tra attributo e il reggente nominale e di doppia subordinazione o relazionalità, tra il cumulo di funzioni sintattiche e i reggenti nominale e verbale[6] (l'inferenza sintattica).

Notiamo che le definizioni postulano delle verità a cui si è arrivati attraverso l'osservazione diretta e in questa situazione appaiono due possibilità: la prima- si possono accettare i postulati e, in questo caso, l'oggetto del presente lavoro è caduco, e la seconda: si possono rimettere in discussione questi postulati sperando che riusciremo a coglierne nuovi aspetti che, eventualmente, potrebbero condurre a una nuova tassonomia dell'accordo. Abbiamo scelto la seconda variante.

1.1.1. L'Inferenza morfologica

Per quanto riguarda la prima inferenza, si noti che non tutte le parti del discorso di una lingua possano essere termini di un rapporto basato sull'accordo, bensì esiste una sua specificità e cioè che l'accordo viene stabilito da un lato tra il sostantivo (il nome) (e, con la commutazione paradigmatica, tra alcuni dei suoi sostituti, come diversi pronomi e numerali), tra l' aggettivo e le parti del discorso convertite in aggettivi) oppure verbi dall'altro lato. Questa situazione è quantificata nella grammatica tradizionale dalla teoria degli ordini, la quale è una teoria dipendenziale esemplare per il modo in cui si deve interpretare l'architettura naturale di una lingua. Questa teoria è una chiave di lettura sintattica avente forza di legge, perché conduce sempre allo stesso risultato.

[5] La stessa opinione viene espressa anche da Ion Diaconescu: „l'accordo si manifesta a livello dell'espressione, della struttura superficiale, per questo non sarà valutata la qualità di parte di proposizione, ma la qualità di parte del discorso, la quale, attraverso i suoi tratti morfologici, determina l'estensione dell'accordo e le sue modalità concrete di realizzazione" (I. Diaconescu, 1995: 270).

[6] Cf. „l'accordo agisce, generalmente, al livello delle unità sintagmatiche e contribuisce all'espressione delle relazioni di dipendenza bilaterale, unilaterale e doppia" (I. Diaconescu, 1995: 270).

Rappresentiamo questa teoria nello schema di sotto che è un'illustrazione della „teoria categoriale" oppure "nozionale" emessa, accettata e iterata da più linguisti stranieri e romeni, Bello-Jespersen–Hjelmslev-Ivănescu, come si è già detto (Secrieru 2007: 86).

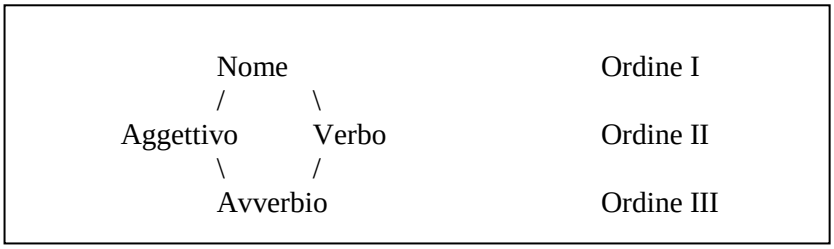

Fig. 1. La teoria dipendenziale degli ordini (M.S)

Dal punto di vista morfologico, si noti che in una lingua naturale ci siano solo tre unità morfologiche più importanti: il sostantivo, l'aggettivo e il verbo, che possono strutturare da sole una frase sia con predicato verbale, sia con predicato cosiddetto nominale, e questo, come si può constatare, in base al fatto che possono essere unite dall'accordo. Per meglio capire questa rappresentazione grafica, osserviamo che l'aggettivo e il verbo si trovano morfologicamente sullo stesso piano, concordano con il sostantivo, entrambi rappresentanti di una caratterizzazione del nome[7]. La sola differenza tra le parti del discorso del II ordine è sul piano semantico, l'aggettivo caratterizza il nome attraverso tratti statici: *pasăre cântătoare (uccello canoro)*, mentre il verbo, attraverso tratti dinamici: *pasărea cântă (l'uccello canta)*. Le capacità assertive e coesive dell'aggettivo e del verbo sono praticamente le stesse, però l'aggettivo è anche versatile e aumenta la sua capacità assertiva ricorrendo alla mediazione di un verbo e la sua struttura sintattica rimane coesiva, essendo ternaria:

(1) *Pasărea este cântătoare*

[*L'uccello è canoro.*]

Accanto alle strutture binarie che si leggono in modo esplicito:

(1). nome-aggettivo

(2). nome-verbo

(3). aggettivo–avverbio e

(4). verbo–avverbio

questo reciproco triangolo genera anche altre letture implicite, rispettivamente: la relazione mediana:

[7] Tutte le altre parti del discorso flessibili che non appaiono in questo schema, il pronome, il numerale, l'interiezione trovano il loro posto nel paradigma di una delle parti del discorso implicate in questo schema, conservando la classe morfologica di origine e comportandosi solo nel contesto sintattico in modo analogo al sostantivo.

(5). verbo–aggettivo

che produce conversione al livello dell'aggettivo trasformandolo da categoria di II ordine in una di III ordine), ma lo schema deve essere letto anche nella prospettiva delle autodeterminazioni possibili accertate nella lingua naturale delle quattro unità morfologiche:

(6). nome-nome

quello che puo significare sostantivo–sostantivo, sostantivo–pronome, sostantivo–numerale;

(7). aggettivo – aggettivo

quello che produce conversione al livello di uno di essi;

(8). verbo–verbo

struttura possibile se uno dei verbi è ad un modo impersonale e

(9). avverbio–avverbio.

Analizzando brevemente tutte queste strutture che si possono teoricamente dedurre dallo schema presentato esistono al livello della lingua romena e possono essere discriminate come importanza e produttività linguistica esclusivamente in base alla nozione di accordo. Nelle strutture registrate si possono notare, quindi, i meccanismi e i limiti della nozione di accordo sintattico e si possono sistematizzare regole e restrizioni.

1.1.2. L'Inferenza categoriale

Prendendo in esame la seconda inferenza, notiamo il fatto che sembra essere un'inferenza particolarmente morfologica, essendoci implicate marche grammaticali di genere, numero, caso e persona, ma in ugualmente è anche un'inferenza pragmasemantica, perché la direzione dell'imposizione dell'accordo è obiettivamente e obligatoriamente dalla sinistra a destra, dal deittico verso l'anaforico (anche cf. G. Gruiţă 1981:13). L'anafora è una figura ripetitiva, quindi l'affermazione di sopra può essere un truismo, se non ci fossero situazioni in cui l'anaforico disambiguerebbe il deittico tramite una funzione contestuale ricorrente, procedimento simile alla retroazione o alla reggenza:

(2) *Popescu este mulţumită.* *v*s.

[*La Popescu è contenta.*]

(3) *Popescu este mulţumit.* *vs*

[*Popescu è contento.*]

Ci si deve anche mettere in discussione il problema del numero di categorie grammaticali identiche nei due termini del rapporto per parlare di accordo. Si noti che nell'accordo, in generale, siano coinvolte quattro categorie grammaticali: genere, numero, caso e persona. Metodologicamente, dobbiamo mettere in discussione non solo il tipo delle unità morfologiche che concordano, ma anche il numero delle categorie grammaticali identiche con i due membri della struttura, eventualmente quante categorie grammaticali devono essere identiche per dire che

si tratta di accordo. In teoria, abbiamo più possibilità di rispondere a queste domande, per esempio, nella relazione nome-aggettivo sono coinvolte tre categorie grammaticali: genere, numero, caso; nella relazione nome-verbo sono coinvolte due categorie grammaticali: persona e numero ecc. Anche se, teoricamente, sembra facile decidere, in rapporto alla pratica della lingua, riteniamo che la moltiplicità delle situazioni può portare aspetti nuovi, o rilevanti. Questi aspetti saranno individuati in base all'inventario delle strutture.

1.1.3. L'Inferenza sintattica

La terza inferenza è strutturalmente unita a quella morfologica e a quella categoriale. Anche questa inferenza presuppone due discussioni distinte (che abbiamo notato sotto con a. e b.), essendo formata di due asserzioni sostanziali:

a. La prima parte dell'inferenza sintattica si riferisce alla situazione che abbiamo descritto all'inferenza I, quella morfologica che è in realtà anche un limite sintattico, perché le combinazioni tra le dieci parti del discorso[8] conducono quantitativamente a numerosissime strutture, ma qualitativamente, solo le combinazioni tra le tre classi morfologiche: sostantivo, aggettivo, verbo si basano sull'accordo. L'accordo sintattico è sempre situato obiettivamente a destra, è quindi evolutivo e fattore di propensione sintattica, perché fa sì che le connessioni morfologiche tra le parole diventino unità grammaticali sintattiche (frasi, periodi ecc.) e funzioni sintattiche (predicati verbali, attributi aggettivali diretti e mediati e cumulo di funzioni sintattiche[9]). In queste condizioni possiamo affermare che non esiste una frase dove non c'è accordo, quello che può essere considerato al livello semiotico della sintassi sia come un principio, sia come una norma sintattica. Il fatto che l'accordo è una condizione dell'esistenza della frase è dimostrato dalla sua ipostasi semplice, la frase a due membri: soggetto e predicato verbale, il solo predicato che esiste in una lingua naturale, ma che non si materializza senza la nozione di accordo, a meno che si accettino eventuali convenzioni sostitutive (l'impressione predicativa data dall'interiezione o l'accento predicativo chiamato ellissi). La relazione tra la nozione di accordo e quella di legge linguistica è un fatto che non è stato ancora osservato e riteniamo che l'accordo debba essere considerato anche da questo punto di vista.

b. La seconda parte dell'inferenza si riferisce all'idea susseguente del numero e dei tipi di rapporti sintattici che hanno la marca dell'accordo e notiamo che solo

[8] Alludiamo qui alla tassonomia classica delle parti del discorso e meno alle riconsiderazioni recenti.

[9] Il termine copre le realizzazioni a doppia subordinazione e doppia relazionalità chiamate il più spesso nella letteratura specializzata *elementi predicativi supplementari*, ma anche *attributo circostanziale*, *complemento predicativo*, *complemento della qualità* ecc. (cf. Mihaela Secrieru 2001 *passim*). Vedi infra nota 16.

tre rapporti sintattici sono considerati coestensivi alla nozione di accordo sintattico:

01. il rapporto sintattico di subordinazione, tra attributo e il reggente nominale;

02. il rapporto sintattico di inerenza, tra soggetto e predicato,

03. il rapporto sintattico di doppia relazionalità simultanea tra gli antecedenti[10] o i suoi reggenti di tipo nominale e verbale e il cumulo di funzioni sintattiche.

01. Il primo rapporto sintattico si realizza tra due termini e corrisponde alle strutture teoriche che abbiamo elencato sopra (vedi 1.1.1.). E il rapporto comunemente chiamato rapporto sintattico di subordinazione, tra un reggente nominale e il suo attributo. Valutate le combinazioni naturali tra le parti del discorso, notiamo che in romeno esiste un numero molto grande, anche se comunque, limitato, di strutture basate su combinazioni binarie e che sono quantificate quanto segue: invarianti astratti (IA), invarianti concreti (IC), varianti degli invarianti concreti (VIC), tenendo presente anche l'esistenza delle varianti delle varianti secondarie, la terza categoria e oltre, fino all'esaurimento di tutte le possibilità combinatorie, in rapporto alle categorie grammaticali di ogni parte del discorso e tutte queste basate sul rapporto sintattico di subordinazione in cui appare l'accordo sintattico. Questo inventario di forme può anche essere considerato una prima tassonomia delle strutture basate sull'accordo. Presentiamo in seguito tutte le combinazioni teoriche possibili segnalando con un asterisco le varianti oppure gli invarianti non ancora attestati o inesistenti nella lingua. Questo esercizio sembra a prima vista superfluo, gratuito, un truismo, senza valore metodologico, ma noi riteniamo che questo inventario abbia, invece, il merito di sorprendere accuratamente i meccanismi sintattici della lingua romena e offra una complessa prospettiva sulle possibilità combinatorie delle parole della lingua romena e anche sulle possibilità di sviluppo della lingua in fututo:

IA: L'invariante astratto - nome-aggettivo

IC: L'invariante concreto-nome in diversi casi - aggettivi veri e propri, aggettivi provenienti da altre parti del discorso

VIC: Le varianti concrete: nome in diversi casi/ diversi generi/diversi numeri-aggettivi in diversi casi/diversi generi e numeri – aggettivi veri e propri/ con forme diverse / aggettivi provenienti da altre parti del discorso e le loro forme

Secondo la nostra maniera logica, queste strutture potrebbero essere descritte teoricamente come appaiono nelle tabelle seguenti e la ricerca delle fonti scritte dovrebbe indubbiamente confermare l'esistenza di queste strutture. Laddove non

[10] Secondo la nostra opinione sui rapporti sintattici, gli antecedenti sono i termini esistenti nel rapporto appositivo che governa le apposizioni (cf. Mihaela Secrieru, 2007: 97-106).

troveremo attestazioni linguistiche scritte, potremo affermare che la lingua non ha ancora creato queste strutture.

IA: L'invariante astratto - nome-aggettivo

$IC_{1.}$ Sostantivo (nome) nominativo-aggettivo vero e proprio, variabile, con quattro desinenze

$VIC_{1.1.}$ Sostantivo (nome) in accusativo-aggettivo vero e proprio, variabile, con quattro desinenze

$VIC_{1..2.}$ Sostantivo (nome) in genitivo-aggettivo vero e proprio, variabile, con quattro desinenze

$VIC_{1..3.}$ Sostantivo (nome) in dativo-aggettivo vero e proprio, variabile, con quattro desinenze

$VIC_{1.4.}$ Sostantivo (nome) in vocativo-aggettivo vero e proprio, variabile, con quattro desinenze

Le varianti secondarie di VIC_1:

$VIC_{1.1.1.}$ Sostantivo (nome) in nominativo-aggettivo vero e proprio, variabile, con tre desinenze

$VIC_{1.1..2.}$ Sostantivo (nome) in accusativo-aggettivo vero e proprio, variabile, con tre desinenze

$VIC_{1.1..3.}$ Sostantivo (nome) in genitivo-aggettivo vero e proprio, variabile, con tre desinenze

$VIC_{1.1.4.}$ Sostantivo (nome) in dativo-aggettivo vero e proprio, variabile, con tre desinenze

$VIC_{1.1..5.}$ Sostantivo (nome) in vocativo-aggettivo vero e proprio, variabile, con tre desinenze

Per la struttura binaria sostantivo(nome)-aggettivo possono apparire anche strutture terziarie:

$VIC_{1.1.1.1.}$ Sostantivo (nome) in nominativo-aggettivo vero e proprio, variabile con due desinenze

$VIC_{1.1.2.2.}$ Sostantivo (nome) in accusativo-aggettivo vero e proprio, variabile, con due desinenze

$VIC_{1.1.3.3.}$ Sostantivo (nome) in genitivo - aggettivo vero e proprio, variabile, con due desinenze

$VIC_{1.1.4.4.}$ Sostantivo (nome) in dativo - aggettivo vero e proprio, variabile, con tre desinenze

$VIC_{1.1.5.5.}$ Sostantivo (nome) in vocativo-aggettivo vero e proprio, variabile, con due desinenze

Dobbiamo anche registrare gli aggettivi con una sola desinenza, gli aggettivi invariabili, ma che hanno lo stesso completo paradigma delle altre varianti:

$VIC_{1.1.1.1.}$ Sostantivo (nome) in nominativo-aggettivo vero e proprio, invariabile

$VIC_{1.1.2..2..2.}$ Sostantivo (nome) in accusativo-aggettivo vero e proprio invariabile

$VIC_{1.1..3..3..3.}$ Sostantivo (nome) in genitivo-aggettivo vero e proprio invariabile

$VIC_{1.1.4.4.4.}$ Sostantivo (nome) in dativo-aggettivo vero e proprio invariabile

$VIC_{1.1..5..5..5.}$ Sostantivo (nome) in vocativo-aggettivo vero e proprio invariabile

IA: paradigmi binari: sostantivi in diversi casi/diversi generi/diversi numeri/provenienti da altre parti del discorso e le forme categoriali:

$IC_{2.}$ Sostantivo (nome) in nominativo - aggettivo-pronome possessivo

$VIC_{2.1.}$ Sostantivo (nome) in accusativo - aggettivo-pronome possessivo

$VIC_{2.2.}$ Sostantivo (nome) in genitivo - aggettivo-pronome possessivo

$VIC_{2..3.}$ Sostantivo (nome) in dativo - aggettivo pronome possessivo

$VIC_{2.4.}$ Sostantivo (nome) in vocativo - aggettivo-pronome possessivo

$IC_{3.}$ Sostantivo (nome) in nominativo-aggettivo-pronome dimostrativo

$VIC_{3.1}$ Sostantivo (nome) in accusativo - aggettivo-pronome dimostrativo

$VIC_{3..2.}$ Sostantivo (nome) in genitivo - aggettivo-pronome dimostrativo

$VIC_{3..3.}$ Sostantivo (nome) in dativo - aggettivo-pronome dimostrativo

$VIC_{3.4.}$ Sostantivo (nome) in vocativo - aggettivo-pronome dimostrativo

$IC_{4.}$ Sostantivo (nome) in nominativo-aggettivo-pronome interrogativo

$VIC_{4.1.}$ Sostantivo (nome) in accusativo- aggettivo-pronome interrogativo

$VIC_{4..2.}$ Sostantivo (nome) in genitivo - aggettivo-pronome interrogativo

$VIC_{4..3.}$ Sostantivo (nome) in dativo - aggettivo-pronome interrogativo

$VIC_{4.4.}$ Sostantivo (nome) in vocativo - aggettivo-pronome interrogativo

$IC_{5.}$ Sostantivo (nome) in nominativo-aggettivo-pronome relativo

$VIC_{5.1}$ Sostantivo (nome) in accusativo- aggettivo-pronome relativo

$VIC_{5..2.}$ Sostantivo (nome) in genitivo - aggettivo-pronome relativo
$VIC_{5..3.}$ Sostantivo (nome) in dativo - aggettivo-pronome relativo
$VIC_{5.4.}$ Sostantivo (nome) in vocativo - aggettivo-pronome relativo
$IC_{6.}$ Sostantivo (nome) in nominativo-aggettivo-pronome negativo
$VIC_{6.1.}$ Sostantivo (nome) in accusativo- aggettivo-pronome negativo
$VIC_{6.2.}$ Sostantivo (nome) in genitivo - aggettivo-pronome negativo
$VIC_{6..3.}$ Sostantivo (nome) in dativo - aggettivo-pronome negativo
$VIC_{6.4.}$ Sostantivo (nome) in vocativo - aggettivo-pronome negativo
$IC_{7.}$ Sostantivo (nome) in nominativo-aggettivo-pronome indefinito
$VIC_{7.1.}$ Sostantivo (nome) in accusativo- aggettivo-pronome indefinito
$VIC_{7.2.}$ Sostantivo (nome) in genitivo - aggettivo-pronome indefinito
$VIC_{7..3.}$ Sostantivo (nome) in dativo - aggettivo-pronome indefinito
$VIC_{7.4.}$ Sostantivo (nome) in vocativo - aggettivo-pronome indefinito
$IC_{8.}$ Sostantivo (nome) in nominativo-aggettivo-pronome rafforzativo
$VIC_{8.1.}$ Sostantivo (nome) in accusativo- aggettivo-pronome rafforzativo $VIC_{8.2}$ Sostantivo (nome) in genitivo - aggettivo-pronome rafforzativo
$VIC_{8..3.}$ Sostantivo (nome) in dativo - aggettivo-pronome rafforzativo
$VIC_{8.4.}$ Sostantivo (nome) in vocativo - aggettivo-pronome rafforzativo

Chiudiamo qui l'inventario delle strutture perché è impossibile esaurire hic et nunc tutte le possibilità combinatorie, in primo luogo a causa dello spazio limitato-una lista esauriente potrebbe superare persino il numero di pagine di un libro; in secondo luogo, si possono già identificare dalle strutture presentate più avanti, i meccanismi e i limiti della nozione di accordo e se ne possono, di conseguenza, ricavare regole e restrizioni.

In base al materiale teorico presentato, si nota che l'accordo è una marca sintattica attualizzata soltanto per la realizzazione aggettivale e ci riferiamo all'aggettivo variabile con più desinenze, e dove la struttura morfematica ce lo

permette, parzialmentre, anche per gli aggettivi provenienti da altre parti del discorso (analogicamente, alcuni avverbi).

02. Il rapporto sintattico di inerenza ha nella linguistica romena (e non solo) due ipostasi, con predicato verbale e con predicato nominale. Se per quanto rigurada il predicato verbale la struttura binaria nome-verbo è accettata perché è marcata dall'accordo in numero e persona e porta alla struttura soggetto-predicato, il rapporto essendo binario e una variante di quello di subordinazione, per quanto riguarda il predicato nominale si deve parlare, secondo noi, di strutture ternarie e di doppia relazionalità simultanea, e più precisamente, questo aspetto deve essere discusso alla sezione che abbiamo notato con c). L'inventario delle possibili combinazioni implicate nel rapporto sintattico di inerenza, tra soggetto e predicato sono le seguenti e faremo qui riferimento soltanto all'invariante astratto (IA) e agli invarianti concreti (IC), mentre le varianti degli invarianti verranno segnalate solo teoricamente e sinteticamente, senza descrivere le strutture delle varianti di secondo o terzo grado:

IA: - Nome + Verbo

IC_1: Sostantivo (diversi tipi) + verbo (ai modi finiti o al gerundio oppure all'infinito)

IC_2: Pronome (diversi tipi) + verbo (ai modi finiti o al gerundio oppure all'infinito)

IC_3: Numerale (diversi tipi) + verbo (ai modi finiti o al gerundio oppure all'infinito)

IC_4: Verbo (infinito, *supin[11] o gerundio) + verbo (ai modi finiti).

Si nota che verso IC4 e IC5 i legami tra le parti del discorso menzionate, imitano l'accordo, quali un rapporto sintattico di inerenza ottenuto tramite comutazioni sui due paradigmi. All'interno del processo di comutazione i punti di accodo diminuiscono fino a sparire completamente, nonostante la resistenza della struttura che imita la forma, ma non ne imita il contenuto. Si tratta di un falso accordo, un accordo mimetico:

(4) *A asculta muzică place oricui.;*

[Ascoltare musica piace a tutti.]

(5) *Singur a mărturisit.*

[Lui stesso ha confessato.][12]

0.3. In quanto al fatto che l'accordo sintattico è anche presente in strutture ternarie, dobbiamo dissociare questa affermazione da quella secondo cui il rapporto sintattico di doppia relazionalità è anche *un rapporto sintattico ternario,* perché questo sintagma terminologico non è realmente dimonstrato. Le strutture che possono corrispondere a questa descrizione derivano dalla struttura binaria notata sopra (2). nome-verbo, alla quale si possono aggiungere, come un terzo

[11] La lingua italiana non conosce il modo "supin"

[12] " stesso" è nella lingua italiana pronome di rinforzamento- el însuși

termine, il sostantivo, l'aggettivo, il pronome, il numerale, il verbo (ai modi impersonali) l'avverbio e l'interiezione e di conseguenza, le nuove strutture ternarie sono: (2.1) nome-verbo-sostantivo, (2.2). nome-verbo-aggettivo, (2.3) nome-verbo-pronome, (2.4) nome-verbo-numerale, (2.5) nome-verbo-verbo, (2.6). nome-verbo-avverbio, (2.7). nome-verbo-interiezione.

03. Come abbiamo già dimostrato in un nostro precedente articolo (2001: 120 sqq.), [che siamo costretti a citare in extenso per motivi scientifici[13] e a riprendere la classificazione esposta *infra*], le strutture in cui si attua un cumulo di funzioni sintattiche essendo sempre ternarie, annoteremo tutti i partecipanti al rapporto sintattico quanto segue: cf. RN = reggente nominale; RV = reggente verbale; C = cumulo di funzioni sintattiche e il segno grafico / = espresso da…. Abbiamo organizzato questo criterio strutturale, specificando in formule che sorprendono lo schema sintattico astratto generale oppure l'invariante cf. RN/sostantivo + RV/verbo + C/sostantivo**,** RN puòessere semplice o multiplo, espresso da sostantivi comuni o propri, veri e propri o provenienti da altre parti del discorso tramite una conversione, a casi, generi e numeri diversi. RV / verbo a qualsiasi forma,qualsiasi modo, tempo, persona, numero e genere. CFS/semplice o multiplo, sostantivi comuni o propri, vere e proprie oppure provenienti da diverse parti del discorso tramite conversione, a diversi casi, generi e numeri ecc. cf.:

Cumulo dell'aspetto nominale:

1. IA_1: RN/ sostantivo + RV/verbo + CFS/ sostantivo
2. IA_2: RN/ sostantivo + RV/verbo + CFS/ pronome (diversi tipi).
3. IA_3: RN/ sostantivo + RV/aggettivo (vero e proprio o convertito) + CFS/ pronome (diversi tipi).
4. IA_4: RN/sostantivo/pronome + RV/interiezione + CFS/ sostantivo
5. IA_5: RN/pronome (diversi tipi) + RV/verbo + CFS/ sostantivo.
6. IA_6: RN/pronome + RV/interiezione + CFS/ pronome (diversi tipi).
7. RN/ proposizione[14] + RV/verbo + CFS/ sostantivo

Cumulo dell'aspetto verbale (espresso da verbo, aggettivo, avverbio)

8. IA_8: RN/ sostantivo + RV/verbo + CFS/ aggettivo
9. IA_9: RN/ sostantivo + RV/verbo + CFS/verbo (ai modi non finiti).
10. IA_{10}: RN/ sostantivo + RV/verbo + CFS/avverbio (sintetico o perifrastico).
11. IA_{11}: RN/ sostantivo + RV/ interiezione + CFS/verbo

[13] Il nostro intervento ammette che queste siano le uniche informazioni in base alle quali possiamo continuare le nostre indagini - queste informazioni essendo il risultato delle nostre ricerche anteriori che potremmo sempre riprendere e mettere in discussione se agendo di questa maniera, riteniamo che potrebbero subire interpretazioni e valori superiori.

[14]In italiano, *frase* significa "propoziţie" in romeno; *periodo* = *frază*; la lingua italiana ammette raramente anche il termine „proposizione"..

12. IA_{12}: RN/pronome + RV/verbo + CFS/ aggettivo
13. IA_{13}: RN/pronome + RV/verbo + CFS/ avverbio
14. IA_{14}: RN/pronome + RV/verbo + CFS/verbo
15. IA_{15}: RN/pronome + RV/verbo + CFS molteplice/diverse parti del discorso coordinate
16. IA_{16}: RN/pronome + RV/ interiezione + CFS/ aggettivo
17. IA_{17}: RN/numerale + RV/verbo + CFS molteplice/diverse parti del discorso coordinate
18. IA_{18}: RN molteplice/diverse parti del discorso coordinate + RV/verbo + CFS/aggetivo
19. IA_{19}: RN/numerale + RV/verbo + CFS/aggetivo
20. IA_{20}: RN/ proposizione + RV/verbo + CFS/aggetivo

Cumulo dell'aspetto proposizionale

21. IA_{21}: RN/ sostantivo + RV/verb + CFS/ proposizione
22. IA_{22}: RN/ pronome (diverse parti del discorso, anche perifrastici)+ RV/verbo + CFS/ proposizione
23. IA_{21}: RN/ proposizione + RV/verbo + CFS/ proposizione

Valutando queste strutture dal punto di vista teorico, notiamo che il doppio accordo rispetto al nome può manifestarsi nella struttura (2.2) nome-verbo-aggettivo, e ci si circoscrive indubbiamente, senza nessuna differenziazione, come si è già dimostrato nei nostri precedenti libri[15], il predicato nominale e il cumulo di funzioni sintattiche (il complemento presicativo del soggetto)"[16]). Quest'osservazione sembra condurre ad un'altra sistematizzazione del materiale teorico esemplificativo, secondo il criterio sintattico del numero dei termini compresi nelle strutture in cui si manifesta l'accordo: strutture sintattiche binarie basate sull'accordo vs. strutture sintattiche ternarie basate sull'accordo. Però, rivalutando i fatti in modo critico, osserviamo che in una struttura ternaria tipo:

(4) *Pasărea este cântătoare.*

[L'uccello è canoro.],

l'accordo è biunivoco, la prima volta nella direzione nome (qui il sostantivo) *pasărea* (l'uccello) e il verbo *este (è)*, accordo in numero e persona e la seconda volta sempre tra il nome/sostantivo *pasărea* e l'aggettivo *cântătoare*, l'accordo di genere, numero e caso. Non esiste accordo anche tra il verbo *este* e l'aggettivo *cântătoare*, quello che vuol dire che in realtà l'accordo è solo bilaterale e si

[15] Mihaela, Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române* [Il livello sintattico della lingua romena], Editura Geea, Botoşani, 1998; Mihaela, Secrieru, *Elemente de sintaxă sincronică comparată* [Elementi di sintassi sincronica comparata], Editura Universitas XXI, Iaşi, 2000; Mihaela, Secrieru, *Cumulul de funcţii sintactice în limba română („elementul predicativ suplimentar")*, [Il cumulo di funzioni sintattiche nella lingua romena („il complemento predicativo del soggetto"], Editura Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, 2001.

[16] Vedi nota 7 e nota 18.

manifesta solo in strutture binarie all'interno delle macrostrutture sintattiche[17]. La stessa possibile sistematizzazione non è pertinente neanche nelle strutture in cui l'accordo che porta all'apparizione del cumulo di funzioni sintattiche, perché si produce sempre a livello binario tra un nome reggente e l'aggettivo-attributo come il suo subordinato[18]. La conclusione di questi fatti è che i rapporti sintattici registrati sopra in a)., b)., c). non possono essere differenziati così come si è affermato[19] dal punto di vista dell'accordo, questo essendo esclussivamente la marca del rapporto di subordinazione, tutti i rapporti sintattici menzionati sopra potendo essere descritti quali rapporti sintattici di subordinazione (eventualmente con qualcosa in più).

1. 2. La tassonomia dell'accordo sintattico

Le restrizioni successive evidenziate da noi più avanti limitano i criteri di classificazione delle strutture basate sull'accordo e dell'accordo stesso quale entità concettuale e terminologica, a due: uno qualitativo: i tipi di unità morfologiche che prendono parte all'accordo e uno quantitativo: il numero di categorie grammaticali comuni alle due unità morfologiche che prendono parte all'accordo. Triangolando le tre inferenze con l'inventario delle strutture e con questo nuovo criterio del numero delle categorie grammaticali comuni alle due unità morfologiche in accordo otterremo informazioni pertinenti e una tassonomia autentica e omogenea del concetto di accordo. Facendo riferimento all'inventario delle strutture generiche binarie:

(1.) nome-aggettivo,
(2.) nome-verbo,
(3.) aggettivo–avverbio,
(4.) verbo–avverbio,
(5.) verbo–aggettivo[20],
(6.) nome-nome[21],
(7.) aggettivo–aggettivo[22],
(8.) verbo–verbo[23],
(9.) avverbio–avverbio

[17] Quanto grande possa essere una struttura sintattica costruita esclussivamente in base all'accordo e identificata nella lingua romena è un tema puntuale, però interessante.

[18] Vedi supra nota 16.

[19] Vedi sopra nota 7.

[20] Che produce conversione al livello dell'aggettivo, trasformandolo da categoria di II ordine in una di III ordine.

[21] Quello che può significare sostantivo – sostantivo, sostantivo – pronome, sostantivo – numerale.

[22] Quello che produce conversione al livello di uno di essi.

[23] Struttura possibile se uno dei verbi è a un modo impersonale.

e ternarie:

(2.1) nome-verbo-sostantivo,

(2.2) nome-verbo-aggettivo,

(2.3) nome-verbo-pronome,

(2.4) nome-verbo-numerale,

(2.5) nome-verbo-verbo,

(2.6) nome-verbo-avverbio,

(2.7) nome-verbo-interiezione,

notiamo che solo tre di queste strutture si costruiscono sulla base dell'accordo, due strutture ternarie:

(1.) nome-aggettivo,

(2.) nome-verbo e

(2.2) nome-verbo-aggettivo.

I tipi delle unità morfologiche che prendono parte all'accordo sono, quindi, solo tre: il nome, l'aggettivo e il verbo, e per il nome, soltanto il sostantivo e alcuni pronomi (dimostrativi, negativi, indefiniti ecc.) oppure alcuni numerali.

Nella linguistica romena esiste una situazione controversa con una lunga storia teorica che postula l'accordo del complemento predicativo del soggetto in genere, numero e caso con il soggetto anche quando il complemento predicativo del soggetto è espresso da un nome, cf.:

(5) „*Frica* mea însă cred că *a fost o frică* foarte simplă în comparaţie cu celelalte feluri de frici." (G. Adameşteanu, *Intervista con Herta Müller*);

[*La mia paura*, però, credo che *sia stata una paura* molto semplice rispetto ad altre specie di paure.]

(6) „*Frumseţea* ta-*i o poezie* // pe care n-am făcut-o eu." (L. Blaga, OP, p. 387).

[*La* tua *bellezza è una poesia*// che non ho fatto io.]

(7) „Poeţii, toţi *poeţii sunt un* singur, ne-mpărţit, neîntrerupt *popor*." (L. Blaga, OP, p. 311).

[I poeti, tutti *i poeti sono un* solo, indiviso, ininterrotto *popolo*.]

(8) „Am întotdeauna impresia că aşa-zisul curaj *este* o noţiune foarte artificială." (G. Adameşteanu, *Intervista con Herta Müller*).

[Ho sempre l'impressione che il cosiddetto coraggio *sia* una nozione molto artificiale.]

(9) „Eu nu ştiu ce *înseamnă curaj*." (G. Adameşteanu, Intervista con Herta Müller).

[Io non so che cosa *vuol dire coraggio*.]

Noi non prendiamo in considerazione le strutture binarie generiche (6) nome-nome e ternarie generiche nome-verbo-nome (2.1., 2.3., 2.4.), perché non si possono far concordare sostantivi con sostantivi, pronomi con sostantivi, numerali con sostantivi, pronomi con numerali, pronomi con pronomi e numerali con

numerali, perché le „nozioni" non concordano con „nozioni**"** (Drașoveanu 1970: 308, Gruiță 1981: *passim*) e perché i sostantivi hanno categorie grammaticali deittiche, e gli altri nomi (il pronome e il numerale) si comportano in modo analogo a sostituti o a proforme del sostantivo. In queste situazioni seguiamo *il principio sintattico del non accordo tra i nomi*, già affermato nei nostri primi lavori (Secrieru 2001, 2007 ș.a) e riaffermiamo che tra i membri di queste strutture si produce una *variazione categoriale simultanea, totale,* cf.

i. *frică,* femminile, singolare N. vs *frică,* fem, sg. N;
frumseţea fem, sg. N. vs *poezie* fem, sg. N)
o *variazione categoriale simultanea parziale,* (cf.
ii.: *poeţii* masc. pl., N., vs. *popor* masc., sg., N.;
iii.: *curaj* masc. sg., N. vs. *noţiune* fem., sg., N.),
o *variazione categoriale simultanea zero,* cf.
iv. *ce* invariabile vs. *curaj* masc., sg. N.

A questo punto, un solo criterio tassonomico deve ancora essere messo in pratica sulle tre strutture: *il criterio del numero delle categorie grammaticali comuni delle due unità morfologiche che prendono parte all'accordo.* Faremo appello a esempi per osservare meglio il comportamento dell'accordo in funzione del criterio del numero delle categorie grammaticali comuni:

(1.) nome-aggettivo (aggettivo con quattro, tre o due forme flessibili, alcuni aggettivi pronominali:

(10) „Osteneşte-te-n amiază // să aduni *răsplată dreaptă*" (L. Blaga, OP, p. 283).

[Affaticati di giorno // per raddunare *il frutto giusto* del tuo lavoro.]

(2.) nome-verbo:

(11) „*Noi spunem*: am uitat." (M. Haar, HEO, p.237).
[*Noi diciamo*: abbiamo dimenticato.]

(12) „*Omul* ca atare este exterioritate." (M.Haar, HEO, p.240).
[*L'uomo* in sè è esteriorità.]

(13) Dar *nici unul*, *nici celălalt nu au* deloc interioritate." (M. Haar, HEO, p.240).
[Però *nè l'uno, nè l'altro* ha affatto interiorità.[24]]

(2.2). nome-verbo-aggettivo:

(14) „*E tristă luna* azi în Dacia [...]" (L. Blaga, OP, p. 446)
[*È triste la luna* oggi in Dacia.]

(15) „Departe, prin suflet, prin zare
Alb creşte din lac,
Deschis în tăcerea cea mare,
Un templu din veac." (T. Arghezi, V, p 272).

[24] In italiano l'accordo si fa al singolare, perche il verbo è al singolare.

[Lontano, nell'anima, all'orizzonte
Bianco si alza dal lago
Aperto nel grande silenzio,
Un tempio secolare.]
(16) „*Icoana* lor *e vie*, dar *sufletul defunct e*." (T. Arghezi, V, p 82).
[*La* loro icona *è viva*, ma *il loro animo è defunto.*].

1.2.1. La realizzazione dell'accordo in tre categorie grammaticali identiche

La realizzazione dell'accordo in *tre categorie grammaticali identiche*: di genere, di numero e di caso (la condizione quantitativo-categoriale), viene stabilita dal punto di vista morfologico tra le parti del discorso che possono imporre e ricevere tutte le tre categorie grammaticali di genere, di numero e di caso. Alla condizione corrispondono alcune delle strutture generiche (1.) nome-aggettivo, vero e proprio o convertito, esclusivamente con quattro forme flessibili e alcune delle strutture (2.2), nome-verbo-aggettivo, vero e proprio o convertito, però esclusivamente con quattro forme flessibili (condizione morfologica), cf. l'esempio presentato in (10). Quest'accordo grammaticale è un prototipo ed è marca assoluta del rapporto di subordinazione tra il nome e il suo attributo (condizione sintattica). Riteniamo che questa realizzazione sia l'espressione dell'*accordo assoluto* o *totale* che diventa l'archetipo di tutti gli altri tipi di accordo possibile. (la condizione terminologica). Questo permette anche una sottotassonomia in funzione alla prossimità rispetto al nome e può essere *immediato*, come nella struttura (1) o *mediato*, come nella struttura (2.2).

1.2.2. La realizzazione dell'accordo in due categorie grammaticali identiche

La realizzazione dell'accordo in *due categorie grammaticali identiche* è presente in due situazioni:

a. categorie grammaticali identiche di numero e di persona (la condizione quantitativo-categoriale). Dal punto di vista morfologico si stabilisce tra le parti del discorso che possono imporre e ricevere solo due categorie grammaticali di numero e di persona. Delle strutture generiche elencate più avanti corrispondono quella presentata in (2) nome-verbo, cf. le realizzazioni degli esempi (11) ed (12), dove il prototipo è stavolta la struttura pronome-verbo, perché solo il pronome possiede la categoria grammaticale della persona[25], cf. l'esempio presentato in

[25] Non possiamo assimilare qui il sostantivo con la terza persona, per due motivi, la qualità categoriale della persona non è ammessa per il sostantivo che non ha realizzazioni opponenti, e la sostituzione del sostantivo con il pronome è un falso argomento, dato che la sostituzione come procedimento sintagmatico e paradigmatico parte dal sostantivo verso altre proforme e non inversamente.

(11). L'esempio del (12). è invece un esempio di *accordo analogo*, mentre la struttura (13) è un'eccezione, i due nomi al singolare, senza avere la categoria deittica della persona, non impongono nè il numero e neanche la persona del verbo che in questo caso è alla III-a persona plurale. La struttura è identificata in lingua romena, essendo un esempio di logicismo che eccede i rigori formali grammaticali, perché è basato sull'operazione logica dell'analogia[26] (la condizione morfologica). Quest'accordo sintattico [cf. l'esempio del (11).] è marca assoluta dell'rapporto di subordinazione formale tra nome e verbo, però è considerato a causa della stessa analogia, in realtà, una metaanalogia, un rapporto sintattico di inerenza tra soggetto e predicato (la condizione sintattica). Riteniamo questo rapporto l'espressione di un *accordo parziale* perché il verbo non può ricevere anche la categoria grammaticale di genere, la situazione della voce passiva essendo una speciale (vedi *infra*), e il verbo che presenta la categoria della persona non la riceve direttamente dal sostantivo, ma gli è imposta in modo forzato, mentale, sempre dall'analogia (la condizione terminologica).

b). *categorie grammaticali identiche di genere e di caso*

Qui prendiamo in esame alcune realizzazioni che corrispondono alla struttura (1). nome-aggettivo, rispettivamente gli aggettivi con 3 forme flessibili, che presentano omonimia formale al pl., come nell'esempio *cal roşu – casă roşie - cai /case roşii (cavallo-rosso*-casa rossa-cavalli rossi-case rosse, gli aggettivi con due forme flessibili, come nell'esempio *câmpie / pom verde – câmpii / pomi verzi (pianura /albero verde – pianure/alberi verdi),* che si comportano allo stesso modo come il plurale degli aggettivi con tre forme flessibili. Di conseguanza, gli aggettivi con tre forme flessibili si sottomettono a due classificazioni. Per le forme al singolare, parliamo di accordo grammaticale *assoluto* o totale *immediato*, come nella struttura (1). o *mediato*, come nella struttura (2.2). Per il plurale degli aggettivi con tre forme flessibili e per il singolare e il plurale degli aggettivi con due forme flessibili parliamo dell'espressione *accordo parziale,* perché tutti questi concordano in genere e caso, ma non in numero.

1.2.3. La realizzazione dell'accordo in quattro categorie grammaticali identiche

Una situazione particolare è la struttura nome-verbo alla voce passiva, cf. l'esempio

(17) *Cartea este citită* de noi.

[*Il libro è letto* da noi],

[26] Ovviamente, questa struttura non è la sola eccezione (cf. supra *Singur a mărturisit*. [*Lui stesso ha confessato*]), che richiede una discussione particolare. Il nostro interesse in questo lavoro è di imporre un nuovo criterio tassonomico e di evidenziare su questa base il carattere categoriale del meccanismo dell'accordo.

dove l'accordo è realizzato attraverso *quattro categorie grammaticali identiche*: di persona e di numero al livello del verbo ausiliare e di genere e di numero al livello del verbo di base al participio. Il fatto che questo accordo si realizza in modo simultaneo al livello di due unità morfologiche considerate come un'unità ed è una condizione necessaria e sufficiente per attualizzare la voce passiva, lo raccomanda come una situazione che deve essere commentata diversamente. Quest'accordo è sintattico ed è la marca del rapporto di inerenza, quindi si può parlare di una situazione di *doppio accordo simultaneo*.

1.2.4. Il non-accordo sintattico

Qui prendiamo in considerazione la differenza di realizzazioni che corrispondono alla struttura (1) nome-aggettivo, rispettivamente gli aggettivi con una forma flessibile, che presentano omonimia formale di genere, di numero e di caso, aggettivi considerati invariabili. L'accordo è mimetico, ma basta per la realizzazione dell'accordo sintattico di subordinazione.

Sempre qui viene inserita qualsiasi combinazione del nome con il verbo a modi impersonali o con altre parti del discorso inflessibili: l'avverbio, l'interiezione ecc. cf. le strutture

(18) *Stînd ploaia* noi am putut pleca spre casă.

[*Cessata la pioggia*.[27] siamo potuti tornare a casa.]

(19) *A începe* acum *ploaia* nu e ceea ce îmi doresc.

[*Che inizi a piovere* ora non è quello che desidero.][28]

(20) *Aşa ploaie* nu am mai văzut.

[Non ho mai visto una *pioggia del genere*.][29]

Si può notare che neanche queste strutture si sottomettono all'accordo, ma fanno parte dal sistema di opposizioni interne della categoria grammaticale di accordo, tramite comutazioni paradigmatiche che possono determinare che „i pezzi" comutati si trovino in posizioni basate sull'accordo, ma possono subire trasformazioni periferiche di questo tipo in cui l'accordo sia soppresso, anche se la struttura sensibilmente modificata, continua a funzionare, in base all'analogia.

Conclusioni

Pragmasemanticamente, l'accordo è l'espressione del rapporto linguistico deittico – anaforico.

Morfologicamente, solo le combinazioni tra le tre classi morfologiche, sostantivo, aggettivo, verbo si basano sull'accordo.

[27] In italiano si usa il participio passato e non il gerundio: **Cessando la pioggia/Cessata la pioggia*

[28] In italiano appare una differenza strutturale: si usa il modo congiuntivo; in romeno si può usare il verbo all'infinito. .

[29] Var. Non ho mai visto una *simile pioggia/una pioggia del genere*

Strutturalmente, l'accordo è una norma a finalità sintattica, fatto confermato dalla realtà che l'accordo è il solo meccanismo che possa generare un'unità sintattica, cioè non esiste frase o periodo dove non è presente l'accordo. I rapporti sintattici che hanno come marca l'accordo sintattico sono il rapporto sintattico di subordinazione e il rapporto sintattico di inerenza. Le funzioni sintattiche generate dai rapporti sintattici basati sull'accordo sono esclussivamente attributi aggettivali (immediati e mediati), predicati verbali e cumulo di funzioni sintattiche espresse attraverso aggettivi.

Tassonomicamente e terminologicamente, l'accordo conosce cinque realizzazioni oppositive: l'accordo totale immediato o mediato (in tre categorie grammaticali), l'accordo parzialmente analogo (in due categorie grammaticali), l'accordo minimale (una sola categoria grammaticale), il doppio accordo simultaneo e il non-accordo.

Bibliografia selettiva

Diaconescu Ion, *Sintaxa limbii române*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995.

Drașoveanu D. D., *Un acord discutabil*, CL, XV, nr. 2, 1970, 307-311.

Gruiță, G., *Acordul în limba română*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1981.

Secrieru, Mihaela, *Nivelul sintactic al limbii române*, ed a II-a, Editura Sedcom Libris, Iași, 2007.

Secrieru, Mihaela, *Elemente de sintaxă sincronică comparată*, Editura Universitas XXI, Iași, 2000.

Secrieru, Mihaela, *Cumulul de funcţii sintactice în limba română („elementul predicativ suplimentar")*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2001.

Fonti letterarie

T. Arghezi, V = Tudor Arghezi, Versuri, *, Cartea Românească, 1985.

L. Blaga, OP = Lucian Blaga, *Opera poetică*, Editura Humanitas, 1995.

M. Haar, HEO = Michel Haar, *Heidegger şi esenţa omului*, traducere din franceză de Laura Pamfil, Editura Humanitas, 2003.

G. Adameșteanu, Interviu cu Hertha Müller = http://atelier.liternet.ro/articol/9225/Gabriela-Adamesteanu-Herta-Muller/Limba-romana-participa-la-limba-germana-in-care-scriu.html (10.02.2014)

Tendinţe de cercetare în lingvistica generală
Privire aplicată

Mihaela Secrieru
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi

The end of the last century, the '80s and the '90s have brought in lingusitics a new research trend, the cognitivism. The dissemination of this trend, as of any other, is being made in the academic space, among students, the future specialists. This premise reveals to be the motivation for which, specialists in romance linguistics, easpecially in Spanish linguistics, but also in general linguistics from the Nordic countries have collaborated for publishing a volume of studies applied to different grammatical issues, approached from a cognitive perspective. The salutary lead has guided us to read the material and to begin the dialogue with the ideas exposed by the authors.

Un specialist poate cerceta tendinţele dezvoltării lingvisticii generale actuale chiar şi investigînd preocupările lingviştilor care predau în centre universitare exnaţionale. Important să gasească o astfel de lucrare de sinteză în care să întrunească atributele definitorii de relevant sau actual în context. Lucrarea editorilor Susana S. Fernandez şi Johan Falk pe care o discutăm aici este o astfel de lucrare pentru că adună lucrări de sinteză a specialiştilor universitari din ţările nordice, Danemarca, Estonia, Finlanda, Islanda şi Norvegia. Volumul colectiv este structurat pe unsprezece capitole care acoperă teme cvasiomogene de lingvistică generală, de sintaxă a cazurilor, dar preponderent de morfologia verbului şi la concomitenţele sale. Justificarea unui asemenea demers lingvistic compozit este argumentată în *Prefaţa* lucrării unde se motivează interesul pentru fiecare temă abordată în volum, în primul rînd stînd noua abordare a analizei lingvistice dată de lingvistica cognitivă (pe de o parte considerată de autori consolidată deja, pe de altă parte considerată idem încă în faza fundamentării), şi de cercetările tot mai insistente în această direcţie. Într-o frază succintă, editorii lucrării subliniază cu acurateţe statutul actual al lingvisticii cognitive, cu limitele sale, dar şi cu oportunităţile sale hermeneutice, epistemologice şi didactice:

> „La Lingüística Cognitiva no tiene una doctrina unificada, sino que existen varias orientaciones que se ocupan de distintos aspectos del lenguaje. Sin embargo, estas tendencias comportan una visión básica del lenguaje y parten de una serie de supuestos comunes. Una convicción fundamental es que el lenguaje es una actividad intimamente relacionada con la mente humana y con los procesos cognitivos. Asi, la actividada de hablar y comunicarse no se puede desligar del ser humano, de su mondo de pensar, de sus conocimientos del mundo ni incluso

> de su cuerpo. El lenguaje no esta compuesto meramente de reglas grammaticales y una lista de vocabulario sino más bien de modos de conceptualizar sucesos, movimientos, calificaciones y relaciones temporales, para mencionar tan solo algunos aspectos"[1] (p. 9).

Remarcăm aici cîteva idei relevante care nu au fost acceptate pînă acum în lingvistica generală cu prea multă îngăduinţă, precum cea potrivit căreia lingvistica cognitivă pleacă în teoriile sale de la nişte presupoziţii. Evident, presupoziţiile nu sînt baze ştiinţifice de discuţii, dar atunci cînd lingvistica şi nu numai ea, ci toate ştiinţle umaniste erau şi sînt considerate ştiinţe speculative, în fond se admitea şi afirma tocmai acest lucru că ea pleacă şi de la presupoziţii pe eşafodajul cărora construieşte concepte şi supraconcepte. A doua idee pe care o discutăm este cea potrivit căreia limba nu este doar material structurat, vocabular şi gramatică, ci mişcare, calificative şi relaţii temporale etc., în sensul în care cognitivismul s-a dezvoltat. Poate nu era locul într-o prefaţă sau poate chiar aşa au dorit editorii să facă prezentarea acestui statut ştiinţific al cognitivismului, dar noi obervăm nişte accente postmoderniste ale oricărei ştiinţe de astăzi, cînd rigoarea la care încercau să acceadă structuraliştii (prin metode şi terminologie pentru a se delimita clar de alte interpretări şi pentru a valida însuşi termenul de ştiinţă) este acum abandonată în favoarea unei viziuni intepretative psihologico-raţionalo-semantico-relaţionale etc., fără grija preciziilor limitative. Teoretizările la care fac apel autorii capitolului întîi reorganizează substanţa clasică a lingvisticii generale, introducînd ca puncte forte noţiunile de „supoziţie", de exemplu „compromisul cognitiv" (descris structural la p. 18-19), principiul (de exemplu „principiul construal" p. 25), evenimentul (de exemplu „eveniment cognitiv" p. 26), spaţiul (de exemplu „spaţiu mental" p. 26), „focalizarea" (care aduce diferenţa dintre „figură" - vechea temă - şi „fond" - vechea remă - care nu este predicatul, ci alte noţiuni concurente, cum ar fi complementul direct, p. 29), şi „construcţia" (p. 32). Îndeosebi ultimele două, focalizarea şi construcţia, par a fi eminamente conceptele de forţă ale cognitivismului. Efortul autorilor, însă, de a eleva argumentat noua concepţie lingvistică ca pe o posibilitate hermeneutică exhaustivă şi autonomă în raport cu vechea cunoaştere şi descriere eşuează în secţiunea concluzivă, cînd

[1] Lingvistica cognitivă nu are o doctrină unificată, există doar diferite orientări care se ocupă de diverse aspecte ale limbajului. Totuși, există tendinţe care prezinta o viziune de bază a limbajului şi pornesc de la o serie de ipoteze comune. O convingere fundamentală este faptul ca limbajul este o activitate în strânsă relaţionare cu mintea umană şi cu procesele cognitive. Astfel, activitatea de vorbire si comunicare nu se poate detaşa de fiinţa umană, de felul său de a gîndi, de cunoştinţele sale despre lume şi nici de corpul său. Limbajul nu este compus doar din reguli gramaticale şi inventarul lexical, ci mai mult de modul de a conceptualiza fapte, evenimente, calificări şi realţii temporale, pentru a menţiona doar anumite aspecte [Traducerea noastră].

teoriile lingvisticii generale sînt reconsiderate ca fiind de fapt secular cognitiviste cf.:

> „[...] el lenguaje es parte integrante de la cognición humana general, con énfasis en la centralidad del significado para describir una lengua determinada, la estrecha relación entre el lenguaje y la conceptualización de escenas y relaciones, la noción de construcción como principal caracterización del conociemiento lingüistico adulto, y la importancia del uso en la adquisición del lenguaje"[2] (p. 35).

În capitolul al doilea, Uwe Kjær Nissen, reia problema fillmoriană a cazurilor ontologice aplicînd-o complementului direct prepoziţional şi complementelor dativale, pentru a surprinde caracterul prototipic al acestora. El raportează noţiunea de prototip la valenţele şi regimul verbelor, fiind considerate prototipice verbele care sînt bivalente, mediind o acţiune între un agent şi un pacient (p. 39). Ca şi în limba română, dativul cu *la* (*a* sp.), are specificităţi formale, dar aceste specificităţi sînt relevate în acest studiu ca fiind proprii doar relaţiei „vorbitor-animal" (cf. „relación hablante / animal" p. 44). În ce măsură se poate absolutiza această concluzie trebuie în opinia noastră, încă de investigat. Autorul ia în discuţie şi verbele trivalente în raport cu dativul, de fapt cu rolurile asociate dativului, experimentator, agent, pacient etc. (p. 50-52), dar şi situaţia determinărilor facultative, aşa-zisele situaţii de dativ posesiv şi de dativ etic (p. 53-57). În concluzia expunerii pare a avea loc o amalgamare terminologică, diferenţa dintre figură primară şi cea secundară nemaifiind atît de ferm conturată ca în introducerea studiului.

Triin Löbus şi Jukka Havu se ocupă de perifrazele verbale, care sînt conform definiţiei date de autori „la combinacion de un verbo auxiliar y un verbo principal en infinitivo, gerundo o participio[3]:

> „El poeta *empezó a recitar* sus poemas; Marta *esta trabajando*; Paco *ha dejado de fumar*. (p. 61).
> [„Poetul a început să recite poemele sale; Marta lucrează; Paco s-a lăsat de fumat."]

[2] [...] limbajul este parte integrantă a cognitivismului uman general, cu accent pe centrarea semnificaţiei pentru a descrie o limbă determinată, relaţia strînsă dintre limbaj şi conceptualizarea scenelor şi relaţiilor, noţiunea de construcţie ca o caracterizare principală a cunoaşterii lingvistice adulte şi importanţa utilizarii în achiziţia limbajului. [Idem]

[3] Combinaţia dintre un verb auxiliar şi un verb principal la infinitiv, gerunziu şi participiu" [*ibidem*].

În lingvistica românească, noţiunea de perifrază verbală este dată altei realităţi construite ex/verbal, adică şi cu alte părţi de vorbire, fiind o unitate lexicografică în primul rînd cu valoare morfologică şi apoi şi sintactic unitară: *a da de veste – a înştiinţa, a da foc - a incendia, a lua aminte – a observa* etc. În studiul de faţă, noţiunea de perifrază pare a fi o noţiune în principal sintactică, fiind descrisă ca o reuniune de două predicate, dar autorii o descriu din mai multe puncte de vedere, conform nivelelor limbii (vezi infra). Comparînd definiţia lingviştilor amintiţi cu cea a realităţii lingvisticii româneşti, atunci ar trebui să încadrăm aici structurile fixe sau *in absentia* de perfect compus, alcătuite dintr-un auxiliar şi un participiu, şi structurile libere sau *in praesentia,* teoretizate ca predicate complexe/compuse, alcătuite din verbe de modalitate şi infinitive sau structuri rare de tipul *continua cîntînd* sau *începea cîntînd* etc., perfect posibile în contexte ale limbii române naturale. Evident, definiţia de mai sus, aplicată în analiză conduce şi la alte realităţi cuantificabile terminologic diferit faţă de lingvistica românească, conform: „predicat principal" şi „predicat subordonat" (p. 62). Critica termenilor de faţă ar fi că termenul „predicat principal" este aproape tautologic, predicatul fiind o funcţie considerată unanim principală, iar cel de „predicat subordonat" este o contradicţie în termeni, o a treia critică fiind că fiind implicate două predicate, în baza principiului unicităţii şi a raportului 1:1, o propoziţie - un predicat, termenii perifrazei sînt/ ar trebui să fie în logica aceasta realităţi care aparţin la două entităţi sintactice diferite. Concesia noastră în această situaţie priveşte necunoaşterea istoriei şi a limitărilor terminologice ale lingvisticii spaniole, de unde şi încercarea noastră de a rămîne în limitele interpretării propuse de autori, deşi observăm unele dintre acestea converg spre ceea ce numim „predicat complex" (Dumitraşcu 1964: 59-64) sau la alţi autori „compus" (Hazy 1971). O sursă a acestor perifraze este auxilizarea unor verbe, denumită gramaticalizare, o universalie lingvistică, care acoperă doar o parte a realizărilor perifrastice, cealaltă nefiind încă gramaticalizată. După verbele de modalitate implicate, aceste perifraze verbale sînt clasificate în aspectuale şi temporale, (p. 64), statice şi dinamice, ultima clasificare conducînd şi la o reclasifacre a pedicatului, care este redefinit ca telic[4] sau atelic, după caracterul intrinsec durativ, momentan, fazal, final, prospectiv, rezultativ, continuu, temporal etc. al verbului (p. 66, 68, 81, 88, 95). Evident aceste clasificări compozite după criterii structurale şi semantice sînt suficient de heterogene, încît să nu fie nici riguros sintactice, nici riguros semantice, dar deşi de factură cognitivistă, coincid în linii prea accentuate cu vechile descrieri semanticiste prezente *passim* în lingvistica generală, tabelul sinoptic final confirmînd această observaţie a noastră.

[4] Verbele „telice" sînt cele care cer obligatoriu o determinare, de exemplu, prin excelenţă tranzitivele.

O problemă clasică şi nerezolvată în termeni fermi este şi cea a verbelor copulative, respectiv a conţinutului lor sintactic[5], problemă discutată de Johan Falk cu privire la două verbe care în limba spaniolă sînt „copulative" *ser/afi* şi *estar/a exista*. Aceste verbe sînt discutate pe baza caracteristicii comune a deficitului predicativ, prima caracteristică fiind cea care se referă la opoziţia dintre cele două verbe, deşi ulterior noţiunea de opoziţie este imediat înlocuită cu cea de distincţie (p. 99), dar tipul de distincţie/opoziţie avut în vedere, respectiv semantică, gramaticală etc. nu este total lămurit de autor. Ca şi în limba spaniolă, cele două verbe *ser/ a fi* şi *estar/ a exista,* sînt autosemantice în anumite contexte şi sinsemantice în altele, ceea ce nu pare a menţine ideea de opoziţie, iar caracterul tare sau adecvat şi caracterul moale sau discret (aici termenii ne aparţin) al încărcăturii semantice (p. 101) a acestor verbe nu este un bun punct de plecare în analiză. Clasicile distincţii cu complinirile circumstanţiale spaţiale sînt prezentate şi aici, deşi o simplă completare a acestor contexte schimbă total caracterul ferm al afirmaţiilor, cf.

„(13) El autobús esta aparcado frente al parco." (p. 102)
[Autobuzul este parcat în faţa parcului.]
vs. versiunea noastră completată:
El autobus está aparcado frente al parco, rojo.
[Autobuzul este parcat în faţa parcului, roşu.]

Dubla prezenţa simultană a celor două „mărci" sintactice, circumstanţialul spaţial „frente al parco" şi complinirea predicativă „rojo" răstoarnă teoria verbelor absolut copulative în context vs. absolut predicative în context, comutînd teoria de tip ori/ori într-una de tip şi/şi. Aceasta nu este singura observaţie care ameninţă clasica teorie a copulativităţii, următoarea distincţie fiind caracterul atributiv al determinărilor. Valoarea de caracteristică a unui nume comportată de deteminantul verbelor copulative în discuţie este una necontestabilă, dar deşi are potenţial teoretic ea este luată de autor doar drept punct de plecare, apoi abandonată în favoarea unor consideraţii supraconceptualizante de nivel semantic şi pragmatic. Credem că schimbînd planul gramatical cu unul semantic avem o inconsistenţă teoretică, chiar şi numai din perspectiva că atributul realizat după verbele copulative despre care vorbim este unul mediat şi nu imediat, ceea ce nu este enunţat aici. Apreciem că autorul ia în discuţie şi caracterul circumstanţial al determinărilor verbelor în discuţie (p. 111), dar concluzia logică că la nivelul funcţiilor postcopulative se realizează un sincretism sintactic, un cumul de funcţii sintactice este substituită de afirmaţia că „ser y estar unen predicados locativos y

[5] Folosim această sintagmă pentru caracterul ei de generalitate şi de precizie în acelaşi timp. Pentru o înţegere mai profundă a termenului vezi Secrieru 2009: 69.

atributivos a un sujeto”[6] (p. 121). Această concluzie este corectă din punct de vedere sintactic, dar nu în ordinea logică a expunerii, iar modul cum s-a ajuns la ea este unul eminamente semantic sau cognitivist.

Kåre Nilsson, Ingmar Söhraman, Santiago Villalobos şi Johan Falk discută aceeaşi problemă a verbelor copulative, dar cu privire specială la cele care conotează „schimbul”: *ponerse, volverse, hacerse, llegar a ser*, echivalente ale lui *become* din engleză sau *werden* din germană. Ele sînt considerate cu aceeaşi valoare copulativă ca *ser* şi *estar* din spaniolă, dar determinantul sintactic al acestor verbe copulative este denumit „complement predicativ” (p. 145). Exemplul ilustrativ este:

> „El paso *de tranguilo* a *nervioso*, de *pobre* a *rico*, de *estudiante* a *profesor”* (p. 145).
> [El trece *de la calm la nervi, de la sărăcie la bogăţie, de la student la profesor*].

Se observă din traducere că ceea ce se numeşte „schimb”[7] este un eventiv de tipul verbului „se înserează”, unde sensul verbului surprinde trecerea de la o stare la alta, în exemplul de mai sus trecerea fiind surprinsă nu analitic, ci sintetic. Nu credem însă că autorii reuşesc să convingă de existenţa unei funcţii sintactice distincte, ci aşa cum se va vedea mai departe ei se cantonează în morfologie şi indentifică cîteva verbe specializate pe care le numesc „los verbos de cambio”. Aceste verbe sînt descrise ai întîi la modul global prin capacitatea de a semnifica o mişcare „giratorie completă” sau „radicală” (p. 147), apoi sînt opuse verbelor *ser* şi *estar*, din punctul de vedere al tranzitivităţii (punct de vedere tradiţionalist), dar şi al proceselor transformaţionale (punct de vedere generativist), ultima abordare fiind individuală, respectiv fiecare verb din inventarul celor zece verbe este descris exhaustiv din perspectiva tuturor întrebuinţărilor sale, tranzitive şi/ori intranzitive (p. 153-168), dedusă din raţiunea sintactică a schimbărilor produse la nivelul subiectului, ori obiectului. Tabelul sinoptic de la sfîrşitul prezentării sintetizează toată descrierea anterioară.

Susana S. Fernadez discută despre construcţiile pasive în morfologia spaniolă, (p. reiterînd toate aspectele cunoscute ale opoziţiilor de formă şi de conţinut: activ-pasiv-reflexiv, ilustrate şi de imagini. Prezentarea este augmentată de o ilustrare sintetică a folosirii mărcii reflexive „se”, în diverse alte situaţii.

[6] *A fi* şi *a exista* sînt împreună predicate locative şi atributive ale unui subiect (ibidem).

[7] Nu credem însă că termenul „schimb” aici este propriu întrebuinţat. Ideea de „schimb” la nivelul teoriei sintactice româneşti a pătruns greu şi tîrziu[7], dar surprinde mai bine conţinutul sintactic denotativ al ideii de „schimb”, conform exemplului: A dat *bani pe cărţi*. Singurul aspect care apropie cele două exemple, spaniol şi românesc, este caracterul ternar al structurilor.

Ana Beatriz Chiquito abordează verbul din perspectivele modalităţii. Cadrul general al discuţiei este alcătuit din consideraţii privind enunţarea modalizantă de tip epistemic, deontic şi dinamic (cf. tabel p. 180), şi de corelaţiile cu expresiile modale cele mai uzuale din limba spaniolă referitoare la timp (p. 180) şi mod (p. 182) pentru verb, extinse la adverbe şi adjective (p. 186) şi aplicată pe situaţiile clare de structuri perifrastice verbale (p.187-195).

Jeroen Vandaele şi Mieke Neyens iau în discuţie un mod al verbului, subjonctivul, din perspectivă cognitivistă, dar şi didactică (cf. temele de reflecţie date studenţilor, p. 200, 202, 207-208, 209-210 ş.a.). Subjonctivul este descris cognitivist[8], ca fiind purtător de cinci sensuri descrise lexical (p. 198, 201) şi sintactic (p. 202 sqq). Tema este total acoperită, deşi conceptele cognitiviste novatoare sînt greu decelabile în raport cu cele tradiţionaliste.

Tot o temă de morfologie a verbului este tratată de Johan Falk care se ocupă de gerunziul adverbial. Pentru o încadrare clară a direcţiei demonstrative, autorul notează în preambul:

> „Se verá que las relaciones semánticas y lógicas entre el gerundio y el verbo u oración principal son de indole diversa. En general, se puede decir que el gerundio adverbial es una especie de comentario a lo que se afirma en la oración principal, indicando circunstancias simultáneas”[9] (p. 237).

Discursul este organizat plecînd de la formele gerunziale, prezentate opozitiv faţă de infinitiv şi participiu (p. 237), trecînd prin „spaţiul semantic” (p. 238, asupra cuia se revine), revenind la structuri şi valori morfologice, gerunziul perifrastric şi gerunziul adverbial” (p. 239), trecînd prin discutarea exemplelor prototipice de gerunziu cu funcţie de complement adverbial” (p. 240) şi discutînd şi aspectul conversional al gerunziului-adjectiv (p. 245), precum şi elemente de predicativizare a gerunziului prin subiect (246-250).

Erla Erlendsdóttir discută despre prepoziţii în limba spaniolă, problematica acestora fiind încadrată sub valoarea lor polisemantică (spaţială, temporală sau noţională, p. 261), o opinie nouă în contextul mai vechi al considerării prepoziţiilor drept cuvinte sinsematice. Expunerea este însoţită de numeroase exemple, 229, fiind una dintre cele mai aplicate studii din cadrul volumului, afirmaţia polisemantismului acestor părţi neflexibile de vorbire fiind astfel probată în varii contexte.

[8] Nouă ni se pare în vechea semantică sau drept conţinut denotativ.

[9] „Se va vedea că relaţiile semantice şi logice dintre gerunziu şi verb sau propoziţia principală sînt de origini diferite. În general, se poate zice că gerunziul de tip adverbial este un tip de comentariu la ceea ce se afirmă în propoziţia principală, indicînd circumstanţe simultane” (*ibidem*).

Problematica verbului este abordată şi de Alejandra Donoso în ultimul studiu al volumului, aceasta ocupîndu-se de verbele de mişcare. Fiind un domeniu explorat cognitivist de timpuriu, autoarea încearcă utilizarea terminologiei cognitiviste, dar în paranteze apar desori glosări şi echivalenţe cf. „una figura (normalmente el sujeto...) (p. 293). Inadvertenţa terminologică nu se mai repetă, însă. O bună parte a studiului este consacrată didactizării verbelor de mişcare şi comparării cu alte limbi.

Toate studiile prezente în volum au o bibliografie de final, dar nici un articol nu este scris cu indicarea exactă a autorului sau a surselor, justificarea fiind, se pare, una didactică, dar chiar şi aşa procedura nu este una deontologică, credem, invitînd studenţii la aceeaşi manieră de lucru şi redactare. În ceea ce priveşte factura abordării de tip cognitivist a volumului, ea poate fi verificată examinînd indicele de termeni de la sfîrşit (p. 311-317), care conţine un număr relativ mare de concepte sintactice, dar cele de factură cognitivsistă prin excelenţă, în opinia noastră sînt extrem de puţine.

Bibliografie

Cadierno, Teresa; Pedersen, Johan, *Introduccion a la Lingüística Cognitiva: Origines y postulados básicos*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 1.), p. 15-36.

Chiquito, Ana Beatriz, *La modalidad*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap.7.), p. 171-196.

Donoso, Alejandra, *Los verbos de moviemiento*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap 11.), p. 292-310.

Dumitrașcu, P., *În legătură cu predicatul multiplu și cel complex*, CL, IX, nr. 1, 1964, p. 59-66.

Erlendsdóttir, Erla, *Les preposiones del español*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap 10.), p. 261-292.

Falk, Johan, *Ser y estar como verbas copulativos;* în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 4.), p. 99-124.

Falk, Johan, *El gerundio adverbial*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 9.), p. 237-260.

Fernandez, Susana S., *Las construcciones pasivas*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 5.), p. 125-144.

Fernandez, Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014, 317 pag.

Hazy, Șt., *Analiza contextuală a predicativităţii (Predicatul compus şi cel condiţional***)**, (Rezumatul tezei de doctorat), 1971,Bucureşti.

Löbus, Triin; Havu, Jukka, *Perifrasis verbales,* în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 3.), p. 61-98.

Nilsson, Kåre; Söhraman, Ingmar; Villalobos, Santiago; Falk, Johan, *Verbos copulativos de cambio,* în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 6.), p. 145-170.

Nissen, Uwe Kjær, *El complemento directo preposicional y los complementos de dativo*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 2.), p. 37-60.

Secrieru, Mihaela, *Nivelul sintactic al limbii române*, Editura StudIS, Iaşi, 2009.

Vandaele, Jeroen; Neyens, Mieke, *El subjontivo y la mente*, în Fernandez Susana S.; Falk, Johan (eds.), *Temas de gramática española para estudiantes universitarios. Una aproximacion cognitiva y funcional*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014 (Cap. 8.), p. 197-236.

AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LXI, 2015
Studia linguistica et philologica in honorem Constantin Frâncu

Statutul lui *foarte*

Roxana Vieru
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi

Many grammarians consider the elements by means of which Romanian forms the degrees of comparison to be free (unbounded) morphemes. Some recent studies categorized them as adverbs with syntactic function in the text(s) where they occur. This article is a diachronic journey through the Romanian language meant to make us understand the behaviour of *foarte* across the ages and thus to decide in favour of one opinion or to come up with a new solution.

În literatura de specialitate, *foarte* apare interpretat mai ales ca marcă a superlativului absolut[1] al adjectivelor și adverbelor pe lîngă care apare. În această ipostază, rolul său este de a da indicii asupra faptului că fie calitatea desemnată prin adjective, fie circumstanța exprimată de adverbe este percepută ca fiind într-un grad foarte înalt (*foarte bun / bine*) sau foarte scăzut (*foarte puțin bun / bine*). Cele mai multe dintre opinii converg spre considerarea elementului lingvistic în discuție drept morfem-gramem care dezvoltă exclusiv sens gramatical. În *Gramatica* Academiei din 2005 se susține că „limita dintre mărcile

[1] Acesta este integrat în unele lucrări în clasa *gradelor de comparație* (a se vedea, de exemplu, *GA*$_1$, p. 125-133).

I. Iordan și Vl. Robu disting între *gradele de comparație* și *gradele de intensitate*; primele au ca formă de expresie sintagme deschise ce presupun relația adjectivului / adverbului pe de o parte cu regentul și, pe de altă parte, cu un termen de referință; cele din urmă se exprimă prin sintagme închise ce implică un singur raport sintactic. Avînd în vedere această disociere clar trasată, autorii consideră superlativul absolut ca fiind unul dintre gradele de intensitate (Iordan, Robu 1978 : 406-408).

Pentru D. Irimia, superlativul absolut este un grad al *comparației subiective* (aceasta din urmă fiind contrastată cu *comparația obiectivă*) (Irimia 2000 : 89-92).

Împotriva integrării superlativului absolut între gradele de comparație se declară Maria Manoliu Manea; lingvista susține că „el indică intensitatea maximă a calității, dar nu are valoare relațională și, sintagmatic, el se comportă ca orice grup format dintr-un adverb și un adjectiv” (Manoliu Manea 1971 : 200).

Georgeta Ciompec face o succintă prezentare a unor opinii, asupra acestui aspect, exprimate în diverse lucrări; autoarea indică printre susținătorii încadrării superlativului absolut în clasa gradelor de comparație pe Bernard Pottier și Gérard Moignet, iar între opozanți îi numește pe M. A. Henry, Maria Manoliu Manea și Ileana Vincenz (Ciompec 1985: 139-140). Domnia Sa integrează superlativul absolut între valorile intensității absolute (alături de pozitiv), care nu presupune termeni de comparație (*op. cit*., p. 144).

gramaticalizate ale gradelor de comparație și cele lexicale este convențională: chiar adverbe ca *foarte* sau *tare* pot fi interpretate ca intensificatori analizabili" cu funcție de circumstanțial cantitativ (*GALR*$_2$: 516). În *GBLR* este clar explicat *foarte* ca fiind înzestrat cu sens lexico-semantic deplin, astfel că el poate să formeze singur o unitate de tip sintactic, anume circumstanțialul cantitativ; observația este valabilă și pentru alte unități lexical independente cu care se construiesc diversele grade de comparație sau intensitate (*GBLR* : 216). Într-un articol anterior[2] am abordat problema superlativului în limba română veche arătînd prin ce procedee se construia și, în acel context, am numit elementele cu care se construiesc gradele de comparație „morfeme gramaticale" (mergînd pe direcția unora dintre gramaticile românești, pentru că nu interesau atunci disocieri precise de natură terminologică); abordarea acestui articol nu mai este aplicativă, ci teoretică, așa încît voi încerca pe această cale să fixez poziția lui *foarte* (în primul rînd, și, pe lîngă acesta, și a altor elemente de construcție a gradelor de comparație) în sistemul gramatical românesc, determinînd calitatea sa de morfem gramem sau de morfem lexem.

Problema interpretării lui *foarte* este mai complicată decît pare. Dacă privim din perspectivă diacronică, latina clasică își construia superlativul sintetic, în general, cu ajutorul unuia dintre sufixele *–issim-* (în cele mai multe dintre situații), *-rim-* sau *-lim-* (dacă tema era terminată în *r* sau în *l*); în rare situații, în loc de sufix se folosea prefixul *per*. Tot extrem de rar, cînd tema se termina într-una dintre vocalele *e*, *i* sau *u*, superlativul se construia analitic, cu *maxime*; în aceleași situații, comparativul se forma cu *magis*. În latina tîrzie s-au folosit și alte elemente pentru a reda superlativul[3] (nedisociat atunci în relativ și absolut): *bene*, *satis*, *super*, *valde*, toate adverbe la origine (cu excepția penultimului, care putea avea și valoare de prepoziție). Nu întîlnim nici o situație de superlativ latinesc cu strămoșul lui *foarte*[4], deci trebuie să ne imaginăm că acest adverb și-a dezvoltat

[2] *Superlativul în vechi texte românești*, în „Caietele Sextil Pușcariu", Actele Conferinței Internaționale „Zilele Sextil Pușcariu", Ediția a II-a, Cluj-Napoca, 10-11 septembrie 2015, ISSN 2393-526X (în curs de publicare).

[3] Vezi, pentru exemple și trimiteri bibliografice Manoliu Manea 1971 : 199.

[4] În multe dicționare (între care și cel al lui H. Tiktin) se arată că la originea cuvîntului românesc *foarte* stă latinescul *forte*, fără a se specifica despre care *forte* este vorba. Adverbul *forte* (conform *Dicționarului latin-român* al lui Gh. Guțu) înseamnă „din întîmplare" sau „poate", sensuri fără legătură cu cel al cuvîntului românesc. Pe de altă parte, consultînd același dicționar, se observă că semantismul adverbului românesc este în strînsă legătură cu adjectivul latin *fortis*, *forte* 1 „tare (fizic), solid, riguros, rezistent", 2 „tare (moral), curajos, neînfricat, energic". Așadar, etimonul adverbului românesc nu este adverbul latin corespunzător din perspectivă fonetică, ci un adjectiv prin care s-ar putea justifica și forma, și conținutul. Ar fi trebuit, totuși, să se indice ca etimon forma de masculin a adjectivului (*fortis*) și nu alta (de neutru). Cred, însă, că mulți dintre aceia care au precizat în dicționarele lor forma *forte* doreau să facă trimitere, de fapt, la adverb.

funcționalitatea pe care o are astăzi ceva mai tîrziu. El a trecut definitiv în clasa adverbelor într-o fază veche de dezvoltare a limbii române, ulterioară latinei populare unde apărea exclusiv ca adjectiv, dar anterioară românei literare vechi, unde îl înregistrăm aproape exclusiv cu valoarea de adverb. Faptul că *magis* era chiar și în stratul principal de limbă o marcă, un morfem gramatical, ne-ar îndreptăți să-i acordăm acum același statut lui *mai* (urmașul său în română) în sistemul gramatical, întrucît nici o modificare spectaculoasă nu s-a produs în decursul timpului în planul sintagmei comparativului. Situația lui *foarte* este total diferită de a elementului anterior discutat datorită istoriei sale, așa încît stabilirea statutului său presupune o analiză mai detaliată.

Ocurențe ale lui *foarte* în texte vechi românești (din secolul al XVI-lea și al XVII-lea) sînt în număr nu tocmai mare. El era acolo concurat de alte adverbe și locuțiuni adverbiale, precum *prea*, *mult* (un adverb destul de productiv, care reprezintă o moștenire din latina populară)[5], *vîrtos*, *tare*, *cu tot(ul)*, *fără număr*, *fără samă*, *fără măsură*. Cel mai puternic concurent era, însă, prefixoidul *prea-* (în contextul marcării de tip morfologic[6]), care este înregistrat atît în traduceri (nu doar din slavă, de unde l-a împrumutat româna, ci și din alte limbi), cît și în texte particulare[7].

Foarte este atestat în epoca veche a românei literare nu doar în asocieri cu adjective și adverbe, ci și cu verbe, într-un raport care pare să favorizeze pe cele

---

În *DER*, Al. Ciorănescu arată că la originea cuvîntului românesc stă un latinesc *forte* care are sensurile „puternic”, „tare” și, deși autorul nu se exprimă clar în favoarea adjectivului, reiese din descripție că despre el este vorba.

În *CADE* însă, A. Candrea și Ov. Densusianu notează că proveniența adverbului aici în discuție este adjectivul latin *fortis*, *forte* și că „glisajul” (de la o clasă lexico-gramaticală la alta) s-a produs pe terenul românei.

[5] Italiana, catalana, spaniola și portugheza au moștenit din latină modurile de formare a superlativului: atît cel sintetic cu *–issim-*, cît și cel analitic cu *multus*, *multum*: *molto bella*, *belissima* (it.); *molt sincer*, *sincerìssim* (cat.); *muy grande*, *grandísimo* (sp.); *muito delicado*, *delicadíssimo* (pt.). Franceza construiește superlativul absolut cu *très* (< prep. lat. *trans* „peste” – superlativul astfel construit este interpretabil ca „într-o măsură *peste* cea obișnuită”) (*très jolie*). Româna dezvoltă abia acum superlative în *–issim-* (ca forme neologice), iar pe cele cu *mult* aproape le-a pierdut.

[6] Valoarea de superlativ a unor adjective / adverbe reiese și din construcții mai ample, într-o marcare de tip sintactic: exclamații („*Cîtu e **dulce*** grumadzului mieu cuventele tale...!” – *Psaltirea Hurmuzaki*), unele sintagme genitivale cu substantivul regent repetat în poziția de determinant („a lui iaste slava şi ţinutul în ***veacii veacilor***” – *Codicele Bratul*), comparații clișeizate („***alb** ca zăpada*” – *Alexandria*), construcții cu propoziții consecutive („întunearece atîta ***dease**, cum să le poată pipăi*” – *Palia de la Orăștie*).

[7] A se vedea, pentru mai multe amănunte, articolul meu intitulat *Superlativul în vechi texte românești*, în „Caietele Sextil Pușcariu”, Actele Conferinței Internaționale „Zilele Sextil Pușcariu”, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, 10-11 septembrie 2015, ISSN 2393-526X (în curs de publicare).

din urmă: „*ocărî* ***foarte*** Izdrail" (*Psaltirea Voroneţeană*), „învăţa-me în dzisele tale ce *iubiiu* ***foarte***" (*Psaltirea Scheiană*), „eu ***foarte*** *m-am bucurat*", „***foarte*** i *se rupe* inema de fecioru-i" (Coresi, *Carte cu învăţătură*), „tu cu nuşii ***foarte*** *te dezmierdai*" (*Codex Sturdzanus*), „*bucuraiu-me* ***foarte***", „*mulţia-se* cu numărul ucenicii întru Ierusalim ***foarte***" (*Codicele Bratul*), „*se* ***foarte*** *mîhni*" (Moxa, *Cronica universală*), „***foarte*** *s-adîncară* gîndurile tale" (Dosoftei, *Psaltire denţăles*) etc. Atunci când determină un verb, *foarte* are sens lexical deplin (este, în consecinţă, un morfem lexem) şi are funcţie sintactică de circumstanţial cantitativ.

O situaţie aparte o constituie apariţia lui *foarte* adjectival pe lîngă substantiv, ca în următorul fragment din *Psaltirea Scheiană*: „Tremise Duhul său şi coperi ei marea pogîrzniră ca plumbul într-o *apă* ***foarte***" (*Exodul*, 15:10). În *Psaltirea slavo-română* a lui Coresi pasajul este reprodus aproape întocmai: „Tremise Duhul său şi coperi ei marea cufundară ca plumbul întru *apă* ***foarte***". Cercetînd *Palia de la Orăştie* se poate observa că în acelaşi verset traducătorii au optat pentru adjectivul *putearnică*: „Suflă vîntul tău şi acoperi pre ei marea şi se afundară ca plumbul în *putearnică apă*". Am putea considera folosirea lui *foarte* cu valoare adjectivală în textul rotacizant (despre care s-au emis şi ipoteze că ar fi fost scris înainte de secolul al XVI-lea) o reminiscenţă din stadii mai vechi de limbă, dovadă că această valoare nu s-a limitat la limba latină, ci i-a depăşit graniţele. În textul coresian era firesc să-l găsim, avînd în vedere faptul că diaconul şi-a întocmit *Psaltirea* bazîndu-se pe variantele româneşti mai vechi. *Palia* este un text scris mai tîrziu în primul secol de scriere românească şi nu are legătură de filiaţie cu textele pomenite anterior, astfel că el nu mai conservă nimic din amintirea vechii valori a lui *foarte*. Fiind adjectiv în cele două *Psaltiri*, din nou un morfem lexem, el ocupă în sistemul gramatical o poziţie sintactică de atribut.

Dacă în trecut nu apărea la fel de des ca astăzi şi nici nu era un determinant constant al adjectivelor şi adverbelor, putem observa cum creşte frecvenţa lui *foarte* în texte pe măsură ce ne apropiem de secolul al XXI-lea şi cum tendinţa este de a-l întîlni din ce în ce mai des pe lîngă clasele lexico-gramaticale pe care nu le însoţea în mod obişnuit.

Astăzi îl asociem mai rar cu verbe. Unii autori de dicţionare (între acestea şi *MDA*) consideră că ele ar avea caracter popular (S-a ***foarte*** *supărat*.) sau ironic (Îţi ***foarte*** *mulţumesc*.). Pus în relaţie cu verbe (*m-am foarte bucurat, m-a foarte apreciat, m-am foarte săturat, m-am foarte mirat, m-am foarte resemnat*[8]), *foarte* are rolul pe care *tare* sau *mult* l-ar îndeplini, adică e adverb de mod în poziţie sintactică de circumstanţial. Nu este vorba aici de un adverb subînţeles folosit la superlativ absolut; dacă ar fi aşa, atunci am putea spune şi *S-a cel mai supărat.*

[8] Asemenea construcţii se folosesc din ce în ce mai des în vorbirea curentă, deşi norma nu le recomandă. Numeroase surse se pot identifica în mass media (sursă principală: Internet).

sau *Îți cel mai mulțumesc.*, or asemenea enunțuri nu pot fi reperate. Punînd față în față pe *foarte* și pe *mai* se observă că primul, spre deosebire de cel de-al doilea, e un morfem independent, care nu cere prezența unui alt morfem independent[9].

În cazul verbelor la supin însoțite de *foarte*, se poate spune că ele se comportă asemenea adjectivelor provenite din participii și ca atare sînt percepute ca gradabile: E ***foarte** de temut*. sau E ***foarte** de înțeles*.

Mai des se întîmplă ca *foarte* să apară în vecinătatea unor substantive decît în preajma verbelor. Unele (extrem de puține) sînt substantive ai căror referenți reprezintă simbolul unei însușiri sau al unei înmănuncheri de însușiri; o propoziție precum E ***foarte** copil*. poate fi interpretată în felul următor: „e o persoană adultă cu comportament / gîndire / fizic de copil”. Rolul lui *foarte* în acest caz este de a arăta măsura intensității caracteristicii exprimate metonimic prin substantivul *copil* și valoarea sa este aceeași ca în cazul în care ar determina un adjectiv sau un adverb[10].

Cele mai multe dintre substantivele care pot fi determinate de *foarte* reprezintă expresii ale unor stări (fizice sau psihice): Mi se face / Mi-e ***foarte** foame / sete / somn / frică / teamă / groază / lehamite / lene / silă / greață / scîrbă / milă / dor / rușine / ciudă / poftă / frig* ... Sînt în această situație și unele substantive care denumesc fenomene ale naturii: E ***foarte** dimineață / întuneric*... Cuvintele din poziția finală a structurilor indicate sînt într-adevăr substantive, care pot primi determinanți și de tip morfologic (articole – doar din categoria nehotărîtelor), și de

[9] Nu înțeleg *independența* în sensul pe care îl dă termenului glosematica, ci percepția este una cu deschidere mai largă. După L. Hjelmslev, nu există părți componente ale vorbirii care să aibă independență. “None of the minimal entities, nor the roots, have such an «independent» existence that they can be assigned a lexical meaning. But from the basic point of view we have assumed — the continued analysis on the basis of functions in the text — there exist no other perceivable meanings than contextual meanings; any entity, and thus also any sign, is defined relatively, not absolutely, and only by its place in the context. From this point of view it is meaningless to distinguish between meanings that appear only in the context and meanings that might be assumed to have an independent existence, or — with the old Chinese grammarians — between «empty» and «full» words. The so- called lexical meanings in certain signs are nothing but artificially isolated contextual meanings, or artificial paraphrases of them. In absolute isolation no sign has any meaning; any sign-meaning arises in a context, by which we mean a situational context or explicit context, it matters not which, since in an unlimited or productive text (a living language) we can always transform a situational into an explicit context. Thus we must not imagine, for example, that a substantive is more meaningful than a preposition, or a word more meaningful than a derivational or inflexional ending. When comparing one entity with another we may speak not merely of a difference in meaning but also of different kinds of meaning, but concerning all such entities we may speak of meaning with precisely the same relative right.” (Hjelmslev 1969 : 45).

[10] Se poate spune și *X e mai copil / mai puțin copil decît Y*.

tip sintactic (atribute exprimate prin adjective propriu-zise extrase doar din categoria calificativelor): Mi-e *o* greață *teribilă*., Mi-a fost *o* frică *extraordinară*., Mi-e *o* foame *de lup*. E *un* întuneric *pătrunzător*. etc. Ele sînt considerate, din punct de vedere sintactic, drept subiecte ale verbului predicativ *a fi* (cu sens existențial); s-a pus, totuși, problema interpretării lor ca nume predicative pentru că structuri ca *mi-e foame* pot fi puse în paralel cu *mi-e rău* în care adverbul *rău* este nume predicativ (vezi *GALR*$_2$: 349). Se pune întrebarea dacă nu cumva *foarte* e adjectiv, continuare a lui *fortis*, *forte* din limba latină și în această situație atașarea lui de un substantiv ar fi perfect îndreptățită. Pentru a proba teoria ar trebui analizate dovezile scrise din epoci trecute[11]. În textele vechi românești aceste substantive nu apar niciodată cu un astfel de determinant: „nu lă fu *milă*" (*Psaltirea Hurmuzaki*), „nu mi-e *frică*" (*Psaltirea Scheiană*), „vă e *frică* de Dumnezeu" (Coresi, *Psaltirea slavo-română*), „nu-i e *frică* de rușine" (*Floarea darurilor*), „afară mare *frig* iaste" (*Codex Sturdzanus*), „le va fi *greață* eghipteanilor a bea apa aceii ape curgătoare"[12] (*Palia de la Orăștie*), „fie-vă *frică*!", „de-i iaste *seate*, adapă-l pre el", „nu-m va fi *greață*" (*Biblia de la București*), „a ceare *rușine* mi-e" (Antim Ivireanul, *Evanghelie*). Deci *foarte* nu are natură adjectivală. Și totuși, sînt atestate în textele de la începutul perioadei literare, destul de des, construcții în care substantivele sînt determinate adjectival (prin diverse adjective calificative sau pronominale nehotărîte din categoria cantitativelor): „cădzu *frigu ... nu puținu*" (*Codicele Voronețean*), „nice soarele, nice stealele iviră-se ... e *frigu nu puținu* spre zăceare" (*Codicele Bratul*), „cu *silă mare* fiind", „*frig ... nu puțin*" (Coresi, *Apostolul*), „*multă scîrbă*" (Coresi, *Carte cu învățătură*), „cu *... mare frică ...* pomeniți" (Coresi, *Molitvenic*), „cădzu cu *milă mare*" (*Codex Sturdzanus*), „cu *frică mare*" (*Pravila ritorului Lucaci*), „de *multa pohtă* ce are" (*Floarea darurilor*), „cade *groaznică frică* preste oameni" (*Biblia de la București*), „s-au făcut *frică mare*" (Antim Ivireanul, *Evanghelie*). Am descoperit și un fragment în care substantivul este determinat de o structură de tip analitic cu care astăzi formăm superlativul: „a lui *milă fără măsură*" (Coresi, *Liturghier*); avînd în vedere relaționarea cu celelalte fragmente, natura acestei structuri poate fi ușor interpretată ca adjectivală (locuțiune adjectivală cu sensul „incomensurabilă"). Care este, totuși, natura lui *foarte* pe lîngă substantive ca *foame*, *frică* etc.? Dacă facem o comparație cu alte limbi romanice, putem observa că româna are un tipar de construcție similar doar cu al francezei, adică prin asocierea substantivelor de stare cu termenul folosit la gradarea adjectivelor și adverbelor: J'ai *très faim*., J'ai *très soif*. Cum modelul latin nu poate fi luat în

[11] Este just că absența unor relații de determinare între *foarte* și un substantiv în texte scrise nu înseamnă neapărat că ele nu existau în vorbire. Prezența lor ar certifica, în schimb, folosirea lor în trecut.

[12] În româna veche, *greață* nu avea doar sensul pe care îl are astăzi. Cel mai des era folosit cu sensul de „greutate, apăsare".

calcul pentru că nu există evidențe ale continuității, după cum am arătat mai sus (natura adjectivală ar fi fost susținută doar de descendența sa directă din *fortis*, *forte* latin, fără amestecul conversiunii; or, această teorie nu se susține) și cum româna a suferit o influență puternică din partea limbii franceze (în a doua parte a epocii literare), aș tinde să susțin o influență din partea limbii surori. În acest caz, *foarte* este adverb, atras din structura superlativului după modelul din limba-sursă (după cum spunem *mi-e foarte rău*, punînd adverbul de stare la superlativ, la fel s-a putut atașa unui substantiv ca *foame* un adverb *foarte* pentru a arăta intensitatea maximă a stării exprimate aici nominal); este plauzibilă interpretarea unei gradări a stărilor înseși, care pot să fie resimțite în grade diferite pînă la forma acută. Nu este cu totul exclusă varianta unor structuri eliptice, cu adjectiv suprimat dintr-o structură superlativă de tipul *mi-e o foame foarte mare* (s-a observat cum substantivele discutate aici erau în mod obișnuit însoțite, în trecut, de un adjectiv ce putea fi vizualizat cu diverse grade de intensitate), exprimat rămînînd doar adverbul *foarte*. În fine, substantivele de stare pot fi gîndite în paralel cu adjectivele corespunzătoare (*foame – înfometat*, *sete – însetat*, *frică – înfricoșat* etc.); la nivel de conținut, e posibil ca, la un moment dat, adjectivele să fi fost considerate într-un anumit grad de intensitate și apoi, de la structuri de forma *eu sînt foarte înfometat* să se fi ajuns, prin reorganizare, la o structură *mi-e foarte foame* (cu persoana întîi în rol de experimentator și cu același verb *a fi*). Oricare ar fi fost evoluția sintagmelor, *foarte* are același rol alături de astfel de substantive ca acela pe care îl are alături de adjective și adverbe[13].

Rămîne de stabilit statutul lui *foarte* pe lîngă adjective și adverbe, pentru că majoritatea situațiilor prezentate anterior depinde de această interpretare.

Adverbul *mai*[14] din sintagma comparativului are conținut lexical foarte slab, „(ceva) în plus"; el e aproape complet gramaticalizat, dovadă fiind și faptul că nu poate fi înlocuit prin sinonime și nu își poate schimba poziția în raport cu adjectivele sau adverbele pe care le determină. *Foarte*, în schimb, are un conținut lexical destul de pronunțat; pe de o parte se mai resimte încă (deși extrem de puțin) sensul său din latină, „tare, puternic, cu forță...", iar pe de altă parte se observă că vorbitorii îi găsesc numeroase sinonime (tot din rîndul adverbelor sau dintre locuțiunile adverbiale), precum *tare*, *mult*, *grozav de*, *teribil de*, *extraordinar de* etc. Mai mult, un lexem ca *foarte* nu ar trebui să fie pus în aceeași categorie cu morfeme gramaticale independente ca *să* (din construcția conjunctivului), *a* (prepoziția infinitivului sau cea cu care se construiesc genitive și acuzative), *pe* (prepoziția care introduce complementul direct) care sînt vide din

[13] Mulți vorbitori de limbă română nefilologi resimt ca pe un superlativ structuri de tipul *Mi-e foarte foame.*, ca drept dovadă faptul că, mai nou, se poate auzi și *Mi-e mai foame acum (decît acum o oră). Cel mai foame mi-a fost atunci cînd...*

[14] În latină era adverb cu sens cantitativ.

perspectiva conținutului noțional și care au funcție exclusiv relațională în planul textului.

D. Irimia distingea în cadrul cuvîntului o parte constantă și una variabilă, prima fiind înzestrată cu sens lexical și sens lexico-gramatical, a doua exclusiv cu sens gramatical (Irimia 2000 : 22 sqq.); cum *foarte* (și asemenea lui și alte elemente de construcție a superlativului absolut) are oarecare sens lexical (deși la *mai* este mai slab conturat) și are și sens lexico-gramatical (de gradul al doilea – conform teoriei lui D. Irimia), se poate încadra între morfemele lexeme[15]. Revăzînd definițiile morfemului în înțelegerea diverselor curente lingvistice, așa cum sînt ele prezentate în *Dicționarul de științe ale limbii* (vezi *DȘL* – la *morfem*) se constată că *foarte* nu se poate încadra în clasa morfemelor gramem. Avînd în vedere disocierea pe care o face M.-D. Glessgen între lexeme și grameme, se observă că *foarte* nu satisface o caracteristică de bază a gramemelor: nu exprimă relații între diferite funcții sintactice (Glessgen 2014 : 254 sqq.).

Georgeta Ciompec disociază elementul *foarte* de alte elemente cu care se construiește superlativul absolut (de tipul *tare*, *extraordinar de* etc.), pe primul considerîndu-l gramem, pe celelalte modalități lexicale de redare a intensității maxime. Încercînd să nege calitatea de adverb a lui *foarte*, lingvista supune elementul luat în discuție la proba propusă de L. Hjelmslev și arată că el este, în primul rînd, exclus din contextul diagnostic al adverbului; am văzut, însă, mai sus, că el poate apărea și astăzi singur pe lîngă verb, cum apărea și în trecut[16]. În al doilea rînd, este negată capacitatea de permutare: între *foarte* și lexemul determinat nu se poate intercala altceva (ceea ce este adevărat), iar poziționarea sa postadjectivală sau postadverbială nu este una obișnuită (dar ea totuși apare).

În consecință, avînd în vedere originea cuvîntului, evoluția sa în timp (trecerea de la o clasă lexico-gramaticală la alta), comportamentul său în diverse faze de dezvoltare a limbii române, sensul său, precum și interpretarea sa în raport cu diverse definiții, consider că *foarte* (și celelalte elemente de construcție a superlativului absolut) ar trebui integrat în rîndul morfemelor lexem (care îndeplinesc, în planul propoziției, rol de circumstanțial cantitativ). *Mai* (și *cel mai* odată cu el), în schimb, ar trebui considerat morfem-gramem. Este posibil ca și *foarte* să se gramaticalizeze total în vremea ce vine, pierzîndu-și orice urmă (ce poate fi conștientizată) de sens și să devină un simplu morfem gramem.

Bibliografie:

Lucrări de referință

[15] Denumire regăsită în terminologia multora dintre lingviștii români. *Plerem* – în terminologia glosematicii (vezi *DȘL*).

[16] După cum pare la prima vedere, frecvența sa este din ce în ce mai crescută.

Bidu-Vrănceanu, Angela; Călăraşu, Cristina; Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana; Mancaş, Mihaela; Pană-Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira, 2005 [= *DȘL*]

Candrea, I. A., Densusianu, Ov., *Dicționarul etimologic al limbii romîne*, București, Atelierele grafice SOCEC & COMP., SOC. ANONIMĂ, 1907 [= *CADE*]

Ciompec, Georgeta, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985

Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I. O., 2002 [= *DER*]

Dimitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Iași, Editura Institutul European, 1999, 2002

Glessgen, Martin-Dietrich, *Lingvistică romanică. Domenii și metode în lingvistica franceză și romanică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014 [traducere de Alexandru Gafton]

Gramatica limbii române, București, Editura Academiei Române, 2005 [vol. I și vol. al II-lea] [= *GALR*]

Gramatica limbii române, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963 [ediția a II-a, vol. I și vol. al II-lea] [= *GA*]

Guțu, Gheorghe, *Dicționar latin – român*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 2003

Hjelmslev, Louis, *Prolegomena to a Theory of Language*, Madison, Milwakee and London, The University of Wisconsin Press, 1969

Iordan, Iorgu; Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978

Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 2000

Manoliu Manea, Maria, *Gramatica comparată a limbilor romanice*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971

Mic dicționar academic, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010 [vol. 1 A-Me] [= *MDA*]

Pană Dindelegan, Gabriela (coordonator); Dragomirescu, Adina; Nedelcu, Isabela; Nicolae, Alexandru; Rădulescu Sala, Marina; Zafiu, Rodica, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010 [= *GBLR*]

Scriban, August, *Dicționaru limbii românești*, Iași, Institutu de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939 [ediţiunea întîia]

Tiktin, H., *Dicționar român-german*, București, Imprimeria statului, 1911 [vol. II D-O]

Vieru, Roxana, *Superlativul în vechi texte românești*, în „Caietele Sextil Pușcariu”, Actele Conferinței Internaționale „Zilele Sextil Pușcariu”, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, 10-11 septembrie 2015, ISSN 2393-526X (în curs de publicare)

Surse

Antim Ivireanul, *Evanghelie*, Snagov, 1697, aflată sub cota BAR, Filiala Iași – RV IV-12

Apocriful Iorga, ms. rom. BAR 1764, f. 176 r.- 180 v.

Biblia de la București (1688) aflată sub cota BAR – CRV 86

Cele mai vechi cărți populare în literatura română. Vol. I. *Floarea darurilor*, text stabilit, studiu filologic și lingvistic, glosar de Alexandra Moraru. *Sindipa*. Text stabilit,

studiu lingvistic și filologic, glosar de Magdalena Georgescu. București, Editura Minerva, 1996

Cele mai vechi cărți populare în literatura română. Vol. XI. *Alexandria*: *cea mai veche versiune păstrată*, studiu introductiv, ediție și glosar de Florentina Zgraon. București, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2006

Codex Sturdzanus, studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Gheorghe Chivu. București, Editura Academiei Române, 1993

Codicele Bratul, ediție de text de Alexandru Gafton, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2003

Codicele Voronețean, ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Editura Minerva, 1981

Coresi, *Pravila*, în *Texte românești din secolul al XVI-lea*, I. *Catehismul lui Coresi*, II. *Pravila lui Coresi*, III. *Fragmentul Todorescu*, IV. *Glosele Bogdan*, V. *Prefețe și prologuri*, ediții critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, coordonator Ion Gheție, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982

Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, ediție de Sextil Pușcariu, Alexie Procopovici, București, Ed. Atelierele Grafice Socec & Co., 1914

Dosoftei, *Psaltirea de'nțăles*, text stabilit și studiu lingvistic de Mihaela Cobzaru, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007

Mihail Moxa, *Cronica universală*, ediție critică însoțită de izvoare, studiu introductiv, note și indice de G. Mihăilă, București, Editura Minerva, 1989

Palia de la Orăștie. 1581-1582, ediție îngrijită de Viorica Pamfil. București, Editura Academiei R.S.R., 1968

Pravila ritorului Lucaci, text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, București, Editura Academiei, 1971

Psaltirea Hurmuzaki, vol. I, studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu, București, Editura Academiei Române, 2005

Psaltirea Scheiană (1482), tomul I, publicată de Prof. I. Bianu. Textul în facsimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577), Bucuresci, edițiunea Academiei Române, 1889

Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și 1589, text stabilit, introducere și indice de Stela Toma, București, Editura Academiei R.S.R., 1976

Psaltirea Voronețeană – ms. rom. 693

Tetraevanghelul tipărit de Coresi: Brașov 1560-1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicești, 1574, ediție de Florica Dimitrescu, București, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1963

Texte de limbă din secolul XVI reproduse în facsimile îngrijite de I. Bianu, membru al Academiei Române. *IV. Lucrul Apostolesc. Apostolul tipărit de diaconul Coresi la Braşov în anul 1563*, București, Tiparul «Cultura Națională», 1930

Recenzii

JUKKA HAVU, *La constitución temporal del sintagma verbal en el español moderno*, Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia, Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Sarja-ser. Humaniora, nide / tom. 292, 1997, 363 p.

Profesorul Jukka Havu de la Universitatea din Helsinki porneşte în studiul său consacrat sintagmei verbale în spaniola modernă de la ipoteza potrivit căreia sistemul verbal spaniol este o structură complexă, ale cărei elemente componente se articulează pe diverse nivele, după un principiu ierarhic. Scopul prezentului volum constă în identificarea şi delimitarea elementelor constitutive ale diferitelor nivele într-o manieră suficient de clară, de precisă încît acestea să poată fi considerate ca unităţi independente, a căror superpoziţionare produce imaginea temporală definitivă. „Structura temporală" sau „imaginea temporală" înglobează toate acele mecanisme temporale şi aspectuale care contribuie la fixarea în timp a unei anumite situaţii şi la determinarea caracterului său temporal intern. Este vorba, aşadar, de un sistem ierarhic care se sprijină pe mai mulţi factori şi care este prezent în orice act de vorbire concret. Studiul profesorului Jukka Havu examinează, succesiv, caracteristicile acestor elemente structurate ierarhic pe diverse nivele, dar şi o serie de elemente care, deşi nu fac parte din nucleul verbal, condiţionează de asemenea informaţia temporală pe care el o exprimă.

Componenţa temporală a sintagmei verbale este asigurată de trei categorii principale: categorii lexematice şi sintagmatice, categorii perifrastice şi categorii frastice. Prima categorie, de semantică lexicală, se referă la la proprietăţile acţionale ale lexemelor de bază. A doua categorie, de semantică gramaticală, se compune din acele elemente morfologice care modifică caracterul acţional al lexemelor de bază (*estar + gerunziu*, *soler + infinitiv* etc.). A treia categorie vizează acele mecanisme care permit crearea enunţurilor concrete. Fiecare nivel al structurii temporale, cu excepţia primului, presupune unul sau mai multe nivele anterioare.

Analiza detaliată, în capitole distincte, a caracteristicilor celor trei categorii principale este precedată de o secţiune (întinsă pe trei capitole) care cuprinde definiţiile terminologice şi o scurtă descriere a categoriilor lingvistice şi nonlingvistice care servesc ca instrumente de analiză, respectiv de un capitol care include o prezentare succintă a sistemului complemenentelor adverbiale temporale.

Studiul proprietăţilor acţionale dovedeşte importanţa lor în interiorul sistemului verbal, dat fiind faptul că acestea condiţionează factorii aspectuali şi

temporali. Sînt prezentate cele mai importante lucrări care au abordat această problematică, începînd cu cea a lui Z. Vendler (*Verbs and Times*, în: *Linguistics in Philosophy*, Cornell University Press, Ithaca, 1967). Autorul insistă mai ales asupra criteriilor acţionale considerate esenţiale, precum caracterul temporal al predicatului (momentan, durativ etc.), dar are în vedere şi categorii acţionale care, fără a fi strict aspectuale sau temporale, joacă un rol important în componenţa temporală a sintagmei verbale (este vorba de categorii precum cauzativitatea).

O secţiune consistentă a cărţii este consacrată perifrazelor aspectuale şi auxiliarelor pe care acestea le conţin, constatîndu-se o anumită ierarhie a auxiliarelor (**Pepe está habiendo escrito cartas a su amiga.* / **Pepe está soliendo escribir cartas a su amiga.* / **Pepe está yendo a ir al cine.* / *Pepe ha estado escribiendo cartas a su amiga.* / *Pepe va a estar escribiendo cartas a su amiga.* / *Pepe suele estar escribiendo cartas a su amiga* [*cada sábado, cuando le veo*]). Se observă, cu privire la relaţia dintre *estar + ger*. şi celelalte perifraze aspectuale, o serie de combinaţii inadmisibile. Este evidenţiată, de asemenea, diferenţa ierarhică existentă între perifrazele *haber + part*., *ir a + inf*. şi *soler + inf*., pe de o parte, respectiv *estar + ger*., pe de altă parte.

Abordarea categoriilor frastice prilejuieşte clarificarea şi exemplificarea principalelor distincţii aspectuale; un loc aparte revine modalităţii de exprimare a distincţiilor aspectuale ale timpului viitor, ca şi analizei funcţiilor şi poziţiei ierarhice a construcţiei *acabar de + inf*.

Titlul saussurian al lucrării, „sintagma verbală” nu acoperă ceea ce în mod sintactic se înţelege prin “sintagmă”, o relaţie sintactică între doi termeni care conduce la funcţii sintactice, ci acoperă ideea de sintagmă sau de îmbinare la nivel morfologic, între verb şi orice altă parte de vorbire care indică timpul la nivel lexematic, fie el adverb, adverb cu prepoziţie, substantiv, pronume ş. a., rezultatul sintactic al acestei îmbinări nefăcînd obiectul lucrării. Există în capitolul al cincilea, unde este discutat aspectul ocurenţelor adverbiale, sub titlul „categorías oracionales” (p. 272-355), informaţii care pot fi atrase în această analiză de tip sintactic, dar nu de tip clasic, ci o sintaxă-pragmatică, unde diferenţele sintagmelor verbale sînt discutate la nivelul conţinutului denotativ cu sau fără implicaţii sintactice. Ne referim în special la tabelele de la pag. 285 care pot fi citite şi din perspectiva conţinutului sintactic denotativ al structurilor verbale.

Fără a fi o cercetare comparativă, prezenta lucrare aduce în discuţie, în unele situaţii, felul în care se manifestă categoriile aspectuale şi temporale în alte limbi, mai ales în finlandeză. Compararea modului în care se exprimă, în limbi diferite, distincţiile aspectuale şi temporale, aduce dovada proximităţii conceptuale a categoriilor aspectuale şi temporale sau, mai bine zis, a interdependenţei lor evidente. Autorului i se pare mai convenabil să analizeze categoriile structurii temporale în mod separat, ca unităţi independente, chiar cu riscul de a realiza investigaţii foarte detaliate. În schimb, o abordare prea generală ar avea ca rezultat

analize impresioniste, uşor de combătut. Soluţia autorului constă, aşadar, în studiul separat al celor trei categorii principale, preferîndu-se o abordare pragmatică şi punctîndu-se limitele dintre diferitele categorii şi dintre entităţile din interiorul fiecărei categorii.

În opinia profesorului Jukka Havu, un studiu comparativ cu privire la evoluţia şi la situaţia actuală a sistemelor verbale din diferitele limbi romanice ar putea contribui la o mai bună înţelegere a mecanismelor care guvernează constituirea imaginii temporale definitive într-o limbă dată.

Volumul demonstrează pe deplin convingător faptul că imaginea temporală care se fixează într-un discurs concret este rezultatul interacţiunii mai multor factori, ale căror relaţii reciproce trebuie studiate în detaliu, pentru a înţelege mecanismele care permit compatibilitatea între diferitele elemente gramaticale.

Ana-Maria Minuț, Mihaela Secrieru
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi

MIHAELA SECRIERU, *Le cumul des fonctions syntaxiques dans la langue roumaine («l'élément prédicatif supplémentaire»)*, Editura Antonis Stamoulis, Salonic, 2015, 182 p. (Cumulo di funzioni sintattiche nella lingua romena (il complemento predicativo dell'oggetto)

Il presente libro, scritto e pubblicato prima in romeno - *Cumulul de funcţii sintactice în limba română ("elementul predicativ suplimentar"* presso Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" , Iaşi, nel 2001, tradotto e ristampato in francese presso la Casa Editrice Antonis Stamoulis, Salonic, Grecia, nel 2015, può essere considerato la prima monografia sul cumulo di funzioni sintattiche nella lingua romena.

Dopo la pubblicazione del presente volume in romeno, alcuni giovani ricercatori hanno trattato questo argomento nele loro tesi di dottorato.

Non riteniamo opportuno in questa sede paragonare i lavori che trattano lo stesso argomento; ci occuperemo esclusivamente del libro che recensiamo, segnalando brevemente la prospettiva nuova indicata dall'autrice stessa sul soggetto preso in discussione: „L'ouvrage présent se propose seulement de soutenir avec des arguments l'existence au niveau de la langue roumaine d'une fonction syntaxique doublement et simultanément relationée à deux régents /antécédents de types différents, „le cumul des fonctions syntaxiques", et que celle-ci est une fonction syntaxique auto-suffisante, non incorporée dans le prédicat. Les problèmes scientifiques objectifs: „que" sont et „comment" sont les cumul de fonctions syntaxiques ont comme objectif final la réduction des différences entre la théorie et la pratique des énoncés, par la mise en question du plus grand nombre de

facteurs possible et le passage des vérités isolées, éparses, à une théorie syntaxique solide".

Il volume è strutturato in tre capitoli, preceduti da una Premessa, una tabella comparativa delle equivalenze terminologiche romeno-francesi, seguite dalle conclusioni e dalla bibliografia.

Prima di presentare il contenuto vero e proprio dei capitoli, vogliamo specificare che la realizzazione di una tabella dei termini specializzati rappresenta una novità, quindi, lo sforzo del traduttore merita di essere sottolineato e apprezzato. La tabella delle corrispondenze comprende un numero notevole di concetti, più precisamente, 159, essendo, di conseguenza, tanto un indizio quantitativo della complessità del materiale tradotto, quanto un indizio qualitativo, perchè riesce a rendere più facile la decodificazione e la comprensione esatta delle corrispondenze imperfette tra la terminologia sintattica romena e francese, riuscendo a ridurre le aprossimazioni inerenti presenti nelle traduzioni specializzate.

Notiamo che proprio la grande minaccia terminologica dell'inesattezza contribuisce alla difficoltà di tradurre lavori linguistici. La linguistica romena possiede poche traduzioni specializzate da una lingua straniera nella lingua romena e quelle dalla lingua romena in una lingua straniera sono ancora meno numerose, quindi, qualsiasi successo in questo campo deve essere apprezzato, e un successo può anche essere considerato il libro di cui ci occupiamo. La premessa alla versione francese contiene, secondo noi, un altro fatto importante: l'autrice descrive brevemente il quadro teorico generale della sintassi romena; questa presentazione concettuale riesce ad aiutare i linguisti stranieri a capire meglio ogni caso particolre presente nella sintassi della lingua romena.

Il primo capitolo si focalizza sulla storia dell'evoluzione concettuale della nozione di cumulo di funzioni sintattiche nella lingua romena, partendo dall'intuizione della funzione e della sua codificazione attraverso termini indecisi, percorrendo diverse affiliazioni e accettando la funzione sintattica distinta, secondo la sua forma e il suo contenuto. E un capitolo molto ampio, con numerosi sottocapitoli e sottotitoli, in cui si possono trovare tutte le teorie esistenti nello spazio romeno su questa funzione sintattica; le informazioni vengono in seguito sintetizzate in cinque maggiori direzioni di ricerca che sono poi brevemente presentate e analizzate criticamente dall'autrice, in una maniera oggettiva.

Il secondo capitolo prende in esame il concetto di funzione sintattica, presentato dall'autrice in una prospettiva esclusivamente personale, seguito dalla sua descrizione e prospettiva tassonomica.

Si dimostra, di conseguenza, con esempi e argomentazioni che la realtà sintattica romena, chiamata cumulo, è una funzione sintattica autonoma e può avere due varianti combinatorie di funzioni: l'apposizione e il complemento oppure, l'attributo e il complemento circostanziale –in romeno-(terminologia

romena e italiana sono qui diverse); questa descrizione rappresenta la normale conclusione dell'analisi delle attualizzazioni pratiche nella lingua romena.

Aggiungiamo un altro fatto interessante: la vecchia classificazione binaria della funzione sintattica, nominale o verbale, a volte anche avverbiale o di altra natura, si rivela soltanto parzialmente corretta, non essendo esauriente, lasciando in disparte troppi fattori; invece, la classificazione ternaria viene considerata dall'autrice più pertinente, la classificazione in strutture nominale-verbale e cumulo, così per attualizzare questa funzione, non è più omesso nessun termine.

La spiegazione appare chiara quando le teorie indicano che questa funzione sintattica appartiene alla struttura superficiale e non alla struttura profonda, essendo quindi una funzione derivata, di inferenza, così come il cosiddetto „nume predicativ" (in italiano, il complemento predicativo del soggetto).

Vengono proposti in seguito, come d'altronde anche nel resto dell'analisi, termini nuovi, considerati necessari, quello che conferma il valore teorico originale della presente monografia.

L'autrice riesce a raccogliere tutte le realizzazioni possibili del cumulo di funzioni sintattiche in formule strutturali, partendo dagli invarianti e varianti, completamente esemplificate da strutture riprese dalla lingua romena scritta.

Questo metodo descrittivo tassonomico viene usato a un livello superiore nel terzo capitolo, in cui si presenta l'evoluzione pratica delle strutture contenenti cumulo di funzioni sintattiche durante i secoli: XVI, XVII e XIX, l'inventario ottenuto essendo incluso in diverse tabelle comparative.

I risultati della ricerca vengono poi esposti molto accuratamente nelle conclusioni finali, attestando ancora una volta lo sforzo teorico svolto dall'autrice.

Mirela Aioane
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi

MIHAELA SECRIERU, *Carta albă a lingvisticii româneşti din ex-spaţiul României*, Editura Universităţii Petrol-Gaze din Ploieşti, 2015, ISBN 978-973-719-622-4, 407 p.

Volumul *Carta albă a lingvisticii româneşti din ex-spaţiul României* al cărui autor este profesor univ. dr. Mihaela Secrieru este de referință și cuprinde titlurile de lingvistică publicate de cercetători şi lingvişti români şi străini din România, din diaspora şi din străinătate în periodice și volume publicate la edituri din străinătate. După cum autoarea ne dezvăluie, au existat anterior astfel de demersuri: Ion Bianu, N. Hodoş şi D. Simionescu au publicat *Bibliografia românească veche* (1903-1944, patru volume), M. Sînzianu, *Indice bibliografic* (1867-1937), I. Bianu, P. Caracaş şi G. Nicolaiasa, *Catalogul manuscriptelor româneşti* (1907-1933, trei volume) și I. Bianu, N. Hodoş şi Al. Sadi-Ionescu,

Publicaţiilor periodice româneşti (1903-1944). De asemenea, autoarea ne informează că lucrarea de față trebuie corelată cu volumul lui Ion Coteanu, *Où en sont la philologie et la linguistique roumaines?* (1968) şi cu volumul lui I Dănăilă, Al. Mareş, Florin Sterian, ş.a., *Bibliografia românească de lingvistică*, care a fost publicată în ultimul număr, 4 uneori 3 sau chiar nr. 2, al fiecărui an al Revistei *Limba română*, Bucureşti. De altfel, Mihaela Secrieru nu se află la primul astfel de demers științific, întrucît aflăm chiar din paginile volumului actual că a mai alcătuit o *Bibliografie signaletică de didactică a limbii şi literaturii române* (2007), republicată în 2011 cu titlul *Bibliografie signaletică de didactică a limbii şi literaturii române: (1757-2010)* și sub formă de CD-Book: *Bibliografie signaletică de didactică a limbii şi literaturii române: (1757-2010)* (2014).

Nu doar autorii menționați anterior sînt singurii cărora doamna profesor Mihaela Secrieru le amintește lucrările, o listă exhaustivă a acestora este prezentată în primele pagini ale cărții și este imposibil de reprodus în prezentul referat care se dorește a fi sintetic. Autoarea consideră că ,,[l]ucrările cu subiecte lingvistice publicate în ex-spaţiul României trebuie puse în mod firesc în consonanţă cu dezvoltarea lingvisticii naţionale româneşti realizîndu-se astfel o bibliografie românească exhaustivă.” (11) Mai mult, crezul autoarei este că o bibliografie a oricărei ştiinţe, fie ea și una signaletică şi nu comentată, trebuie să aspire la exhaustivitate, astfel probînd ,,anvergura unei ştiinţe, gradele ei de deschidere, de cuprindere şi de profunzime” (11). În plus, ,,[a]ceste priviri pe orizontală şi pe verticală asupra unei ştiinţe sînt un fapt de mare importanţă care interesează evoluţia şi dezvoltarea oricărei ştiinţe naţionale, fiind un punct de plecare spre noi valorificări ştiinţifice” (11), iar la asemenea considerente orice cercetător nu poate decît să adere fără nici un fel de rezervă. Bibliografia de față este astfel, așa cum o definește autoarea însăși, un gest de ,,tezaurizare sintetică *sine qua non* a puterii raţionale a unui popor în raport cu un domeniu de cunoaştere” (11). O asemenea fuziune trebuie realizată, dacă nu dorim ca activitatea ştiinţifică lingvistică din ex-spaţiul României să rămînă ,,doar un act de cultură” (11), un motiv în plus de a aprecia prezentul demers.

După cum autoarea ne revelează în *Introducere*, cea mai bună clasificare a prezentului volum ar fi aceea de ,,bibliografie diasporală”, avîndu-i drept precursori pe Lazăr Şăineanu, interesat de consemnarea primelor „manifestări de interes pentru limba română printre străini” (*Istoria filologiei române*, 1892). Alte surse folosite de autoarea volumului sînt informaţiile adunate de pe site-ul Asociaţiei ştiinţifice Ad Astra, care a fost iniţiatoarea unui proiect de evidenţiere a cercetării ştiinţifice românești publicate în străinătate sub forma a ceea ce a fost denumit *Cartea Albă a Cercetării din România,* cu mențiunea că reducîndu-se doar la articolele ştiinţifice indexate de ISI Web of Science, au fost găsite doar două intrări ale unor autori care s-au ocupat de lingvistică. Deoarece acesta nu

reprezintă obiectul prezentei lucrări, autoarea nu comentează o problematică extrem de spinoasă în acest context, anume faptul că pentru un domeniu precum lingvistica, ISI Web of Science nu este o sursă care ar putea demonstra vizibilitatea internațională a unor cercetători. Pentru ca Asociația Ad Astra în urma căutărilor exclusiv în această bază de date să înregistreze doar două titluri în atîția ani, în timp de doamna profesor Mihaela Secrieru găsește cîteva mii în alte surse arată clar că ISI Web of Knowledge, fără îndoială o bază de date extrem de serioasă, dar nu atît de relevantă pentru umaniști, însă atît de folosită în România în evaluarea instituțională din acest an (cu menționarea zonelor roșie și galbenă care, în fapt, nici nu există pentru Arts and Humanities, ci doar pentru Web of Science and Social Sciences) și în clasificarea universităților (2011), nu poate decît să demonstreze ceea ce ține de domeniul evidenței pentru noi, umaniștii și anume că ISI are o importanță majoră pentru domenii precum științele inginerești sau cele sociale din România. Însă acesta nu poate fi folosit ca obiectiv scientometric și pentru domeniul umanist care cuprinde și lingvistica (cu mențiunea că o parte a lingvisticii, mai ales sociolingvistica, beneficiază cel puțin de șansa să aibă o serie de jurnale științifice care sînt înregistrate atît în Arts and Humanities, dar și în Social Sciences). În timp ce rezultatele cercetării științifice de valoare a inginerilor pot fi publicate într-un articol științific cotat ISI, Web of Science, cu un factor de impact foarte mare, cercetarea de valoare a umaniștilor poate fi publicată înainte de toate într-o carte (de autor sau coordonată de un colectiv de editori) și mai puțin în articole cotate în ISI. Raportul de reviste Web of Science față de cele Arts and Humanities este de aproximativ 8000 la 1800, un alt motiv ce ar putea să le dea de gîndit celor care alcătuiesc criterii naționale. De altfel, ceea ce aceia care sînt în măsură să alcătuiască criterii științifice corecte și juste pentru toate domeniile par a nu fi realizat este că factorul de impact nu există nici măcar pentru puținele reviste indexate în ISI, Arts and Humanities, singura bază de date (dintre cele trei) încadrată în ISI unde pot publica și umaniștii. Dacă însăși această foarte cunoscută instituție americană și-a recunoscut incapacitatea de a cuantifica importanța studiilor umaniste translatată în cifrele faimosului factor de impact, cum poate în prezent Ministerul Educației să desconsidere cercetarea umanistă din România mergînd pînă la a cere articole științifice în zona galbenă și zona roșie care nu există la revistele clasificate în Arts and Humanities? Situația este absurdă, pentru că nici un cercetător din domeniul umanist nu poate atinge acest deziderat dacă nu se convertește brusc într-un cercetător din alt domeniu științific. Poate această lucrare și aceste considerente provocate de trista constatare că s-au înregistrat două intrări în ISI și nimic mai mult ar trebui să reprezinte un semnal de alarmă și pentru cei în măsură să alcătuiască grile de evaluare națională corecte care ar trebui să realizeze că, dacă din peste 250 de pagini de bibliografie doar două titluri sînt incluse în ISI, atunci ISI nu poate funcționa pentru acest domeniu, iar afirmațiile doamnei profesor, dar mai ales

bogăția bibliografiei alcătuite de dumneaei ar trebui să dea de gîndit multora care în goana după indici și coeficienți, nu se pot opri din calcule seci pentru a gîndi rațional și a realiza că domeniul umanist este diferit de alte domenii științifice și, chiar dacă nu înregistrează multe articole ISI Web of Knowledge, nu poate fi descalificat față de celelalte. Există în această bibliografie autori contemporani, majoritatea universitari din diverse localități din România, care au o listă absolut impresionantă de titluri publicate în străinătate și care fără îndoială nu se bucură de un indice Hirsch prea mare. Discuția poate fi lungă și chiar anecdotică (bunăoară, cum sublinia pe site-ul *Contributors* un distins coleg umanist de la Universitatea Babes-Bolyai din Cluj, Adrian Papahagi, nici măcar Umberto Eco nu se bucură de un indice prea luminat, obținînd abia „2", adică mai puțin decît un doctorand mediu în științe inginerești (Papahagi, 2015). Autoarea acestei recenzii a simțit nevoia de a (re)deschide acest subiect care a fost dezbătut anterior chiar la o conferință organizată de doamna profesor Mihaela Secrieru, *Statutul ştiinţific al limbii române în universităţile străine – catalizator a l lingvisticii şi literaturii româneşti*, care a avut loc între 26 și 27 septembrie 2012, la UEFISCDI, în urma căreia a fost publicat volumul *Statutul ştiinţific al limbii române în universităţile străine – catalizator al lingvisticii şi literaturii româneşti* ce cuprinde intervențiile tuturor participanților.

Întorcîndu-ne la volumul de față, o precizare de metodă aflată la începutul lucrării ne explică faptul că doamna profesor Mihaela Secrieru a înregistrat exclusiv studiile privind limba română, studiile de lingvistică generală, de gramatică istorică, de fonetică, de dialectologie, de lexicologie, de semantică, de morfologie, de sintaxă, de stilistică, de pragmatică, cognitive, de sociolingvistică şi orice poate fi considerat *sub speciae semioticae* publicate în reviste şi volume din afara graniţelor României. Dacă autoarea a avut informaţii valide a înregistrat în mod excepţional şi acele titluri care nu trimit explicit la situaţia limbii române, dar care prezintă informații sau referințe contextuale la aceasta. Ceea ce nu este inclus în această bibliografie reprezintă studiile literare și/sau despre literatură.

Identificarea materialului a fost realizată prin cinci modalități, după cum aflăm în precizările de metodă:

> „investigarea site-urilor instituţiilor universitare, ale facultăţilor şi ale departamentelor de lingvistică generală, romanistică şi /sau românistică, ale filialelor academice româneşti, precum şi a lectoratelor din România şi din străinătate pentru lingviştii contemporani; investigarea site-urilor editurilor academice şi scholastice: Award Publishing, Cambridge University Press, Collins Cobuild de International, Didier, Edelsa, Edilingua, Eli Global elt, Hachette, Heinle Cengage Learning, Helbling Languages, Huber, Klett, Langenscheidt, Oxford University Press, Penguin books, Sgel, Wordsworth Classics, Peter Lang, PUF, Walter de Gruyter, Max Niemeyer Publishing House, John Benjamins. Nu toate aceste edituri au publicat însă astfel de lucrări

(cf. passim), cele mai multe lucrări fiind publicate la editurile Walter de Gruyter, Oxford University Press, Narr, Max Niemeyer, Cambridge University Press, Peter Lang; investigarea listelor de lingviști români din Wikipedia; investigarea indexurilor de nume din alte bibliografii românești și străine, ale conferințelor sau volumelor colective, precum și consultarea bibliografiilor din diverse volume de specialitate" (22).

Lucrarea cuprinde toate publicațiile găsite de autoare în cercetarea sa, începînd cu finalul secolului al XVIII-lea (începînd cu 1780) și pînă în prezent (chiar cu titluri din anul în curs), cuprinzînd și un singur an din secolul al XVII-lea, unde autoarea a identificat niște surse bibliografice din anul 1619. În această perioadă au fost identificaţi peste șase sute de lingviști români sau cercetători care s-au ocupat şi de lingvistică şi care au contribuit la diversele publicații sau volume publicate în străinătate. Documentarea este absolut impresionantă și subliniază insistența cu care diverși autori români au subliniat importanța limbii și lingvisticii românești colegilor lor din străinătate, publicînd de cele mai multe ori în limbi de circulație internațională, fapt ce a făcut astfel posibilă cunoașterea unor materiale altfel inaccesibile publicului nevorbitor de limbă română. Acești lingviști sau cercetători din domeniul umanist au contribuit (și continuă să o facă și în prezent) în mod semnificativ la vizibilitatea internațională a studiilor românești.

Unificările de genul transformării denumirii unor orașe de la original la forma românească, precum Praha în Praga, Den Haag în Haga, Firenze în Florenţa apar pe parcursul lucrării, însă autoarea nu a operat o intervenţie radicală (de exemplu Haga apare și The Hague pentru publicațiile în limbă engleză) care altfel ar fi distrus tocmai spiritul lucrării, acela de a arăta că acestea au fost publicate peste hotare. S-a păstrat adesea transcrierea conform cu originalul, care de altfel se găsește în aceeași formă și în bibliografii.

Totodată, după cum precizează încă de la început, autoarea a unificat variile diferenţe referitoare la numele folosite de autori cf. Carlo/Karl; Domnita/Domniţa, Galatanu/Galaţanu Lazăr/Lazare ș.a.. Acolo unde prenumele autorilor apărea alternativ (B./Boris, I./Iorgu etc.), autoarea nu a completat prenumele autorului, cu excepția ultimei părți, *Index nomina*, unde numele s-au completat între paranteze drepte (cf. B[oris]), mai puţin în cazul variantelor cu/fără diacritice.

Există cîteva inadvertenţe inerente, dar acestea provin tocmai din faptul că multe din informații au fost indentificate din surse derivate, unele fiind imposibil de reconstituit. De aici rezultă într-o bună măsură și maleabilitatea materialului în raport cu înregistrările care este o trăsătură comună a tuturor bibliografiilor de această mărime.

Lucrarea conține și un *Index nomina*, în care autoarea a înregistrat alfabetic, pe lîngă numele complet al autorilor lucrărilor şi gradul lor didactic, afilierea

instituţională a acestora, index bazat în mod exclusiv pe sursele internet, cu mențiunea că unii autori mai vechi nu au putut fi identificaţi instituţional.

Din punctul de vedere al semnatarei prezentei recenzii, lucrarea este la fel de importantă precum *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1919-1944)*, 10 volume (Brezuleanu, Mihăilă, Niscov, Șchiopu, Ștefănescu, 1997-2009) și alte volume asemănătoare, cu mențiunea că în timp ce cea de-a doua lucrare a fost alcătuită de un întreg colectiv de autori și s-a întins pe o durată lungă de timp, doamna profesor Mihaela Secrieru a identificat toate titlurile cuprinse pe parcursul a peste 400 de pagini ca unic autor într-un timp scurt, ajutată, după cum ne informează cu onestitate în secțiunea de mulțumiri, de cîțiva masteranzi din anul I de studiu dedicați cercetării științifice de valoare din cadrul Facultăţii de Litere a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, care în anul universitar 2013-2014, au lucrat cu doamna profesor la disciplina Lingvistică generală şi românească, formîndu-se astfel ca viitori cercetători, ceea ce arată în subsidiar și abilitățile didactice ale doamnei profesor Mihaela Secrieru care a format în acest fel niște viitori specialiști în lingvistică ce vor folosi resurse bibliografice precum lucrarea de față. Acești masteranzi merită să fie menționați și în referatul de față și felicitați pentru ajutorul acordat pentru realizarea unei lucrări de o asemenea substanță: Săndica Arsene Bizim, Ioan Mihalcea, Eiko Ishiguro, Georgiana Şerban, Ana Sabie, Larisa Mocanu, Oana-Maria Ciobanu, Mihaela Onofrei, Paula-Iustina Lohan, Ana-Maria Iordache Machidon, Mihaela Diaconu, Ana-Maria Surdoaia, Alexandra-Elena Deloiu, Tatiana Măzărineanu, Nicoleta Dănilă, Oana Robu, Alexandra Peleneagră Prisacariu, precum şi cei din anul universitar 2014-2015: Andreea Ciomaga, Maria Uivărăşan, Maria-Georgiana Chira, Camelia Petrea, Felicia Răilean, Andreea Vechiu, Cristina-Mihaela Fărcaş, Dediu Maria-Roxana, Sorina Pârţu şi Bianca Maria Bojoga.

Volumul aduce contribuții majore la bibliografia românească a studiilor lingvistice publicate în străinătate și ar trebui pe viitor completată și cu o bibliografie a studiilor literare despre literatura română publicate în străinătate. O felicit pe doamna prof. dr. Mihaela Secrieru pentru acest volum ce se va dovedi extrem de util atît românilor cît și străinilor care sînt interesați de lingvistica românească. Mă bucură foarte mult că autoarea a decis să publice acest volum la Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, unde Științele Umaniste au trecut de la perioada de tinerețe la cea de maturitate, împlinind anul acesta 23 de ani de la înființarea Departamentului de Filologie care deservește în principal Secțiile de Română-Engleză și Engleză-Franceză (licență) și a masteratelor *Studii culturale românești în context european* și *Concepte și strategii de comunicare interculturală*, printr-o serie de volume și de jurnale academice de valoare care și-au căpătat recunoașterea internațională și sînt fie indexate în baze de date de prestigiu internațional, fie în multe biblioteci naționale și străine.

Bibliografie

Brezuleanu, Ana Maria, Ileana Mihăilă, Viorica Niscov, Mihaela Șchiopu, Cornelia Ștefănescu, *Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice (1919-1944)*, 10 volume, Editura Saeculum, București, 1997-2009.

Papahagi, Adrian, „Tăiați-i salariul lui Umberto Eco! (Despre aberația Hirsch în universitatea românească)", în *Contributors.ro: Texte cu valoare adăugată*, 17.03.2015, descărcat la data de 14 octombrie 2015 de pe site-ul: http://www.contributors.ro/reactie-rapida/taia%C8%9Bi-i-salariul-lui-umberto-eco-despre-abera%C8%9Bia-hirsch-in-universitatea-romaneasca/

Secrieru, Mihaela, Octavian Gordon, Emilia Parpală (eds), *Statutul ştiinţific al limbii române în universităţile străine – catalizator al lingvisticii şi literaturii româneşti*, Editura Universităţii "Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Iaşi:2012.

Arleen Ionescu
Universitatea Petrol-Gaze din Ploieşti

JUAN CARLOS MORENO CABRERA, *Cuestiones clave de la lingüística*, Editura Síntesis, Madrid, 2013, 221 p.

Bibliografia lingvistică de limbă spaniolă este relativ puțin cunoscută la noi. Prezentarea de față își propune să aducă în atenția publicului românesc volumul *Cuestiones clave de la lingüística* a lui Juan Carlos Moreno Cabrera, publicat la Madrid, la Editura Síntesis, în 2013.

Discipol al reputatului filolog și lingvist spaniol Fernando Lázaro Carreter (1923-2004, fost director al Academiei Spaniole, Real Academia Española), autorul este profesor la Universitatea Autonomă din Madrid și membru în diverse comitete științifice, ale multor reviste spaniole de lingvistică ori ale unor proiecte internaționale de anvergură. Moreno Cabrera este recunoscut ca unul dintre cei mai importanți lingviști spanioli actuali, apreciindu-se pregătirea teoretică solidă și un reconfortant nonconformism. Preocupările sale merg de la semantică și sintaxă, incluzînd formalismele logico-matematice, la tipologie, fără a ocoli temele sensibile ale ultimelor decenii, precum naționalismul și imperialismul lingvistic.

Juan Carlos Moreno Cabrera nu este la primul său manual de lingvistică. În anii 1991 și 1994 publica, la aceeași editură Síntesis din Madrid, ampla lucrare *Curso universitario de lingüística general*, în două volume (*I. Teoría de la gramática y sintaxis general*; *II. Semántica, pragmática, morfología y fonología*), de 1451 de pagini.

Pentru înțelegerea concepției ce stă la baza manualului de care ne ocupăm, precizăm că acesta este, după declarațiile autorului (Moreno Cabrera, 2014b), o versiune didactică, parțială și simplificată, fără aparat critic și bibliografic, a vastului său tratat *Del lenguaje a las lenguas. Tratado didáctico y crítico de*

lingüística general, în două volume, de 1952 de pagini, publicat în 2014, în format electronic, la editura Euphonia Ediciones din Madrid. Ideile călăuză ale tratatului își au sorgintea în opera lui Dante Alighieri *De Vulgari Eloquentia*, „una dintre cărțile de lingvistică cele mai importante din toate timpurile". Plecînd de la ideile lui Dante, pe care le vede și astăzi revoluționare, autorul formulează următoarele postulate: i) obiectul propriu de studiu al lingvisticii îl constituie limbile naturale care se însușesc în copilărie fără instrucție formală; ii) limbile naturale sînt în mod inerent variabile, schimbătoare și fluctuante, chiar dacă au în comun principii universale; iii) limbile naturale se pot modifica artificial pentru a construi niște varietăți ale lor, numite limbi cultivate (Moreno Cabrera, 2014a, I: 20-27).

În *Cuestiones…* este abandonată maniera tradițională de introducere în lingvistică, expunerea fiind centrată în jurul cîtorva probleme fundamentale pe care le-a ridicat, în timp, studiul limbajului și al limbilor. Volumul este „o carte a întrebărilor, nu a teoriilor", căci „întrebarea implică dialog și… dialogul este mult mai educativ decît monologul" (Moreno Cabrera, 2014b). Nu întîmplător, titlul volumului este ambivalent: *Întrebările* sau *Problemele cheie ale lingvisticii*. Fiecare aspect este tratat într-un capitol aparte, în care se prezintă aparatul teoretic necesar studierii, întrebările pe care problema în cauză le ridică și răspunsurile de care dispune lingvistica astăzi, împreună cu neajunsurile acestor soluții: I. *Cum se produce comunicarea lingvistică?*; II. *Ce legătură există între limbaj, biologie și cultură?*; III. *Cum realizează limbile vorbite facultatea limbajului?*; IV. *Cum realizează limbile de semne facultatea limbajului?*; V. *Cum se obțin limbile cultivate plecînd de la limbile naturale?*. Un loc cu totul distinct în ansamblul lucrării îl ocupă capitolul VI. *Ce întrebări nu ar trebui formulate în legătură cu limbajul și cu limbile?*.

Capitolul întîi ia în discuție modelele clasice propuse pentru reprezentarea interacțiunii verbale, scoțînd în evidență limitele sau confuziile acestora. Astfel, circuitul vorbirii al lui Ferdinand de Saussure este neadecvat în primul rînd prin metafora „telementalismului" (*telementation phallacy*, R. Harris, 1981): mesajele se transmit între mințile a două peroane. Fenomenele cognitive neuronale (ideile, informațiile, cunoștințele) au o bază neuronală, dar nu se reduc la aceasta, unele dintre proprietățile lor emergente neregăsindu-se ca atare în activitatea circuitelor neuronale (J. R. Searle, 2004). În plus, protagoniștii actului vorbirii în schema saussureană sînt tratați ca două simple mecanisme de producere și emitere de semnale lingvistice, ca două automate care asociază imagini acustice cu concepte (p. 35). Modelul lui Saussure este apoi derutant prin metafora canalului (*conduit metaphor*, G. Lakoff și M. Johnson, 1980; M. J. Reddy, 1979), după care semnificația mesajului circulă de la mintea vorbitorului la mintea interlocutorului printr-un canal fizic; altfel spus, formele materiale, elementele lexicale, codifică sau conțin semnificații, asemenea unor recipiente (R. W. Langacker, 1987) (p. 16-

17). Pe de o parte, termenul de *mesaj* este ambiguu, putînd însemna semnal fizic sau semnificație; în comunicare se transmite numai semnalul. Pe de altă parte, semnificațiile cuvintelor nu sînt entități autonome, nici statice și închise, ci dinamice și deschise, funcționînd prin relațiile lor cu alte cuvinte, cu indivizii care le folosesc și cu contextele cu care se asociază (p. 21). Pentru a înțelege adevărata natură a comunicării lingvistice trebuie adoptată o „concepție inferențială" și nu una „codificatoare" (p. 32). „Ceea ce face o secvență lingvistică produsă nu este să codifice semnificația vorbitorului, ci să dea dovezi convingătoare de la care plecînd audiența să poată infera semnificația vorbitorului" (G. Origgi și D. Sperber, 2000) (p. 35). Ca alternativă la modelele anterioare, Moreno Cabrera propune metafora urmei: mesajul este transmis fizic sub forma unui ansamblu de urme sonore sau vizuale ale cuvintelor, urme care permit deducerea conținutului asociat lor și astfel reconstruirea mesajului. Aici relația între urmă și elementul lingvistic corespunzător nu este indicială, ci simbolică, arbitrară. Așa cum urma unui animal nu conține animalul în cauză, nici cuvîntul scris nu-și conține semnificația (p. 37).

În problema legăturii între limbaj, biologie și cultură, care face obiectul celui de-al treilea capitol, este necesar a se distinge între aspectele biologice și cele sociale ale limbajului: manifestările naturale ale facultății limbajului sînt numite *limbi naturale*, iar elaborările determinate cultural ale acestora, *limbi cultivate* (p. 47). Limbile naturale se bazează pe facultatea limbajului uman, se învață în mod spontan, într-o perioadă critică, se folosesc în mod automat și inconștient, sînt modelate de condiționările psihofiziologice ale ființei umane și evoluează în mod darwinian, adică variația și adaptarea se realizează prin selecție spontană (p. 50). În schimb, limbile cultivate sînt în mod necesar posterioare limbilor naturale, se obțin din acestea prin modificări intenționate și parțiale, cu scopuri precise, conștiente, sînt modelate de condiționări culturale, ideologice, sociale ori politice, se învață prin instrucție specifică, se folosesc în mod controlat și intenționat, evoluează prin adaptare teleologică, nu pot substitui limbile naturale, iar dacă se separă de acestea devin limbi moarte, sînt elaborări incomplete și fragmentare ale limbilor naturale, deci parazite ale acestora (p. 53-54). *Limba vulgară* corespunde primei limbi, naturale, învățate spontan, în timp ce *limba standard* corespunde unei a doua limbi, învățate posterior, la școală, printr-o serie de reguli gramaticale artificiale (un *procesor post-gramatical*, în termenii lui M. Hale, 2007) (p. 58). Distincția între limbile naturale și cele cultivate se poate reformula cu ajutorul termenilor chomskyeni de *limbă-I* (*limbă interiorizată*), competența lingvistică, și *limbă-E* (*limbă exteriorizată*), produsele activității lingvistice (N. Chomsky, 1986). Limba-I este ceea ce Moreno Cabrera numește limbă naturală. Elaborarea culturală a limbilor naturale se face întotdeauna acționînd asupra limbii-E, dat fiind că numai producțiile lingvistice sînt accesibile în mod direct și pot fi deci organizate și modificate. Limba-I este determinată biologic, în timp ce limba-E

este determinată cultural și social (p. 68). Ceea ce se înțelege în mod obișnuit prin *dialect* sau *limbă* este un grup de competențe lingvistice sau limbi interioare aproape identice, deci o mulțime de limbi-I, și nu este obiect al teoriei gramaticale, nu se poate studia în termeni strict gramaticali, ci mai degrabă evolutivi și sociolingvistici (p. 63-64). Elaborările culturale ale limbii-E, precum limba standard, sînt elemente ideologice și politice necesare pentru a înțelege în mod corect societatea care le dezvoltă, trebuie, prin urmare, să facă obiectul de studiu al sociolingvisticii, al sociologiei și al antropologiei. Dar rezultatele acestor elaborări nu constituie limbi naturale, nu sînt competențe gramaticale individuale complete sau limbi-I, și deci cad în afara studiului gramatical propriu-zis, întrucît nu modifică în mod esențial nici principiile Gramaticii universale, nici bazele biologice condiționate ale facultății umane de achiziție și dezvoltare a unei competențe gramaticale naturale (a unei limbi-I) (p. 68).

Capitolul al doilea se încheie cu o serie de considerații pe marginea „imperialismului filologic" (p. 71-75). A lua limba scrisă drept referință fundamentală în descrierea limbilor vorbite înseamnă a subordona lingvistica filologiei. Printre manifestările acestei atitudini se numără: considerarea limbii vorbite spontane drept o versiune distorsionată a limbii scrise sau a limbii vorbite culte, gramatica prescriptivă reprezentînd „încarnarea prin excelență a imperialismului filologic"; adoptarea literaturii scrise drept model în studiul activității literare și subaprecierea literaturii orale ori a comunităților care nu folosesc scrierea; în plan sociolingvistic, nerecunoașterea existenței unei limbi dezvoltate pe deplin în cazul comunităților fără o limbă scrisă supraregională.

Tema capitolului al treilea, dedicat limbilor vorbite, este abordată printr-o serie de întrebări: care sînt caracteristicile specifice limbajului uman? (problema lui Humboldt); cum se dezvoltă limbajul la indivizii umani? (problema lui Platon); cum devine efectivă facultatea lingvistică? (problema lui Descartes); cum se realizează limbajul în creier? (problema lui Broca); cum a apărut și cum a evoluat facultatea lingvistică a omului? (problema lui Darwin).

În privința limbilor de semne, lingvistica ultimelor decenii a constatat că acestea sînt manifestări directe, nu indirecte ori substitutive ale facultății umane a limbajului. Capitolul al patrulea pledează în favoarea utilității cercetării lor pentru înțelegerea naturii limbajului.

Capitolul al cincilea tratează chestiunea limbilor cultivate. Problema obținerii acestora plecînd de la limbile naturale este analizată printr-o serie de întrebări: ce sînt limbile cultivate? (problema lui Jakobson); cum se elaborează limbile cultivate? (problema lui Dante); cum devin efective limbile cultivate? (problema lui Alcuin din York); cum evoluează limbile cultivate? (problema lui Lamarck).

Întrebările nepotrivite legate de limbaj și de limbi, cuprinse în capitolul al șaselea, se formulează de obicei prea general, ambiguu ori confuz. *1. Care este originea limbajului?* Limbajul uman include capacități fiziologice și mentale

multiple, prin urmare întrebarea trebuie dizolvată în altele parțiale, mai concrete și mai clare (p. 201). *2. Există gene ale limbajului?* Organizarea și funcționarea unei structuri biologice, în particular facultatea lingvistică a omului, depinde de acțiunea coordonată a unei multitudini de gene. Cercetările actuale sugerează un control genetic al dezvoltării și funcționării unor regiuni cerebrale în care intervine și limbajul uman (Benítez Burraco, 2009) (p. 203). *3. Ce relație există între limbaj și gîndire?* Ipoteza determinismului lingvistic (E. Sapir, 1929/1958, și B. L. Whorf, 1940) este viciată de circularitate –se încearcă a se demonstra influența limbii unei persoane asupra concepției sale despre lume tocmai prin forma în care persoana respectivă exprimă lumea în comportamentul său verbal– și de falsitate factuală –atribuind, unei persoane care vorbește o altă limbă, o viziune asupra lumii diferită de a noastră, depășim viziunea pe care ne-o impune limba noastră– (p. 203-205). *4. Cîte limbi există în lume?* Răspunsul depinde de criteriile (gramaticale, sociale, culturale) pe care le aplicăm, de referirea la limbi naturale sau la limbi cultivate, la dialecte etc. *5. Cum se poate distinge între o limbă și un dialect?* După cum este bine știut, diferența este de ordin social, cultural, ideologic ori politic, nu lingvistic. Orice mod de a vorbi în cadrul unei comunități lingvistice este manifestarea unei competențe lingvistice naturale, adică a unei limbi naturale. *6. Care este originea limbilor? Există limbi primitive?* Este practic imposibil de demonstrat monogeneza ori poligeneza limbilor, deoarece ar fi necesare multiple etape de reconstrucție, și marja de eroare a metodei reconstrucției s-ar multiplica de la o etapă la alta. Pe de altă parte, întrucît limbile sînt manifestări depline, toate cu aceleași proprietăți, ale facultății limbajului, specifică omului, și întrucît se știe cu certitudine că în prezent nu există alte specii umane în afară de Homo Sapiens Sapiens, putem spune că nu există limbi primitive, care să nu aibă aceste proprietăți. *7. Care sînt limbile cele mai simple? Dar cele cu complexitate sporită?* Întrebarea se poate pune doar pentru limbile elaborate. Deseori se compară, în mod eronat, limbile creole cu limbile cultivate, afirmîndu-se că primele au o gramatică simplificată. Cercetări recente demonstrează aceleași tendințe în limbile creole ca în limbile pe baza cărora acestea s-au creat. *8. Ce relație există între limbă și cultură?* În cazul limbilor naturale, relația este în general limitată la lexic. Dependența limbilor cultivate de cultură este foarte strînsă: orice comunitate își elaborează propria limbă. Invers, odată cu dispariția unei limbi se pierde și tradiția culturală care se exprima prin acea limbă. *9. Vorbeşte rău lumea obișnuită?* Acum întrebarea are sens doar pentru limbile cultivate. Limbile naturale, vorbite spontan, sînt folosite și evoluează în acord cu legile lingvistice, iar ceea ce se consideră uneori incorect este rezultatul acțiunii acestor legi. *10. Trebuie să stabilească instituțiile modul în care vorbim?* Instituțiile pot interveni în reglementarea limbilor cultivate; în cazul limbilor naturale, acțiunea legilor lingvistice poate fi schimbată doar în mod spontan de ansamblul vorbitorilor dintr-o comunitate.

Cuestiones… include teme și teorii recente mai puțin prezente în manualele românești de lingvistică generală, precum aspectele biologice ale limbajului, limbile de semne ori dihotomia între „limbile naturale" și cele „cultivate". Spațiul redus, de 221 de pagini, este structurat cu claritate și îmbogățit cu sinteze teoretice, activități și lecturi recomandate pentru fiecare capitol. Regăsim aici poziția antidogmatică a tratatului *Del lenguaje a las lenguas*, anume, necesitatea de a regîndi teoria lingvistică, derivată dintr-o tradiție filologică bazată pe limba scrisă, pentru a acoperi limbile naturale vorbite, necultivate, și cele de semne, forme principale ale limbajului, și a putea pătrunde astfel cu mai mare acuratețe esența limbajului. Prezentată cu un ochi proaspăt, care pune în discuție teoriile de pînă acum, lingvistica devine o aventură a problemelor deschise. Lucrarea propune astfel o abordare didactică cu adevărat interactivă și stimulatoare, nu o dată provocatoare, care merge dincolo de sintezele teoretice ori de simplele exerciții aplicative și cultivă un mod de gîndire nemimetic, critic.

Prin informația adusă la zi, prin viziunea modernă și prin abordare, *Cuestiones…* este un instrument util pentru cursurile și seminariile de Introducere în lingvistică, complementar manualelor românești, între care remarcăm lucrările profesorului Constantin Frâncu, omagiat în volumul de față: *Curs de lingvistică generală*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1979, *Curente și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Iași, Editura Demiurg, 1997/1999.

Bibliografie

Moreno Cabrera, 2014a. *Del lenguaje a las lenguas. Tratado didáctico y crítico de lingüística general*, *I. El lenguaje*, *II. Las lenguas*, Madrid, Euphonia Ediciones, 2014. http://www.euphoniaediciones.com/plataforma/libros/del-lenguaje-a-las-lenguas-tratado-didactico-y-critico-de-linguistica-general-29-196-1-2-2. Consultare: 15.10.2015. http://www.euphoniaediciones.com/plataforma/libros/tratado-didactico-y-critico-de-linguistica-general-vol-ii-las-lenguas-30-217-1-2-2. Consultare: 15.10.2015.

Moreno Cabrera, 2014b. *Sobre mi libro "Cuestiones clave de la lingüística"*, „Las dos vidas de las palabras", http://lasdosvidasdelaspalabras.com/. Consultare: 20.10.2015.

Iulia Nica
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași

IOAN MILICĂ, *Lumi discursive. Studii de lingvistică aplicată*, Iaşi, Editura Junimea, 2013, 294 p.

Încununare a cercetărilor întreprinse într-un proiect de cercetare („Sens și expresivitate") întreprins în cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași între anii 2010-2013, volumul *Lumi discursive. Studii de lingvistică aplicată*,

reprezintă, așa cum lasă de înțeles autorul în capitolul introductiv, o sinteză a intereselor sale de cercetare.

Cuvîntul introductiv, se prezintă ca o succintă inițiere lectorului mai puţin familiarizat, cu domeniul, în tainele lingvisticii aplicate, cu ale sale varii teorii, domeniu în care lucrarea de față se încadrează. Punctul de plecare este binomul saussurean *langue-parole*, respectiv cunoscuta difererentiere între lingvistica vorbirii și cea a limbii. Insist'nd asupra distincției operate de marele lingvist genevez precum și asupra "dezideratului saussurian al investigației fără rest", autorul lucrării de faţă emite o judecată de valoare tranșantă, catalogînd premisa studiului exhaustiv al limbii-emisă de lingvistului elvețian, drept mai degrabă un ideal științific decît o realizare concretă și finită.

Recunoscînd importanța dimensiunii semiotice a textului, enunțată de un exeget precum Heinrich Plett (sub influența de netăgăduit a celor trei dimensiuni comunicative simultane şi complementare propuse de Charles Morris), Ioan Milică așază acest model la temelia studiului aflat în discuție. Astfel, centrul de greutate în analiza „lumilor discusive" stă tocmai în conștientizarea dualității procesului de comunicare, a caracterului de negocire ce se imprimă actului comunicării odată cu schimbul de replici între actanţi. Mai mult decît atît, după cum autorul subliniază, bagajul cognitiv și atitudinea forțelor active angrenate în actul comunicativ au capacitatea de a influența "identitatea lumii de enunțuri și de reprezentări care se naște în activitatea de comunicare".

Semnificaţia titlului este motivată şi ea în acest capitol. Cele trei lumi aduse în prim-planul atenției investigative configurează, prin semnificațiile implicate, o viziune complexă asupra actului lingvistic, ale cărui hotare sînt trasate, pe de parte, de " resursele semiotice ale limbii cunoscute și vorbite de protagoniști" și, în aceeași măsură," de personalitea fiecăruia dintre participanți."

Prima lume discursivă în care cititorul pătrunde este aceea a discursului public. Atenția lectorului este orientată inițial asupra discursului ideologic. Se aduce din discuție importanța relației dinte limbaj și ideologie, altfel spus a arhitecturii semiotice, căci, fără limbaj ca suport semiotic al manifstarilor ideologice, existența acestora nu ar fi posibilă. Exemplele aduse ca temei pentru validarea acestei idei evidențiază numerosele *modelari* suferite de limba română în perioada comunistă, de la nașterea așa-numitei limbi de lemn pînă la denaturări semantice aservite regimului politic al vremii.

Pe aceeași linie sînt aduse în prim-plan aspecte ale prezenței argoului în discursurile politice cît și în mass-media. Configurată pe linie diacronică, această secvență a studiului lui Ioan Milică evidențiază atît destinderea, la nivel de mentalitate, determinată de schimbarea de regim, cît și noile tendințe în materie de „political slang" ce pot fi reperate în discursurile politicienilor români de astăzi. Pe lîngă faptul că oferă o viziune cursivă asupra realității faptelor de limbă, se realizează în plus și o radioscopie plină de umor asupra jargonului politic asociat,

uneori, de tendința omului politic "de a recurge la argou, deși în anumite ocazii s-ar cuveni să nu o facă".

Larga utilizare a provebelor și rolul lor semantic în economia faptelor de limbă constituie subiectul părții secunde a studiului, intitulat *Universul proverbelor*. O atenție deosebită este acordată relației ce leagă parimiile de procesul de desemnare a elementelor specifice identităților etnice. Autorul observă, în acest context, amploarea stereotipurior de gîndire și limbaj și efectul lor asupra procesului mai sus numit.

Cel din urmă studiu al volumului cuprinde în prima sa parte o semnificativă analiză a modelelor cognitive ce au stat la baza creării unei terminologii populare și științifice de numire a plantelor. Se urmărește așadar modul în care mentalitatea oamenilor ce aparțin unei comunități este transpusă în procesul denominativ. În mod analog, se urmărește o descriere sincronică a "imaginarului animalier în presă sportivă" precum și o analiză, din prisma lingvisticii aplicate, a tendinței de recurgere la metaforă în domeniile științifice.

Nota de originalitate ce însoțește periplul în lumile discursive propuse rezidă în materialul supus analizei, variat și înglobator; de la articole din publicistica eminesciană la fragmente din stenografiile ședințelor parlamentare contemporane, fragmente din articole din presa de scandal, comentarii anonime cu tentă politică, pînă la lucrări științifice, cum ar fi dicționare de fitonime, materialul analizat reprezintă o oglindă a laboriosului proces de cercetare întreprins în vederea constituirii studiului de față. Instrumentele analitice puse în operă au așadar cu necestitate un caracter interdisciplinar, întrucît, dată fiind perspectiva abordată precum și caracterul inedit al materialului lingvistic supus cercetării, investigarea unilaterală s-ar fi dovedit insuficientă.

Validîndu-se prin caracterul oarecum insolit al faptelor supuse cercetării, volumul *Lumi discursive. Studii de lingvistică aplicată* semnat de Ioan Milică denotă rezultatele de excepţie care pot fi obţinute în domeniul lingvisticii aplicate, prin asumrea unei bune metode. Lectura volumului oferă chiar momente de savoare, reuşeşind să atragă atenţia nu doar a cititorului specialist ci și pe aceea a unui public mai larg, deschis spre cunoașterea particularităţilor faptelor de limbă.

Diana Lupuleac
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi

EUGENIA DIMA, ANDREI CORBEA-HOIŞIE (coord.), *Impulsul Iluminismului în traduceri româneşti din secolul al XVIII-lea*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2015, 285 p.

Volumul publicat recent cu titlul *Impulsul Iluminismului în traduceri româneşti din secolul al XVIII-lea*, cuprinde o serie de studii dedicate unor analize filologice, textologice şi lingvistice asupra receptării bunurilor culturale din spaţiile lingvistice şi culturale occidentale ale Europei Luminilor de către lumea românească a secolului al XVIII-lea. Cercetările realizate în cadrul acestui demers ştiinţific au avut în vedere în special aspecte precum inventarierea traducerilor în relaţie cu cartea occidentală, stabilirea surselor traducerilor şi a identităţii traducătorului, înţelegerea specificului relaţiilor existente între textul sursă şi textul românesc rezultat prin traducere.

În studiul care deschide volumul, conceput ca un fel de bază teoretică a întregului volum şi intitulat *Europa secolului al VIII-lea: traduceri şi traducători*, Magda Jeanrenaud se referă la importanţa traducerii textelor de specialitate, analiza autoarei vizînd traducerea unor lucrări din domeniul artelor, picturii, arheologiei, arhitecturii, în limbile engleză, germană şi italiană, dar şi despre lucrările şi tratatele de istorie traduse din engleză şi germană, sau despre istorisirile navigatorilor şi ale călătorilor.

Cea de a doua analiză *(Patrick Gordon şi avatarurile geografiei sale în Europa secolului al XVIII-lea)* aparţine cercetătoarelor Gabriela E. Dima şi Eugenia Dima şi conţine o investigare amănunţită a principalei preocupări a autorului Patrick Gordon, respectiv studiul geografiei. Aflăm că autorul englez descrie legătura indisolubilă dintre geografie şi istorie şi încurajează pe cît mai mulţi dintre cititori să aprofundeze acest domeniu. Autoarele indică modificările suferite de lucrarea autorului englez, atît în Anglia cît şi în toate celelalte culturi pe care le-a traversat: franceză, italiană, greacă şi românească.

Următoarea cercetare se prezintă ca o colaborare fructuoasă dintre Magda Jeanrenaud, Eugenia Dima şi Gabriela E. Dima, avîndu-l ca subiect pe Voltaire, cel despre care se ştie că şi-a dorit să fie considerat în primul rînd scriitor, în măsura în care s-a ilustrat în aproape toate genurile literare, de la epigramă şi poezie la povestirea filosofică, roman şi teatru. Lucrarea celor trei coautoare este intitulată *Voltaire, Histoire de Charles XII şi traducerea românească a arhimandritului Gherasim de la Iaşi* şi îşi propune să comenteze scrierea lui Voltaire, cea mai cunoscută şi apreciată în Europa, răspîndită mai ales prin traduceri. Autoarele ne vorbesc şi despre influenţa Iluminismului în Ţările Româneşti, care s-a făcut simţită prin traducerea unei scrieri a lui Voltaire de către arhimandritul Gherasim de la Iaşi. După părerea autoarelor, traducerea cărturarului român este una de tip anexionist şi etnocentric, deoarece a adaptat termenii culturali la realităţile româneşti ale vremii. Aşadar versiunea românească

a scrierii lui Voltaire se caracterizează prin relativă fidelitate faţă de original, prin înţelegerea corectă a ideii textului francez.

Studiul realizat de Ana-Maria Minuţ şi Ion Lihaciu sub titlul *Interpolarea ca strategie de traducere a Istoriei universale adecă de obşte, care cuprinde în sine întîmplările veacurilor vechi, versiune în limba română de Ioan Piuariu Molnar* are un caracter preponderent aplicativ, principala metodă de cercetare şi de prezentare a materialului fiind cea comparativă. Potrivit autorilor, tehnica interpolării are în textul respectiv un caracter predominat explicativ, interpolarea constînd în explicarea unei unităţi de traducere, iar identificarea elementelor interpolate contribuie, implicit şi la identificarea exactă a pasajelor în care traducătorul s-a folosit fie de textul francez, fie de cel german. Pe lîngă acestea, comparaţia amănunţită a versiunii româneşti cu cele două texte-sursă, german şi francez, permite înţelegerea mai nuanţată opţiunilor traducătorului.

În articolul *Istoria lui Bertoldo în Moldova în secolul al XVIII-lea*, Alexandra Chiriac, vorbeşte despre *Bertoldo*, un text popular foarte cunoscut în întreaga Europă, publicat la începutul secolului al XVII-lea în Italia de un anume Giulio Cesare Croce. Cartea s-a răspîndit de-a lungul timpului în întreaga Europă şi a suferit în diverse epoci numeroase transformări şi mutaţii la nivelul formei şi structurii, dar şi la nivelul intenţiei şi impactului întregului text. Pe baza analizei comparative a textului moldovenesc cu arhetipul italian, autoarea percizează că traducerea moldovenească reprezintă o transpunere fidelă a originalului italian, dar traducătorul moldovean îşi asumă totuşi o serie de libetărţi, concretizate la nivel textual prin adaptări, reformulări şi interpretări.

Volumul conţină cu un studiuul intitulat *Erotokritos de Vincenzo Corno, textul sursă pentru versiunea românească a lui Alecu Văcărescu* şi realizat de către Gabriela E. Dima. Cititorul este informat că acţiunea poemului *Erotokritos* este amplasată la Atena, iar autorul poemului este un bun cunoscător deopotrivă al tradiţiei greceşti şi al culturii Renaşterii italiene, el avînd o capacitate deosebită de a transpune, combina şi elabora în mod propriu datele oferite de surse. Cercetătoarea afirmă că în limba română s-au realizat două versiuni de traduceri, prima în Moldova şi cea de-a doua în Ţara Românească, elaborată de Alecu Văcărescu.

Volumul se încheie cu lucrarea *Achille in Sciro de Metastasio şi versiunea în limba română a lui Iordache Slătineanu*, semnată de către Eugenia Dima şi Gabriela E. Dima. Autoarele oferă o bună sinteză despre preocuparea constantă a traducătorului Iordache Slătineanu de a transpune operele lui Metastasio în limba română. Sub raport lingvistic, constată autoarele, traducerile lui Slătineanu prezintă caracteristicile limbii literare din Muntenia de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, iar numărul relativ mare de fonetisme regionale atestă influenţa aspectului vorbit al limbii în scrierile laice din acestă perioadă. De asemenea se admite faptul că limba scrierilor lui Iordache Sătinenau reflectă oscilaţiile

existente în epocă, între trăsăturile care ţin de vechea limbă literară şi tendinţele inovatoare la care el a fost receptiv în mare măsură.

Rezultat în urma cercetărilor colective finanţate printr-un grant CNCSIS, volumul de faţă reprezintă o analiză complexă şi originală a unor texte româneşti mai puţin cunoscute, afirmîndu-şi astfel meritul unor contribuţii remarcabile la mai buna cunoaştere a vechiului scris românesc.

Andreea-Giorgiana Marcu
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi

GHEORGHE CHIVU, *Vechi texte româneşti Contribuţii filologice şi lingvistice*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2015, 310 p.

Volumul în discuţie împreunează studii elaborate de către autor în decursul cîtorva decenii de activitate ştiinţifică, fiind totodată o crestomaţie care articulează tematic preocupările acestuia în domeniile lingvisticii istorice şi filologiei româneşti. Cele treizeci și opt de texte sînt reunite în două părți intitulate, fără artificiu retoric, *Contribuții filologice* (șaisprezece, p. 7-143) și *Contribuții lingvistice* (douăzeci și două, p. 145-304).

Fiecare dintre chestiunile abordate a avut, în momentul publicării rezultatelor cercetării ei, o deosebită importanță pentru completarea cunoașterii de tip filologic – în sens științific larg – despre un anumit text sau miscelaneu. Fiecare s-a constituit într-un element activ în cadrul unui context (deschis, nu de puține ori, cu multă vreme în urmă) a cărui dinamică putea însemna deopotrivă reluarea unor cazuri insuficient analizate, argumentarea unor puncte de vedere diferite de ale predecesorilor, polemica elegantă cu cercetători contemporani, investigarea în primă instanță a unei probleme, recunoașterea unei limitări impuse de moment ori sugerarea necesarelor analize viitoare. Prin republicarea lor, niciunul dintre studii nu își pierde contextul originar (v. în acest sens și precizarea autorului că „[n]u au fost făcute însă niciun fel de actualizări bibliografice, pentru a nu altera relevanța observațiilor pentru momentul publicării studiilor", p. 6), dar împreună își creează un context nou, suplimentar, ce pune în lumină o viziune corectă asupra evoluției limbii şi culturii române din punct de vedere lingvistic, textologic, traductologic, stilistic, al formării vechii norme literare româneşti şi a variantelor ei, apoi din punct de vedere filologic și cultural.

Efectul acesta este asigurat de opțiunea organizării materialului în funcție de cronologia manuscriselor și tipăriturilor cercetate, în fiecare din cele două secțiuni: de la studiile care vizează aspecte legate de codicele miscelanee ale secolelor al XVI-lea și al XVII-lea (v. *Observații filologice pe marginea unui text din* Codicele Sturdzan, p. 17-22; *Un* Tatăl nostru *maghiar scris cu litere chirilice*,

p. 42-46; *Considerații filologice asupra unui text din* Codicele Todorescu, p. 36-41), pînă la cele despre lucrări laice ale secolului al XVIII-lea (v. *Un dicționar puțin cunoscut:* Lexicon compendiarum Latino-Valachicum, p. 97-103; Institutiones linguae Valachicae, *prima gramatică românească scrisă în limba latină*, p. 104-111; *Două lexicoane bănățene din prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, p. 124-139; sau *Versuri satirice cu pretext medical din prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, p. 140-143). Tot astfel, în partea a doua se succed articole inovatoare despre cîteva probleme ale limbii și scrisul românesc începînd din secolul al XVI-lea (v. *Observații asupra vocativului în* -lor *în secolul al XVI-lea*, p. 147-157; *Alternanța* ѫ ~ ꙗ *în textele vechi românești*, p. 158-162), pînă spre sfîrșitul epocii vechi a românei literare (v. Cei doi excessuri a amerii, *o „istoriolă" romantică într-un calendar de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, p. 279-292; *Prima listă de plante și începuturile terminologiei botanice românești*, p. 293-297; *Paul Iorgovici și normele limbii române literare moderne*, p. 298-304).

O înșiruire a tuturor studiilor antologate nu-şi are rostul în prezenta recenzie; reținem însă, alături de cele menționate mai sus, lucrări care au adus în atenția cercetătorilor români „copii anterior necunoscute efectuate după *Pravila* lui Coresi, respectiv după *Palia de la Orăștie*" (p. 5; v. *Un text românesc inedit în* Codex Sturdzanus*:* Pravila sfinților părinți *(fragment)*, p. 9-16; Carte despre ruditu lumii – *o copie transilvăneană din* Palia de la Orăștie, p. 90-96), „un apocrif din prima jumătate a veacului al XVII-lea, considerat pierdut imediat după ce Nicolae Iorga îi semnalase existența" (p. 5; v. *Date noi despre* Apocriful Iorga, p. 23-35), scrieri păstrate în biblioteci din străinătate și, de aceea, greu accesibile (v. *Manuscrisul* Marsigli 61. *Ipoteze privind paternitatea primului lexicon geografic italo-român*, p. 65-70; *O versiune bănățeană a* Visurilor lui Mamer, p. 82-89) etc.

Cei ce studiază limba şi cultura română veche sau se preocupă în mod special de vechile texte românești știu deja că scrierile care compun volumul de față sînt contributorii sau fundamentale pentru corecta înțelegere a unui întreg complex de fenomene de natură lingvistică şi culturală, din cadrul unei epoci-cheie din devenirea civilizației românești, așadar indispensabile cercetătorilor sferei de care aparțin ele. Firesc și inevitabil, substanța lor a fost asimilată de științele lingvisticii istorice și ale filologiei și valorificată în scrierile autorilor minuțioși, care înțeleg ei înșiși modalităţile reale de desfăşurarea a complexului proces de cercetare și cunoaștere academică. Cu toate acestea, în mod hotărît, lucrarea este un decisiv pas înainte.

Această calitate derivă, deopotrivă, din ceea ce oferă volumul ca obiect științific încheiat și din cea ce lasă a fi dedus din el ca proces al investigării științifice și ca atitudine a cercetătorului. În primă instanță, *Vechi texte românești. Contribuții filologice şi lingvistice* are meritul evident de a grupa tematic un material ce decurge din preocupările unui om de știință, lingvist şi filolog, care şi-

a canalizat eforturile pe ramurile şi subramurile unui domeniu riguros determinat, înspre formularea unor răspunsuri obiective la întrebări specifice.

Desigur, întrucît ediţia reproduce textele care marchează evoluţia şi concretizarea unor preocupări înşirate de-a lungul mai multor ani şi variate ca obiect, amplitudine, profunzime etc., meritul pare a purta în sine germenele unei carenţe, date de faptul că autorul alege să editeze textele fără a le aduce conţinutul la zi, adică fără a îngloba cunoştinţele şi clarificările între timp apărute în domeniu – nici pe cele proprii (măsura lor se evidențiază cel mai bine în edițiile critice ale cîtorva dintre scrierile vechi a căror problematică este expusă în articolele volumului de față: *Codex Sturdzanus*, București, Editura Academiei Române, 1993; ***Dictionarium valachico-latinum***. *Primul dicţionar al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008; ***Institutiones linguae valachicae.*** *Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2001), nici pe cele ale puţinilor truditori ai domeniului. Totuşi, oricît de ademenit ar fi sufletul de acest gînd, mintea ne spune că o astfel de aducere la zi – care, practic, ar fi reprezentat elaborarea unei noi lucrări – nu pare a fi fost împiedicată de neajunsurile cărora le sîntem cu toţii supuşi ca fiinţe tributare Timpului, ci reflectă concepția riguroasă a filologului legat de respectul pentru text și pentru ceea ce a putut reprezenta acesta în evoluția cunoașterii, la un moment dat. Rolul identificării și înțelegerii relațiilor pe care respectivul text le dezvoltă cu altele, într-o apropiere mai mult sau mai puțin imediată temporal sau ideatic, îi revine exclusiv cititorului competent.

Observînd subiectele separate ale textelor, modalitatea în care se coordonează acestea, rezultantele funcţionale ale întregii structuri, devine limpede că intenţia principală a autorului nu a fost de a realiza o simplă adunare laolaltă a unor studii prețuite, avînd o temă comună şi de-a lungul vremii elaborate. În chipul unui cercetător veritabil, autorul s-a supus tipului de considerent, familiar filologului şi lingvistului diacronist, care pune mai presus de orice judecata operată și emisă după parcurgerea procesului genuin, negrevat de ulterioare intervenţii. Textul, chiar dacă este purtătorul unui adevăr științific emendabil într-un alt moment și într-o altă lumină, este, prin calitatea documentării, acurateţea prelucrării datelor, structurarea nivelului argumentativ şi prin limpezimea expunerii, unul perfect, expus ca atare.

În felul acesta, cititorul beneficiază de sprijinul călăuzitor al profesorului, care îl ajută să mistuie un parcurs complex, purtîndu-l în ore pe un drum construit în decenii. Operînd deliberat din această perspectivă, care acordă o înţelegere superioară cantitativ şi calitativ celei date de o altă concepţie asupra unei antologii (în măsură, eventual, să schițeze un parcurs bio-bibliografic al autorului, dar care face din obiectul său de studiu personaj secundar), cercetătorul şi profesorul Gheorghe Chivu oferă ediţia *Vechi texte româneşti. Contribuţii filologice şi lingvistice* ca obiect apt să ilustreze prin sine şi în deplină transparenţă modalitatea

naturală în care se desfășoară un autentic proces de cercetare, în severă conformitate cu un plan a cărui elaborare este orientată de discernămîntul ancorat într-o profundă reflecţie asupra domeniului și a problematicii sale. Recunoscînd în volum această a doua instanță, lectorul tînăr nu doar recuperează comod o informație, ci dobîndește un principiu de lucru individualizat prin acribie, rigoare, obiectivitate, considerație față de opinii exprimate anterior (a căror valoare informativă este declarată o dată în plus prin menționarea autorilor într-un *Indice de autori* sinoptic, p. 305-309) și fermitate justificată de convergența faptelor cunoscute și descoperite în textul cercetat. Acesta i se impune cu atît mai ușor cu cît îi apare ca ubicuu, purtător al rutinei fecunde (niciunul dintre studii nu se aventurează pe tărîmul speculațiilor eventual captivante dar sigur sterile) și eficient în persuadarea cititorului să accepte punctul de vedere susținut de cercetător, despre – bunăoară – datarea, localizarea, filiația sau paternitatea scrierilor, despre încadrarea culturală și importanța lor în istoria unui domeniu sau a unei variante funcționale a românei literare. Chiar dacă, în cursul propriilor investigații, un altul va prefera, nu mai puțin întemeiat, moștenind valorile unei alte școli de gîndire, alte sisteme teoretice și alte instrumente de cernere a informației științifice, liniile directoare și ordonatoare rămîn – trebuie să rămînă! – aceleași.

*

Antologia *Vechi texte româneşti Contribuţii filologice şi lingvistice* aparţine unuia dintre cei mai de seamă şi reprezentativi diacronişti contemporani, ale cărui larg recunoscute strădanii ştiinţifice sunt dedicate observării, înţelegerii, lămuririi şi explicării problematicii unui domeniu bine delimitat şi extrem de pretenţios şi solicitant. Tot acest efort a avut ca încheiere, precum lesne se poate observa, nu doar clarificarea multor aspecte care ţin de componenta concretă, pozitivă, aplicată a domeniului, ci şi înţelegerea şi scoaterea la iveală a multor tipuri de comportamente cultural-lingvistice, dezvăluirea unor căi de evoluţie a limbii.

Gruparea tuturor acestor texte într-un întreg dotat cu atributele exemplarităţii, ale modelului viu, cu capacitatea de a oferi înţelegerea unei realităţi complexe şi de a stimula reflecţia în continuare, are totodată darul de a oferi atît imaginea anevoioaselor frămîntări ale unei limbi şi ale unei culturi care îşi croieşte în timp coerenţa, cît şi pe aceea a cercetătorului şi profesorului care îşi află echilibrele în tumultuoasa trudă de înţelegere a unui obiect ştiinţific şi a unei realităţi avînd dinamica minţii şi a spiritualităţii umane.

Adina Chirilă
Universitatea de Vest din Timişoara
Alexandru Gafton
Universitatea „Alxandru Ioan Cuza” din Iaşi

VYVYAN EVANS, *The Structure of Time. Language, meaning and temporal cognition*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 2004, 286 p.

Lucrarea de față explorează domeniul foarte complex al timpului care încă pune în dificultate atât cunoașterea lumii, la nivel general, precum și explicarea unei serii de fenomene lingvistice: categoriile verbului și celelalte componente ale grupului verbal care implică temporalitatea (tipologia timpurilor, modurile verbale, adverbele de timp etc.). Este mai potrivit termenul „explorează", deoarece faptul că lucrarea cuprinde 20 de capitole în doar aproximativ 300 de pagini nu este o dovadă că excursurile respective sunt incomplete sau doar rezumate, ci că tema propusă este pe îndelete discutată din mai multe unghiuri. Totuși, structurarea materialului în trei părți (*Orientation*, *Concepts for time*, *Models for time*) și faptul că autorul rezervă un scurt capitol introductiv pentru prezentarea conținutului fiecărui capitol sau succesiune de capitole cu aceeași temă facilitează foarte mult lectura. În plus, demonstrația temei este foarte ușor de urmărit, pentru că întreaga lucrare reprezintă o serie de idei derivate una din cealaltă: fiecare capitol se încheie cu o concluzie reluată în introducerea capitolului următor. Pe scurt, prima parte a lucrării, *Orientation*, privește natura timpului, explicarea proceselor neuronale în percepția timpului, elaborarea conceptelor referitoarea la timp și cum funcționează metafora conceptuală în acest domeniu. În continuare, partea a doua − *Concepts for Time*, dezvoltă o analiză lexico-semantică a timpului, Evans identificând mai multe sensuri lexicalizate ale timpului considerate produse ale uzului limbajului și experienței socio-fizice a individului. Ultima parte, *Models for time*, are în vedere atât modelele cognitive supraordonate în dezvoltarea și elaborarea conceptelor lexicale privitoare la timp, cum este mișcarea, precum și concluziile finale care servesc la descrierea unei structuri a timpului așa cum o consideră autorul.

Un merit evident al lucrării lui Evans este foarte bine documentată; autorul nu avansează nicio ipoteză fără să aducă argumente, mai ales în cadrul discuției despre mecanismele neurologice și importanța lor în percepția timpului, domeniu în care am putea presupune că nu este autorizat, punându-i la îndoială teoria.

Pentru început, premisa de la care pleacă Evans și care se prezintă ca un răspuns la o serie de întrebări, este următoarea: conceptul de timp nu este dificil de definit pentru că este un construct mental, ci pentru că este unul dintre elementele de bază ale arhitecturii noastre cognitive. Acesta este chiar ipoteza demonstrată în prima parte a lucrării, deoarece, în viziunea autorului, problema metafizică și problema lingvistică sunt cele două aspecte disputabile ale timpului, iar problema metafizică (ce este timpul) și-a găsit în cursul istoriei, două rezolvări: fie timpul este un dat sau un principiu natural (*primitive*), un atribut al cosmosului fizic, fie se prezintă ca o abstracțiune derivată din compararea

evenimentelor petrecute succesiv. Or, poziția lui Evans nu este niciuna dintre acestea două, ci chiar cea menționată anterior, că timpul este ceva intrinsec, are proveniență eminamente fenomenologică, în sens filosofic. În termenii proprii ai autorului, *time does in fact constitute a phenomenologically real, internally-derived experience* (p. 8).

Această teorie asupra naturii timpului se bazează pe experimente și studii asupra sistemului nervos al omului, asupra mecanismelor psihice și mentale, neuronale, care privesc procesarea mentală a timpului. Invocând o serie de aspecte de ordin strict tehnic (comportamentul neuronilor, frecvența oscilațiilor acestora în timpul percepției diferitelor tipuri de stimuli etc.), Evans explică importanța mecanismelor mentale în crearea conceptului, astfel: procesarea percepției timpului este susținută, la nivel neuronal, de coduri temporale care sunt constituite din momente perceptive (oscilații neuronale) între care se înregistrează pauze. Aceste coduri temporale sunt mecanismele neurologice la nivelul cărora informația perceptivă este integrată într-un rezultat coerent. Știind că din punctul de vedere al structurii neuronale, creierul nu prezintă un nod central în care informația să fie integrată, s-a ajuns la concluzia că aceste coduri temporale se reunesc într-o unitate temporală globală, chiar dacă informația este dislocată din punctul de vedere al zonei cerebrale în care au loc momentele perceptive. Pe scurt, integrarea informației senzoriale în rezultate coerente ale percepției are loc datorită momentelor perceptive periodice. Totuși, autorul consideră că această explicație de bază nu este și suficientă pentru explicarea modului în care percepem durata, deoarece simpla percepție momentană a timpului nu ne-ar permite să avem asupra lui o perspectivă mai amplă care poate fi descrisă tocmai de acest aspect, al duratei. Explicația, de data aceasta, vine tot din domeniul psihologic, de la Bergson: memoria. Menționând și abilitatea mentală a omului de a distinge între momente perceptive anterioare și momente perceptive în curs, adică de a distinge fenomenul de succesiune, autorul conchide că, într-adevăr, memoria este cea care ne ajută să integrăm momentele perceptive succesive în experiența temporală. Astfel demonstrează Evans că timpul este ceva intrinsec, de origine fenomenologică și nu abstracțiune derivată din compararea evenimentelor trăite, nici atribut primordial al universului. În plus, el aduce și argumentul „fluxului conștiinței", afirmând că experiența timpului derivă din natura conștiinței văzută (după Sfântul Augustin) drept percepție divizată în *continuitus*, *memoria* și *expectatio*, primul reprezentând experiența directă a momentului prezent: odată cu trăirea unui nou moment, cel imediat anterior trece în memorie, ceea ce dă naștere așteptărilor în legătură cu viitorul care tocmai se formează (pp. 24-25).

În ceea ce privește problema lingvistică, autorul consideră că abordarea lingvistică poate constitui o cale de rezolvare a problemei metafizice, subliniind faptul că prin raportul dintre conținutul gândirii (sistemul conceptual) și rolul

limbii în constituirea noțiunii, aceasta din urmă poate da seamă de modul în care individul percepe timpul. Totodată, Evans ține să precizeze că timpul depășește nivelul lingvistic mai ales prin analogie cu mecanismele complexe prezente în sistemul conceptual: informația rezultată prin procesul de reprezentare trece în sistemul conceptual prin proiecție, abstractizare, din care se desprind, la rândul lor, prin lexicalizare, concepte lexicale, însă nu tot ceea ce trece din reprezentare în sistemul conceptual este și lexicalizat. Prin urmare, pentru Evans, sistemul lingvistic semantic nu se suprapune sistemului conceptual. Aceasta este, fără îndoială, o altă viziune asupra raportului dintre limbă și gândire îndelung discutat de către lingviști. Rămânând la acest nivel conceptual, autorul găsește încă o explicație a dificultății de a descrie timpul; în sistemul conceptual se înregistrează o bifurcare între concepte de origine subiectivă (mai greu de lexicalizat, după unii autori citați) și concepte de origine externă, mai ușor de lexicalizat, binaritate care se regăsește și în natura timpului care constituie un fenomen-răspuns la lumea exterioară.

Totuși, în privința aspectelor lingvistice implicate de problema timpului și a temporalității, lucrarea lui Evans are meritul de a trata, dincolo de discuțiile neuropsihologice, probleme obiective, printre care se numără modelele de reprezentare temporală, rolul mișcării în elaborarea conceptelor temporale și mai ales, de ce timpul este lexicalizat în termeni comuni spațiului și mișcării (caracteristică spațiului tridimensional) și nu în termeni proprii, oricare ar fi aceștia. Un rol important îl deține metafora conceptuală, căreia autorul îi rezervă o mare parte din capitolele care urmează discuției despre natura timpului.

Mai mult decât atât, Evans își îndreaptă atenția și asupra sensurilor variabile, primare sau secundare, ale timpului în limbă. Această abordare polisemantică se motivează, în opinia autorului, prin faptul că o singură formă lexicală precum *timpul* este asociată unei rețele semantice vaste de sensuri interrelaționate: durata, momentul, instantaneitatea, evenimentul, „matricialitatea", aspectul agentiv (o dezvoltare a celui anterior), sistemul de măsurare și valoarea de bun (marfă) sunt discutate în capitole distincte.

În cazul modelelor de reprezentare temporală în limbă, autorul identifică trei astfel modele: *Moving Time* (timpul mobil, în expresii precum „Se apropie Crăciunul."), *Moving Ego* (individul mobil: „Ne apropiem de Crăciun."), precum și modelul conform căruia raportul se situează exclusiv între evenimentele situate în timp: „După vară vine toamna." (cap. *Two complex cognitive models of temporality*).

În linii mari, viziunea lui Evans despre timp din prezenta lucrare se înscrie pe linia teoriilor psiholingvistice, existând asemănări în special cu psihomecanica lingvistică a lui Gustave Guillaume. Punctul comun al teoriilor celor doi autori îl constituie activitatea cerebrală concretă a individului, dar diferența constă în faptul că pentru Guillaume timpul și spațiul mental sunt consubstanțiale limbii;

acesta nu extrage timpul pentru a-l analiza, ci îl integrează în procesul de constituire a discursului. În plus, în cadrul temporalității gramaticale, G. Guillaume distinge între un timp intern (al duratei acțiunii exprimate de verb) și un timp extern (în care se plasează această acțiune). Deci verbul implică (timp implicat) și totodată explică timpul (timp explicat). Mai exact, timpul implicat se exemplifică prin faptul că acesta există și este discriminat de gândire chiar și când este atribuit unei acțiuni considerate la nivel conceptual, precum și în cazul în care aceeași acțiune se derulează concret în timp, de fiecare dată vorbind, desigur, de altfel de timp. În plus, Gustave Guillaume atribuie sistemului temporal al limbii și sistemului aspectual al limbii timpul explicat, respectiv timpul implicat. În contrast, Evans nu are foarte mult în vedere aspectul gramatical al timpului, având mai mult o abordare semantică a acestuia.

La noi, unul dintre puținii specialiști care încearcă o altfel de abordare a fenomenului temporal este Tudor Vianu, în scurtul capitol despre structura timpului și timpurile verbale din *Studii de stilistică* (Editura didactică și pedagogică, București, 1968, pp. 69-78), în care regândește modul de percepere a timpului ca pe o dreaptă; dacă timpul ar fi o dreaptă, omul s-ar situa în afara ei. Or, asemenea lui Evans și Guillaume, Vianu consideră că omul, conștiința sa, nu se situează în afara timpului, ci în interiorul său. În mod oarecum diferit de celelalte două abordări, Vianu introduce noțiunea de perspectivă pentru a descrie raportul dintre individ și timp în plan lingvistic. Totodată, Vianu îl citează pe Gustave Guillaume drept unul dintre puținii care întrevăd „necesitatea revizuirii sistemului tradițional al gramaticilor" (*op. cit.* :76).

Pe scurt, lucrarea lui Vyvyan Evans este cel puțin interesantă, în sensul că poate constitui și o lectură de curiozitate, pentru oricine, nu doar pentru cititorii avizați prin natura temei. Pentru cititorii din ultima tabără, însă, cu siguranță rezervă și idei noi sau, cel puțin, noi rezolvări ale problemelor de mult discutate. Desigur, abundența argumentelor de tip cognitiv sau biologic (neuronal) ar putea fi considerată excesivă, dar pe de altă parte ne pune la dispoziție un vast domeniu transdisciplinar și câteva dintre realizările lui actuale. Nu putem ezita, cu toate acestea, să recunoaștem că lectura necesită concentrare și timp de reflecție asupra unor aspecte uneori prea abstracte.

Iulia-Cristina Artene
Universitatea „Alxandru Ioan Cuza" din Iaşi

Letter-Writing Manuals and Instruction from Antiquity to the Present. Historical and Bibliographical Studies, edited by Carol Poster and Linda C. Mitchell, The University of South Carolina Press, 2007, 346 p.

Întru totul justificată şi binevenită, lucrarea editată de Carol Poster şi Linda C. Mitchell, *Letter-Writing Manuals and Instruction from Antiquity to the Present. Historical and Bibliographical Studies* îşi propune să acopere un gol nemeritat pe terenul unei discipline în plină dezvoltare.

Instrucţia epistolară se înscrie într-o tradiţie atestată din cele mai vechi culturi scrise pînă în prezent, iar absenţa unor istorii ale teoriei epistolare din rîndul studiilor moderne, atrage atenţia Carol Poster în introducerea lucrării (p.1), poate conduce către ideea greşită că scrisoarea a fost întotdeauna mai degrabă un produs spontan, rezultat al creativităţii neconstrînse, decît un tip de scriere intens studiat. Una dintre cauzele acestei neglijenţe este de natură disciplinară, teoria epistolară existînd vreme îndelungată la marginea unor discipline precum retorica sau gramatica. Lucrarea are, astfel, un declarat caracter istoric şi bibliografic, fiind o încercare de sistematizare a materialelor bibliografice şi istorice pe care se fundamentează studiul teoriei epistolare, într-un asumat demers de pionierat. Unsprezece autori investigează condiţia scrisului epistolar din perspectiva ariei lor de expertiză, iar concluziile lor sunt prezentate într-o serie de unsprezece eseuri, fiecare fiind o descriere sincronică a unei etape, cu inovaţiile, meritele şi neajunsurile ei. Această colecţie de articole este completată spre finalul cărţii de şapte anexe ce propun cititorului o trecere în revistă a surselor bibliografice. Atît eseurile, cît şi capitolele bibliografice sunt organizate după principiul crinologic, astfel încît înlănţuirea lor în perspectivă diacronică desăvîrşeşte intenţia editorilor de a consemna o istorie, pînă acum nescrisă, a teoriei epistolare.

Prin analiza scrisorilor lui Isocrate, „Classical Epistolary Theory and the Letters of Isocrate" [Teoria epistolară clasică şi scrisorile lui Isocrate], Robert G. Sullivan lărgeşte spectrul informaţiilor referitoare la preceptele scrisului epistolar, argumentînd ideea inovatoare că tradiţia teoriei epistolare începe încă din secolul al IV-lea î. Hr. Dincolo de opţiunile de expresie şi de construcţie ce servesc ca modele viitorilor epistolieri, pedagogia lui Isocrate se remarcă prin valorificarea greşelilor, a propriilor abateri de la normele stilistice, abateri ce oferă prilejul unor fragmente teoretice prescriptive. Conceptul de *mimesis* stă la baza pedagogiei epistolare dezvoltate de Isocrate în ton cu crezul şcoli pe care o conducea în Atena, unde imitaţia era încurajată ca proces capabil să îl conducă pe individ spre edificarea sa estetică, dar şi etică. Adoptate şi apreciate ca formă de discurs capabilă să acopere o varietate de scopuri comunicative, de natură publică sau privată, scrisorile retorului atic au meritul unor contribuţii mai degrabă implicite în domeniul teoriei epistolare, fiind o sursă importantă pentru cercetările actuale.

Tot pe ideea instrucţiei indirecte se dezvoltă şi eseul lui Carol Poster, „A Conversation Halved: Epistolary Theory in Greco-Roman Antiquity" [O conversaţie înjumătăţită: teoria epistolară în Antichitatea greco-latină], unde se observă că în societatea antică, unde „convenţiile erau mult mai preţuite decît originalitatea" (p. 22), instrucţia epistolară era dominată de recursul la modele.

Eseul recuperează o etapă istorică insuficient sau superficial explorată pe terenul teoriei epistolare ca urmare a tendinţei eronate de a recepta trecutul luînd ca reper ideea modernă de îndrumar epistolar. Ipoteza că teoria epistolară era o ramură destul de bine dezvoltată şi de importantă în învăţarea elocuţiei, mult mai intens difuzată în rândul societăţii antice decât teoriile retorice, este argumentată prin reliefarea unor precepte ale compoziţiei epistolare transmise în manieră implicită, dar şi in mod direct, într-un număr limitat de îndrumare epistolare: binecunoscutele tratate atribuite lui Ps.-Demetrius şi Ps.- Libanius, care au stabilit complexe tipologii ale scrisorii, dar şi contribuţiile teoretice aparţinînd lui Demetrius şi lui Julius Victor şi chiar lui Philostratus din Lemnos şi lui Grigorie de Nazianz. În plus, eseul lui Carol Poster urmăreşte ce cîştigă teoria epistolară din manualele de gramatică sau din tehnicile şi obiceiurile de predare a retoricii, şi în ce măsură se revendică preceptele scrisului epistolar de la materialele documentare originale păstrate din Antichitate, de la scrisorile literare sau documentare.

Următorul studiu, „The *Ars dictaminis*, the Formulary, and the Medieval Epistolary Practice [*Ars dictaminis*, formularul şi practica epistolară medievală], aduce în atenţie perioada dintre începutul secolului al XII-lea şi sfîrşitul secolului al XIV-lea, adesea considerată „epoca de aur a manualelor epistolare europene” (p.52) şi îndeobşte acceptată şi interpretată ca piatră de temelie în tradiţia teoriei epistolare. Molcolm Richardson reconstituie parcursul manualelor epistolare medievale de la apogeu către declin, evidenţiind contribuţiile lor la arta scrisului epistolar (stabilirea părţilor epistolei după tiparul cuvîntărilor antice, descrierea detaliată a două componente ale discursului epistolar- *salutatio* şi *captatio benevolentiae*- şi recomandarea unor formule corespunzătoare în armonie cu statutul epistolierului, indicaţii privitore la stil şi, mai ales în ultima etapă, familiarizarea epistolierului cu numeroase colecţii de modele prefabicate de scrisori), dar şi neajunsurile care le-au limitat eficienţa în practica epistolară a secolelor care au urmat. Dacă *artes dictandi* eşuează în primul rînd prin imposibilitatea de a analiza în mod convingător toate părţile epistolei, momentul lor cultural rămîne, totuşi, semnificativ mai ales prin efectele pe care le-au avut în context mai larg: consolidarea unei tradiţii a manualelor epistolare, reintroducerea retoricii ciceroniene în oratoria europeană şi, nu în ultimul rînd, creşterea nivelului de instrucţie în rîndul societăţii medievale..

În articolul său, „If You Can’t Join Them, Beat Them; or, When Grammar Met Business Writing (in Fifteenth-Century Oxford)” [Dacă nu poţi sta alături de ei, învinge-i; sau, cînd gramatica a întîlnit scrierile comerciale (în Oxfordul secolului al cincisprezecelea], Martin Camargo analizează manualele epistolare în contextul educaţional oferit de mediul academic de la Oxford, descriind „lupta pentru supremaţie” [“turf wars”] dintre profesorii de gramatică şi formatorii specializaţi în domeniul activităţilor comerciale. În perioada pe care autorul o are în vedere,

scrisul epistolar reprezenta singura arie în care demersurile pedagogice ale celor două discipline se suprapuneau, iar hegemonia instituţională devenea un factor determinant în validarea activităţii corespunzătoare fiecăreia. Întrucît pentru Universitate profesorii de business reprezentau concurenţa venită din exterior, activitatea lor se impunea reglementată prin statute clar enunţate, iar conţinutul acestora îi oferă lui Martin Camargo suportul necesar pentru a descrie o etapă din istoria educaţiei oferite de mediul academic de la Oxford.

Desprinderea de formalismul extrem al Evului Mediu tîrziu este ilustrată în eseul „From *Ars dictaminis* to *Ars conscribendi epistolis*: Renaissance Letter-Writing Manuals in the Context of Humanism" [De la *ars dictaminis* la *ars conscribendi epistolis*: manualele epistolare renascentiste în contextul Umanismului]. În studiul lui Gideon Burton vedem cum corespondenţa oficială prezintă tot mai puţin interes pentru teoreticienii renascentişti care, animaţi de modelul scrisorilor lui Cicero, îşi propun să arate că genul poate fi elegant, personal, flexibil. În plus, noul standard al umaniştilor recomandă scrierea epistolelor într-o latină deopotrivă pură şi elocventă, elocvenţa devenind nu doar un dezideratum estetic, cît mai ales o însuşire cu o incontestabilă eficacitate civică (p. 92). Această tranziţie se reflectă în manualele epistolare ale secolului al XV-lea, ale căror principii filologice şi pedagogice sunt cel mai bine surprinse în prestigiosul manual alcătuit de Erasmus, *Opus de conscribendis epistolis*. Cele două principii care au reprezentat motorul gîndirii umaniştilor- reanimarea limbii latine prin întoarcerea la puritatea şi eleganţa ei clasică şi dobîndirea elocvenţei şi eficienţei retoricii- i-au determinat pe aceştia să desconsidere manualele epistolare medievale, ignorînd meritul acestora de a fi reuşit să răspundă secole la rînd scopurilor pragmatice care le-au generat. Gideon Burton respinge aici tendinţa de a emite judecăţi de valoare cu privire la unul dintre cele două momente diferite din istoria teoriei epistolare, *ars conscribendis epistolis* şi *ars dictaminis*, ilustrînd maniera în care manualele epistolare renascentiste au continuat, cel puţin în prima etapă de dzvoltare, tradiţia anterioară**.**

„Dictamen in England, 1500-1700" [Dictamen în Anglia, 1500-1700] este titlul celui de-al şaselea articol, unde Lawrence D. Green surprinde felul în care, vreme de aproape două secole, epistolaritatea din spaţiul cultural englez s-a definit printr-o pronunţată dependenţă faţă de Continent, fiind rezultatul îmbinării dintre moştenirea preceptelor retoricii clasice, aşa cum au fost ele interpretate în lucrările medievale italiene privind arta epistolară, şi modelul Umanismului renascentist centrat pe imitarea epistolelor lui Cicero. Dacă înainte de anul 1570 grija şi preocuparea pentru compoziţia epistolară revenea elitei, oamenilor învăţaţi, iar îndrumarele privind redactarea nu erau nici produse, nici tipărite în Anglia, începînd cu sfîrşitul secolului al XVI-lea teoria epistolară se propagă mult mai dinamic în rîndul societăţii engleze prin importul, dar şi prin tipărirea pe teren propriu a unor manuale epistolare şi a unor colecţii de scrisori din Italia. În plus,

începînd cu secolul al XVII-lea, epistolaritatea engleză pare să datoreze tot mai mult spaţiului cultural francez de unde importă o serie de manuale epistolare şi, odată cu acestea, modele de rafinament în ceea ce priveşte scrisul epistolar, dar şi arta conversaţiei sau eticheta socială.

În „Letter Writing and Vernacular Literacy in Sixteenth-Century England" [Scrisul epistolar şi instrucţia în limba vernaculară în Anglia secolului al şaisprezecelea], W. Webster Newbold oferă o imgine mai detaliată a scrisului epistolar autohton în Anglia renascentistă, prin analiza primelor trei manuale epistolare tipărite în limba engleză: *The Enemy of Idleness* (William Fulwood, 1568), *A Panoply of Epistles* (Abraham Fleming, 1576) şi *The English Secretary* (Angel Day, 1586). Prin descrierea comparativă a conţinuturilor şi prin cuantificarea republicărilor ulterioare, autorul ajunge la concluzia că îndrumarele care au fost receptatea cu succes sunt cele care au reuşit să răspundă intereselor şi nevoilor cititorilor prin îmbinarea dintre tradiţia epistolară umanistă, construită pe principiile şi metodele dezvoltate de Erasmus, şi elementele teoriei epistolare medievale (*ars dictaminis*), oferind astfel un „mix de teorie, formule aplicabile în practică şi modele de scrisori în limba engleză" (p.129).

„Humanism and the Humanities: Erasmus's *Opus de conscribendis epistolis* in Sixteenth-Century Schools"- [Umanismul şi ştiinţele umaniste: tratatul lui Erasmus, *Opus de conscribendis epistolis*, în şcolile secolului al şaisprezecelea] este articolul în care Judith Rice Henderson studiază modul în care profesorii vremii au utlizat în demersurile lor pedagice unul dintre cele mai influente tratate de retorică, aparţinînd celui mai cunoscut umanist nordeuropean. Autoarea distinge două etape în receptarea tratatului lui Erasmus, constatînd că înteresul a venit mai întîi din partea gramaticienilor, observaţiile eruditului oladez asupra scrisului epistolar găsindu-şi locul apoi cu preponderenţă în manualele de retorică. Ceea ce transpare din adaptările publicate de contemporani este prăpastia dintre teoria umanistă promovată de Erasmus şi practica din şcolile renascentiste: deşi admiratori ai idealului de educaţie umanist, profesorii secolului al şaisprezecelea au rescris tratatul cu intenţia de vulgarizare, în forme simplificate, înlocuind reguli sau renunţînd la fragmente ce recomandau asimilarea valorilor Antichităţii, căutînd eficienţa într-un context social-istoric dominat de un accentuat pragmatism al societăţii, dar şi de efectele Reformei şi Contrareformei. Toate aceste observaţii argumentează, de fapt, ipoteza, împărtăşită şi de alţi specialişti, că ideile se dezvoltă întotdeauna în context social, iar faptul că idealurile împărtăşite de Erasmus nu au avut şansa implementării depline în practica pedagogică a vremii nu trebuie privit ca un eşec, ci ca manifestare a identităţii unei epoci culturale, pentru că o istorie a ideilor trebuie pusă mereu în relaţie cu istoria socială.

În studiul „Letter-Writing Instruction Manuals in Seventeenth-and Eighteenth-Century England" [Manualele de pedagogie epistolară în Anglia secolelor al

şaptesprezecelea şi al optsprezecelea] Linda C. Mitchell are în vedere un număr de lucrări mai puţin cunoscute şi în general neglijate de interpreţii moderni, arătând modul în care acestea au influenţat sistemul englez de educaţie academică şi vocaţională. Fie că propun abordări convenţionale sau idiosincratice, autorii acestor ghiduri de redactare epistolară caută cu insistenţă mijloacele pedagogice prin care să răpundă aşteptărilor epocii, într-o societate în plină expansiune, cu un grad tot mai ridicat de instrucţie, motiv pentru care educaţia clasică, axată pe cunoaşterea limbii latine sau a valorilor retoricii antice, decade vizibil, lăsând locul unei metode pedagogice axate în întregime pe viaţa de fiecare zi şi pe scopurile practice ale societăţii, cu rezultate la nivelul pregătirii academice sau vocaţionale şi chiar al conduitei sociale.

Un alt articol, „Vestiges of Letter Writing in Composition Textbooks, 1850-1914" [Vestigii ale scrisului epistolar în manualele de redactare, 1850-1914], cuprinde analiza pe care John T. Gage o face unui număr de 193 de manuale de redactare, urmărind să surprindă nu anvergura scrisului epistolar ca practică socială şi culturală, ci relaţia dintre *ars dictaminis* şi pedagogia compunerii textelor în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Din încercările de a descoperi motivaţiile care determină prezenţa scrisului epistolar în 52% dintre lucrările analizate de John T. Gage, se desprinde concluzia că teoria epistolară se rezumă de cele mai multe ori la discuţii privind importanţa scrisorii sau relaţia acesteia cu alte tipuri de scriere. În această perioadă în care scrisul epistolar este prezentat publicului în mod „convenţional, chiar superficial" (p. 220), iar conţinuturile manualelor au de cele mai multe ori un caracter redundant, arta de a scrie scrisori pare să fie în declin ca urmare a unei pedagogii pronunţat normative, iar scrisul autentic pare umbrit de preponderenţa modelelor prefabricate.

In articolul ce încheie această istorie a teoriei epistolare, „Letter Writing in the Late Age of Print: Electronic Mail and the *Ars dictaminis*" [Scrisul epistolar în epoca târzie a tiparului: corespondenţa electronică şi *ars dictaminis*], Joyce R. Walker evidenţiază deosebirile şi, mai ales, asemănările dintre ghidurile de etichetă pentru utilizatorul comunicării electronice şi moştenirea preceptelor compoziţionale de tip *ars dictaminis*, în încercarea de a spori conştientizarea faptului că scrisul epistolar actual este, în esenţă, continuarea unei îndelungate tradiţii. Autoarea găseşte resursele unei argumentări coerente a ideii că multe dintre trăsăturile definitorii şi aparent unice ale e-mailului au echivalent în diferite etape din istoria scrisorii, constatînd că, urmărind de fiecare dată nevoia scrisorii de a răspunde unor scopuri retorice variate, conţinuturile manualelor epistolare s-au raportat întotdeauna la cîteva constante: distincţia funcţională între public şi privat, gestionarea raportului social dintre interlocutori, tonul, stilul, componenta lingvistică etc.

Partea finală a cărţii este pur bibliografică şi cuprinde şapte anexe organizate după acelaşi principiu cronologic, în care sunt inventariate în detaliu colecţii de

scrisori, manuale şi tratate de teorie epistolară, studii critice, din Antichitate pînă în secolul al XX-lea: Appendix A: „Select Bibliography of Ancient Letter-Writing Collections and Epistolary Theory"; Appendix B: „A Bibliography of Medieval Latin Dictamen"; Appendix C: „Bibliography of Dictamen in England, 1500-1700"; Appendix D: „Select Bibliography of Critical Studies on Renaissance Dictamen"; Appendix E: „Bibliography of Dictamen in England, 1700-1800"; Appendix F: „Bibliography of Nineteenth Century Letter-Writing Manuals"; Appendix G: „Bibliography of Twentieth-Century Letter-Writing Manuals".

Pornind de la constatarea că teoria epistolară e mai degrabă „o colecţie de materiale în căutarea unei discipline", iniţiatorii lucrării de faţă pun bazele unei activităţi de cercetare care, prin redescoperirea unui tezaur bibliografic îndelung neglijat, va reuşi să circumscrie instrucţia epistolară unei discipline de sine stătătoare, capabilă să gestioneze prestigiul pe care practica epistolară l-a avut vreme de mai bine de două milenii. Deşi o parte dintre studiile incluse reprezintă descrieri ale spaţiului cultural englez şi ale scrierilor sale vernaculare, *Letter-Writing Manuals and Instruction from Antiquity to the Present. Historical and Bibliographical Studies* are meritul de a fi trasat contururile unei istorii a epistolarităţii şi rămîne o sursă esenţială, atît ca bază de informaţii, cît şi ca model de cercetare pentru alte culturi care îşi vor propune să completeze studiul lacunar al teoriei epistolare din spaţiul european.

Gabriela-Iuliana Morcov
Universitatea „Alxandru Ioan Cuza" din Iaşi

Masă rotundă / 29 august 2015

Participanți:
Prof. univ. dr. Mihaela Secrieru (moderator)
Prof. univ. dr. Constantin Frâncu
Conf. univ. dr. Ana-Maria Minuț
Conf. univ. dr. Ioan Milică

Prof. univ. dr. Mihaela Secrieru:

Mulțumesc audienței prezente pentru interesul acordat întîlnirii noastre. Această întîlnire a fost organizată de librăria și centrul de librării Sedcom Libris, prin bunăvoința fostei noastre studente, domnișoara Alina Hucai, care a dorit să ne invite pentru a prezenta celor interesați activitatea noastră, a lingviștilor de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Alături de mine se află distinșii mei colegi: doamna conf. univ. dr. Ana-Maria Minuț, domnul prof. univ. dr. Constantin Frâncu și domnul conf. univ. dr. Ioan Milică. Iar eu sînt prof. univ. dr. Mihaela Secrieru. Toți sîntem din cadrul Catedrei de Limba Română și Lingvistică Generală, de la Departamentul de Românistică, de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Pentru că observ că în public sînt aproape exclusiv specialiști în lingvistică, vom aborda direct problemele pe care ni le-am propus să le prezentăm astăzi în fața dumneavoastră și vom trece peste cîteva elemente introductive care priveau distincția dintre lingvistică, filologie și litere, pentru că publicul nespecialist are această dificultate de a face discrimarea necesară între aceşti termeni și vom merge mai curînd cu o întrebare către domnul profesor Constantin Frâncu în legătură cu dezvoltarea lingvisticii prin curente: care sînt cele mai importante curente lingvistice și, mai mult decît atît, care dintre ele considerați că a adus cea mai mare dezvoltare științei înseși?

Prof. univ. dr. Constantin Frâncu:

De problema aceasta m-am ocupat încă de la terminarea facultății, încă de acum 52 de ani, de aceste curente în lingvistică, tendințe, și de perspectivele de viitor. Sigur că în cei 52 de ani am trăit lansarea și evoluția anumitor curente în lingvistică. Este în primul rînd vorba de structuralismul post-saussurian, inspirat din doctrina lingvistică a lui Saussure, profesor la Paris și apoi la Geneva la începutul secolului al XX-lea, și continuată bineînțeles de elevii lui Saussure, în primul rînd francezi, apoi belgieni, canadieni, altfel spus francofoni. După Saussure au apărut diferite curente care au mers pe doctrina acestuia privind

sistemul și structura lingvistică a fiecărei limbi, dar în primul rînd a limbii franceze, a limbilor romanice, germanice și așa mai departe. Ce curente au apărut după Saussure? În primul rînd structuralismul. Acesta a apărut prin anii ‘70 ai secolului al XX-lea și s-a dezvoltat apoi în diferite țări: a apărut în Franța, bineînțeles, apoi s-a dezvoltat în diferite țări, printre care și România. Prin anii ‘70 era la modă și în România, în special la București. Iașul făcea o figură aparte pentru că era dominat de curentul tradiționalist neogramatic. Structuralismul acesta s-a răspîndit apoi și în științele conexe, adică a invadat domeniile științelor umane și se vorbește de un structuralism și în teoria literaturii și în critica literară și în sociologie și în filozofie, deci accentul pe sistem și pe structură, cu relațiile respective, paradigmatice și sintagmatice. Structuralismul, spre deosebire de curentul anterior pe care l-a asimilat, neogramatic, a fost o achiziție importantă, dar el s-a învechit între timp atît în lingvistică, cît și în alte domenii. Astăzi sînt puțini structuraliști notorii, adică cei care mai cred în structuralism ca un curent. Un alt curent a fost cel care vine din America, nu din Europa, generativismul american și apoi european și mondial, pentru că gramatici generative există pentru toate limbile de pe glob, inclusiv limbile creole și limbile pidgin. Atunci cînd a apărut ideea traducerilor automate din rusă în engleză și invers, a apărut și această tendință sau preocupare a Pentagonului de a crea traduceri automate necesare în eventualitatea unui război între fosta Uniune Sovietică și Statele Unite ale Americii. Acest curent a apărut mai precis în 1959, printr-o lucrare a lui Noam Chomsky și apoi în 1965, cînd el detaliază structurile și aduce noțiunile de competență și performanță, care nu erau noi, ci preluate din lingvistica carteziană, adică din secolul al XVIII-lea. Chomsky nu aduce ceva nou decît pe planul formalizării, adică a necesității de a realiza traduceri automate, care au rămas un mit și în zilele noastre. O traducere automatizată se poate face numai în anumite domenii, în special în științele exacte, dar nu poți să traduci automat o poezie sau o lucrare în proză cu multe conotații. Chomsky a fost criticat chiar de către unii dintre colegii lui și unii dintre elevii lui. Au apărut în felul acesta alte curente care arătau faptul că limba a fost privită numai prin prisma noțiunilor de acceptabilitate lingvistică și performanță lingvistică, dar acestea nu erau suficiente pentru că limba este mult mai complexă, iar acest generativism nu putea să cuprindă toate aspectele respective. În afară de asta, nu se putea aplica la istoria limbii, deși în prezent există lucrări de gramatică istorică, de sintaxă istorică, bazate pe teoria generativistă. Această reacție împotriva lui Chomsky a provocat apariția unor noi curente, în special din științele conexe: sociolingvistica, apărută în America, dar

de fapt era mai veche. Trebuie să menționăm faptul că ideile nu erau noi, erau din Antichitate, din Renaștere sau din secolul al XIX-lea, dar au fost puse într-o nouă paradigmă de către Chomsky și de metodele respective de matematizare. Se spunea că tot ce poate fi exprimat, prin anii ’70, poate fi matematizat. La noi, academicianul Moisil, cu mulți elevi, a creat lingvistica matematică. Apoi a fost creată o poetică matematică. Ele sînt caduce astăzi, nu mai vorbește nimeni de lingvistica matematică, sau foarte puțin, sau de poetica matematică. Apoi a apărut pragmatica. Este o protopragmatică din secolul al XIX-lea. Lingvistul român de talie mondială, din păcate decedat de vreo 20 de ani, Eugeniu Coșeriu a arătat că bazele pragmaticii moderne au fost puse încă din secolul al XVI-lea, mai precis din 1536, de către un portughez. Acesta a arătat foarte bine în gramatica lui portugheză sarcinile unei lingvistici care să urmărească instanța de comunicare. Deci a apărut această nouă direcție, pragmatica. Ea s-a dezvoltat foarte mult, în special a cuprins tinerii, existînd numeroase lucrări la universitatea noastră, precum teze de licență, teze de masterat, de doctorat care se ocupă cu pragmatica. Totuși, după părerea mea pragmatica nu face altceva decît să pulverizeze lingvistica, adică orice știință trebuie să meargă spre abstract, de la concret spre abstract. Pragmatica se cramponează de instanța de comunicare, adică de concret. Şi probabil că aceste reacții nu vor întîrzia, unele au apărut. De fapt, pragmatica nu este numai în lingvistică, ci și în științele conexe și într-un fel este un curent care nu mai are șanse de evoluție, pentru că ce s-a spus s-a făcut. Iar lucrările de pragmatică seamănă între ele foarte mult. Sigur că a apărut și sociolingvistica, venind din partea sociologiei. Aici este o chestiune de delimitare: există o sociologie lingvistică și o sociolingvistică, iar granițele dintre ele nu sînt precizate. Lingviștii, dacă pornesc de la limbă, trebuie să cerceteze partea lingvistică, pe cînd sociologii, dacă pornesc de la sociologie, de la societate, trebuie să cerceteze în primul rînd problemele sociale. În practică nu este așa, în practică se confundă lucrurile, iar lingviștii și sociologii nu au un obiect propriu de cercetare. Acestea sînt reacții împotriva generativismului care a fost foarte general în anii ’70–’80. Sigur, sînt mai multe faze ale generativismului, sînt vreo șapte. Chomsky, care a acumulat unele idei ale raționalismului lui Decartes, a asimilat și de la Humboldt, din secolul al XVIII-lea, dar și alte direcții, îşi schimbă mereu părerile, vine cu noi date și încearcă noi susținători în trecut, bineînțeles. Sigur că sînt și alte curente. Este vorba de lingvistica variațională care urmărește și ea linia sociolingvisticii, dar nu numai, urmărește mai mulţi parametri. Pornește de la Leiv Flydal, un scandinav, prin Eugen Coșeriu și prin Robert Corn, care aduc al cincilea parametru, adică în afară de parametrii diacronic, diafazic,

diastratic, ei aduc și diatopic, acela al limbii de la distanță și limba de apropiere. E o distincție foarte importantă, limba de distanță și limba de apropiere, mai ales atunci cînd se studiază limbile literare. Ce se întîmplă cu lingvistica? Sigur este o știință utilă pentru că stabilește unele demarcații care erau mai vechi, făcute în filozofia limbajului încă din Antichitate pînă în secolul al XVIII-lea. În secolul al XVIII-lea se petrece o demarcație foate importantă, demarcația lui Kant. Filozofii nu se mai ocupă de limbaj, inclusiv Kant. Deși în *Critica rațiunii pure* el arată că se ocupă cu cercetarea tuturor elementelor privind omul și relațiile lui cu mediul. De fapt, Kant a neglijat voit cea mai importantă trăsătură a omului: limbajul articulat. La Kant nu găsești niciodată ceva privind limbajul, pentru că el face o demarcație clară între chestiunea de fapt și chestiunea de drept care există în științele juridice. Filozofii, spune Kant, trebuie să se ocupe de problemele nu de fapt, ci de drept. Adică să se ocupe, prin metoda deductivă, de problemele generale și nu de problemele concrete. El lasă pentru științele nou create atunci, cercetate de filozofi pînă la el, chimiștilor, fizicienilor, lingviștilor, să studieze prin metode proprii domeniile respective. Și se creează o tăcere. Se vorbește de „tăcearea lui Kant" în istoria filozofiei și în istoria lingvisticii. Tăcerea lui Kant ar fi avut, după unii, efecte dezastruoase după secolul al XVIII. Lingviștii nu se mai ocupă de filozofie, iar filozofii nu se mai ocupă de lingvistică. Situația acesta domină pînă în secolul al XX-lea, cînd Frege, Wittgenstein și alții repun această legătură între filozofie și lingvistică. Deci ideile uneori în lingvistică sînt vechi, modul de abordare este nou, în funcție de progresul din științele care țin de domeniul necesității, adică științele exacte, sau din domeniul posibilității, care sînt științele umane. Din această cauză lingvistica este și astăzi uneori asimilată de științele exacte, lingvistica matematică, sau de științele naturale, naturalismul lingvistic, sau de științele umane, cum sînt psihologia, psihanaliza, care au adus noi date utile lingviștilor. Ideile nu sînt noi, ceea ce este nou este terminologia. Terminologia lingvistică devine derutantă de multe ori, în sensul că fiecare lingvist își creează o terminologie proprie. Nu știi ce accepție dau unii lingviști unui termen. În științele conexe deruta este mai mare, pentru că unii termeni sînt luați din lingvistică, despre care se spune că a devenit o știință -pentru alte științe, idee apărută prin anii '80, o știință-pilot care poate să ducă înainte alte științe, dar există o derută în terminologie. De cauza aceasta, unii lingviști au nevoie de glosare speciale, cum face Louis Hjelmslev cînd își însoțește prolegomenele lui cu un dicționar privind accepția termenilor. Dacă este revoluționară lingvistica sau nu? Ce înseamnă progres în lingvistică? Progresul, după părerea mea, nu este

pe planul ideilor, pentru că ideile sînt vechi de cînd lumea. Sînt unele idei receptate tîrziu, de pildă la cursul cu profesorul meu Theofil Simenschy, unul dintre marii sanscritiști ai lumii, ne spunea despre o direcție în lingvistică pe care nu am menționat-o, gramatica cazului sau gramatica ontologică, despre care s-a spus că este o invenție a unui american, Charles Fillmore. La cursurile noastră de gramatică comparată a limbilor indoeuropene, profesorul Theofil Simenschy spunea că europenii și occidentalii trebuie să vadă și altă față a sintaxei, sintaxa ontologică, extralingvistică, așa-numita gramatică a cazului, care-i la modă astăzi, sigur și în România, pentru că oferă o bază de plecarea pentru cercetarea mai multor limbi. Profesorul Simenschy, în cursul din 1962, ne vorbea de faptul că la Pănini, un gramatic indian din secolul IV î.Hr., există această nouă dimensiune a sintaxei, așa-numita sintaxă a cazului, care vine de la tehnica sacrificiului vedic. Adică la un sacrificiu vedic era necesară un incitator, un agent care face actul respectiv, actul vedic, un instrument, un obiect sacrificat. Lucrurile acestea se petreceau pentru un beneficiar și în numite circumstanțe de loc, de timp, de mod; modul în care se făcea, cauza – putea să fie o secetă sau inundație, un scop, acestea fiind, de fapt, cazurile de adîncime, cazurile semantice. Ele apar și în secolul al XX-lea la Charles Fillmore, un american considerat de mulți ca un revoluționar în lingvistică, pentru că descoperă acestă idee veche la indieni, dar nouă în America și în Europa. Europenii nu s-au ocupat cu această dimensiune extralingvistică, ontologică sau ontică a sintaxei. Profesorul Theofil Simenschy ne arăta că, de fapt, și dinstincția aceasta între fonem și sunet, care a fost fundamentată de la Școala de la Praga pe la 1930, este la Pănini, deci veche, fiind de bază și pornind și de la sacrificiul vedic și de la tehnica memorării vedelor. Ca o concluzie, lingvistica actuală nu aduce idei noi, ci metode noi de cercetare, care sînt foarte utile, dar, din păcate, terminologia nu ajută, fiind una foarte diversă. O terminologie trebuie să fie clară, să nu provoace confuzii. Or, terminologia aceasta este încă deficitară.

Prof. univ. dr. Mihaela Secrieru:

Mulțumim, domnule profesor. Continui cu aceeași întrebare către domnul profesor Ioan Milică sau doamna profesor Ana – Maria Minuț.

Conf. univ. dr. Ana-Maria Minuț:

Lingvistica teoretică a acumulat în timp, așa cum a arătat domnul profesor Frâncu, extrem de multe teorii și ipoteze. De asemenea, perspectivele de abordare au devenit mai numeroase. Lingvistica rămîne un teren fertil și deschis inovațiilor,

conceptuale și terminologice. Diverse curente s-au impus pentru anumite perioade ca prioritare, unele fiind recomandate ca soluții definitive, fie că a fost vorba despre structuralism, despre generativism, despre lingvistica funcțională sau despre cognitivism. Cert este că elementele solide din aceste doctrine s-au impus, au rezistat în timp și și-au păstrat validitatea. Sînt anumite concepte care sînt absolut necesare, care rămîn actuale și de care nu ne putem dispensa. Dacă vorbim despre conceptul de lege fonetică, de exemplu de la neogramatici, trecînd prin concepte precum cele de sistem, structură, paradigmatic, sintagmatic, sincronie, diacronie, de la structuraliști și pînă la prototipul din congnitivism. Sînt astfel de elemente care își mențin valabilitatea. Pe de altă parte au existat perioade cînd cercetările dintr-un anumit domeniu au fost prioritare. În prima jumătate a secolului al XX-lea au dominat studiile de fonologie, în a doua jumătate a aceluiași secol au luat un mare avînt cercetările de semantică. M-aș referi puțin la curentele manifestate în acest domeniu. De exemplu, în anii ’20-’30 ai secolului trecut, în lingvistica germană s-a impus ideea unei semantice strict lingvistice, bazate pe teoria cîmpului lingvistic sau a cîmpului semantic. Teoria cîmpurilor semantice a fost dezvoltată ulterior de numeroși lingviști, în special de Coșeriu și de școala sa de la Tübingen, mai ales după 1960. Pornind de la semantica germană, dar și de la teoriile lui Saussure, Coșeriu a elaborat așa-numita semantică structurală., care mai apoi a cunoscut o mare răspîndire. Coșeriu are meritul, în primul rînd, că a delimitat foarte precis domeniul semanticii, pornind chiar de la clarificarea unor termeni fundamentali: *sens*, *semnificație*, *desemnare*, care erau uneori folosiți impropriu. Tot în anii ’60 au apărut în Franța alte modele de semantică structurală: modelele lui Boutière și Greimas care au împrumutat din fonologie modalitatea de analiză a entităților lexicale după metoda trăsăturilor distinctive. Un model de analiză componențială vine din lingvistica generativă americană. Este modelul lui Katz și Fodor, care a oferit prima concepție semantică generativistă. De la modelul analizei componențiale s-a ajuns la așa numita semantică psihologică, preocupată în special de reprezentările mentale ale semnificațiilor. A existat apoi în anii ’70 așa-numita semantică argumentativă, preocupată de felul în care o frază poate fi analizată din punct de vedere semantic prin legăturile argumentative posibile. Foarte la modă a fost și este încă semantica cognitivă, care pune în centrul atenției problema categorizării, a stabilirii unor clase unice, pornind de la realitatea multiplă. S-a introdus teoria prototipurilor conform căreia fiecare categorie are anumite trăsături. Această teorie a prototipurilor s-a dovedit foarte utilă în analiza polisemiei, a metaforei și în descrierea semantică a anumitor clase de verbe.

Prof. univ. dr. Mihaela Secrieru:
Mulțumesc! Domnule profesor Milică?

Conf. univ. dr. Ioan Milică:
Aș lega două fire expuse deja, cel enunțat de domnul profesor Frâncu, legat de avansul pragmaticii și de pulverizarea lingvisticii, și celălalt fir legat de stabilitatea și instabilitatea unor orientări, doctrine și metode de lucru în cercetarea lingvistică. Ceea ce ar trebui să observăm din perspectiva trecerii timpului este faptul că între secolul al XIX-lea și secolul al XX-lea se produce o schimbare fundamentală de mentalitate în studiul limbii. Dacă în secolul al XIX-lea putem vorbi despre o metodă dominantă și despre o construcție teoretică dominantă, aceasta fiind Școala Neogramatică, ceea ce caracterizează veacul al XX-lea este, de fapt, trecerea de la teorie la teorii. Or această trecere are un impact care poate fi observat în cel puțin trei aspecte: în primul rînd observăm că, după modelul Școlii Neogramatice, și structuralismul a tins să devină o construcție conceptuală și metodologică unică, supradimensionată. Canonizarea structuralismului a avut fără îndoială efecte benefice, dar, totodată, a creat și premizele unei întoarceri la ceea ce Coșeriu va numi, pe bună dreptate, lingvistica vorbirii. Cu alte cuvinte, trecerea dinspre saltul către abstract, cel care era, de fapt, dezideratul lingvisticii secol al XIX-lea și al lingvisticii de secol al XX-lea, pînă la cel de-al doilea război mondial, tinde să se răstoarne în favoarea unor preocupări care să aibă în prim-plan chestiunile legate de specificul și concretețea actului de comunicare verbală. De aceea, nu este întîmplător să observăm, de pildă, faptul că sub influența structuralismului post-saussurian, care s-a dovedit într-adevăr un curent pilot, apar mai apoi în Marea Britanie contextualismul și funcționalismul – l-aș aminti aici pe Michael Halliday, unul dintre fondatori, sau orientările de lingvistică a textului, care astăzi sînt foarte potente, mai cu seamă pe terenul lingvisticii computaționale și al analizei cantitative, iar dacă ne așezăm privirea către zilele noastre, putem observa foarte limpede un lucru care într-adevăr merită atenție și interes – dezvoltarea unor relații concurențiale între teorii și metode. Cu alte cuvinte, atomizarea aceea a lingvisticii, de care domnul profesor Frâncu a vorbit, poate fi astăzi urmărită la nivelul acestor tipuri de metodologii care se leagă de ceea ce în chip foarte vag a fost numit lingvistică aplicată. Lingvistica aplicată, prin chiar numele ei, spune că se desparte de lingvistica neaplicată sau care nu are un scop concret. De fapt, această lingvistică aplicată este reacția fundamentală față de structuralismul teoretic. Savanții care au dezvoltat unele dintre cele mai interesante direcții aici, mă gîndesc în special la

științele de frontieră, interdisciplinare, cum sînt, de pildă, poetica – legată de estetică și de literatură, biolingvistica – legată de științele naturale, neurolingvistică – legată în mod direct de psiholingvistică și medicină. Prin urmare, toate aceste direcții sînt orientate către două aspecte considerate în zilele noastre demne de mare interes, anume ceea ce se întîmplă în conștiința individului atunci cînd vorbește, aceasta fiind una dintre sferele mari de preocupare și mai multe discipline de frontieră încearcă să răspundă la această provocare, iar pe de altă parte prezintă interes astăzi și cum anume poate fi măsurată în chip concret vorbirea. Studiile de lingvistică cantitativă astăzi, o spun cu regret, au cîștigat bătălia cu studiile de lingvistică calitativă, toate marile reviste de lingvistică din Europa și din Statele Unite ale Americii arătîndu-le prin conținutul lor că studiul lingvisticii cu ajutorul mijloacelor computerizate este, de fapt, noua metodă de lucru, pentru că nevoia de precizie și nevoia de segmentare cît mai precisă au găsit în lucrul cu computerul o metodă foarte eficientă de a încerca să găsim răspuns la întrebări care, de altfel, sînt foarte vechi. Dacă încercăm să legăm aceste două fire, cred că mai trebuie spus și un alt aspect cu privire la felul în care lingvistica românească a fost modelată de influențele externe. Domnul profesor Frâncu știe mai bine faptul că în anii ’70 – ’80 lingviști adepți ai școlii neogramatice au trecut, mai apoi, în școala structuralistă – avem și un exemplu ilustru de lingvist care prin chiar activitatea sa a demonstrat că este posibil să crești într-o paradigmă foarte stabilă, dar în timp să-ți îndrepți interesele de studiu către o alta: mă refer aici la Sextil Pușcariu. Ceea ce se mai observă este faptul că structuralismul, generativismul și funcționalismul au fost la noi curente considerate eclectic legate, astfel încît studiile românești de lingvistică, fie că e vorba de lingvistică teoretică, fie că e vorba de lingvistică aplicată, împrumută din aparatul epistemologic al acestor trei mari direcții - structuralismul, generativismul și ceea ce mai rămăsese încă în valoare și în vigoare din vechea și foarte stabila și fertila metodă comparativ-istorică. Tocmai acest eclectism, cred eu, este cauza pentru care studiile de lingvistică românească astăzi nu își pot găsi un făgaș care să fie foarte rodnic pe termen lung. Ceea ce vreau să spun este faptul că în ciuda unor studii foarte valoroase, datorită faptului că impactul curentelor din lingvistica internațională la noi s-a decalat puțin, tot ceea ce noi am descoperit ca elemente de noutate metodologică se așeza deja în concurența cu un teren foarte stabil în lingvistica internațională. Fără îndoială că am avut și savanți foarte buni. Mă gîndesc la școala de la București, Emanuel Vasiliu sau Andrei Avram, sau cea de la Iași, pentru metoda structurală domnul profesor Frâncu, domnul

profesor Nica, domnul profesor Irimia, adică au fost deja oameni de știință care și-au însușit foarte bine principiile de lucru ale structuralismului, însă lucrările științifice pe care le-au elaborat, compatibile din punct de vedere științific cu ceea ce se petrecea în lingvistica internațională, nu au mai avut același răsunet pe care în mod obișnuit l-ar fi avut dacă aceste studii ar fost, cum ar fi sperat Eugen Lovinescu, sincrone cu ceea ce se întîmpla în plan internațional. Acest „time lag", această scurtă întîrziere astăzi este și mai problematică, pentru că lipsesc cu adevărat lingviștii care să fie cu dublă sau triplă specializare. Mă gîndesc la lingviști care să fie și matematicieni, lingviști care să fie și biologi, lingviști care să studieze și psihologia în chip adevărat. Cu alte cuvinte tendința către interdisciplinaritate din zilele noastre devine foarte provocatoare pe terenul cercetării științifice tocmai datorită faptului că noi nu mai avem păstrat contactul cu modelele acestea eclectice pe care, de altfel, le recunoaștem și pe care le revendicăm.

Prof. univ. dr. Mihaela Secrieru:

Multumesc. Aș adăuga și eu la acest prim punct al dezbaterii noastre o scurtă generalizare. Lingvistica a avut și cunoaște o dezvoltare internă, *in se* și *per se*, ca știință în sine prin curentele sale: comparativismul, psiholingvismul, neogramaticii, idealismul, și, în același timp intră într-o metabolizare cu alte științe care par la distanță foarte mare – matematica, informatica, muzica, biologia, psihologia și apar dezvoltările externe, noile științe, științele de graniță – psiholingvistica, geografia lingvistică, sociolingvistica, informatica, lingvistica computațională și așa mai departe. În ceea ce mă privește, aș face și eu cîteva precizări privind, de exemplu, evoluția sintaxei. Nici aici lucrurile nu stau în mod diferit, dacă ne gîndim la pătratul aletic al oricărei științe: obiect, metodă, terminologie și istorie. Vedem că în ceea ce privește sintaxa primele două, obiectul și metodele, sînt cvasi-dinamice, mult mai dinamice fiind terminologia și istoria devenirii sintaxei, ele dezvoltîndu-se într-un mod mai alert, și că în ceea ce privește terminologia în sintaxă, iar în această permanentă resurecție terminologică constă astăzi întreaga noutate a lingvisticii, pentru că într-adevăr, așa cum spunea și domnul profesor Frâncu, fiecare specialist aduce note noi, distinctive în legătură cu termenii utilizați. O caracteristică a dezvoltării tuturor disciplinelor lingvistice ar fi pentru prezent, consider eu, un melanj, o amestecare, o metabolizare a mai multor curente, astfel încît idealul acela anterior, al rigorii față de un anumit curent lingvistic a fost eludat, s-a trecut demult peste el și acum sîntem într-un fel de post-, post-modernism în care multe din elementele de

terminologie din diversele curente se regăsesc la nivelul oricărui tip de abordare analitică sau teoretică, făcând imposibilă recunoaşterea afiliaţiei. În ceea ce privește sintaxa, eu pot spune că este așa, pentru că în gramatica neotradițională noi avem termeni și din structuralism, şi din funcționalism, dar și din generativism și de orinde. În sintaxă avem, de fapt, o dezvoltare repetitivă, recursivă. Eu am alcătuit pentru uzul meu şi al studenţilor un inventar bibliografic, un corpus al studiilor de sintaxă și am constatat că în sintaxa românească avem în jur de 3500 de lucrări, articole și studii, dar lucrări fundamentale, adică volume monografice sau tratate nu sînt mai mult de 40 și cam la asta s-ar rezuma întreaga evoluție a sintaxei românești. Ca disciplină, sintaxa a sărit peste cognitivismul anilor 1980 și nu numai sintaxa, fiindcă practic nu regăsim cognitivismul la nivelul lingvisticii românești, iar în ceea ce privește pragmatica, încercarea recentă a noi *Gramaticii academice*, apărută la Bucureşti (2005/2008) nu este una absolută, ci este una de tranziție, pentru că acolo mari pasaje încă utilizează teoriile gramaticii tradiționale și chiar reproduc în mare parte informația teoretică emisă în anii 1963-1966 (această constatare este valabilă cel puţin pentru ediţia din 2005), iar asta se întîmplă după 40 de ani de dezvoltare lingvistică românească. Este, în fapt, o încercare de metamorfozare a sintaxei din perspectivă pragmatică, dar care nu a reuşit în mod definitiv să facă trecerea dorită la un nou limbaj şi la o nouă metodă, dar asta înseamnă, simptomatic şi că mai avem loc să evoluăm.

Aș merge mai departe cu problema contribuțiilor românești la dezvoltarea lingvisticii generale. Cred că este o temă interesantă. Cine dorește dintre dumneavoastră să vorbească despre acest subiect? Domnul profesor Frâncu este cel care a propus chiar ca o disciplină opțională la Facultatea de Litere, la catedra noastră, acest subiect. Acum zece ani aţi ținut primul acest curs şi cred că dumneavostră ați fi cel mai indicat să începeți această discuție. Vă rog!

Prof. univ. dr. Constantin Frâncu:

Da, contribuții românești, sigur, sînt de la cronicari, prin Școala Ardeleană, prin Maiorescu, prin Hasdeu, pînă în secolul nostru. Deci din secolul al XVII-lea, prin Cantemir, bineînțeles, pînă în secolul XX. În secolul XX s-au conturat trei școli românești: o școală lingvistică de la Iași, condusă de profesorul Alexandru Philippide și continuată de profesorul Iorgu Iordan și de profesorul Gheorghe Ivănescu și de alți lingviști, elevi ai acestora; o școală lingvistică de la București, condusă inițial de către Ovid Densusianu și continuată de I. A. Candrea, de către Alexandru Rosetti și de către alții; și o școală lingvistică de la Cluj, condusă de

Sextil Pușcariu, primul rector al universității de la Cluj și autor a unei lucrări în două volume *Limba română*, primul volum, cu privire generală, în 1940, tradusă în 1944 și în germană și *Limba română*, volumul al II-lea. Spre deosebire de primul volum care era tradiționalist, dar îngloba și unele concepte de sociolingvistică și de lingvistică, de neolingvistică, al II-lea volum, *Cronologia limbii române*, este creat după principiile școlii structuraliste de la Praga, apărută prin 1930. Deci el a condus școala, avînd funcția de rector și apoi de profesor și de conducător al Muzeului Limbii române și al revistei ,,Dacoromania", cea mai bună revistă de lingvistică de după cele două războaie, din care au apărut nouă volume, ultimul în 1949. A avut succesori, printre care doi dialectologi foarte buni și mulți istorici ai limbii, printre care Emil Petrovici și alții. Deci acestea sînt școli lingvistice de după Al Doilea Război Mondial, care aveau și reviste în care se puteau manifesta și în care se publicau ideile. Sigur, școala de la Iași era tradiționalistă, era de tip neogramatic și această tendință a rămas pînă astăzi. Lingviștii de astăzi, de la Iași, au obținut rezultate foarte bune; în dialectologie s-a publicat *Atlasul lingvistic al Moldovei și Bucovinei*, o realizare foarte bună, în trei volume, pînă în prezent trei volume, și se continuă. S-a publicat *Dicționarul toponimic al Moldovei și Bucovinei* sub conducerea lingvistului și profesorului universitar Moldovanu Dragoș și s-au continuat lucrările la unele litere din Dicționarul Academiei, început de Hasdeu în secolul al XIX-lea și continuat de Philippide, de Pușcariu și astăzi de trei colective: de la București, de la Iași și de la Cluj. Se va termina acest dicționar al Academiei, pentru că, în comparație cu alte limbi romanice, nu avem încă un dicționar complet, etimologic și explicativ. Sigur că acum s-a estompat diferența dintre școli, pentru că școlile lingvistice nu prea mai există. Lingviștii ieșeni, ca și cei bucureșteni, ca și cei clujeni, au fost acaparați de alte curente și nu se poate vorbi de o școală lingvistică ieșeană, de o școală lingvistică clujeană sau bucureșteană în momentul de față. Deci acestea sînt direcțiile principale. În lingvistică se lucrează, bineînțeles și la Iași și la Cluj și la București, iar rezultatele se cunosc în reviste din țară și străinătate.

Prof. univ. dr. Mihaela Secrieru:
Doreşte să intervină în discuţie şi dl. prof. Dumitru Nica. Vă rog.

Conf. univ. dr. Dumitru Nica:
Mulțumesc. Sînt foarte încîntat de acest moment. Nu voi face nici un excurs doct ca domnul profesor Frâncu, asupra evoluției lingvisticii, nu e cazul, dar

vorbind de lingvistica și curentele de la Cluj, sigur sînt un moment perfect. Dacă putem vorbi de o școală lingvistică românească, trebuie spus că toate școlile tradiționale s-au modernizat, repede și-au îmbrăcat altă haină. Iașul iată că a ieșit un pic din haina sa și a intrat pe alocuri bine în arena internațională. Firește au contribuit foarte mult și ieșirile peste hotare de la marginalizare, de la izolarea absolută, de autocondamnare în care trăiam noi cu tristețe. Știam de niște lucruri, auzeam, vedeam la Biblioteca Universității, în perioada interbelică, toate cărțile mari din Occident. Sînt prezente și se văd și astăzi. Cărțile din zilele noastre erau absente. Cei care au ieșit primii, în forță, au fost bucureștenii și ei au scris mai mult, au intrat mai repede și ne-au introdus în curentele moderne, nu mai dau nume, dar aș pomeni, de pildă, pe Sorin Stati, un excelent lingvist. În Italia, la Universitatea din Bologna a făcut serviciu excelent și avea un deosebit prestigiu. Sorin State – *Teorie și metodă în sintaxă* este o carte sincronică, la nivelul celorlalte din occident, în afara oricărui dubiu. Eu aș remarca din nou generația nouă, generația care se ridică și care îmbrățișează studiile de limbă veche, de pildă momentele religioase și altele, lucrări foarte bune, cazul lui Sorin Guia de pildă, apropo de retorica veche de tip religios și altele de factura aceasta. Chiar și ca varietate, de pildă doamna profesor Mihaela Secrieru – m-am uitat fugitiv prin librării la lucrări legate de didactica limbii, ea însăși pornind de la funcția pe care a avut-o atîta timp, de profesoară începînd cu școala gimnazială și continuînd pînă la nivelul de acum. Tot ce a făcut este remarcabil și de uitilitate reală pentru învățămîntul superior, dar și pentru colegii din învățămîntul secundar. Din nou salut cu deosebită plăcere și satisfacție acest moment.

Prof. univ. dr. Mihaela Secrieru:

Revin la același subiect, contribuții românești la dezvoltarea lingvisticii generale și aș dori să o întreb pe doamna profesoară Ana-Maria Minuț ce părere are. Există o astfel de contribuție generală, particulară?

Conf. univ. dr. Ana-Maria Minuț:

Legat de școala lingvistică de la Iași, dacă e să o numim așa, domnul profesor Frâncu spunea că această școală a fost inițiată acum mai bine de un secol de Alexandru Philippide și menționa pe cei care au condus această școală mai departe, pe profesorii Iorgu Iordan și Gheorghe Ivănescu. Eu aș continua și aș menționa și numele profesorului Vasile Arvinte și numele profesorului Constantin Frâncu, care au dus mai departe această școală și prestigiul ei. Aș evidenția rolul

specialiștilor de la Iași în ceea ce privește editarea științifică a unor texte ale tradiției noastre scrise, texte fundamentale pentru vechea cultură românească. Am în vedere perioada secolelor XVI-XVIII. De asemenea, contribuții foarte importante au adus specialiștii ieșeni în ceea ce privește abordarea descriptivă a limbii române moderne și aici mă refer la contribuțiile în domeniul gramaticii ale Ecaterinei Teodorescu, ale profesorilor Corneliu Dimitriu, Dumitru Nica, Dumitru Irimia, contribuțiile în domeniul stilisticii ale aceluiași regretat profesor Dumitru Irimia. Trebuie, de asemenea, menționate rezultatele în domeniul onomasticii, obținute de profesorii Dragoș Moldovanu sau Mircea Ciubotaru de la Universitatea din Iași.

Prof. univ. dr. Mihaela Secrieru:
Domnule profesor Milică, vă rog!

Conf. univ. dr. Ioan Milică:

Cred că nu spun un lucru greșit dacă fac următoarea observație: începînd cu generația fondatorilor, mă refer aici la Philippide, Pușcariu și Densusianu, lingvistica românească s-a așezat cu drepturi depline în lingvistica europeană. Menționez, de pildă, faptul că Philippide a corespondat cu unii dintre marii lingviști ai vremii sale, că Pușcariu era considerat între cei zece mari lingviști ai Europei la vremea sa, că Densusianu și Rosetti au, de asemenea, lucrări recunoscute în plan internațional. Aș zice că acești savanți fondatori au transmis mai departe în chip generațional ideea aceasta că școala românească trebuie să stea aproape de ceea ce se întîmplă în plan internațional. Și mă bucură nespus faptul că domnul profesor Nica a menționat deja că in perioada de referință 1960-1980 au existat în toate cele trei centre universitare, mă refer aici la București, Iași și Cluj, specialiști care într-adevăr au reușit să se așeze cu bună dreptate în temei european. Numele sînt mari și aș zice că sînt cunoscute. Mă refer aici la Alexandru Graur, mă refer la Ion Coteanu, mă refer la profesorul Vasile Arvinte de la Iași, ne gîndim la profesorii mai cu seamă de gramatică din Cluj, unii dintre ei astăzi patriarhi ai gramaticii românești, cum este G.G. Neamțu. Prin urmare, aș zice că din acest punct de vedere lucrurile nu stau tocmai rău. Ceea ce lipsește astăzi în chip plenar ține mai degrabă de un deficit care a fost iarăși subliniat: dacă în vremea de referință folosită de domnul profesor Nica, lipseau lucrările fundamentale din bibliotecă, astăzi se remarcă același lucru, deși internetul este plin de surse de documentare care pot fi folosite. Aș zice că preaplinul de

informație de astăzi face la fel de dificilă o selecție riguroasă și temeinică a surselor de lucru, în aceeași măsură în care deficitul de informație de acum 40 de ani făcea imposibilă o lucrare modernă și de foarte bună calitate. Sigur că într-adevăr s-a întîmplat ceea ce domnul profesor Nica a subliniat, posibilitatea de a ieși în afară, la specializări, posibilitatea de a lua contact cu lucrările lingviștilor recunoscuți astăzi pe plan european, dar cred că mai este un drum lung de parcurs în a ne alinia la standardele calitative ale cercetării internaționale, pentru simplu motiv că încă lipsesc pentru limba română lucrările de referință, lucrări care astăzi sînt instrumente de lucru de natură curentă. Nu există mai multe ediții ale unei gramatici a limbii române literare, după cum nu există gramatici complete ale graiurilor. Nu există un dicționar al limbii române care să fie aliniat la vremurile noastre, a trecut o sută de ani de la începerea dicționarului și astăzi se reia litera *a*. Nu există îndreptare ortografice, ortoepice și morfologice, nu există manuale foarte bune pentru limba română, astfel ca ea să fie învățată de studenți străini și cred că colega mea, doamna Iulia Nica, de faţă, ar putea să spună mai multe despre dificultățile cu care se confruntă atunci cînd vine vorba să predea limba română studenților străini, după cum și doamna profesor Anca Cehan, prezentă aici, poate da mărturie despre același lucru: cît de greu este să faci didactica și predarea unei limbi străine, care este foarte bine normată cum este limba engleză în raport cu instabilitățile și, haideți să spunem așa, lipsa de reglaj ce caracterizează unele zone ale limbii române vorbite. Prin urmare aș spune că tendința normală și naturală ar trebui să fie cea de recuperare a unui avans care exista la un moment dat.

Prof. univ. dr. Mihaela Secrieru:

În legătură cu acest subiect, eu aș merge la un element concret. Academia Română și institutele aferente au atribuția de a înregistra toate lucrările publicate în spațiul autohton, lucrările de specialitate, lucrările de lingvistică, dar această bibliografie care se realizează și se publică anual în revista „Limba Română” nu este satisfăcătoare din punctul de vedere al faptului că nu înregistrează și nu a înregistrat niciodată articolele și lucrările publicate în afara țării și atunci cunoașterea noastră este fragmentară. Ar trebui aduse acasă aceste lucrări bibliografice, nu numai ca titlu, ci și din punct de vedere al conținutului. Eu am făcut această temerară întreprindere de a aduna toate lucrările, toate titlurile într-un volum, se numește *Carta albă a lingvisticii românești din ex-spațiul României*, care va apărea luna viitoare și doresc să vă spun am înregistrat contribuțiile a 700

de lingviști care au publicat în străinătate lucrări despre limba română, jumătate din autori fiind români care au trăit în diaspora, iar jumătate din ei fiind specialişti străini care au publicat despre limba română, Lucrarea tezaurizează bibliografia de la 1619, respectiv de la Meletie Smotriţki pînă astăzi, dar nu există mai mult de 2000 de articole, mai exact 2156, iar dacă raportăm acest număr la faptul că în ţară în aceeaşi perioadă s-au publicat în jur de 3500 de lucrări de sintaxă, asta înseamnă un număr relativ mic de lucrări, dar şi într-un caz şi în celălalt, din păcate. Cu toate acestea, atunci cînd elaborăm lucrări de specialitate trebuie să avem în vedere și lucrările specialiștilor români şi străini publicate în străinătate şi rar citate și aici mă refer la faptul că există foarte multe lucrări de dialectologie, de fonetică sau de semantică şi sintaxă semnate de Sever Pop, de Eugen Lozovan, de Emil Turdeanu, de Martin Maiden, de Sorin Stati, de Maria Iliescu, Eugen Coşeriu, Dimitrie Găzdaru, de Carmen Dobrovie-Sorin, de Helmut Frisch și mulți alții, pe care noi ar trebui să îi aducem în mod firesc în bibliografiile noastre, astfel încît să avem o privire de ansamblu completă, exhaustivă, pe cît se poate. De aici ar veni implicit şi cunoaşterea modului cum am putea reface drumul spre internaţionalizare şi descoperire, de ce nu, de noi direcţii de cercetare.

Dacă mai dorește cineva din public să exprime opinii în continuarea spuselor noastre? Doamna profesor Anca Cehan, vă rog.

Prof. univ. dr. Anca Cehan:

Mulțumesc frumos. Și dacă îmi place să pun cărțile pe masă, voi face efectiv acest lucru oferindu-vă lucrarea mea apărută recent. În primul rînd, vreau să vă felicit sincer pentru această inițiativă și pentru tot efortul pe care l-ați depus pentru organizarea acestui eveniment. Am rezonat în mod special la prima temă a discuției. Am rezonat la ceea ce ați spus și mă interesează, mă preocupă locul lingvisticii românești în contextul european și chiar în contextul mondial. Cred că sînteți mai critici decît cei care vă privesc ca școală, membri ai școlii de la Iași, din afară, nu foarte mult din afară pentru că și noi orbităm în jurul școlii de lingvistică românească și, cum anticipa domnul profesor Milică, ne bucurăm sau nu prin prisma cunoștințelor studenților comuni, de ceea ce se realizează cu acești studenți. Abordările noastre sînt de multe ori complementare, alteori ne-am dori să știm și noi mai mult și mai clar cum se pun problemele la limba română ca să putem ajuta studenții. Adevărul este că noi, cel puțin eu și colegii mei de la engleză, sîntem mai mult conectați la ceea ce se întîmplă în spațiul anglo-saxon și e dificil uneori să coordonăm bine atît terminologia, cît și filozofia generală – lingvistica. Și lucrul acesta este resimțit și de către studenți. Venim cu alte abordări şi nu neapărat cu abordări care sînt complementare, atunci cînd studentul

are două limbi străine sau limba română și o limbă străină. Spuneam că am rezonat mai mult la prima temă a discuției, pentru că m-a preocupat în ultima vreme relația dintre lingvistica teoretică, cea aplicată și didactica limbilor, iar în cartea pe care am publicat-o anul trecut mă ocup exact despre convergențele dintre aceste trei discipline și despre convulsiile centripete la nivelul acestor discipline lingvistice. Sigur că punctul comun este studiul limbii, sigur că lingvistica teoretică a fost regina incontestabilă a științelor pînă la Chomsky. Chomsky însă i-a furat coroana și a introdus, a făcut posibilă introducerea atîtor viziuni care nu sînt neapărat în concordanță una cu cealaltă. Dar toate aceste viziuni se datorează faptului că lingvistica acum se concentrează mai mult pe actul de vorbire decît pe formularea unor teorii general acceptabile. Eu mă gîndesc dacă vor mai exista astfel de teorii în lingvistică de aici înainte, dacă vom mai putea vorbi altfel decît la trecut referindu-ne la lingvistica teoretică. Tot ce se face acum sau un procent zdrobitor de mare al studiilor care se fac acum sînt studii de lingvistică aplicată. Pragmatica este lingvistica aplicată, sociolingvistica este lingvistica aplicată, lingvistică de corpus, eu prefer sintagma „lingvistică de corpus", pentru „lingvistică computațională", pentru că ultimul mi se pare un cuvînt urît în limba română. Deci lingvistica de corpus sau computațională este lingvistica aplicată, e ceea ce facem noi indiferent dacă ne place sau nu, pentru că ne-ar plăcea probabil ca știința de care ne ocupăm să fie una teoretică, solidă, chiar dură și mai precisă. Știința lingvisticii devine tot mai mult întrepătrunsă cu aplicațiile de care se ocupă în special lingvistica aplicată, de studiile biblice, de studiile limbajului cronicarilor. Pînă la urmă este lingvistica aplicată și nu lingvistică teoretică. Am preluat în lingvistica aplicată tot felul de termeni, tot felul de idei, dar le aplicăm la chestiunile cu care ne confruntăm zilnic, adică actul de vorbire. Da, este o confruntare și cu siguranță lingviștii se confruntă cu problemele care trebuie rezolvate. Așa încît vă invit să răsfoiți cartea mea despre convergențele dintre cele trei discipline, nici nu îndrăznesc să le spun științe. Cu siguranță didactica nu va avea mulți adepți cînd va pretinde că e o știință. Este, probabil, o meserie care are un fundament științific la care noi lucrăm în permanență, atît cei care se ocupă de didactica limbii române, cît și cei care se ocupă de didactica limbilor străine. Așa încît, toate trei probabil formează un tot indivizibil care preia nu numai din direcția lingvisticii teoretice în cea a direcției aplicate și de acolo în direcția didacticii, ci există întrepătrunderi istorice și solide pe care încerc să le documentez în carte prin intermediul a doi martori: gramaticile limbii engleze și dicționarele monolingve pedagogice, dar destinate studiului limbii engleze care au apărut încă din secolul al XV-lea. Documentarea

începe prin secolul al XV-lea pentru limba engleză cu listele de vocabular și gramaticile și apoi în sec al XVI-lea cu dicționarele pedagogice monolingvistice. Încă o dată felicitări pentru ce ați reușit să faceți astăzi.

Prof. univ. dr. Mihaela Secrieru:

Și noi vă mulțumim.

În încheiere, deoarece am epuizat timpul alocat de organizatorii întîlnirii noastre, doresc să mai spun că la recepția sa în Academia Română, matematicianul Gheorghe Țițeica spunea că matematica este o știință mohorîtă. Noi astăzi am încercat să facem aici din lingvistică o știință însorită.

Din partea tuturor colegilor-invitaţi vă mulțumesc pentru faptul că ați fost alături de noi astăzi şi vă doresc o zi plăcută!

Transcrierea înregistrării: de **Diana-Iuliana Cîmpeanu** şi **Maria Uivărăşan**

TIPARUL EXECUTAT LA
IMPRIMERIA EDITURII UNIVERSITĂŢII
„ALEXANDRU IOAN CUZA“ DIN IAŞI
700109 Iaşi, Pinului 1A, tel./fax 0232 314947
Apărut: 2016

Informaţii şi comenzi:
www.editura.uaic.ro
editura@uaic.ro

View publication stats